

GOVERNMENT OF INDIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY**

CALL No. BPa3 Maj-Kas

D.G A. 79.

नालन्दा - देवनागरी - पालि - ग्रन्थमालाय

सुत्तपिटके

मज्झिमनिकायपालि

(३. उपरिपण्णासकं)

संसोधको

महापण्डितो राहुलसङ्गिच्चानो

पद्यानसंसोधको

भिक्षु जगदीसकस्सपो

बिहारराजकीयेन पालिपकासनमण्डलेन

पकासिता

बु० २५०२

वि० २०१५

१९५८

Nālandā-Devanāgarī-Pāli-Series

THE MAJJHIMA NIKĀYA

(3. UPARI PAÑNASĀKAM)

Editor

MAHAPANDITA RAHULA SANKHARITYAYANA

General Editor

BIKKHU J. KASHYAP

BPa 3

Maj/Kas

PĀLI PUBLICATION BOARD

(BIHAR GOVERNMENT)

B. E. 2502

V. E. 2015

1958

CENTRAL ARCH ZOOLOGICAL
LIBRARY, DELHI.

Acc. No. 16456
Date 5/3/59
Call No. BPa 3 / May 11 1959

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hinayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life? Why should I live? Why should I do anything? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death?" Nijinsky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote: "The whole life of my wife and all of mankind is death." How can we be saved from the body of this death? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *tṛṣṇā* or *taṇhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffer-

ing. When the Upaniṣads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramaṇi or prohibitions or abstinences called *daśaśīla* or *daśaśikṣāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words : "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pañcaśīla*.

Pāṇātipātā veramaṇi sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Adinnādānā veramaṇi sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Kāmesu micchācārā veramaṇi sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Musāvādā veramaṇi sikkhāpadaṃ samādiyāmi
 Surā-merayamajja-pamādaṭṭhānā
 veramaṇi sikkhāpadaṃ samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's *pañcaśīla* we will develop patience, courage, love

and unselfishness. The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance.

Nirvāṇaṃ paramaṃ sukhaṃ : Nirvāṇa is the highest bliss. It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one. The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution. The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being; the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *samsāra* and *nirvāṇa* are one. In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows :

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance. In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation. And I came to know : “Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled. What had to be done has been accomplished. After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself”. Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign.

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha's parinirvāṇa, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī script of the complete Pāli

and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S. Radhakrishnan

मज्झिमनिकायपालि

(उपरिपण्णासकं)

सूची

	पिट्ठक		पिट्ठक
१. देवदहसुत्तं	१	३. कित्तिसुत्तं	३१
§ १. निगण्ठानं दुक्खनिज्जरा- वादो	१	§ १. अविवदमानेहि सिक्खि- तब्बं	३१
§ २. अफलो उपक्कमो अफलं पधानं	७	§ २. सामगिकुसलता	३३
§ ३. सफलो उपक्कमो सफलं पधानं	११	४. सामगामसुत्तं	३७
(१) दुक्खनिदानस्स अज्झु- पेक्खतो	११	§ १. नातपुत्ते कालङ्कते भिन्ना निगण्ठा	३७
(२) दुक्खाय अत्तानं पदहतो	१३	§ २. बोधिपक्खियेसु धम्मसे अविवादो	३८
(३) दुक्खनिरोधगामनीपटिपदं भावयतो	१४	§ ३. छ विवादमूलानि	३९
§ ४. तथागतानं दस पासंस- ट्टाना	१९	§ ४. सत्त अधिकरणसमथा	४०
२. पञ्चत्तयसुत्तं	२१	(१) सम्मुखाविनयो	४०
§ १. अपरन्तानुदिट्ठिनो अधि- वुत्तिपदानि	२१	(२) येभुय्यसिका	४०
§ २. पुब्बन्तानुदिट्ठिनो अधि- वुत्तिपदानि	२५	(३) सत्तिविनयो	४१
§ ३. पुब्बन्तापरन्तानुदिट्ठिनं पटिनिस्सग्गा	२७	(४) अमूलहविनयो	४१
		(५) पटिञ्जातकरणं	४२
		(६) तस्सपापियसिका	४२
		(७) तिणवत्थारको	४३
		§ ५. छ साराणीया धम्मा	४४
		५. सुनक्खत्तसुत्तं	४६
		§ १. भिक्खूनं अञ्जाव्याकरणं	४६
		§ २. तथागतस्स देसना	४७

	पिट्ठङ्का
६. आनेञ्जसप्पायसुत्तं	५६
§ १. आनेञ्जसप्पाया पटिपदा	५६
§ २. आकिञ्चञ्जायतनसप्पाया पटिपदा	५७
§ ३. नेवसञ्जानासञ्जायतनसप्पाया पटिपदा	५८
§ ४. को भिक्खु परिनिब्बायति	५९
§ ५. अरियो विमोक्खो	६०
७. गणकमोग्गल्लानसुत्तं	६१
§ १. धम्मविनिये अनुपुब्बसिक्खा	६१
§ २. मग्गक्खायी तथागतो	६४
§ ३. गणकमोग्गल्लानस्स भगवति पसादो	६६
८. गोपकमोग्गल्लानसुत्तं	६८
§ १. अनुप्पन्नमग्गुप्पादेता भगवा	६८
§ २. तथागतच्चयेन धम्मो पटिसरणं	६९
§ ३. दस पसादनीया धम्मा	७२
§ ४. तथागतवण्णितं ज्ञानं	७४
९. महापुण्णमसुत्तं	७७
§ १. उपादानक्खन्धा	७७
§ २. सक्कायदिट्ठि	७९
§ ३. अस्सादआदीनवनिस्सरणानि	८०
§ ४. अहङ्कारमङ्कारप्पहानं	८०
§ ५. कमत्तानं कम्मानी फुसन्ति	८१
१०. चूलपुण्णमसुत्तं	८३
§ १. असप्पुरिसपटिपत्ति	८३

	पिट्ठङ्का
§ २. सप्पुरिसपटिपत्ति तस्सुदानं	८५
११. अनुपदसुत्तं	८८
§ १. सब्बसमापत्तिलाभी सारिपुत्तो	८८
§ २. वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो सारिपुत्तो	९२
१२. छब्बिसोधनसुत्तं	९३
§ १. चतूसु वोहारेसु विमुत्तो	९३
§ २. पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु विमुत्तो	९४
§ ३. छसु धातूसु विमुत्तो	९४
§ ४. अञ्जत्तिकबाहिरायतनेसु विमुत्तो	९५
§ ५. सब्बनिमित्तेसु समूहतअहङ्कारो	९६
१३. सप्पुरिससुत्तं	१०१
§ १. सप्पुरिसधम्मा असप्पुरिसधम्मा च	१०१
(१) उच्चाकुला पब्बजितो	१०१
(२) ज्ञातो होति	१०२
(३) लाभी होति	१०२
(४) बहुस्सुतो होति	१०३
(५) विनयधरो होति	१०३
(६) धम्मकथिको होति	१०४
(७) धुतङ्गधरो होति	१०४
(८) ज्ञानलाभी होति	१०६
§ २. खीणासवो भिक्खु	१०८
१४. सेवितब्बासेवितब्बसुत्तं	१०९
§ १. भगवता सङ्खित्तेन भासितं	१०९

पिटृङ्का

- § २. सारिपुत्तेन अत्थो वित्था-
रितो १०९
- § ३. भगवतो अनुमोदना १२२
१५. बहुधातुकसुत्तं १२४
- § १. पण्डितेन वीमंसकेन भवि-
तब्बं १२४
- § २. कित्तावता धातुकुसलो
होति १२५
- § ३. कित्तावता आयतनकुसलो
होति १२६
- § ४. कित्तावता पटिच्चसमु-
प्पादकुसलो होति १२६
- § ५. कित्तावता ठानाठान-
कुसलो होति । १२७
- § ६. एतस्स धम्मपरियायस्स
नामानि १३०
१६. इसिगिलिसुत्तं १३१
- § १. अञ्जपञ्जत्तिका राज-
गहपब्बता १३१
- § २. कथं इसिगिलि समञ्जा
उदपादि १३१
- § ३. इसिगिलिनिवासी पच्चेक-
बुद्धा १३२
१७. महाचत्तारीसकसुत्तं १३५
- § १. वीसति कुसलपक्खा १३५
- § २. वीसति अकुसलपक्खा १४०
१८. आनापानसतिसुत्तं १४२
- § १. पुब्बारामे भिक्खूनं
धम्मदेसना १४२

पिटृङ्का

- § २. आनापानस्सति सतिपट्टाने
परिपूरेति १४४
- § ३. सतिपट्टाना बोज्झङ्गे
परिपूरेन्ति १४७
१९. कायगतासतिसुत्तं १५१
- § १. कायानुपस्सना १५१
- (१) आनापानसति १५१
- (२) इरियापथसति १५२
- (३) द्वत्तिसाकारसति १५३
- (४) धातुमनसिकारो १५३
- (५) असुभानुस्सति १५४
- § २. भानसमापत्तियो १५५
- § ३. तस्स मारो ओतारं
न लभति १५७
- § ४. अभिञ्जासच्छिकिरिया १५९
- § ५. कायगताय सतिया दसा-
निसंसा १६०
२०. सङ्गारूपपत्तिसुत्तं १६२
- तस्सुद्दानं १६७
२१. चूळसुञ्जतसुत्तं १६८
- § १. भगवा सुञ्जताविहारेन
विहरति १६८
- § २. अविपल्लत्था सुञ्जता-
वक्कन्ति १६८
२२. महासुञ्जतसुत्तं १७४
- § १. सङ्गणिकारामे आदीनवो
वूपकट्ठे आनिसंसो च १७४
- § २. कथं तत्थ सम्पजानो
होति १७५

	पिठुक्का		पिठुक्का
§ ३. आचरियन्तेवासिब्रह्मचारु-		खीरत्थिकूपमा	२०७
पद्वा	१७९	नवनीतत्थिकूपमा	२०८
§ ४. कथं सत्थारं समुदाचरि-		अग्गित्थिकूपमा	२०८
तब्बं	१८१	तेलत्थिकूपमा	२०९
२३. अच्छरियअब्भुतसुत्तं	१८३	खीरत्थिकूपमा	२१०
§ १. तथागतस्स अतीतबुद्ध-		नवनीतत्थिकूपमा	२१०
ज्ञानं	१८३	अग्गित्थिकूपमा	२११
§ २. तथागतस्स अब्भुतधम्मा	१८४	२७. अनुरुद्धसुत्तं	२१२
§ ३. अयं पि तथागतस्स		§ १. पञ्चकङ्गेन निमन्तितो	
अब्भुतधम्मो	१८९	आयस्मा अनुरुद्धो	२१२
२४. बाकुलसुत्तं	१९०	§ २. चेतोविमुत्ति - अप्पमाणा	
§ १. आयस्मतो बाकुलस्स		महग्गता च	२१३
अच्छरियधम्मा	१९०	§ ३. चतस्सो भवूपपत्तियो	२१४
§ २. अचेलकस्सपस्स पब्ब-		§ ४. परित्ताभा च अप्पमा-	
ज्जा	१९३	णाभा च देवता	२१६
२५. दन्तभूमिसुत्तं	१९४	§ ५. सङ्किलिटाभा च परि-	
§ १. जयसेनराजकुमारवत्थु	१९४	सुद्धाभा च देवता	२१८
अदन्तपसूपमो राज-		२८. उपक्किलेससुत्तं	२२१
कुमारो	१९५	§ १. कोसम्बिका भण्डनकारका	
पब्बतपादट्ठितपुरिसूपमो		भिक्खू	२२१
राजकुमारो	१९६	§ २. खीरोदकीभूता अनुरुद्धा	२२३
§ २. दन्तो नागो राजारहो	१९८	§ ३. चित्तूपक्किलेसपहानं	२२६
§ ३. हत्थिदमकूपमो तथागतो	२००	२९. बालपण्डितसुत्तं	२३३
§ ४. अदन्त-दन्तमरणानि	२०२	§ १. तीणि बालस्स बाल-	
२६. भूमिजसुत्तं	२०४	लक्खणानि	२३३
§ १. भूमिजभिक्खु-जयसेन-		विनिपातगतो बालो	२३५
राजकुमारवत्थु	२०४	मनुस्सत्तदुल्लभता	२३९
§ २. तथागतअनुमोदना	२०५	§ २. तीणि पण्डितस्स पण्डित-	
तेलत्थिकूपमा	२०७	लक्खणानि	२४०

पिटृङ्का

पिटृङ्का

सेय्यथापि राजा चक्क-	
वत्ती	२४२
३०. देवदूतसुत्तं	२५०
§ १. पञ्च देवदूता	२५०
§ २. पञ्चविधबन्धनं नाम	
कम्मकारणं	२५५
तस्सुदानं	२५९
३१. भद्देकरत्तसुत्तं	२६०
§ १. भद्देकरत्तस्स उद्देसो	२६०
§ २. भद्देकरत्तस्स विभङ्गो	२६०
३२. आनन्दभद्देकरत्तसुत्तं	२६३
§ १. भगवता अनुञ्जातो	
आनन्दो	२६३
§ २. आनन्देन व्याकृतं भद्दे-	
रत्तं	२६३
§ ३. भगवतो अनुमोदना	२६५
३३. महाकच्चानभद्देकरत्तसुत्तं	२६७
§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना	२६७
§ २. आयस्मतो महाकच्चा-	
नस्स वित्थारदेसना	२६९
§ ३. तथागतस्स अनुमोदना	२७४
३४. लोमसकङ्गियभद्देकरत्तसुत्तं	२७६
§ १. चन्दनदेवपुत्तेन	उस्सा-
हितो भिक्खु	२७६
§ २. भगवतो भद्देकरत्तदेसना	२७८
३५. चूळकम्मविभङ्गसुत्तं	२८०
§ १. मनुस्सानं हीनप्पणीत-	
ताय को हेतु	२८०

§ २. कम्महेतुका मनुस्सानं	
हीनप्पणीतता	२८०
§ ३. तोदेय्यपुत्तस्स उपासकत्त-	
पटिवेदना	२८६
३६. महाकम्मविभङ्गसुत्तं	२८७
§ १. पोतलिपुत्त-समिद्धि-उदा-	
यिवत्थु	२८७
§ २. भगवतो-महाकम्मविभङ्गे	
व्याकरणं	२८९
चत्तारो पुग्गला	२८९
चत्तारि कम्मानी	२९४
३७. सळायतनविभङ्गसुत्तं	२९७
§ १. सळायतनविभङ्गस्स	
उद्देसो	२९७
§ २. सळायतनविभङ्गस्स	
विभङ्गो	२९७
३८. उद्देसविभङ्गसुत्तं	३०५
§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना	३०५
§ २. आयस्मतो महाकच्चा-	
नस्स वित्थारदेसना	३०७
§ ३. भगवतो अनुमोदना	३११
३९. अरणविभङ्गसुत्तं	३१३
§ १. अरणविभङ्गस्स उद्देसो	३१३
§ २. अरणविभङ्गस्स निद्देसो	३१३
§ ३. मिच्छापटिपदा च सम्मा-	
पटिपदा च	३१८
४०. धातुविभङ्गसुत्तं	३२२
§ १. अदिट्ठपुब्बेन भगवता	
आयस्मा पुक्कुसाति	३२२

	पिटृङ्का
§ २. भगवतो धातुविभङ्ग- देसना	३२३
§ ३. आयस्मतो पुक्कुसातिस्स अभिसम्परायो	३३१
४१. सच्चविभङ्गसुत्तं	३३३
§ १. सारिपुत्तमोगल्लाना सेवनीया	३३३
§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स देसना	३३४
(१) दुक्खं अरियसच्चं	३३४
(२) दुक्खसमुदयं अरियसच्चं	३३६
(३) दुक्खनिरोधं अरियसच्चं	३३६
(४) पटिपदा अरियसच्चं	३३६
४२. दक्खिणाविभङ्गसुत्तं	३३९
§ १. भगवन्तमुद्दिस्स कतं दुस्सयुगं	३३९
§ २. चुद्दस पाटिपुगलिका दक्खिणा	३४१
§ ३. सत्त सङ्घगता दक्खिणा	३४२
§ ४. चतस्सो दक्खिणाविसु- द्वियो	३४२
तस्सुद्धानं	३४४
४३. अनाथपिण्डिकोवादसुत्तं	३४५
§ १. बाळहगिलानो अनाथ- पिण्डिको	३४५
§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मदेसना	३४७
§ ३. अनाथपिण्डिको देवपुत्तो	३५०

	पिटृङ्का
४४. छन्नोवादसुत्तं	३५२
§ १. बाळहगिलानो आयस्मा छन्नो	३५२
§ २. आयस्मतो छन्नस्स गति	३५५
४५. पुण्णोवादसुत्तं	३५७
§ १. भगवतो पुण्णस्स ओवादो	३५७
§ २. सुनापरन्तका मनुस्सा चण्डा	३५८
§ ३. परिनिब्बुतो आयस्मा पुण्णो	३६०
४६. नन्दकोवादसुत्तं	३६१
§ १. नन्दको अनुञ्जातो भिक्षुनोवादाय	३६१
§ २. आयस्मतो नन्दकस्स पटि- पुच्छकथा	३६२
§ ३. दुतियम्पि नन्दको अनु- ञ्जातो भिक्षुनोवादाय	३६८
४७. चूळराहुलोवादसुत्तं	३७६
§ १. आयस्मा राहुलो आसव- क्खये विनीतो	३७६
४८. छल्लकसुत्तं	३८०
§ १. छ छक्कानि-उद्देसो	३८०
§ २. छ अज्झत्तिकानि आयत- नानि	३८०
§ ३. छ बाहिरानि आयत- नानि	३८०
§ ४. छ विञ्जाणकाया	३८१
§ ५. छ फस्सकाया	३८१

	पिटृङ्का
§ ६. छ वेदनाकाया	३८१
§ ७. छ तण्हाकाया	३८२
§ ८. अत्तदिट्ठि न उप- पज्जति	३८२
§ ९. सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा	३८५
§ १०. सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा	३८५
§ ११. सानुसयो न दुक्खन्तकरो होति	३८६
§ १२. अनासवो दुक्खन्तकरो होति	३८७
४९. महासळायतनिकसुत्तं	३८९
§ १. सारत्तो दुक्खं पटिसंवे- देति	३८९
§ २. असारत्तो सुखं पटिसंवे- देति	३९०
§ ३. असारत्तो मग्गं परि- पूरेति	३९१

	पिटृङ्का
५०. नगरविन्देय्यसुत्तं	३९४
§ १. कथंभूता समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा	३९४
§ २. कथंभूता समणब्राह्मणा सक्कातब्बा	३९५
§ ३. नगरविन्देय्यकानं सरण- गमनं	३९७
५१. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं	३९८
§ १. सुञ्जताविहारो महा- पुरिसविहारो	३९८
§ २. तस्स भिक्खुनो पटि- सञ्चिक्खितत्त्वानि	३९८
५२. इन्द्रियभावनासुत्तं	४०४
§ १. पारासरियवादो निरा- कतो	४०४
§ २. अनुत्तरा इन्द्रियभावना	४०५
§ ३. सेखो पाटिपदो	४०७
§ ४. अरियो भावितिन्द्रियो तस्सुद्धानं	४०९

सुत्तपिटके
मज्झिमनिकाययो
(उपरिपण्णासकं)

मज्झिमनिकायपालि

उपरिपण्णासकं

१. देवदहसुत्तं

§ १. निगण्ठानं दुक्खनिज्जरावादो

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति देवदहं
नाम सक्कानं^१ निगमो। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —
“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं।
(भगवा एतदवोच — “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो
एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं
वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु। इति पुराणानं कम्मानं
तपसा व्यन्तीभावा^२, नवानं कम्मानं अकरणा, आयति अनवस्सवो;
आयति अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्ख-
क्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’
ति। एवंवादिनो, भिक्खवे, निगण्ठा^३। एवंवादाहं, भिक्खवे, निगण्ठे
उपसङ्गमित्वा एवं वदामि — ‘सच्चं किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा,
एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति
सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ...
वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ? ते च मे, भिक्खवे,
निगण्ठा एवं पुट्ठा ‘आमा’ ति पटिजानन्ति। त्याहं एवं वदामि —
‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ — अहुवम्हे^४ वं मयं पुब्बे,
न नाहुवम्हा’ ति ?)

‘नो हिदं, आवुसो’।

B. 1,
R. II. 214

5

10

15

B. 2

१. सक्कानं — सी०, रो०। २. व्यन्तिभावा — स्या०; व्यन्तीभावा — सी०; व्यन्ति-
भावा — रो०। ३. निगन्था — स्या०। ४-४. अहुवामेव — सी०, रो०।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ – अकरम्हे’ व’
मयं पुब्बे पापकम्मं, न नाकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ – एवरूपं वा
5 एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ – एत्तकं वा
दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं,^१ एत्तकम्हि वा दुक्खे
निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ?

R. 215 10

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘किं पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानाथ – दिट्ठेव धम्मे
अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

२. ‘इति किर तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ – अहु-
15 वम्हे व मयं पुब्बे न नाहुवम्हा ति, न जानाथ – अकरम्हे व मयं
पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, न जानाथ – एवरूपं वा एवरूपं
वा पापकम्मं अकरम्हा ति, न जानाथ – एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं
एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं
दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, न जानाथ – दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं
20 धम्मानं पहानं कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं । एवं सन्ते आयस्मन्तानं
निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो
पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकत-
हेतु । इति पुराणानं कम्मानं तपसा व्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं
अकरणा, आर्यातिं अनवस्सवो; आर्यातिं अनवस्सवा कम्मक्खयो;
25 कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं
दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती’ ति ।

‘सचे पन तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, जानेय्याथ – अहुवम्हे
व मयं पुब्बे न नाहुवम्हा ति, जानेय्याथ – अकरम्हे व मयं पुब्बे

पापकम्मं न नाकरम्हा ति, जानेय्याथ – एवरूपं वा एवरूपं वा
 पापकम्मं अकरम्हा ति, जानेय्याथ – एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं,
 एत्तकं वा दुक्खं निज्जिरेतब्बं, एत्तकम्हि वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं
 दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, जानेय्याथ – दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं
 धम्मानं प्हानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं 5 B. 3
 निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुगलो
 पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकत-
 हेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती' ति। R. 216

३. 'सेय्यथापि, आवुसो निगण्ठा, पुरिसो सल्लेन विद्धो
 अस्स सविसेन गाब्धूपलेपनेन; सो सल्लस्स पि वेधनहेतु' दुक्खा 10
 तिब्बा^१ कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता
 भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं^२। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो
 सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य; सो सत्थेन पि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु
 दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो
 एसनिया सल्लं एसेय्य; सो एसनिया पि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा 15
 तिब्बा कटुका वेदना वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं
 अब्बुहेय्य^३; सो सल्लस्स पि अब्बुहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना
 वेदियेय्य। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहेय्य;
 सो अगदङ्गारस्स पि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका
 वेदना वेदियेय्य। सो अपरेन समयेन रूब्हेन वणेन सञ्छविना 20
 अरोगो अस्स सुखी सेरी सयंवसी येनकामङ्गमो। तस्स एवमस्स –
 अहं खो पुब्बे सल्लेन विद्धो अहोसिं सविसेन गाब्धूपलेपनेन। सोहं
 सल्लस्स पि वेधनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं। तस्स मे
 मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठपेसुं^४। तस्स
 मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्ति^५; सोहं सत्थेन^६ 25
 पि वणमुखस्स परिकन्तनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं।
 तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो एसनिया सल्लं एसि; सो अहं
 एसनिया पि सल्लस्स एसनाहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियिं।

१. वेदनाहेतु – सी०, रो०। २. तिप्पा – सी०, स्या०, रो०। ३. उपट्ठपेय्युं – स्या०,
 रो०। ४. अब्बुहेय्य – रो०; अब्बुहेय्य – सी०; अब्भूहेय्य – स्या०। ५. उपट्ठपेसुं – सी०।
 ६. परिकन्तति – स्या०। ७. सल्लेन – रो०।

B. 4

तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो सल्लं अब्बुहि; सोहं सल्लस्स पि अब्बुहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदिंयि। तस्स मे सो भिसक्को सल्लकत्तो अगदङ्गारं वणमुखे ओदहि; सोहं अगदङ्गारस्स पि वणमुखे ओदहनहेतु दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदिंयि।

R. 217

5 सोम्हि^१ एतरहि रूब्हेन वणेन सञ्छविना अरोगो सुखी सेरी सयंवसी येनकामङ्गमो ति। एवमेव खो, आवुसो निगण्ठा, सचे तुम्हे जानेय्याथ – अहुवम्हे व मयं पुब्बे न नाहुवम्हा ति, जानेय्याथ – अकरम्हे^२ व मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, जानेय्याथ – एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा ति, जानेय्याथ – एत्तकं वा
10 दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकमिह वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, जानेय्याथ – दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं
15 तं पुब्बेकतहेतु ...पे०... वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति। यस्मा च खो तुम्हे, आवुसो निगण्ठा, न जानाथ – अहुवम्हे व मयं पुब्बे न नाहुवम्हा ति, न जानाथ – अकरम्हे व मयं पुब्बे पापकम्मं न नाकरम्हा ति, न जानाथ – एवरूपं वा एवरूपं वा पापकम्मं अकरम्हा ति, न जानाथ – एत्तकं वा दुक्खं निज्जिण्णं, एत्तकं
20 वा दुक्खं निज्जीरेतब्बं, एत्तकमिह वा दुक्खे निज्जिण्णे सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति, न जानाथ – दिट्ठेव धम्मे अकुसलानं धम्मानं पहानं, कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं; तस्मा आयस्मन्तानं निगण्ठानं न कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतु ...पे०... वेदना
25 क्खया सब्बं^३ दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती' ति।

B.5

R. 218

४. “एवं वुत्ते, भिक्खवे, ते निगण्ठा मं एतदवोचुं – ‘निगण्ठो, आवुसो, नाटपुत्तो सब्बञ्जू सब्बदस्सावी, अपरिसेसं आणदस्सनं पटिजानाति, चरतो च मे तिट्ठतो च सुत्तस्स च जागरस्स च सततं समितं आणदस्सनं पच्चुपट्ठितं ति। सो एवमाह – अत्थि
30 खो वो, आवुसो निगण्ठा, पुब्बे व पापकम्मं कतं, तं इमाय कटुकाय

दुक्करकारिकाय निज्जीरेथ, यं पनेत्थ एतरहि कायेन संवुता वाचाय संवुता मनसा संवुता तं आयति पापकम्मस्स अकरणं। इति पुराणानं कम्मानं तपसा ब्यन्तीभावा, नवानं कम्मानं अकरणा, आयति अनवस्सवो; आयति अनवस्सवा कम्मक्खयो; कम्मक्खया दुक्खक्खयो; दुक्खक्खया वेदनाक्खयो; वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति। तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च, तेन चम्हा अत्तमना' ति।

§ २. अफलो उपक्कमो अफलं पधानं

५. “एवं वुत्ते अहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एतदवोचं – ‘पञ्च खो इमे, आवुसो निगण्ठा, धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधाविपाका। कतमे पञ्च? सद्धा, रुचि, अनुस्सवो, आकारपरिवितक्को, दिट्ठिनिज्झानक्खन्ति – इमे खो, आवुसो निगण्ठा, पञ्च धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधाविपाका। तत्रायस्मन्तानं निगण्ठानं का अतीतंसे सत्थरि सद्धा का रुचि को अनुस्सवो को आकारपरिवितक्को का दिट्ठिनिज्झानक्खन्ती’ ति। एवंवादी खो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कञ्चि सहधम्मिकं वादपटिहारं समनुपस्सामि।

“पुन च पराहं, भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि – ‘तं किं मज्झथ, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बा उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथा’ ति?

‘यस्मिं नो, आवुसो गोतम, समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियाम; यस्मिं पन नो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियामा’ ति।

६. ‘इति किर, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो

- उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ । एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं
- 5 न कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, सब्बं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती ति । सचे, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ, यस्मिं
- 10 पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं कल्लमस्स वेय्याकरणाय – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं
- 15 भविस्सती ति । यस्मा च खो, आवुसो निगण्ठा, यस्मिं वो समये तिब्बो उपक्कमो होति तिब्बं पधानं, तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ; यस्मिं पन वो समये न तिब्बो उपक्कमो होति न तिब्बं पधानं, न तिब्बा तस्मिं समये ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियेथ, ते तुम्हे सामं
- 20 येव ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदयमाना^१ अविज्जा अज्जाणा सम्मोहा विपच्चेथ – यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतु ... पे० ... वेदनाक्खया सब्बं दुक्खं निज्जिण्णं भविस्सती^२ ति । एवंवादी
- R.220 B. 7 पि खो अहं, भिक्खवे, निगण्ठेसु न कञ्चि^३ सहधम्मिकं वादपटिहारं
- 25 समनुपस्सामि ।

७. “पुन च पराहं^१, भिक्खवे, ते निगण्ठे एवं वदामि – ‘तं किं मज्झथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठधम्मवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सम्परायवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सुखवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

5

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

10

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

15

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं बहुवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

R. 221

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘यं पनिदं कम्मं अप्पवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा बहुवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

20

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

‘तं किं मञ्जथावुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’ ।

25

‘यं पनिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सवेदनीयं होतू ति लब्भमेतं’ ति ?

‘नो हिदं, आवुसो’।

८. ‘इति किर, आवुसो निगण्ठा, यमिदं कम्मं दिट्ठधम्म-
वेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सम्परायवेदनीयं होतू ति
अलब्भमेतं, यं पनिदं^१ कम्मं सम्परायवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन
५ वा दिट्ठधम्मवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं^२ कम्मं सुखवेदनीयं
तं उपक्कमेन वा पधानेन वा दुक्खवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं,
यमिदं कम्मं दुक्खवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा सुखवेदनीयं
होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं परिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा
पधानेन वा अपरिपक्कवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं
१० अपरिपक्कवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा परिपक्कवेदनीयं
होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं बहुवेदनीयं तं उपक्कमेन वा
पधानेन वा अप्पवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अप्पवेद-
नीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा बहुवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं,
यमिदं कम्मं सवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा अवेदनीयं होतू
१५ ति अलब्भमेतं, यमिदं कम्मं अवेदनीयं तं उपक्कमेन वा पधानेन वा
सवेदनीयं होतू ति अलब्भमेतं; एवं सन्ते आयस्मन्तानं निगण्ठानं
अफलो उपक्कमो होति, अफलं पधानं’।

R. 222

“एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा। एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं
दस सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति।

- २० ९. “सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवे-
देन्ति; अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा पुब्बे दुक्कटकम्मकारिनो^३ यं
एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति। सचे,
भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा,
भिक्खवे, निगण्ठा पापकेन इस्सरेन निम्मिता यं एतरहि एवरूपा
२५ दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति। सचे, भिक्खवे, सत्ता
सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा
पापसङ्गतिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदि-
यन्ति। सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति;

१. यमिदं - सी०, स्या०, रो०। २. यं पिदं - सी०, रो०। ३. दुक्कत० - सी०,
रो०।

अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा पापाभिजातिका यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति। सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मू-पक्कमहेतु^१ सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, निगण्ठा एवरूपा दिट्ठधम्मूपक्कमा यं एतरहि एवरूपा दुक्खा तिब्बा कटुका वेदना वेदियन्ति।

5

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा; नो चे सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, गारय्हा निगण्ठा। एवंवादी, भिक्खवे, निगण्ठा। एवंवादीनं, भिक्खवे, निगण्ठानं इमे दस सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति। एवं खो, भिक्खवे, अफलो उपक्कमो होति, अफलं पधानं।

B. 9

R. 223

20

§ ३. सफलो उपक्कमो सफलं पधानं

१०. “कथं च, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं? इध, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं दुक्खेन अद्धभावेति, धम्मिकं च सुखं न परिच्चजति^२, तस्मिं च सुखे अनधिमुच्छितो होति। सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्खनं निदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन मे दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होती’ ति।

25

(१) दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो

सो यस्स हि ख्वास्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खार-

१. दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु — स्या०, रो०। २. परिच्चजति — रो०।

प्पधाना विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति । यस्स पनस्स दुक्ख-
निदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति, उपेक्खं तत्थ
भावेति । तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना
विरागो होति – एवं पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स
5 दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति – एवं
पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति ।

११. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो इत्थिया सारत्तो पटि-
बद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । सो तं इत्थिं पस्सेय्य
अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं ।
10 तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स अमुं इत्थिं दिस्वा
अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं
उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

15 “अमुं^१ हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया सारत्तो पटिबद्ध-
चित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । तस्मा तं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन
पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं उप्प-
ज्जेय्युं^३ सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा” ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स एवमस्स – ‘अहं खो
20 अमुस्सा इत्थिया सारत्तो पटिबद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो ।
तस्स मे अमुं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्ल-
पन्तिं सञ्जग्घन्तिं संहसन्तिं उप्पज्जन्तिं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सू-
पायासा । यन्नूनाहं यो मे अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्यं’ ति ।
सो यो अमुस्सा इत्थिया छन्दरागो तं पजहेय्य । सो तं इत्थिं पस्सेय्य
25 अपरेन समयेन अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्ज-
ग्घन्तिं संहसन्तिं । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु तस्स पुरिसस्स
अमुं इत्थिं दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धिं सन्तिट्ठन्तिं सल्लपन्तिं सञ्ज-
ग्घन्तिं संहसन्तिं उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा” ति ?

१. ० दोमनस्सु० – स्या०, रो० । २. अमु – सी० । ३. उप्पज्जन्ति – सी०, स्या०
रो० ।

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अमु हि, भन्ते, पुरिसो अमुस्सा इत्थिया वीतरागो’ । तस्मा तं इत्थि दिस्वा अञ्जेन पुरिसेन सद्धि सन्तिट्ठन्ति सल्लपन्ति सञ्ज-
ग्घन्ति संहसन्ति न उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा” ति । 5

“एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु न हेव अनद्धभूतं अत्तानं
दुक्खेन अद्धभावेति, धम्मिकं च सुखं न परिच्चजति, तस्मिं च सुखे
अनधिमुच्छितो होति । सो एवं पजानाति — ‘इमस्स खो मे दुक्ख-
निदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो होति, इमस्स पन
मे दुक्खनिदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होती’ ति । 10
सो यस्स हि स्वास्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना
विरागो होति, सङ्खारं तत्थ पदहति; यस्स पनस्स दुक्खनिदानस्स
अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति, उपेक्खं तत्थ भावेति ।
तस्स तस्स दुक्खनिदानस्स सङ्खारं पदहतो सङ्खारप्पधाना विरागो
होति — एवं पिस्स तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । तस्स तस्स दुक्ख- 15
निदानस्स अज्झुपेक्खतो उपेक्खं भावयतो विरागो होति — एवं पिस्स
तं दुक्खं निज्जिण्णं होति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो
होति, सफलं पधानं ।

R. 225

(२) दुक्खाय अत्तानं पदहतो

१२. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति
— ‘यथासुखं खो मे विहरतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला 20
धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा
परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । यन्नूनाहं दुक्खाय अत्तानं
पदहेय्यं’ ति । सो दुक्खाय अत्तानं पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं
पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति ।
सो न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । तं किस्स हेतु ? 25
यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स
अत्थो अभिनिप्फन्नो होति । तस्मा न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं

B. 11

- पदहति । सेय्यथापि, भिक्खवे, उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आता-
 पेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । यतो खो, भिक्खवे, उसु-
 कारस्स तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापितं होति परितापितं उजुं कतं
 5 आतापेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । तं किस्स हेतु ? यस्स
 हि सो, भिक्खवे, अत्थाय उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेय्य
 परितापेय्य उजुं करेय्य कम्मनियं स्वास्स अत्थो अभिनिप्फन्नो
 होति । तस्मा न अपरेन समयेन उसुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु
 आतापेति परितापेति उजुं करोति कम्मनियं । एवमेव खो, भिक्खवे,
 10 भिक्खु इति पटिसञ्चिक्खति — ‘यथासुखं खो मे विहरतो अकुसला
 धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; दुक्खाय पन मे
 अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभि-
 वड्ढन्ति । यन्नूनाहं दुक्खाय अत्तानं पदहेय्यं’ ति । सो दुक्खाय अत्तानं
 पदहति । तस्स दुक्खाय अत्तानं पदहतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
 R. 226 15 कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । सो न अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं
 पदहति । तं किस्स हेतु ? यस्स हि सो, भिक्खवे, भिक्खु अत्थाय
 दुक्खाय अत्तानं पदहेय्य स्वास्स अत्थो अभिनिप्फन्नो होति । तस्मा न
 अपरेन समयेन दुक्खाय अत्तानं पदहति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो
 उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

(३) दुक्खनिरोधगामनीपटिपदं भावयतो

- 20 १३. “पुन च परं, भिक्खवे, इध तथागतो लोके उप्पज्जति
 अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो
 पुरिसदम्मसारथि^१ सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं
 सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं
 अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झे-
 B. 12 25 कल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं
 ब्रह्मचरियं पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा
 अञ्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो^२ । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते
 सद्धं पटिलभति । सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटि-

सञ्चिक्खति - 'सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा ।
 नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्घ-
 लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि
 वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं' ति । सो अप-
 रेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, 5
 अप्पं वा जातिपरिवट्ठं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्ठं पहाय केस-
 मस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अन-
 गारियं पब्बजति ।

१४. "सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खूनं सिक्खासाजीव-
 समापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहित- 10
 दण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विह-
 रति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति दिन्नादायी
 दिन्नपाटिकङ्खी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं
 पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा । मुसा-
 वादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो 15
 पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय
 वाचाय पटिविरतो होति; इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय,
 अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय - इति भिन्नानं वा
 सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता समग्गारामो समग्गरतो समग्गनन्दी
 समग्गकरणि वाचं भासिता होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय 20
 पटिविरतो होति; या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा
 पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपि वाचं भासिता होति ।
 सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी
 अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवति वाचं भासिता कालेन
 सापदेसं परियन्तवति अत्थसंहितं । सो बीजगामभूतगामसमारम्भा 25
 पटिविरतो होति । एकभक्तिको होति रत्तूपरतो विरतो विकाल-
 भोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति । माला-
 गन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटिविरतो होति । उच्चासयना-
 महासयना पटिविरतो होति । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो
 होति । आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो होति । आमकमंसपटि- 30
 ग्गहणा पटिविरतो होति । इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा पटिविरतो होति ।

दासिदासपटिग्गहणा पटिविरतो होति । अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति । कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो होति । हत्थिगवस्सवळव-
पटिग्गहणा^१ पटिविरतो होति । खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो होति । द्वूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति । कयविककया
5 पटिविरतो होति । तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति । उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो होति । छेदनवधबन्धन-
विपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो होति ।

“सो सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
10 सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति,
एवमेव भिक्खु सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
हारिकेन पिण्डपातेन; सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं
पटिसंवेदेति ।

15 १५. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानु-
ब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा-
दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय
पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति ।
सोतेन सद्दं सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ...पे०... जिब्हाय रसं
20 सायित्वा ...पे०... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विञ्जाय
न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनि-
न्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा
अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये
संवरं आपज्जति । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो
25 अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

B. 14

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते
विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी
होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते
सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी

१. हत्थिगवास्सवळवा पटिग्गहणा — सी०; हत्थिगवास्सवलवपटिग्गहणा — स्था० ।

होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजान-
कारी होति ।

१६. “सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो,
इमायं च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो’, इमिना च अरियेन
इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्ना- 5
गतो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं
गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं
पिण्डपातपट्टिकन्तो निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणि-
धाय, परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगता-
भिज्झेण चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति । व्यापाद- 10
पदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी,
व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति । थीनमिद्धं^१ पहाय विगतथीनमिद्धो
विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति ।
उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो,
उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचि- 15
किच्छो विहरति अकथङ्कथी कुसलेसु^२ धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं
परिसोधेति । सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्किलेसे पञ्चाय
दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि^३ धम्मेषु सवि-
तक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।
एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं । 20

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समा-
धिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं पि, भिक्खवे,
सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपे- 25 B. 15
क्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति ।
यं तं अरिया आचिक्खन्ति – ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उप-
क्कमो होति, सफलं पधानं ।

१-१. सी०, स्या० पोत्यकेसु नत्थि । २. थीनमिद्धं – म० ।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा^१, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं।

- ५ १७. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानु-
स्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं – एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं^३
१० पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं^२ पि जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जातिसतसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे – ‘अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एव-
मायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासि एवंनामो
१५ एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवं सुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरि-
यन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ ति। इति साकारं सउद्देसं अनेक-
विहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति। एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं।

१८. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
२० विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेञ्जप्पत्ते सत्तानं चुतूप-
पातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति – ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
२५ मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छा-
दिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनि-
पातं निरयं उपपन्ना, इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्ना-
गता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा

B. 16

परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना' ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति । एवं पि, भिक्खवे, सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं ।

१९. "सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे 5 विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते' आसवानं खय-
आणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो 'इदं दुक्खं' ति यथाभूतं पजानाति,
'अयं दुक्खसमुदयो' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधो' ति
यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं
पजानाति; 'इमे आसवा' ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवसमुदयो' 10
ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं आसवनिरोधो' ति यथाभूतं पजानाति,
'अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं पजानाति । तस्स
एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा
पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मि
विमुत्तमिति आणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं 15
करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति । एवं पि खो, भिक्खवे,
सफलो उपक्कमो होति, सफलं पधानं । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता' ।
एवंवादीन', भिक्खवे, तथागतानं' दस सहधम्मिका पासंसट्टाना'
आगच्छन्ति ।

R. 227

§ ४. तथागतानं दस पासंसट्टाना

२०. "सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवे- 20
देन्ति; अद्धा, भिक्खवे, तथागतो पुब्बे सुकतकम्मकारी यं एतरहि
एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सर-
निम्मानहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, तथागतो भद्द-
केन इस्सरेन निम्मितो यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना
वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; 25
अद्धा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणसङ्गतिको यं एतरहि एवरूपा
अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे, भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु

B. 17

१. आनेज्जपत्ते - सी० । २. तथागतो - सी०, स्या०, रो० । ३. एवंवादि - सी०,
स्या०, रो० । ४. तथागतं - सी०, स्या०, रो० । ५. पासंसट्टानं - स्या० ।

सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा, भिक्खवे, तथागतो कल्याणाभि-
जातिको यं एतरहि एवरूपा अनासवा सुखा वेदना वेदेति । सचे,
भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति; अद्धा,
भिक्खवे, तथागतो कल्याणदिट्ठधम्मूपक्कमो यं एतरहि एवरूपा अना-
5 सवा सुखा वेदना वेदेति ।

“सचे, भिक्खवे, सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति,
पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता पुब्बेकतहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति,
पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुखदुक्खं
पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता इस्सरनिम्मानहेतु सुख-
10 दुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे, भिक्खवे, सत्ता सङ्गति-
भावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता
सङ्गतिभावहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । सचे,
भिक्खवे, सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथा-
गतो; नो चे सत्ता अभिजातिहेतु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो
15 तथागते । सचे, भिक्खवे, सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुखदुक्खं पटि-
संवेदेन्ति, पासंसो तथागतो; नो चे सत्ता दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु सुख-
दुक्खं पटिसंवेदेन्ति, पासंसो तथागतो । एवंवादी, भिक्खवे, तथागता ।
एवंवादीनं, भिक्खवे, तथागतानं इमे दस सहधम्मिका पासंसट्ठाना आग-
च्छन्ती” ति ।

20 २१. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

२. पञ्चत्तयसुत्तं

§ १. अपरन्तानुदिट्ठिनो अधिवुत्तिपदानि

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि -
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । (भगवा ✓
एतदवोच - “सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा अपरन्तकप्पिका
अपरन्तानुदिट्ठिनो अपरन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवुत्तिपदानि 5
अभिवदन्ति । ‘सञ्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ ति - इत्थेके
अभिवदन्ति; ‘असञ्जी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ ति - इत्थेके
अभिवदन्ति; ‘नेवसञ्जीनासञ्जी अत्ता - होति अरोगो परं मरणा’
ति - इत्थेके अभिवदन्ति; सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं
पञ्जापेन्ति^१, दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति । इति सन्तं वा 10
अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, सतो वा पन सत्तस्स उच्छेदं
विनासं विभवं पञ्जापेन्ति, दिट्ठधम्मनिब्बानं वा पनेके अभिवदन्ति ।
इति इमानि पञ्च हुत्वा तीणि होन्ति, तीणि हुत्वा पञ्च होन्ति -
अयमुद्देशो पञ्चत्तयस्स ।)

B. 18

२. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं 15
पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपि च
अरूपि च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति
अरोगं परं मरणा, नेवरूपि नारूपि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि 20
अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्तसञ्जि वा ते भोन्तो
समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, नानत्त-
सञ्जि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा सञ्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं

R. 229

B. 19

- परं मरणा, परित्तसंज्झि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्पमाणसंज्झि वा ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, एतं वा पने-
 केसं^१ उपातिवत्ततं विज्जाणकसिणमेके अभिवदन्ति अप्पमाणं आनेज्जं^२ ।
 5 तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । ये खो ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते
 भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा,
 अरूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं
 परं मरणा, रूपिं च अरूपिं च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि
 10 अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो
 समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, एकत्त-
 संज्झि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं
 परं मरणा, नानत्तसंज्झि वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं
 पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, परित्तसंज्झि वा ते भोन्तो समण-
 15 ब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अप्पमाणसंज्झि
 वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा संज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं
 मरणा, या वा पनेतासं^३ सज्जानं परिसुद्धा परमा अग्गा अनुत्तरिया
 अक्खायति — यदि रूपसज्जानं यदि अरूपसज्जानं यदि एकत्तसज्जानं
 यदि नानत्तसज्जानं । ‘नत्थि किञ्ची’^४ ति आकिञ्चज्जायतनमेके
 20 अभिवदन्ति अप्पमाणं आनेज्जं । ‘तयिदं सङ्घतं ओल्लारिकं अत्थि खो
 पन सङ्घारानं निरोधो अत्थेतं’ ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरण-
 दस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

R. 230

३. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा असंज्झि अत्तानं
 पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 25 असंज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो
 समणब्राह्मणा असंज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं
 च अरूपिं च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असंज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति
 अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 असंज्झि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते

समणब्राह्मणा सर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु ? सञ्जा रोगो सञ्जा गण्डो सञ्जा सल्लं, एतं सन्तं एतं^१ पणीतं यदिदं — ‘असञ्जं’ ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति ये खो ते समणब्राह्मणा असर्ज्जि अत्तानं पञ्जा-
 पेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्जि 5 B. 20
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समण-
 ब्राह्मणा असर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं च अरूपिं
 च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं
 मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्जि अत्तानं
 पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा । यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा 10
 ब्राह्मणो वा एवं वदेय्य — ‘अहमञ्जत्र रूपा, अञ्जत्र वेदनाय, अञ्जत्र
 सञ्जाय, अञ्जत्र सङ्खारेहि, विञ्जाणस्स^२ आगतिं वा गतिं वा
 चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूढिं वा वेपुल्लं वा पञ्जापेस्सामी^३,
 ति — नेतं ठानं विज्जति । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन
 सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं’ ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी 15 B. 231
 तथागतो तदुपातिवत्तो ।

४. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्जि
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 नेवसञ्जीनासर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं
 वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति 20
 अरोगं परं मरणा, रूपिं च अरूपिं च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 नेवसञ्जीनासर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं
 नारूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासर्ज्जि अत्तानं पञ्जा-
 पेन्ति अरोगं परं मरणा । तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सर्ज्जि
 अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते^४ पटिक्कोसन्ति, ये पि 25
 ते भोन्तो समणब्राह्मणा असर्ज्जि अत्तानं पञ्जापेन्ति अरोगं परं
 मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति । तं किस्स हेतु ? सञ्जा रोगो सञ्जा
 गण्डो सञ्जा सल्लं, असञ्जा सम्मोहो, एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं —

१. रो० पोत्यके नत्थि । २. अञ्जत्र विञ्जाणस्स — रो०; अञ्जत्र विञ्जाणा —
 स्या० । ३. पञ्जपेस्सामी — म० । ४. तेसं एके — सी०, रो० ।

- ‘नेवसञ्जीनासञ्जि’ ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति^१ ।
 ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति
 अरोगं परं मरणा, रूपिं वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि
 अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, अरूपिं वा ते भोन्तो समण-
 B. 21 5 ब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा,
 रूपिं च अरूपिं च वा ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि
 अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा, नेवरूपिं नारूपिं वा ते भोन्तो
 समणब्राह्मणा नेवसञ्जीनासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं
 मरणा । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा दिट्ठसुतमुत-
 10 विञ्जातब्बसङ्खारमत्तेन^२ एतस्स आयतनस्स उपसम्पदं पञ्चापेन्ति,
 R. 232 व्यसनं हेतं, भिक्खवे, अक्खायति एतस्स आयतनस्स उपसम्प-
 दाय । न हेतं, भिक्खवे, आयतनं सङ्खारसमापत्तिपत्तब्बमक्खायति;
 सङ्खारावसेससमापत्तिपत्तब्बमेतं^३, भिक्खवे, आयतनमक्खायति । ‘तयिदं
 सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं’ ति -
 15 इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

५. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं
 विनासं विभवं पञ्चापेन्ति, तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा सञ्जि
 अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति, ये पि ते
 भोन्तो समणब्राह्मणा असञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा
 20 तेसमेते पटिक्कोसन्ति, ये पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा नेवसञ्जी-
 नासञ्जि अत्तानं पञ्चापेन्ति अरोगं परं मरणा तेसमेते पटिक्कोसन्ति ।
 तं किस्स हेतु ? सब्बे पिमे भोन्तो समणब्राह्मणा उद्धं सरं^४ आसत्ति^५
 येव अभिवदन्ति - ‘इति पेच्च भविस्साम, इति पेच्च भविस्सामा’
 ति । सेय्यथापि नाम वाणिजस्स^६ वाणिज्जाय^७ गच्छतो एवं होति -
 25 ‘इतो मे इदं भविस्सति, इमिना इदं लच्छामी’ ति, एवमेविमे, भोन्तो
 समणब्राह्मणा वाणिजूपमा^८ मञ्जे पटिभन्ति - ‘इति पेच्च भविस्साम,
 इति पेच्च भविस्सामा’ ति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति ।

१. ० सञ्जा - रो० । २. पजानाति - सी०, रो० । ३. ० विञ्जातब्बससङ्खारमत्तेन -
 सी०, रो० । ४. ससङ्खारा ० - सी०, रो० । ५-५. सरा आसत्ति - सी०, रो०; परामसन्ति
 आसत्ति - स्या० । ६. वाणिजस्स - स्या० । ७. वाणिज्जाय - स्या०, रो०; वणिज्जाय -
 सी० । ८. इच्छामी - सी० । ९. वाणिजूपमं - स्या० ।

ये खो ते भोन्तो समणब्राह्मणा सतो सत्तस्स उच्छेदं विनासं विभवं
पञ्चापेन्ति ते सक्कायभया सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायञ्जेव अनु-
परिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति । सेय्यथापि नाम सा गद्दुलबद्धो^१ दब्हे
थम्भे वा खिले^२ वा उपनिबद्धो^३ तमेव थम्मं वा खिलं वा अनुपरि-
धावति अनुपरिवत्तति; एवमेविमे भोन्तो समणब्राह्मणा सक्कायभया
सक्कायपरिजेगुच्छा सक्कायञ्जेव अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति ।
'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं'
ति - इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

R. 233

B. 22

६. "ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा अपरन्त-
कप्पिका अपरन्तानुदिट्ठिनो अपरन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधि-
वुत्तिपदानि अभिवदन्ति, सब्बे ते इमानेव पञ्चायतनानि अभिवदन्ति
एतेसं वा अञ्जतरं ।

✓ § २. पुब्वन्तानुदिट्ठिनो अधिवुत्तिपदानि

७. "सन्ति, भिक्खवे, एके समणब्राह्मणा पुब्वन्तकप्पिका
पुब्वन्तानुदिट्ठिनो पुब्वन्तं आरब्भ अनेकविहितानि अधिवुत्तिपदानि
अभिवदन्ति । 'सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं'
ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'सस्सतो च असस्सतो च अत्ता
च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति,
'नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं'
ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अनन्तवा अत्ता च लोको च,
इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'अन्तवा च
अनन्तवा च अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके
अभिवदन्ति, 'नेवन्तवा नानन्तवा अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं
मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'एकत्तसञ्जी अत्ता च लोको च,
इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति, 'नानत्तसञ्जी
अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं' ति - इत्थेके अभिवदन्ति,

१. गद्दुलबद्धो - स्या० । २. खिले - सी०, स्या०, रो० । ३. उपनिबद्धो - स्या० ।

R. 234

5

‘परित्तसञ्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अप्पमाणसञ्जी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति, ‘एकन्तसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति, ‘एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति, ‘सुखदुक्खी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति, ‘अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति – इत्थेके अभिवदन्ति।

B. 23

८. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवं-
 10 दिट्ठिनो – ‘सस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति, तेसं वत अञ्जत्रेव सद्धाय अञ्जत्र रुचिया अञ्जत्र अनुस्सवा अञ्जत्र आकारपरिवितक्का अञ्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तं येव जाणं भविस्सति परिसुद्धं परियोदातं ति – नेतं ठानं विज्जति। पच्चत्तं खो पन, भिक्खवे, जाणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि ते
 15 भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ जाणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति। ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं’ ति – इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो।

९. “तत्र, भिक्खवे, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवं-
 20 दिट्ठिनो – ‘असस्सतो अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं’ ति ...पे०... सस्सतो च असस्सतो च अत्ता च लोको च ... नेवसस्सतो नासस्सतो अत्ता च लोको च ... अन्तवा अत्ता च लोको च ... अनन्तवा अत्ता च लोको च ... अन्तवा च अनन्तवा च अत्ता च लोको च ... नेव-
 25 ... नान्तवा अत्ता च लोको च ... एकत्तसञ्जी अत्ता च लोको च ... नान्तसञ्जी अत्ता च लोको च ... परित्तसञ्जी अत्ता च लोको च ... अप्पमाणसञ्जी अत्ता च लोको च ... एकन्तसुखी अत्ता च लोको च ... एकन्तदुक्खी अत्ता च लोको च ... सुखदुक्खी अत्ता च लोको च ... अदुक्खमसुखी अत्ता च लोको च, इदमेव सच्चं मोघमञ्जं ति, तेसं वत अञ्जत्रेव सद्धाय अञ्जत्र रुचिया अञ्जत्र अनुस्सवा अञ्जत्र
 30 आकारपरिवितक्का अञ्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया पच्चत्तं येव जाणं

भविस्सति' परिसुद्धं परियोदातं ति - नेतं ठानं विज्जति । पच्चत्तं खो पन, भिक्खवे, आणे असति परिसुद्धे परियोदाते यदपि ते भोन्तो समणब्राह्मणा तत्थ आणभागमत्तमेव परियोदपेन्ति तदपि तेसं भवतं समणब्राह्मणानं उपादानमक्खायति । 'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं' ति - इति विदित्वा तस्स निस्सरण- 5 दस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

R. 235

§ ३. पुब्बन्तापरन्तानुदिट्ठीनं पटिनिस्सग्गा

१०. "इध, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्ब-
न्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज
विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज 10
विहरामी' ति । तस्स सा पविवेका पीति निरुज्झति । पविवेकाय पीतिया
निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पवि-
वेका पीति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति,
यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, पविवेकाय
पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं, दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति 15
पविवेका पीति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति^१ । अयं खो
भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधि-
ट्ठाना, पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं
यदिदं पविवेकं पीतिं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स सा पविवेका 20
पीति निरुज्झति । पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति दोमनस्सं,
दोमनस्सस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति । 'तयिदं सङ्खतं
ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेतं' ति - इति विदित्वा
तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

B. 24

११. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा 25
पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा

R. 236

- निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्झति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं ।
- 5 सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
- 10 अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं निरामिसं सुखं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स तं निरामिसं सुखं निरुज्झति । निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति पविवेका पीति, पविवेकाय पीतिया निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं ।
- 15 'तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो अत्थेत' ति - इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो तदुपातिवत्तो ।

B. 25

१२. "इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
- 20 सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्ठाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरति - 'एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी' ति । तस्स सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्झति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना ।
- 25 सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आतपो जहति तं छाया फरति; एवमेव खो, भिक्खवे, अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा उप्पज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा,
- 30 अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधि-

ट्टाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स सम-
 तिक्कमा, अदुक्खमसुखं वेदनं उपसपज्ज विहरति — ‘एतं सन्तं एतं
 पणीतं यदिदं अदुक्खमसुखं वेदनं उपसम्पज्ज विहरामी’ ति । तस्स
 सा अदुक्खमसुखा वेदना निरुज्झति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय निरोधा
 उपपज्जति निरामिसं सुखं, निरामिसस्स सुखस्स निरोधा उपपज्जति 5
 अदुक्खमसुखा वेदना । ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं
 निरोधो अत्थेतं’ ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथा-
 गतो तदुपातिवत्तो ।

१३. “इध पन, भिक्खवे, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा
 पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, 10
 सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्टाना, पविवेकाय पीतिया समतिक्कमा,
 निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा, अदुक्खमसुखाय वेदनाय समति-
 क्कमा — ‘सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी’ ति समनु-
 पस्सति । तयिदं, भिक्खवे, तथागतो अभिजानाति । अयं खो भवं
 समणो वा ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, अपरन्तानु- 15
 दिट्ठीनं च पटिनिस्सग्गा, सब्बसो कामसंयोजनानं अनधिट्टाना, पवि-
 वेकाय पीतिया समतिक्कमा, निरामिसस्स सुखस्स समतिक्कमा,
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय समतिक्कमा — ‘सन्तोहमस्मि, निब्बुतोहमस्मि,
 अनुपादानोहमस्मी’ ति समनुपस्सति; अद्धा अयमायस्मा निब्बान-
 सप्पायं येव पटिपदं अभिवदति । अथ च पनायं भवं समणो वा 20
 ब्राह्मणो वा पुब्बन्तानुदिट्ठिं वा उपादियमानो उपादियति, अपरन्तानु-
 दिट्ठिं वा उपादियमानो उपादियति, कामसंयोजनं वा उपादियमानो
 उपादियति, पविवेकं वा पीतिं उपादियमानो उपादियति, निरामिसं
 वा सुखं उपादियमानो उपादियति, अदुक्खमसुखं वा वेदनं
 उपादियमानो उपादियति । यं च खो अयमायस्मा — ‘सन्तो- 25
 हमस्मि, निब्बुतोहमस्मि, अनुपादानोहमस्मी’ ति समनुपस्सति
 तदपि इमस्स भोतो समणस्स ब्राह्मणस्स उपादानमक्खायति ।
 ‘तयिदं सङ्खतं ओळारिकं अत्थि खो पन सङ्खारानं निरोधो
 अत्थेतं’ ति — इति विदित्वा तस्स निस्सरणदस्सावी तथागतो
 तदुपातिवत्तो । 30

“इदं खो पन, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं सन्तिवरपदं

R. 238

अभिसम्बुद्धं यदिदं - छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं' च
अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा अनुपादा-
विमोक्खो^१ ति

१४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
५ अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

---

१. अत्थगमं - सी० । २. 'तयिदं भिक्खवे तथागतेन अनुत्तरं सन्तिवरपदं अभि-
सम्बुद्धं यदिदं छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं (अत्थगमं - सी०) च अस्सादं च
आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं विदित्वा अनुपादा विमोक्खो' इति अधिको पाठो एत्थ
सी०, स्या०, रो०, कं० पोत्थकेसु अत्थि ।

३. किन्तिसुत्तं

§ १. अविवदमानेहि सिक्खितब्बं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा कुसिनारायं^१ विहरति बलिहरणे वनसण्डे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “किन्ति वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ” ति ?

B. 27

“न खो नो, भन्ते, भगवति एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, पिण्डपातहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, सेनासनहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति, इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ” ति ।

“न च किर वो, भिक्खवे, मयि एवं होति — ‘चीवरहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेति...पे० ... इतिभवाभवहेतु वा समणो गोतमो धम्मं देसेती’ ति; अथ किन्ति चरहि^३ वो, भिक्खवे, मयि होती” ति ?

15

“एवं खो नो, भन्ते, भगवति होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी ; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’ ” ति ।

“एवं च किर वो, भिक्खवे, मयि होति — ‘अनुकम्पको भगवा हितेसी ; अनुकम्पं उपादाय धम्मं देसेती’ ति ।

२. “तस्मातिह, भिक्खवे, ये वो मया धम्मा अभिञ्जा^२ देसिता, सेय्यथीदं — चत्तारो सतिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा पञ्चिन्द्रियानि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, तत्थ सब्बेहेव समग्गेहि सम्मोदमानेहि

R. 239

अविवदमानेहि सिक्खितब्बं । तेसं च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोद-
 मानानं अविवदमानानं सिक्खितं सियुं^१ द्वे भिक्खू अभिधम्मो नाना-
 वादा । तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो
 चेव नानं व्यञ्जनतो च नानं' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जे-
 5 य्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो
 अत्थतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं । तदमिनापेतं आयस्मन्तो
 जानाथ - यथा अत्थतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं । मायस्मन्तो
 विवादं आपज्जित्था' ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं
 सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आय-
 10 स्मन्तानं खो अत्थतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं । तदमिनापेतं
 आयस्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो चेव नानं, व्यञ्जनतो च नानं ।
 मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति । इति दुग्गहीतं^२ दुग्गहीततो
 धारेतब्बं, सुग्गहीतं^३ सुग्गहीततो धारेतब्बं । दुग्गहीतं दुग्गहीततो
 धारेत्वा सुग्गहीतं सुग्गहीततो^४ धारेत्वा^५ यो धम्मो यो विनयो सो
 15 भासितब्बो ।

३. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं
 अत्थतो हि खो नानं, व्यञ्जनतो समेती' ति, तत्थ यं भिक्खुं
 सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो -
 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि नानं, व्यञ्जनतो समेति । तदमिनापेतं
 20 आयस्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो हि खो नानं, व्यञ्जनतो समेति ।
 मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति । अथापरेसं एकतोपक्खिकानं
 भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स
 वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि खो नानं, व्यञ्ज-
 नतो समेति । तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो हि
 25 खो नानं, व्यञ्जनतो समेति । मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति ।
 इति दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेतब्बं, सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेतब्बं ।
 दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेत्वा सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेत्वा यो
 धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो ।

४. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं

१. सियंसु - म० ; तत्थ सियुं - सी० । २. दुग्गहितं - म०, स्या० । ३. सुग्गहितं -
 म० ; सुग्गहितं - स्या० ; सुग्गहीतं - रो० । ४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, व्यञ्जनतो नानं। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं। अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं - व्यञ्जनं। मायस्मन्तो अप्पमत्तके विवादं आप- 5
ज्जित्था' ति। अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो हि समेति, व्यञ्जनतो नानं। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ - यथा' अत्थतो हि खो समेति, व्यञ्जनतो नानं। अप्प-
मत्तकं खो पनेतं यदिदं - व्यञ्जनं। मायस्मन्तो अप्पमत्तके विवादं 10
आपज्जित्था' ति। इति सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेतब्बं, दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेतब्बं। सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेत्वा दुग्गहीतं दुग्गहीततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो सो भासितब्बो।

B. 29

५. "तत्र चे तुम्हाकं एवमस्स - 'इमेसं खो आयस्मन्तानं अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेती' ति, तत्थ यं भिक्खुं सुवचतरं 15
मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति, व्यञ्जनतो च समेति। तदमिनापेतं आय-
स्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति। अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स 20
वचनीयो - 'आयस्मन्तानं खो अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। तदमिनापेतं आयस्मन्तो जानाथ - यथा अत्थतो चेव समेति व्यञ्जनतो च समेति। मायस्मन्तो विवादं आपज्जित्था' ति। इति सुग्गहीतं सुग्ग-
हीततो धारेतब्बं। सुग्गहीतं सुग्गहीततो धारेत्वा यो धम्मो यो विनयो 25
सो भासितब्बो।

R. 241

§ २. सामगिकुसलता

६. "तेसं चे वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविद-
मानानं सिक्खतं सिया अञ्जतरस्स भिक्खुनो आपत्ति सिया वीति-
क्कमो, तत्र, भिक्खवे, न चोदनाय^१ तरितब्बं^२। पुग्गलो उपपरिक्खितब्बो

१. स्या० पोत्यके नत्थि। २-२. चोदितब्बं - स्या०।

— ‘इति मय्हं च अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो, परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुपनाही अदब्बहिद्वी^१ सुप्पटिनिस्सग्गी,^२ सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’ ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

5 “सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं खो अविहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो, परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही अदब्बहिद्वी सुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — परस्स पुग्गलस्स उपघातो । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं’ सक्कोमि
B. 30 10 एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’ ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स अनुपघातो । परो हि पुग्गलो अक्कोधनो अनुप-
नाही दब्बहिद्वी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला
15 वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — मय्हं विहेसा । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं’ ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं च खो विहेसा
R. 242 20 भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दब्बहिद्वी दुप्पटिनिस्सग्गी, सक्कोमि चाहं एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापेतुं । अप्पमत्तकं खो पनेतं यदिदं — मय्हं च विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । अथ खो एतदेव बहुतरं — स्वाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला वुट्ठापेत्वा
25 कुसले पतिट्ठापेतुं’ ति । सचे, भिक्खवे, एवमस्स, कल्लं वचनाय ।

“सचे पन, भिक्खवे, एवमस्स — ‘मय्हं च खो विहेसा भविस्सति परस्स च पुग्गलस्स उपघातो । परो हि पुग्गलो कोधनो उपनाही दब्बहिद्वी दुप्पटिनिस्सग्गी, न चाहं सक्कोमि एतं पुग्गलं अकुसला

१. अदब्बहिद्वी — सी०, रो० । २. सुप्पटिनिस्सग्गी — स्या० ३. सोहं — सी०, रो० ।

वुढापेत्वा कुसले पतिढापेतुं'ति । एवरूपे, भिक्खवे', पुग्गले उपेक्खा नातिमञ्जितब्बा ।

७. "तेसं च वो, भिक्खवे, समग्गानं सम्मोदमानानं अविवद-
मानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो^१ उप्पज्जेय्य दिट्ठिपळासो^२
चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि । तत्थ एकतोपक्खिकानं 5
भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं मञ्जेय्याथ सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स
वचनीयो — 'यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं
अविवदमानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठि-
पळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो^३
गरहेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो, 'भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य — 10
'यं नो, आवुसो, अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं
सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो
अप्पच्चयो अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या ति । एतं पना-
वुसो, धम्मं अप्पहाय निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो,
भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य — 'एतं, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न 15
निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति ।

B. 31

"अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खूनं यं भिक्खुं सुवचतरं
मञ्जेय्याथ, सो उपसङ्कमित्वा एवमस्स वचनीयो — 'यं नो, आवुसो,
अम्हाकं समग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं अञ्ज-
मञ्जस्स वचीसंहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो 20
अनभिरद्धि, तं जानमानो समणो गरहेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो,
भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य — 'यं नो, आवुसो, अम्हाकं सम-
ग्गानं सम्मोदमानानं अविवदमानानं सिक्खतं अञ्जमञ्जस्स वची-
संहारो उप्पन्नो दिट्ठिपळासो चेतसो आघातो अप्पच्चयो अनभिरद्धि
तं जानमानो समणो गरहेय्या ति । एतं पनावुसो, धम्मं अप्पहाय 25
निब्बानं सच्छिकरेय्या' ति । सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु
एवं व्याकरेय्य — 'एतं खो, आवुसो, धम्मं अप्पहाय न निब्बानं सच्छि-
करेय्या' ति ।

R. 243

१. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. वचीसंहारो — सी०, स्या०, रो० । ३. दिट्ठि-
पळासो — सी० । ४. समानो — सी० । ५. व्याकरमानो — रो० ।

८. “तं चे, भिक्खवे, भिक्खुं परे एवं पुच्छेय्यं – ‘आयस्मता नो एते भिक्खू अकुसला वुट्ठापेत्वा कुसले पतिट्ठापिता’ ति ? सम्मा व्याकरमानो, भिक्खवे, भिक्खु एवं व्याकरेय्य – ‘इधाहं, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमिं, तस्स मे भगवा धम्मं देसेसि,^१ ताहं^२ धम्मं सुत्वा
 5 तेसं भिक्खूनं अभसिं। तं ते भिक्खू धम्मं सुत्वा अकुसला^३ वुट्ठहिंसु, कुसले पतिट्ठहिंसू’ ति। एवं व्याकरमानो खो, भिक्खवे, भिक्खु न चेव अत्तानं उक्कंसेति, न परं वम्भेति,^४ धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती” ति।

९. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 10 अभिनन्दुं ति।

—:०:—

१. देसेति – स्या०। २. तस्साहं – स्या०। ३. अकुसले – रो०। ४. वम्भेति – रो०।

४. सामगामसुत्तं

§ १. नातपुत्ते कालङ्कते भिन्ना निगण्ठा

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति साम-
गामे । तेन खो पन समयेन निगण्ठो^१ नातपुत्तो^२ पावायं अधुनाकालङ्कतो^३
होति । तस्स कालङ्किरियाय^४ भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता^५ भण्डन-
जाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता
विहरन्ति — “न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि, अहं इमं धम्मविनयं 5
आजानामि । किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि ! मिच्छापटिपन्नो
त्वमसि, अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । सहितं मे, असहितं ते । पुरेवचनीयं
पच्छा अवच, पच्छावचनीयं पुरे अवच । अधिचिण्णं ते विपरावत्तं ।
आरोपितो ते वादो । निगगहितोसि, चर वादप्पमोक्खाय ; निब्बेठेहि^६
वा सचे प्होसी” ति^७ । वधो येव^८ खो^९ मञ्जे निगण्ठेसु नातपुत्तियेसु 10
वत्तति । ये पि निगण्ठस्स नातपुत्तस्स सावका गिही ओदातवसना ते पि
निगण्ठेसु नातपुत्तियेसु निब्बिन्नरूपा^{१०} विरत्तरूपा पटिवानरूपा^{११} यथा तं
दुरक्खाते धम्मविनये दुप्पवेदिते अनिय्यानिके अनुपसमसंवत्तनिके
असम्मासम्बुद्धप्पवेदिते भिन्नथूपे अप्पटिसरणे^{१२} ।

२. अथ खो चुन्दो समणुद्देसो पावायं वस्सं^{१३} वुत्थो^{१४} येन साम- 15
गामो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं
अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चुन्दो समणुद्देसो
आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “निगण्ठो, भन्ते, नातपुत्तो पावायं
अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिकजाता
... पे० ... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे” ति । एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो चुन्दं 20
समणुद्देसं एतदवोच — “अत्थि खो इदं, आवुसो चुन्द, कथापाभतं भगवन्तं

१. निगन्थो — स्या० । २. नाटपुत्तो — म० । ३. अधुना कालकतो — सी०, स्या०, रो० ।
४. कालकिरियाय — सी०, स्या०, रो० । ५. द्वेढ्हकजाता — स्या० । ६. निब्बेठेहि — सी०,
स्या० । ७. ति ते अञ्जमञ्जं कलहं करिस्सु — स्या० । ८-८. वधो येवेको — सी०, स्या०, रो० ।
९. निब्बिन्दरूपा — स्या०, रो० । १०. पटिवाणरूपा — रो० । ११. अप्पटिसरणे ति — सी० ।
१२-१२. वस्संवुद्धो — म० ।

दस्सनाय । आयाम, आवुसो चुन्द, येन भगवा तेनुपसङ्कमिस्साम् ; उप-
सङ्कमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्सामा” ति । “एवं, भन्ते” ति खो
चुन्दो समणुद्देशो आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि ।

B. 33

R. 24b

अथ खो आयस्मां च आमन्दो चुन्दो च समणुद्देशो येन भगवा
5 तेनुपसङ्कमिस्सु ; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसी-
दिस्सु । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच –
“अयं, भन्ते, चुन्दो समणुद्देशो एवमाह – ‘निगण्ठो, भन्ते, नातपुत्तो
पावायं अधुनाकालङ्कतो । तस्स कालङ्किरियाय भिन्ना निगण्ठा द्वेधिक-
जाता ...पे०... भिन्नथूपे अप्पटिसरणे’ ति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं
10 होति – ‘माहेव भगवतो अच्चयेन सङ्घे विवादो उप्पज्जि ; स्वास्स
विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय
दुक्खाय देवमनुस्सानं’ ” ति ।

§ २. बोधिपक्खियेसु धम्मेसु अविवादो

३. “तं किं मञ्जसि, आनन्द, ये वो मया धम्मा अभिञ्जा
देसिता, सेय्यथीदं – चत्तारो सतिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो
15 इद्धिपादा पञ्चिन्द्रियाणि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको
मग्गो, पस्ससि नो त्वं, आनन्द, इमेसु धम्मेसु द्वे पि भिक्खू नानावादे”
ति ?

“येमे, भन्ते, धम्मा भगवता अभिञ्जा देसिता, सेय्यथीदं –
चत्तारो सतिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा पञ्चि-
20 न्द्रियाणि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, नाहं
पस्सामि इमेसु धम्मेसु द्वे पि भिक्खू नानावादे । ये च खो, भन्ते,
पुग्गला भगवन्तं पतिस्सयमानरूपा विहरन्ति ते पि भगवतो अच्चयेन
सङ्घे विवादं जनेय्युं अज्झाजीवे वा अधिपातिमोक्खे वा ; स्वास्स^१
विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय
25 दुक्खाय देवमनुस्सानं” ति ।

“अप्पमत्तको सो, आनन्द, विवादो यदिदं – अज्झाजीवे वा
अधिपातिमोक्खे वा । मग्गे वा हि^२, आनन्द, पटिपदाय वा सङ्घे

१. नो – स्या० । २. सोस्स – रो०, सी० । ३. पि – सी०, स्या०, रो० ।

विवादो उप्पज्जमानो उप्पज्जेय्य; स्वास्स विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं ।

✓ § ३. छ विवादमूलानि

४. “छयिमानि, आनन्द, विवादमूलानि । कतमानि छ ?
इधानन्द, भिक्खु कोधनो होति उपनाही । यो सो, आनन्द, भिक्खु
कोधनो होति उपनाही सो सत्थरि पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, 5
धम्मे पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्खे पि अगारवो विहरति
अप्पतिस्सो, सिक्खाय पि न परिपूरकारी होति । यो सो, आनन्द,
भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे ... सङ्खे^१ अगारवो
विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय न परिपूरकारी होति^२, सो सङ्खे
विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय 10
बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं । एवरूपं
चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा समनुप्पसेय्याथ,
तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स पहानाय वाय-
मेय्याथ । एवरूपं चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा
वा न समनुप्पसेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स विवाद- 15
मूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ । एवमेतस्स पापकस्स विवाद-
मूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अन-
वस्सवो होति ।

B. 34

R. 246

५. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु मक्खी होति पळासी^३
...पे०... इस्सुकी होति मच्छरी ...पे०... सठो होति मायावी ...पे०... 20
पापिच्छो होति मिच्छादिट्ठि^४ ...पे०... सन्दिट्ठिपरामासी होति आधान-
ग्गाही^५ दुप्पटिनिस्सग्गी । यो सो, आनन्द, भिक्खु सन्दिट्ठिपरामासी
होति आधानग्गाही दुप्पटिनिस्सग्गी सो सत्थरि पि अगारवो विहरति
अप्पतिस्सो, धम्मे पि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, सङ्खे पि अगारवो
विहरति अप्पतिस्सो, सिक्खाय पि न परिपूरकारी होति । यो सो, 25
आनन्द, भिक्खु सत्थरि अगारवो विहरति अप्पतिस्सो, धम्मे ... सङ्खे ...

१. सङ्खे पि—सी०, स्या०, रो० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

३. फळासी—रो०; पळासी—सी० । ४. मिच्छादिट्ठि—स्या०, रो० । ५. आधानग्गाही—सी०, स्या०, रो० ।

सिक्खाय न परिपूरकारी होति सो सङ्घे विवादं जनेति; यो होति विवादो बहुजनाहिताय बहुजनासुखाय बहुनो जनस्स अनत्थाय अहिताय दुक्खाय देवमनुस्सानं। एवरूपं चे तुम्हे, आनन्द, विवादमूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द, तस्सेव पापकस्स
 5 विवादमूलस्स पहानाय वायमेय्याथ। एवरूपं चे तुम्हे, आनन्द, विवाद-
 मूलं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा न समनुपस्सेय्याथ, तत्र तुम्हे, आनन्द,
 तस्सेव पापकस्स विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवाय पटिपज्जेय्याथ।
 B. 247 एवमेतस्स पापकस्स विवादमूलस्स पहानं होति, एवमेतस्स पापकस्स
 विवादमूलस्स आयतिं अनवस्सवो होति। इमानि खो, आनन्द, छ
 10 विवादमूलानि।

§ ४. सत्त अधिकरणसमथा

B. 35 ६. “चत्तारिमानि, आनन्द, अधिकरणानि। कतमानि चत्तारि ?
 विवादाधिकरणं, अनुवादाधिकरणं, आपत्ताधिकरणं, किच्चाधिकरणं —
 इमानि खो, आनन्द, चत्तारि अधिकरणानि। सत्त खो पनिमे, आनन्द,
 अधिकरणसमथा — उप्पन्नोप्पन्नानं अधिकरणानं समथाय वूपसमाय
 15 सम्मुखाविनयो दातब्बो, सतिविनयो दातब्बो, अमूब्हविनयो दातब्बो,
 पटिञ्जाय कारेतब्बं, येभ्य्यसिका, तस्सपापियसिका,^१ तिणवत्थारको।

(१) सम्मुखाविनयो

७. “कथं च, आनन्द, सम्मुखाविनयो होति ? इधानन्द,
 भिक्खू विवदन्ति धम्मो ति वा अधम्मो ति वा विनयो ति वा अविनयो
 ति वा। तेहानन्द,^२ भिक्खूहि सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं। सन्नि-
 20 पतित्वा धम्मनेत्ति समनुमज्जितब्बा। धम्मनेत्ति समनुमज्जित्वा यथा
 तत्थ समेति तथा तं अधिकरणं वूपसमेतब्बं। एवं खो, आनन्द, सम्मुखा-
 विनयो होति; एवं च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति
 यदिदं — सम्मुखाविनयेन।

(२) येभ्य्यसिका

८. “कथं च, आनन्द, येभ्य्यसिका होति ? ते चे,^३ आनन्द,
 25 भिक्खू न सक्कोन्ति तं अधिकरणं तस्मिं आवासे वूपसमेतुं, तेहानन्द,

१. तस्सपापियसिका — सी०, रो०। २. तेहेव आनन्द — सी०। ३. पन — स्या०।

भिक्षूहि यस्मिं आवासे बहुतरा भिक्षू सो आवासो गन्तब्बो ।
तत्थ सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं । सन्निपतित्वा धम्मनेत्ति
समनुमज्जितब्बा । धम्मनेत्तिं समनुमज्जित्वा यथा तत्थ समेति तथा
तं अधिकरणं वूपसमेतब्बं । एवं खो, आनन्द, येभ्य्यसिका होति, एवं च
पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — येभ्य्यसिकाय । 5

(३) सतिविनयो

९. “कथं च, आनन्द, सतिविनयो होति ? इधानन्द, भिक्षू
भिक्षुं एवरूपाय गरूकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन वा
पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं’ गरूकं आपत्तिं आप-
ज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ? सो एवमाह — ‘न
खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पारा- 10
जिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति । तस्स खो, आनन्द, भिक्षुनो
सतिविनयो दातब्बो । एवं खो, आनन्द, सतिविनयो होति, एवं च
पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं — सतिविनयेन ।

R. 248

(४) अमूब्हविनयो

१०. “कथं च, आनन्द, अमूब्हविनयो होति ? इधानन्द,
भिक्षू भिक्षुं एवरूपाय गरूकाय आपत्तिया चोदेन्ति पाराजिकेन 15
वा पाराजिकसामन्तेन वा — ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरूकं आपत्ति
आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ? सो एवमाह —
‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता
पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति । तमेनं सो निब्बेठेन्तं^१
अतिवेठेति^२ — ‘इद्धायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं 20
गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ।
सो एवमाह — ‘अहं खो, आवुसो, उम्मादं पापुणिं चेतसो विपरि-
यासं’ । तेन मे उम्मत्तकेन बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासित-
परिक्कन्तं^३ । नाहं तं सरामि । मूब्हेन मे एतं कतं’ ति । तस्स खो,
आनन्द, भिक्षुनो अमूब्हविनयो दातब्बो । एवं खो, आनन्द, अमूब्ह- 25

B. 36

१. एवरूपं — सी०, स्या०, रो० । २. निब्बेधेन्तं — स्या० । ३. अनिवेधेति — स्या० ।

४. विपरियेसं — सी०, स्या० । ५. भासितपरिक्कन्तं — सी०, स्या०, रो० ।

विनयो होति, एवं च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं – अमूहविनयेन ।

(५) पटिञ्जातकरणं

११. “कथं च, आनन्द, पटिञ्जातकरणं होति ? इधानन्द, भिक्खु चोदितो वा अचोदितो वा आपत्तिं सरति, विवरति उत्तानी-
5 करोति । तेन, आनन्द, भिक्खुना बुद्धतरं^१ भिक्खुं^२ उपसङ्कमित्वा एकसं चीवरं कत्वा पादे वन्दित्वा उक्कुटिकं निसीदित्वा अञ्जलिं पगहेत्वा एवमस्स वचनीयो – ‘अहं, भन्ते, इत्थन्नामं आपत्तिं आपन्नो, तं पटिदेसेमी’ ति । सो एवमाह – ‘पस्ससी’ ति ?

‘आम^३ पस्सामी’ ति ।

10 ‘आयतिं संवरेय्यासी’^४ ति ।

‘संवरिस्सामी’^५ ति ।

“एवं खो, आनन्द, पटिञ्जातकरणं होति, एवं च पनिधेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं – पटिञ्जातकरणेन ।

(६) तस्सपापियसिका

R. 249

१२. “कथं च, आनन्द, तस्सपापियसिका होति ? इधानन्द,
15 भिक्खु भिक्खुं^६ एवरूपाय गरूकाय आपत्तिया चोदेति^७ पाराजिकेन वा पाराजिकसामन्तेन वा – ‘सरतायस्मा एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति ? सो एवमाह – ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा
B. 37 पाराजिकसामन्तं वा’ ति । तमेनं सो निब्बेठेन्तं अतिवेठेति – ‘इद्धायस्मा
20 साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा’ ति । सो एवमाह – ‘न खो अहं, आवुसो, सरामि एवरूपिं गरूकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा ; सरामि च खो अहं, आवुसो, एवरूपिं अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जिता’ ति । तमेनं सो^८ निब्बेठेन्तं अतिवेठेति – ‘इद्धायस्मा

१. बुद्धतरो – स्या० ; बुद्धतरो – सी०, रो० । २. भिक्खु – सी०, स्या०, रो० ।
३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ४. संवरं आपज्जेय्यासी – सी०, स्या०, रो० । ५. संवरं आपज्जिस्सामी – सी०, स्या०, रो० । ६. भिक्खु – स्या०, रो० । ७. चोदेन्ति – स्या०, रो० ।
८. खो – सी०, रो० ।

साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति ? सो एवमाह—'इमं हि नामाहं, आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा' अपुट्ठो पटिजानिस्सामि । किं पनाहं एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा पुट्ठो न पटिजानिस्सामी' ति ? सो एवमाह—'इमं हि^१ नाम त्वं, आवुसो, अप्पमत्तिकं आपत्तिं आपज्जित्वा अपुट्ठो न पटिजानिस्ससि, किं पन त्वं एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जित्वा पाराजिकं वा पाराजिक-सामन्तं वा पुट्ठो पटिजानिस्ससि ? इद्धायस्मा साधुकमेव जानाहि यदि सरसि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता' पाराजिकं वा पाराजिक-सामन्तं वा' ति । सो एवमाह—'सरामि खो अहं, आवुसो, एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा । दवा मे एतं वुत्तं, खा मे एतं वुत्तं—नाहं तं सरामि एवरूपिं गरुकं आपत्तिं आपज्जिता पाराजिकं वा पाराजिकसामन्तं वा' ति । एवं खो, आनन्द, तस्सपापियसिका होति, एवं च पनिघेकच्चानं अधिकरणानं वूपसमो होति यदिदं—तस्सपापियसिकाय ।

15

(७) तिणवत्थारको

१३. “कथं च, आनन्द, तिणवत्थारको होति ? इधानन्द, भिक्खूनां भण्डनजातानं कलहजातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं होति भासितपरिक्कन्तं । तेहानन्द, भिक्खूहि सब्बेहेव समग्गेहि सन्निपतितब्बं । सन्निपतित्वा एकतोपक्खिकानं भिक्खूनां व्यत्तेन^४ भिक्खुना उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा अज्जलिं पणामेत्वा सङ्घो आपेतब्बो —

R. 250

‘सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो । इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलह-जातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासित-परिक्कन्तं । यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसं चेव आयस्मन्तानं अत्थाय अत्तनो च अत्थाय, सङ्घमज्जे तिणवत्थारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा गिहिपटिसंयुत्तं’ ति ।

B. 38

१. आपज्जिता—रो० । २. च—स्या० । ३. आपज्जित्वा—रो० । ४. व्यत्ततरेन—रो०; व्यत्ततरेन—सी० ।

“अथापरेसं एकतोपक्खिकानं भिक्खून् व्यत्तेन भिक्खुना उट्ठा-
यासना एकंसं चीवरं कत्वा अञ्जलिं पणामेत्वा सङ्घो आपेतब्बो -

‘सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो । इदं अम्हाकं भण्डनजातानं कलह-
जातानं विवादापन्नानं विहरतं बहुं अस्सामणकं अज्झाचिण्णं भासित-
परिक्कन्तं । यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं या चेव इमेसं आयस्मन्तानं
5 आपत्ति या च अत्तनो आपत्ति, इमेसं चेव आयस्मन्तानं अत्थाय अत्तनो
च अत्थाय, सङ्घमज्जे तिणवत्थारकेन देसेय्यं, ठपेत्वा थुल्लवज्जं ठपेत्वा
गिहिपटिसंयुत्तं’ ति ।

“एवं खो, आनन्द, तिणवत्थारको होति, एवं च पनिधेकच्चानं
10 अधिकरणानं बूपसमो होति यदिदं - तिणवत्थारकेन ।

§ ५. छ साराणीया धम्मा

१४. “छयिमे, आनन्द, धम्मा साराणीया’ पियकरणा गरु-
करणा सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तन्ति । कतमे
छ ? इधानन्द, भिक्खुनो मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं होति सब्रह्मचारीसु
आवि^१ चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो
15 सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं होति
सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो
गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं
20 होति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो
पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय
संवत्तति ।

R. 251

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खु - ये ते लाभा धम्मिका
धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तं पि तथारूपेहि लाभेहि -
25 अपटिविभक्तभोगी होति, सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी ।
अयं पि धम्मो साराणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय
सामग्गिया एकीभावाय संवत्तति ।

B. 39

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खु – यानि तानि सीलानि अखण्डानि
अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि^१ विञ्जुप्पसत्थानि^२
अपरामट्टानि समाधिसंवत्तनिकानि तथारूपेसु सीलेसु – सीलसामञ्जगतो
विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो साराणीयो
पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय 5
संवत्तति ।

“पुन च परं, आनन्द, भिक्खु – यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका
निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय तथारूपाय दिट्ठिया – दिट्ठि-
सामञ्जगतो विहरति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च । अयं पि धम्मो
साराणीयो पियकरणो गरुकरणो सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकी- 10
भावाय संवत्तति । इमे खो, आनन्द, छ साराणीया धम्मा पियकरणा
गरुकरणा सङ्गहाय अविवादाय सामग्गिया एकीभावाय संवत्तन्ति ।

“इमे चे तुम्हे, आनन्द, छ साराणीये धम्मे समादाय वत्तेय्याथ,^३
पस्सथ नो तुम्हे, आनन्द, तं वचनपथं अणुं वा थूलं वा यं तुम्हे नाधि-
वासेय्याथा^४” ति ? 15

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिहानन्द, इमे छ साराणीये धम्मे समादाय वत्तथ^५ । तं
वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति ।

१५. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति । 20

—:०:—

१. भुजिस्सानि – रो० । २. विञ्जुप्पसत्थानि – स्या० । ३. संवत्तेय्याथ – सी०, रो० ।

४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. संवत्तेय्याथ – स्या० ।

५. सुनक्खत्तसुत्तं

§ १. भिक्खूनं अञ्जाव्याकरणं

R. 252

B. 40

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन सम्बहुलेहि भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अञ्जा व्याकता होति — “‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानामा” ति । अस्सोसि खो
- 5 सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो — “सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अञ्जा व्याकता होति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानामा” ति । अथ खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुनक्खत्तो
- 10 लिच्छविपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “सुत्तं मेतं, भन्ते — ‘सम्बहुलेहि किर भिक्खूहि भगवतो सन्तिके अञ्जा व्याकता होति — खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानामा’ ति । ये ते, भन्ते, भिक्खू भगवतो सन्तिके अञ्जं व्याकंसु — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति
- 15 पजानामा’ ति, कच्चि ते, भन्ते, भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु उदाहु सन्तेत्थेकच्चे भिक्खू अधिमानेन अञ्जं व्याकंसू” ति ?

२. “ये ते, सुनक्खत्त, भिक्खू मम सन्तिके अञ्जं व्याकंसु — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानामा’ ति, सन्तेत्थेकच्चे भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु, सन्ति
- 20 पनिधेकच्चे भिक्खू अधिमानेन पि अञ्जं व्याकंसु । तत्र, सुनक्खत्त, ये ते भिक्खू सम्मदेव अञ्जं व्याकंसु तेसं तं तथेव होति; ये पन ते भिक्खू अधिमानेन अञ्जं व्याकंसु तत्र, सुनक्खत्त, तथागतस्स एवं होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्सं’ ति । एवं चेत्थ, सुनक्खत्त, तथागतस्स होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्सं’ ति । अथ च पनिधेकच्चे मोघपुरिसा पञ्चं

अभिसङ्खरित्वा अभिसङ्खरित्वा तथागतं उपसङ्कमित्वा^१ पुच्छन्ति । तत्र, सुनक्खत्तं, यं पि तथागतस्स एवं होति — ‘धम्मं नेसं देसेस्सं’ ति तस्स पि होति अञ्जथत्तं^२” ति ।

R. 253

“एतस्स भगवा कालो, एतस्स सुगत कालो, यं भगवा धम्मं देसेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।

5

§ २. तथागतस्स देसना

३. “तेन हि, सुनक्खत्तं सुणाहि^३, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“पञ्च खो इमे, सुनक्खत्तं, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रज-
नीया, सोतविञ्जेय्या सद्दा ... पे० ... धानविञ्जेय्या गन्धा ... जिब्हा-
विञ्जेय्या रसा ... कायविञ्जेय्या फोटुब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा
कामूपसंहिता रजनीया — इमे खो, सुनक्खत्तं, पञ्च कामगुणा ।

B. 41

४. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्तं, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो,
सुनक्खत्तं, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी^४ चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं
च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विट्तिं^५
आपज्जति; आनेज्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न
सुस्सूसति, न^६ सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति^७, न च तं
पुरिसं भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्तं,
पुरिसो सकम्हा गामा वा निगमा वा चिरविप्पवुत्थो अस्स । सो
अञ्जतरं पुरिसं पस्सेय्य तम्हा गामा वा निगमा वा अचिरपक्कन्तं ।
सो तं पुरिसं तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमत्तं च सुभिक्खत्तं^८
च अप्पाबाधत्तं^९ च पुच्छेय्य; तस्स सो पुरिसो तस्स गामस्स वा निग-
मस्स वा खेमत्तं च सुभिक्खत्तं च अप्पाबाधत्तं च संसेय्य । तं किं
मञ्जसि, सुनक्खत्तं, अपि नु सो पुरिसो तस्स पुरिसस्स सुस्सूसेय्य,

15

20

R. 254

१. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. सुणोहि — सी०, रो० । ३. तप्पटिरूपी — स्या० ।
४. चित्तिं — स्या० । ५. न च — स्या० । ६. उपट्ठापेति — सी०, रो० । ७. सुभिक्खत्तं —
स्या०, रो० । ८. अप्पाबाधत्तं — स्या०, रो० ।

सोतं ओदहेय्य, अञ्जा चित्तं उपट्ठापेय्य, तं च पुरिसं भजेय्य, तेन च विट्तिं आपज्जेय्या” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 5 पुग्गलो लोकामिसाधिमुत्तो अस्स । लोकामिसाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त,
 पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनु-
 वितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विट्तिं
 आपज्जति; आनेञ्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न
 सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं
 10 पुरिसं भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति । सो एवमस्स वेदितब्बो
 — ‘आनेञ्जसंयोजनेन’ हि खो विसंयुत्तो’ लोकामिसाधिमुत्तो पुरिस-
 पुग्गलो’ ति ।

B. 42

५. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 पुग्गलो आनेञ्जाधिमुत्तो अस्स । आनेञ्जाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त,
 15 पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनु-
 वितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विट्तिं आप-
 ज्जति; लोकामिसपटिसंयुत्ताय^१ च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सू-
 सति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं
 भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति । सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पण्डु-
 20 पलासो बन्धना पवुत्तो^२ अभब्बो हरितत्ताय; एवमेव खो, सुनक्खत्त,
 आनेञ्जाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये लोकामिससंयोजने से पवुत्ते ।
 सो एवमस्स वेदितब्बो — ‘लोकामिससंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो
 आनेञ्जाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’ ति ।

६. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-
 25 पुग्गलो आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तो^३ अस्स । आकिञ्चञ्जायतनाधि-
 मुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति,
 तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन
 च विट्तिं आपज्जति; आनेञ्जपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय

R. 255

१-१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. लोकामिससंयोजनपटिसंयुत्ताय —
 सी० । ३. पमुत्तो — सी० । ४. आकिञ्चयाधिमुत्तो — रो० ।

न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुथुसिला द्वेधा भिन्ना अप्पटिसन्धिका होति; एवमेव खो, सुनक्खत्त, आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये आनेञ्जसंयोजने से भिन्ने। सो एवमस्स वेदितब्बो – ‘आनेञ्जसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो 5 आकिञ्चञ्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’ ति।

७. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिस-पुग्गलो नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तो अस्स। नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं 10 भजति, तेन च विट्तिं आपज्जति; आकिञ्चञ्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो मनुञ्जभोजनं भुत्तावी छड्ढेय्य। तं किं मञ्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु तस्स पुरिसस्स तस्मिं भत्ते पुन 15 भोत्तुकम्यता अस्सा” ति ?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु” ?

“अदुं हि, भन्ते, भत्तं पटिकूलसम्मत्तं” ति।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तस्स 20 पुरिसपुग्गलस्स ये आकिञ्चञ्जायतनसंयोजने से वन्ते। सो एवमस्स वेदितब्बो – ‘आकिञ्चञ्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो नेवसञ्जानासञ्जायतनाधिमुत्तो पुरिसपुग्गलो’ ति।

८. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चो पुरिसपुग्गलो सम्मा निब्बानाधिमुत्तो अस्स। सम्मा निब्बानाधि- 25 मुत्तस्स खो, सुनक्खत्त, पुरिसपुग्गलस्स तप्पतिरूपी चेव कथा सण्ठाति, तदनुधम्मं च अनुवितक्केति, अनुविचारेति, तं च पुरिसं भजति, तेन च विट्तिं आपज्जति; नेवसञ्जानासञ्जायतनपटिसंयुत्ताय च पन कथाय कच्छमानाय न सुस्सूसति, न सोतं ओदहति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठापेति, न च तं पुरिसं भजति, न च तेन विट्तिं आपज्जति। 30

R. 256

सेय्यथापि, सुनक्खत्त, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरुब्धिहया;
 एवमेव खो, सुनक्खत्त, सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स पुरिसपुग्गलस्स ये
 नेवसञ्जानासञ्जायतनसंयोजने से उच्छिन्नमूले^१ तालावत्थुकते^२ अन-
 भावकते^३ आर्याति अनुप्पादधम्मे। सो एवमस्स वेदितब्बो - 'नेव-
 ५ सञ्जानासञ्जायतनसंयोजनेन हि खो विसंयुत्तो सम्मा निब्बानाधि-
 मुत्तो पुरिसपुग्गलो' ति।

९. "ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चस्स
 भिक्खुनो एवमस्स - 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो,
 छन्दरागव्यापादेन रूपति। तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा-
 १० विसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी' ति। एवंमानि^४ अस्स
 अतथं^५ समानं^६। सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
 तानि अनुयुञ्जेय्य; असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुञ्जेय्य, अस-
 प्पायं सोतेन सद्दं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुञ्जेय्य,
 असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं अनु-
 १५ युञ्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुञ्जेय्य। तस्स असप्पायं चक्खुना
 रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं
 घानेन गन्धं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं
 कायेन फोट्ठब्बं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो
 चित्तं अनुद्धसेय्य। सो रागानुद्धसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य
 २० मरणमत्तं वा दुक्खं।

"सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन
 गाब्हुपलेपनेन। तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्ल-
 कत्तं उपट्ठापेय्युं^७। तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परि-
 कन्तेय्य। सत्थेन वणमुखं परिकन्तित्वा^८ एसनिया सल्लं एसेय्य।
 २५ एसनिया सल्लं एसित्वा सल्लं अब्बुहेय्य^९, अपनेय्य विसदोसं सउपादि-
 सेसं। अनुपादिसेसो^{१०} ति जानमानो^{११} सो एवं वदेय्य - 'अम्भो पुरिस,

१. उच्छिन्ने उच्छिन्नमूले - सी०, रो०। २. तालवत्थुकते - सी०। ३. अनभावकते -
 सी०, रो०; अनभावङ्गते - स्या०। ४. एवंमानी - सी०, रो०; एवमादि - स्या०।
 ५-५. अत्थं समानं - रो०, स्या०; अत्थसमानं - सी०। ६. उपट्ठापेय्युं - सी०, स्या०, रो०।
 ७. परिकन्तेत्वा - सी०, रो०। ८. अब्बुहेय्य - सी०, रो०; अब्बाहेय्य - स्या०। ९. सउपादि-
 सेसो - म०। १०. मञ्जमानो - सी०, रो०।

उब्भतं^१ खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो सउपादिसेसो । अनलं च ते
 अन्तरायाय । सप्पायानि चेव भोजनानि भुञ्जेय्यासि, मा ते अस-
 प्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी अस्स । कालेन कालं च
 वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि, मा ते न
 कालेन कालं वणं धोवतो न^२ कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुब्ब- 5
 लोहितं वणमुखं परियोनन्धि । मा च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जि,
 मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं^३ वणमुखं अनुद्धंसेसि ।
 वणानुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी' ति । तस्स
 एवमस्स — 'उब्भतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो ।
 अनलं च मे अन्तरायाया' ति । सो असप्पायानि चेव भोजनानि 10
 भुञ्जेय्य । तस्स असप्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी
 अस्स । न च कालेन कालं वणं धोवेय्य, न च कालेन कालं वणमुखं
 आलिम्पेय्य । तस्स न कालेन कालं वणं धोवतो, न^४ कालेन कालं
 वणमुखं आलिम्पतो पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धेय्य । वातातपे
 च चारित्तं अनुयुञ्जेय्य । तस्स वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजो- 15
 सूकं वणमुखं अनुद्धंसेय्य । न च वणानुरक्खी विहरेय्य न वणसारोपी ।
 तस्स इमिस्सा च^५ असप्पायकिरियाय, असुचि विसदोसो अपनीतो
 सउपादिसेसो तदुभयेन वणो पुथुत्तं गच्छेय्य । सो पुथुत्तं गतेन वणेन
 मरणं वा निगच्छेय्य मरणमत्तं वा दुक्खं ।

B. 45

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चस्स 29
 भिक्खुनो एवमस्स — 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो
 छन्दरागव्यापादेन रूपति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा-
 विसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी' ति । एवंमानि^६ अस्स
 अतथं समाजं । सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि
 तानि अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं अनुयुञ्जेय्य, अस- 25
 प्पायं सोतेन सहं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुञ्जेय्य,
 असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुञ्जेय्य, असप्पायं कायेन फोट्ठब्बं अनु-
 युञ्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुञ्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना

R. 258

१. उब्भतं — स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. रजोसूकं — सी०,
 स्या०, रो० । ४. न च — स्या० । ५. व — सी०, स्या०, रो० । ६. एवमादि — स्या०;
 एवंमानी — सी० ।

रूपदस्सनं अनुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं अनुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं अनुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं अनुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोटुब्बं अनुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं अनुयुत्तस्स रागो चित्तं अनुद्वंसेय्य । सो रागानुद्वंसितेन चित्तेन मरणं वा निगच्छेय्य
 ५ मरणमत्तं वा दुक्खं । मरणं हेतं, सुनक्खत्त, अरियस्स विनये यो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तति; मरणमत्तं हेतं, सुनक्खत्त, दुक्खं यं अञ्जतरं सङ्किलिट्ठं आपत्तिं आपज्जति ।

१०. “ठानं खो पनेतं, सुनक्खत्त, विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स – ‘तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो
 10 छन्दरागव्यापादेन’ रूपति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा-विसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी’ ति । सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि नानुयुज्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुज्जेय्य,
 15 असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं कायेन फोटुब्बं नानुयुज्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुज्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स^१, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स, असप्पायं कायेन फोटुब्बं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुत्तस्स रागो चित्तं
 B. 46 R. 259 20 नानुद्वंसेय्य । सो न रागानुद्वंसितेन चित्तेन नेव मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाब्हूपलेपनेन । तस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं । तस्स सो भिसक्को सल्लकत्तो सत्थेन वणमुखं परिकन्तेय्य ।
 25 सत्थेन वणमुखं परिकन्तित्वा एसनिया सल्लं एसेय्य । एसनिया सल्लं एसित्वा सल्लं अब्बुहेय्य, अपनेय्य विसदोसं अनुपादिसेसं । अनुपादिसेसो ति जानमानो सो एवं वदेय्य – ‘अम्भो पुरिस, उब्भतं खो ते सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलं^४ च ते अन्तरायाय । सप्पायानि चेव भोजनानि भुज्जेय्यासि, मा ते असप्पायानि

१. यो – सी०, रो० । २. व्यापादेहि – रो०, स्या० । ३. अननुयुत्तस्स – सी०, स्या०, रो० । ४. अलं – स्या० ।

भोजनानि भुञ्जतो वणो अस्सावी अस्स । कालेन कालं च वणं धोवेय्यासि, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्यासि, मा ते न' कालेन कालं वणं धोवतो न कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धि । मा च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जि, मा ते वातातपे चारित्तं अनुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं अनुद्वंसेसि । वणा- 5
नुरक्खी च, अम्भो पुरिस, विहरेय्यासि वणसारोपी' ति । तस्स एव-
मस्स - 'उब्भतं खो मे सल्लं, अपनीतो विसदोसो अनुपादिसेसो । अनलं च मे अन्तरायाया' ति । सो सप्पायानि चैव भोजनानि भुञ्जेय्य । तस्स सप्पायानि भोजनानि भुञ्जतो वणो न अस्सावी अस्स । कालेन कालं च वणं धोवेय्य, कालेन कालं वणमुखं आलिम्पेय्य, तस्स कालेन 10
कालं वणं धोवतो कालेन कालं वणमुखं आलिम्पतो न' पुब्बलोहितं वणमुखं परियोनन्धेय्य । न च वातातपे चारित्तं अनुयुञ्जेय्य । तस्स वातातपे चारित्तं अननुयुत्तस्स रजोसूकं वणमुखं नानुद्वंसेय्य । वणा-
नुरक्खी च विहरेय्य वणसारोपी । तस्स इमिस्सा च' सप्पायकिरि-
याय असु' च' विसदोसो अपनीतो अनुपादिसेसो तदुभयेन वणो 15
विरुहेय्य । सो रुब्हेन वणेन सञ्छविना नैव मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं ।

“एवमेव खो, सुनक्खत्त, ठानमेतं विज्जति यं इधेकच्चस्स भिक्खुनो एवमस्स - 'तण्हा खो सल्लं समणेन वुत्तं, अविज्जाविसदोसो छन्दरागव्यापादेन रूपति । तं मे तण्हासल्लं पहीनं, अपनीतो अविज्जा- 20
विसदोसो, सम्मा निब्बानाधिमुत्तोहमस्मी' ति । सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्सेव सतो सो यानि सम्मा निब्बानाधिमुत्तस्स असप्पायानि तानि नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुञ्जेय्य, अस-
प्पायं सोतेन सद्दं नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुञ्जेय्य, असप्पायं कायेन फोटुब्बं नानु- 25
युञ्जेय्य, असप्पायं मनसा धम्मं नानुयुञ्जेय्य । तस्स असप्पायं चक्खुना रूपदस्सनं नानुयुत्तस्स, असप्पायं सोतेन सद्दं नानुयुत्तस्स, असप्पायं घानेन गन्धं नानुयुत्तस्स, असप्पायं जिह्वाय रसं नानुयुत्तस्स,

B. 47

R. 260

१. सी०, स्या० पोत्यकेसु नत्थि । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. व-
सी०, स्या०, रो० । ४-४. असुचि - सी०, रो० ।

असप्पायं कायेन फोढुब्बं नानुयुत्तस्स, असप्पायं मनसा धम्मं नानु-
युत्तस्स, रागो चित्तं नानुद्धंसेय्य। सो न रागानुद्धंसितेन चित्तेन नेव
मरणं वा निगच्छेय्य न मरणमत्तं वा दुक्खं।

११. “उपमा खो मे अयं, सुनक्खत्त, कता अत्थस्स विज्जा-
पनाय। अयं येवेत्थ अत्थो – वणो ति खो, सुनक्खत्त, छन्नेतं अज्झत्ति-
कानं आयतनानं अधिवचनं; विसदोसो ति खो, सुनक्खत्त, अविज्जा-
येतं अधिवचनं; सल्लं ति खो, सुनक्खत्त, तण्हायेतं अधिवचनं; एसनी
ति खो, सुनक्खत्त, सतियायेतं अधिवचनं; सत्थं ति खो, सुनक्खत्त,
अरियायेतं पज्जाय अधिवचनं; भिसक्को सल्लकतो ति खो, सुनक्खत्त,
तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स।

- “सो वत, सुनक्खत्त, भिक्खु छसु फस्सायतनेसु संवुत्तकारी
‘उपधि दुक्खस्स मूलं’ ति – इति विदित्वा निरुपधि उपधिसङ्ख्ये
विमुत्तो उपधिस्मिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पादेस्सती’
ति – नेतं ठानं विज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आपानियकंसो वण्ण-
सम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसट्ठो। अथ
पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्ख-
पटिकूलो’। तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो पुरिसो अमुं
आपानियकंसं पिवेय्य यं जज्जा – ‘इमाहं पित्त्वा’ मरणं वा निगच्छामि
मरणमत्तं वा दुक्खं’” ति?

- “नो हेतं, भन्ते”।

R. 261

B. 48

- “एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फस्सायतनेसु
संवुत्तकारी ‘उपधि दुक्खस्स मूलं’ ति – इति विदित्वा निरुपधि
उपधिसङ्ख्ये विमुत्तो उपधिस्मिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा
उप्पादेस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति। सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आसी-
विसो घोरविसो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो
सुखकामो दुक्खपटिकूलो। तं किं मज्जसि, सुनक्खत्त, अपि नु सो
पुरिसो अमुस्स आसीविसस्स घोरविसस्स हत्थं’ वा अङ्गुट्ठं वा

१. सतियेतं – स्या०। २. उप्पादेस्सती – रो०। ३. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।
४. दुक्खपटिकूलो – सी०, स्या०, रो०। ५. पित्त्वा – स्या०, रो०। ६. हत्थे – स्या०।

युञ्जेय्य' यं जञ्जा - 'इमिनाहं दट्ठो मरणं वा निगच्छामि मरण-
मत्तं वा दुक्खं' " ति ?

"नो हेतं, भन्ते" ।

"एवमेव खो, सुनक्खत्त, सो वत भिक्खु छसु फस्सायतनेसु
संवुत्तकारी 'उपधि दुक्खस्स मूलं' ति - इति विदित्वा निरुपधि उपधि-
सङ्ख्ये विमुत्तो उपधिस्मिं वा कायं उपसंहरिस्सति चित्तं वा उप्पा-
देस्सती ति - नेतं ठानं विज्जती" ति ।

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमनो सुनक्खत्तो लिच्छविपुत्तो
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

६. आनेञ्जसप्पायसुत्तं

§ १. आनेञ्जसप्पाया पटिपदा

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मास-
धम्मं^१ नाम कुरूनं निगमो। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा
एतदवोच – “अनिच्चा, भिक्खवे, कामा तुच्छा मुसा मोसधम्मा^२।
५ मायाकतमेतं^३, भिक्खवे, बाललापनं। ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये
च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च
सम्परायिका कामसञ्जा – उभयमेतं मारधेय्यं, मारस्सेस विसयो,
मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो। एत्थेते पापका अकुसला
मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि संवत्तन्ति, तेव^४
१० अरियसावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति। तत्र,
भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति – ‘ये च दिट्ठधम्मिका
कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा,
या च सम्परायिका कामसञ्जा – उभयमेतं मारधेय्यं, मारस्सेस विसयो,
१५ मारस्सेस निवापो, मारस्सेस गोचरो। एत्थेते पापका अकुसला
मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि संवत्तन्ति, तेव अरिय-
सावकस्स इधमनुसिक्खतो अन्तरायाय सम्भवन्ति। यन्नूनाहं विपुलेन
महग्गतेन चेतसा विहरेय्यं अभिभुय्य लोकं अधिट्ठाय मनसा। विपुलेन
हि मे महग्गतेन चेतसा विहरतो अभिभुय्य लोकं अधिट्ठाय मनसा
ये पापका अकुसला मानसा अभिज्झा पि व्यापादा पि सारम्भा पि
२० ते न भविस्सन्ति। तेसं पहाना^५ अपरित्तं च मे चित्तं भविस्सति
अप्पमाणं सुभावितं’ ति। तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो
आयतने चित्तं पसीदति। सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं
समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा।

१. आणञ्जसप्पायसुत्तं – रो०। २. कम्मास्सधम्मं – सी०; कम्मस्सधम्मं – रो०।
३. मोघधम्मा – रो०। ४. मायाकतमे तं – म०। ५. ते च – सी०, रो०। ६. पहाना – सी०।

ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आनेञ्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

२. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा;
या च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; 5
यं किञ्चि रूपं* चत्तारि च महाभूतानि, चतुन्नं च महाभूतानं उपा-
दायरूपं’ ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं
पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं समापज्जति पञ्जाय
वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं
तंसंवत्तनिकं विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया 10
आनेञ्जसप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

३. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च
दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका 15
रूपसञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा — उभयमेतं अनिच्चं ।
यदनिच्चं तं नालं अभिनन्दितुं, नालं अभिवदितुं, नालं अज्झोसितुं’
ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति ।
सम्पसादे सति एतरहि वा आनेञ्जं समापज्जति पञ्जाय वा अधि-
मुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं 20
विज्जाणं अस्स आनेञ्जूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आनेञ्जसप्पाया
पटिपदा अक्खायति ।

R. 263

§ २. आकिञ्चञ्जायतनसप्पाया पटिपदा

४. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
क्खति — ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च 25
दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूप-
सञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेञ्जसञ्जा —

B. 50

*एत्थ ‘सब्बं रूपं’ इति अधिको पाठो म० पोत्थके दिस्सति ।

सब्बा सञ्जा । यत्थेता अपरिसेसा निरुज्झन्ति एतं सन्तं एतं पणीतं
 – यदिदं आकिञ्चञ्जायतनं' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुल-
 विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
 आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
 5 भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
 आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, पठमा आकिञ्चञ्जायतन-
 सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

५. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको अरञ्जगतो वा
 रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो' वा इति पटिसञ्चिक्खति – ‘सुञ्ज-
 10 मिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुल-
 विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
 आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
 भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
 आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, दुतिया आकिञ्चञ्जायतन-
 15 सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

R. 264

६. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
 क्खति – ‘नाहं क्वचनि कस्सचि^१ किञ्चनतस्मि, न च क्वचनि^२
 किस्मिञ्च किञ्चनं नत्थी' ति । तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुल-
 विहारिनो आयतने चित्तं पसीदति । सम्पसादे सति एतरहि वा
 20 आकिञ्चञ्जायतनं समापज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स
 भेदा परं मरणा । ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स
 आकिञ्चञ्जायतनूपगं । अयं, भिक्खवे, ततिया आकिञ्चञ्जायतन-
 सप्पाया पटिपदा अक्खायति ।

§ ३. नेवसञ्जानासञ्जायतनसप्पाया पटिपदा

७. “पुन च परं, भिक्खवे, अरियसावको इति पटिसञ्चि-
 25 क्खति – ‘ये च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या
 च दिट्ठधम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च
 दिट्ठधम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका

१. रो० पोत्यके नत्थि । २. न कस्सचि – स्या० । ३. मम क्वचनि – सी०, रो० ।

रूपसञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेञ्जसञ्जा, या च आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा - सब्बा सञ्जा। यत्थेता अपरिसेसा निरुज्झन्ति एतं सन्तं एतं पणीतं - यदिदं नेवसञ्जानासञ्जायतनं' ति। तस्स एवंपटिपन्नस्स तब्बहुलविहारिनो आयतने चित्तं पसीदति। सम्पसादे सति एतरहि वा नेवसञ्जानासञ्जायतनं समा- 5 पज्जति पञ्जाय वा अधिमुच्चति कायस्स भेदा परं मरणा। ठानमेतं विज्जति यं तंसंवत्तनिकं विञ्जाणं अस्स नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगं। अयं, भिक्खवे, नेवसञ्जानासञ्जायतनसप्पाया पटिपदा अक्खायती" ति।

✓ § ४. को भिक्खु परिनिब्बायति

८. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच- "इध, भन्ते, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति - 'नो चस्स, नो च मे सिया; न 10 भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि यं, भूतं - तं पजहामी' ति। एवं उपेक्खं पटिलभति। परिनिब्बायेय्य' नु खो सो', भन्ते, भिक्खु' न वा परिनिब्बायेय्या" ति' ?

"अपेत्येकच्चो, आनन्द, भिक्खु परिनिब्बायेय्य, अपेत्येकच्चो भिक्खु न परिनिब्बायेय्या" ति। 15

"को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येनपेत्येकच्चो भिक्खु परिनिब्बायेय्य, अपेत्येकच्चो भिक्खु न परिनिब्बायेय्या" ति ?

"इधानन्द, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति - 'नो चस्स, नो च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि, यं भूतं - तं 20 पजहामी' ति। एवं उपेक्खं पटिलभति। सो तं उपेक्खं अभिनन्दति, अभिवदति, अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं उपेक्खं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं होति विञ्जाणं तदुपादानं। सउपादानो, आनन्द, भिक्खु न परिनिब्बायती" ति।

"कहं पन सो, भन्ते, भिक्खु उपादियमानो उपादियती" ति ?

"नेवसञ्जानासञ्जायतनं, आनन्दा" ति। 25

"उपादानसेट्ठं किर सो, भन्ते, भिक्खु उपादियमानो उपादियती" ति ?

१. परिनिब्बायि - रो०; परिनिब्बायी - सी०। २. ऐमो - सी०, रो०। ३-३. भिक्खु ति - सी०, रो०।

“उपादानसेट्ठं हि सो, आनन्द, भिक्खु उपादियमानो उपा-
दियति । उपादानसेट्ठं हेतं, आनन्द, यदिदं – नेवसञ्जानासञ्जायतनं ।

९. “इधानन्द, भिक्खु एवं पटिपन्नो होति – ‘नो चस्स, नो
च मे सिया; न भविस्सति, न मे भविस्सति; यदत्थि, यं भूतं – तं
5 पजहामी’ ति । एवं उपेक्खं पटिलभति । सो तं उपेक्खं नाभिनन्दति,
नाभिवदति, न अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं उपेक्खं अनभिनन्दतो
अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं होति विञ्जाणं न
तदुपादानं । अनुपादानो, आनन्द, भिक्खु परिनिब्बायती” ति ।

✓ § ५. अरियो विमोक्खो

१०. “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! निस्साय निस्साय
10 किर नो, भन्ते, भगवता ओघस्स नित्थरणा अक्खाता । कतमो पन,
भन्ते, अरियो विमोक्खो” ति ?

“इधानन्द, भिक्खु अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति – ‘ये
च दिट्ठधम्मिका कामा, ये च सम्परायिका कामा; या च दिट्ठ-
धम्मिका कामसञ्जा, या च सम्परायिका कामसञ्जा; ये च दिट्ठ-
15 धम्मिका रूपा, ये च सम्परायिका रूपा; या च दिट्ठधम्मिका रूप-
सञ्जा, या च सम्परायिका रूपसञ्जा; या च आनेज्जसञ्जा, या
च आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा, या च नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जा –
एस सक्कायो यावता सक्कायो । एतं अमतं यदिदं अनुपादा चित्तस्स
विमोक्खो । इति, खो, आनन्द, देसिता मया आनेज्जसप्पाया पटिपदा,
20 देसिता आकिञ्चञ्जायतनसप्पाया पटिपदा, देसिता नेवसञ्जानासञ्जा-
यतनसप्पाया पटिपदा, देसिता निस्साय निस्साय ओघस्स नित्थरणा,
देसितो अरियो विमोक्खो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं
हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि,
आनन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि । ज्ञायथानन्द, मा पमादत्थ,
25 मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति ।

७. गणकमोगल्लानसुत्तं

§ १. धम्मविनिये अनुपुब्बसिक्खा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। अथ खो गणकमोगल्लानो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^१ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो गणकमोगल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच —

R. III 1

B. 53

“सेय्यथापि, भो गोतम, इमस्स मिगारमातुपासादस्स दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — याव पच्छिमसोपानकळेवरा^२: इमेसं पि हि, भो गोतम, ब्राह्मणानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — अज्जेने: इमेसं पि हि, भो गोतम, इस्सासानं दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — इस्सत्थे: अम्हाकं पि हि, भो गोतम, गणकानं^३ गणनाजीवानं^४ दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं — सङ्खाने: मयं हि, भो गोतम, अन्तेवासिं^५ लभित्वा पठमं एवं गणापेम — ‘एकं एककं, द्वे दुका, तीणि तिका, चत्तारि चतुक्का, पञ्च पञ्चका, छ छक्का, सत्त सत्तका, अट्ठ अट्ठका, नव नवका, दस दसका’ ति; सतं पि मयं, भो गोतम, गणापेम, भिय्यो^६ पि गणापेम^७ । सक्का नु खो, भो गोतम, इमस्मिं पि धम्मविनये एवमेव अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जापेतुं^८” ति ?

10

15

20

२. “सक्का, ब्राह्मण, इमस्मिं पि धम्मविनये अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा पञ्जापेतुं। सेय्यथापि,

R. 2

१. साराणीयं — म० । २. पच्छिमा सोपाणकळेवरा — स्या०; पच्छिमा सोपाणकळेवरा — सी०; पच्छिमा सोपाणकळेवरा — रो० । ३. गणानं — रो० । ४. गणाना० — रो० । ५. अन्तेवासी — सी०, स्या० । ६-६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. पञ्जापेतुं — म० ।

ब्राह्मण, दक्खो अस्सदमको^१ भद्दं^२ अस्साजानीयं लभित्वा पठमेनेव
मुखाधाने कारणं कारेति^३, अथ उत्तरिं कारणं कारेति; एवमेव
खो, ब्राह्मण, तथागतो पुरिसदम्मं लभित्वा पठमं एवं विनेति – ‘एहि
त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहराहि आचार-
गोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु
सिक्खापदेसू’ ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्ख-
संवरसंवृतो विहरति^४ आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु वज्जेसु भय-
दस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतो उत्तरिं
विनेति – ‘एहि त्वं, भिक्खु, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुना रूपं
दिस्वा मा निमित्तगाही होहि^५ मानुब्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरण-
मेनं^६ चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका
अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जाहि^७; रक्खाहि^८
चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जाहि^९ । सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे० ...
घानेन गन्धं घायित्वा ... पे० ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... पे० ... कायेन
फोढुब्बं फुसित्वा ... पे० ... मनसा धम्मं विञ्जाय मा निमित्तगाही
होहि मानुब्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं
विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं
तस्स संवराय पटिपज्जाहि; रक्खाहि मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं
आपज्जाही’ ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, तमेनं
तथागतो उत्तरिं विनेति – ‘एहि त्वं, भिक्खु, भोजने मत्तञ्ज होहि ।
पटिसङ्घा योनिसो आहारं आहारेय्यासि – ‘नेव दवाय न मदाय न
मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय
विहिसूपरतिया ब्रह्मचरियानुगहाय – इति पुराणं च वेदनं पटिहङ्गामि,
नवं च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता
च फासुविहारो चा’ ति ।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति, तमेनं

१. अस्सदम्मको – म० । २. भद्दं – सी०, रो० । ३. करोति – रो० । ४. होति –
रो० । ५. रो० पोत्यके नत्थि । ६. यतोधिकरणमेनं – रो० । ७. पटिपज्ज – सी०, रो० ।
८. रक्ख – मी०, रो० । ९. आपज्ज – सी०, रो० ।

तथागतो उत्तरिं विनेति - 'एहि त्वं, भिक्खु, जागरियं अनुयुत्तो विहराहि, दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेहि, रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेय्यासि पादे पादं अच्चाधाय' सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्जं मनसि- 5 करित्वा, रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेही' ति।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु जागरियं अनुयुत्तो होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति - 'एहि त्वं, भिक्खु, सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो होहि, अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी, आलोकिते 10 विलोकिते सम्पजानकारी, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी' ति।

“यतो खो, ब्राह्मण, भिक्खु सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो 15 होति, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति - 'एहि त्वं, भिक्खु, विवित्तं सेनासनं भजाहि' अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं' ति। सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं। सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसीदति पल्लङ्गं 20 आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा। सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहरति, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, ब्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थीनमिद्धं पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीन- 25 मिद्धा चित्तं परिसोधेति ; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति; विचिकिच्छं पहाय तिणविचिकिच्छो विहरति अकथंकथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति।

B. 55

R. 4

३. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पञ्चाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं^१ ज्ञानं^२ उपसम्पज्ज विहरति। वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं
 5 ... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। पीतिया च विरागा ... पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सुखस्स च पहाना ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति।

“ये खो ते, ब्राह्मण, भिक्खू सेक्खा^३ अपत्तमानसा^४ अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमाना विहरन्ति तेसु मे अयं एवरूपी अनुसासनी
 10 होति। ये पन ते भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसिवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिक्खीणभवसंयोजना सम्मदञ्चा विमुत्ता तेसं इमे धम्मा दिट्ठधम्मसुखविहाराय चेव संवत्तन्ति, सतिसम्पजञ्चाय चा” ति।

§ २. मग्गक्खायो तथागतो

४. एवं वुत्ते, गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच
 15 — “किं नु खो भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीय-माना^५ एवं अनुसासीयमाना^६ सब्बे^७ अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति उदाहु एकच्चे नाराधेन्ती” ति ?

B. 56

“अप्पेकच्चे खो, ब्राह्मण, मम सावका मया^८ एवं ओवदीय-माना एवं अनुसासीयमाना अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे
 20 नाराधेन्ती” ति।

“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो यं तिट्ठतेव निब्बानं, तिट्ठति निब्बानगामी^९ मग्गो, तिट्ठति भवं गोतमो समादपेता; अथ
 च पन भोतो गोतमस्स सावका भोता गोतमेन एवं ओवदीयमाना
 एवं अनुसासीयमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं निट्ठं निब्बानं आराधेन्ति,
 25 एकच्चे नाराधेन्ती” ति ?

१-१. पठमज्ज्ञानं - सी०, रो०। २. सेक्खा - सी०, स्या०, रो०। ३. अप्पत्तमानसा - सी०, स्या०, रो०। ४. ओवदीयमाना - सी०, स्या०, रो०। ५. अनुसासियमाना - सी०, स्या०, रो०। ६. सब्बे व - सी०, स्या०, रो०। ७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ८. निब्बान-गामिमग्गो - स्या०, रो०।

५. “तेन हि, ब्राह्मण, तंयेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं व्याकरेय्यासि । तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, कुसलो त्वं राजगहगामिस्स मगगस्सा” ति ?

R. 5

“एवं, भो, कुसलो अहं राजगहगामिस्स मगगस्सा” ति ।

“तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, इध पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं गन्तुकामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते, राजगहं गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मगगं उपदिसा’ ति । तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि — ‘एहम्भो’ पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं, तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आराम-
रामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं” ति ।
सो तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो उम्मगं गहेत्वा पच्छामुखो गच्छेय्य । अथ दुतियो पुरिसो आगच्छेय्य राजगहं गन्तु-
कामो । सो तं उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘इच्छामहं, भन्ते, राजगहं गन्तुं; तस्स मे राजगहस्स मगगं उपदिसा’ ति । तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि — ‘एहम्भो पुरिस, अयं मग्गो राजगहं गच्छति । तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम गामं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि अमुकं नाम निगमं; तेन मुहुत्तं गच्छ, तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि राजगहस्स आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’ ति । सो तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो सोत्थिना राजगहं गच्छेय्य ।
को नु खो, ब्राह्मण, हेतु को पच्चयो यं तिट्ठतेव राजगहं, तिट्ठति राज-
गहगामी मग्गो, तिट्ठसि^१ त्वं समादपेता; अथ च पन तथा एवं ओवदीयमानो एवं अनुसासीयमानो एको पुरिसो उम्मगं गहेत्वा पच्छामुखो गच्छेय्य, एको सोत्थिना राजगहं गच्छेय्या” ति ?

B. 57

R. 6

“एत्थ क्याहं”, भो गोतम, करोमि ? मगगक्खायीहं”, भो गोतमा” ति ।

१. एवं भो—सी०, रो० । २. पोक्खरणीरामणेय्यकं—रो० । ३. तिट्ठति—सी० ।

४. क्वाहं—रो० । ५. मगगक्खायाहं—स्या० ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, तिद्वतेव निब्बानं, तिद्वति निब्बान-
गामी मग्गो, तिद्वामहं समादपेता; अथ च पन मम सावका मया
एवं ओवदीयमाना एवं अनुसासीयमाना अप्पेकच्चे अच्चन्तं निद्वं
निब्बानं आराधेन्ति, एकच्चे नाराधेन्ति। एत्थ क्याहं, ब्राह्मण,
5 करोमि ? मग्गक्खायीहं, ब्राह्मण, तथागतो” ति ।

§ ३. गणकमोग्गल्लानस्स भगवति पसादो

६. एवं वुत्ते, गणकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच -
“येमे, भो गोतम, पुग्गला अस्सद्धा जीविकत्था^१ अगारस्मा अनगारियं
पब्बजिता सठा मायाविनो केटुभिनो^२ उद्धता उन्नळा^३ चपला मुखरा
विकिण्णवाचा इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारा भोजने अमत्तञ्जनो जागरियं
10 अननुयुत्ता सामञ्जे अनपेक्खवन्तो सिक्खाय न तिब्बगारवा बाहुलिका^४
साथलिका ओक्कमने पुब्बङ्गमा पविवेके निक्खित्तधुरा कुसीता हीन-
विरिया^५ मुट्ठस्सतिनो^६ असम्पजाना असमाहिता विभन्तचित्ता दुप्पञ्जा
एळमूगा, न तेहि भवं गोतमो सद्धि संवसति ।

“ये पन ते कुलपुत्ता सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता
15 असठा अमायाविनो अकेटुभिनो अनुद्धता अनुन्नळा अचपला अमुखरा
अविकिण्णवाचा इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भोजने मत्तञ्जनो जागरियं
अनुयुत्ता सामञ्जे अपेक्खवन्तो सिक्खाय तिब्बगारवा नबाहुलिका
नसाथलिका ओक्कमने निक्खित्तधुरा पविवेके पुब्बङ्गमा आरद्धविरिया
पहितत्ता उपट्ठितस्सतिनो^७ सम्पजाना समाहिता एङ्गचित्ता पञ्चवन्तो
20 अनेळमूगा^८, तेहि भवं गोतमो सद्धि संवसति ।

“सेय्यथापि, भो गोतम, ये केचि मूलगन्धा, कालानुसारि^९
तेसं अग्गमक्खायति; ये केचि सारगन्धा, लोहितचन्दनं तेसं अग्ग-
मक्खायति; ये केचि पुप्फगन्धा, वस्सिकं तेसं अग्गमक्खायति;
एवमेव भोतो गोतमस्स ओवादो परमज्जधम्मेषु ।

R. 7

B. 58

25

“अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि,

१. एत्थ ‘न सद्धा’ इति अधिको पाठो म० पोत्थके दिस्सति । २. केतविनो - म० ।
३. उन्नळा - रो० । ४. बाहुल्लिका - स्या० । ५. हीनवीरिया - म० । ६. मुट्ठसतिनो -
स्या० । ७. उपट्ठितसतिनो - सी०, स्या०, रो० । ८. अनेळमूगा - रो०, स्या० । ९. काला-
नुसारिकं - स्या०, रो०; कालानुसारिकं - सी० ।

भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य,
 मूब्हस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य —
 ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ ति; एवमेव^१ भोता गोतमेन अनेक-
 परियायेन धम्मो पकासितो। एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि
 धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे 5
 पाणुपेतं सरणं गतं” ति।

—:०:—

८. गोपकमोगल्लानसुत्तं

§ १. अनुप्पन्नमग्गुप्पादेता भगवा

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं आयस्मा आनन्दो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे अचिरपरिनिब्बुते भगवति । तेन खो पन समयेन राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो राजगहं पटि-
सङ्घारपेति रञ्जो पज्जोतस्स आसङ्कमानो । अथ खो आयस्मा
5 आनन्दो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि – “अतिप्पगो खो ताव राजगहे पिण्डाय चरितुं । यन्नूनाहं येन गोपकमोगल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येन गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमेय्यं” ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन गोपकमोगल्लानस्स ब्राह्मणस्स
10 कम्मन्तो, येन गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान^१ आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच – “एतु खो भवं आनन्दो । स्वागतं भोतो आनन्दस्स । चिरस्सं खो भवं आनन्दो इमं परियायमकासि यदिदं इधागमनाय । निसीदतु भवं आनन्दो, इदमासनं पञ्जत्तं” ति । निसीदि
R. 8 15 खो आयस्मा आनन्दो पञ्जत्ते आसने । गोपकमोगल्लानो पि खो ब्राह्मणो अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच – “अत्थि नु खो,
B. 59 भो आनन्द, एकभिक्खु पि तेहि धम्मehि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मehि समन्नागतो सो भवं गोतमो अहोसि अरहं सम्मा-
20 सम्बुद्धो” ति ?

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि तेहि धम्मehि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मehि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पा-

देता, असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता^१, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता” ति ।

अयं च हिदं आयस्मतो आनन्दस्स गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धि अन्तराकथा विप्पकता अहोसि^२ । अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगध- 5 महामत्तो राजगहे कम्मन्ते अनुसञ्जायमानो येन गोपकमोग्गल्लानस्स ब्राह्मणस्स कम्मन्तो, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^३ वीति- सारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच – “कायनुत्थ, भो आनन्द, 10 एतरहि कथाय सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“इध मं, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानो ब्राह्मणो एवमाह” – ‘अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि तेहि धम्मेहि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मेहि समन्नागतो सो भवं गोतमो अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो’ ति । एवं वुत्ते अहं, ब्राह्मण, गोपक- 15 मोग्गल्लानं ब्राह्मणं एतदवोचं – ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि तेहि धम्मेहि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि धम्मेहि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो । सो हि, ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; 20 मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता’ ति । अयं खो नो, ब्राह्मण, गोपकमोग्गल्लानेन ब्राह्मणेन सद्धि अन्तराकथा विप्पकता । अथ त्वं अनुप्पत्तो” ति ।

R. 9

20

§ २. तथागतच्चयेन धम्मो पटिसरणं

२. “अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि तेन भोता गोतमेन ठपितो – ‘अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, 25 यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा” ति ?

B. 69

१. सञ्जानेता – स्या०, रो० । २. होति – सी०, रो० । ३. साराणीयं – म० ।

४. इदमाह – रो० । ५. पटिषावेय्याथा – सी०, स्या०, रो० ।

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ठपितो – ‘अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा” ति ।

“अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो,
5 सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो – ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा” ति ?

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि सङ्खेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो – ‘अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती’ ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा” ति ।

10 “एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, को हेतु सामग्गिया” ति ?

“न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा” ति ।

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्षु पि तेन भोता गोतमेन ठपितो – अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं तुम्हे
15 एतरहि पटिपादेय्याथा’ ति – इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्षु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मा-सम्बुद्धेन ठपितो – अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि पन, भो आनन्द, एक-
20 नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा’ ति – इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एक-भिक्खु पि सङ्खेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो – अयं
25 नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति, यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति – वदेसि; ‘एवं अप्पटिसरणे च पन, भो आनन्द, को हेतु सामग्गिया’ ति इति पुट्ठो समानो ‘न खो मयं, ब्राह्मण, अप्पटिसरणा; सप्पटिसरणा मयं, ब्राह्मण; धम्मप्पटिसरणा’ ति वदेसि । इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कथं अत्थो दट्ठब्बो” ति ?

३. “अत्थि खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन भिक्खूनं सिक्खापदं पञ्जत्तं, पातिमोक्खं

उद्दिट्ठं। ते मयं तदहुपोसथे यावतिका एकं गामखेत्तं^१ उपनिस्साय विहराम ते सब्बे एकज्झं सन्निपताम; सन्निपतित्वा यस्स तं पवत्तति तं अज्झेसाम। तस्मिं चे भज्जमाने होति भिक्खुस्स आपत्ति होति वीतिक्कमो तं मयं यथाधम्मं यथानुसिट्ठं^२ कारेमा ति। न किर नो भवन्तो कारेन्ति; धम्मो नो कारेति” ।

B. 61

5

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि यं तुम्हे एतरहि सक्करोम गरं^३ करोथ मानेथ पूजेथ; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरथा” ति ?

“नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि यं मयं एतरहि सक्करोम गरं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरामा” ति ।

10

“अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि तेन भोता गोतमेन ठपितो—अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा’ ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मा-सम्बुद्धेन ठपितो—अयं वो ममच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि पन, भो आनन्द, एकभिक्खु पि सज्जेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो—अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं तुम्हे एतरहि पटिपादेय्याथा’ ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि सज्जेन सम्मतो, सम्बहुलेहि थेरेहि भिक्खूहि ठपितो—अयं नो भगवतो अच्चयेन पटिसरणं भविस्सती ति यं मयं एतरहि पटिपादेय्यामा’ ति वदेसि; ‘अत्थि नु खो, भो आनन्द, एकभिक्खु पि यं तुम्हे एतरहि सक्करोथ गरं करोथ मानेथ पूजेथ; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरथा’ ति—इति पुट्ठो समानो ‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एकभिक्खु पि यं मयं एतरहि सक्करोम गरं करोम मानेम पूजेम; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरामा’ ति वदेसि। इमस्स पन, भो आनन्द, भासितस्स कथं अत्थो दट्ठब्बो” ति ?

15

R. 11

20

25

१. गामखेत्तं—सी०, स्या०, रो०। २. यथासत्थं—रो०; यथासत्थि—सी०।

३-३. गरुक्करोथ—सी०, स्या०, रो०। ४. अत्थि—सी०, स्या०, रो०।

§ ३. दस पसादनीया धम्मा

४. “अत्थि खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अर-
हता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया^१ धम्मा अक्खाता। यस्मिं नो
इमे^२ धम्मा संविज्जन्ति तं मयं एतरहि सक्करोम गहं करोम
मानेम पूजेम; सक्कत्वा गहं कत्वा उपनिस्साय विहराम। कतमे
५ दस ?

B. 62

“इध, ब्राह्मण, भिक्खु सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो
विहरति आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय
सिक्खति सिक्खापदेसु।

“बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निचयो। ये ते धम्मा आदि-
१० कल्याणा, मज्जे कल्याणा, परियोसानकल्याणा, सात्था^३, सब्यञ्जन^४,
केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति तथारूपास्स धम्मा
बहुस्सुता होन्ति धता^५ वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया
सुप्पटिविद्धा^६।

“सन्तुट्ठो होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्ज-
१५ परिक्खारेहि।

“चतुन्नं^७ ज्ञानानं आभिचेतसिकानं दिट्ठधम्मसुखविहारानं
निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी।

“अनेकविहितं इद्विविधं पच्चनुभोति—एको पि हुत्वा
बहुधा होति, बहुधा पि हुत्वा एको होति; आविभावं^८ तिरोभावं;
२० तिरोकुट्टं^९ तिरोपाकारं तिरोपब्बतं असज्जमानो गच्छति, सेय्यथापि
आकासे; पठविया^{१०} पि उमुज्जनिमुज्जं करोति, सेय्यथापि उदके;
उदके पि अभिज्जमाने^{११} गच्छति, सेय्यथापि पठवियं; आकासे पि
पल्लङ्केन कमति^{१२}, सेय्यथापि पक्खी सकुणो; इमे पि चन्दिमसुरिये^{१३}
एवंमहिद्विके एवंमहानुभावे पाणिना परिमसति परिमज्जति, याव
२५ ब्रह्मलोका पि कायेन वसं वत्तेति।

R. 12

१. पसादनीया—रो०। २. ते—स्या०। ३. सात्थं—म०। ४. सब्यञ्जनं—म०।
५. धता—म०। ६. सुप्पटिविद्धा—स्या०। ७. चतुण्णं—सी०। ८. आवीभावं—सी०।
९. तिरोकुट्टं—म०। १०. पथविया—म०। ११. अभिज्जमानो—रो०। १२. चङ्कमति—
सी०, रो०। १३. ० सूरिये—म०।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय’ उभो सद्दे सुणाति—दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च ।

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’ ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ‘वीतरागं चित्तं’ ति पजानाति, सदोसं वा चित्तं ‘सदोसं चित्तं’ ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं ‘वीतदोसं चित्तं’ ति पजानाति, समोहं वा चित्तं ‘समोहं चित्तं’ ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं ‘वीतमोहं चित्तं’ ति पजानाति, सङ्घित्तं वा चित्तं ‘सङ्घित्तं चित्तं’ ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं ‘विक्खित्तं चित्तं’ ति पजानाति, महग्गतं वा चित्तं ‘महग्गतं चित्तं’ ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं ‘अमहग्गतं चित्तं’ ति पजानाति, सउत्तरं वा चित्तं ‘सउत्तरं चित्तं’ ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं ‘अनुत्तरं चित्तं’ ति पजानाति, समाहितं वा चित्तं ‘समाहितं चित्तं’ ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं ‘असमाहितं चित्तं’ ति पजानाति, विमुत्तं वा चित्तं ‘विमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति, अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति ।

“अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं—एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं^१ पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तारीसं पि जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जातिसतसहस्सं पि अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे—अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि^२; तत्रापासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो^३ ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति ।

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

१. ० मानुसकाय—सी० । २. वीसति—सी० । ३. उपपादि—सी० ।

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्चाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति ।

“इमे खो, ब्राह्मण, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दस पसादनीया धम्मा अक्खाता । यस्मिं नो इमे
5 धम्मा संविज्जन्ति तं मयं एतरहि सक्करोमं गरं करोमं मानेमं पूजेमं; सक्कत्वा गरं कत्वा उपनिस्साय विहरामा” ति ।

§ ४. तथागतवणिण्तं भानं

R. 13

५. एवं वुत्ते वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो उपनन्दं सेनापतिं आमन्तेसि — “तं किं मञ्जति^१ भवं^२ सेनापतिं यदिमे भोन्तो सक्कातब्बं सक्करोन्ति, गरं कातब्बं गरं करोन्ति, मानेतब्बं मानेन्ति,
10 पूजेतब्बं पूजेन्ति” ?

B. 64

“तग्घिमे भोन्तो सक्कातब्बं सक्करोन्ति, गरं कातब्बं गरं करोन्ति, मानेतब्बं मानेन्ति, पूजेतब्बं पूजेन्ति । इमं च हि ते भोन्तो न सक्करेय्युं न गरं करेय्युं न मानेय्युं न पूजेय्युं; अथ किं चरहि ते भोन्तो सक्करेय्युं गरं करेय्युं मानेय्युं पूजेय्युं, सक्कत्वा गरं कत्वा
15 मानेत्वा पूजेत्वा उपनिस्साय विहरेय्युं” ति ?

अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “कहं पन भवं आनन्दो एतरहि विहरती” ति ?

“वेळुवने खोहं, ब्राह्मण, एतरहि विहरामी” ति ।

“कच्चि पन, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद्दं च अप्पनिग्घोसं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं” ति ?
20

“तग्घ, ब्राह्मण, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद्दं च अप्पनिग्घोसं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं तुम्हादिसेहि रक्खकेहि^३ गोपकेही” ति ।

“तग्घ, भो आनन्द, वेळुवनं रमणीयं चेव अप्पसद्दं च अप्पनिग्घोसं च विजनवातं मनुस्सराहस्सेय्यकं पटिसल्लानसारुप्पं, यथा तं भवन्तेहि ज्ञायीहि ज्ञानसीलीहि^४ । ज्ञायिनो चेव भवन्तो ज्ञान-
25

१. मञ्जति — सी०, स्या०, रो० । २. एवं — स्या०, रो० । ३. रक्खेहि — रो०; रक्खिकेहि — स्या० । ४. ज्ञानसीलेहि — स्या०; ज्ञानसीलीभि — रो० ।

सीलिनो च । एकमिदाहं, भो आनन्द, समयं सो भवं गोतमो वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ ख्वाहं, भो आनन्द, येन महावनं कूटागारसाला येन सो भवं गोतमो तेनुपसङ्कमिं । तत्र च पन सो भवं गोतमो अनेकपरियायेन ज्ञानकथं कथेसि । ज्ञायी चेव सो भवं गोतमो अहोसि ज्ञानसीली च । सब्बं च पन सो भवं गोतमो 5 ज्ञानं वण्णेसी” ति ।

६. “न च खो, ब्राह्मण, सो भगवा सब्बं ज्ञानं वण्णेसि, न पि सो भगवा सब्बं ज्ञानं न वण्णेसी ति । कथं रूपं च, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसी ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो कामरागपरियुद्धितेन चेतसा विहरति कामरागपरेतेन, उप्पन्नस्स च कामरागस्स 10 निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो कामरागं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । ब्यापादपरियुद्धितेन चेतसा विहरति ब्यापादपरेतेन, उप्पन्नस्स च ब्यापादस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो ब्यापादं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । थीनमिद्धपरियुद्धितेन चेतसा 15 विहरति थीनमिद्धपरेतेन, उप्पन्नस्स च थीनमिद्धस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो थीनमिद्धं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । उद्धच्चकुक्कुच्चपरियुद्धितेन चेतसा विहरति उद्धच्चकुक्कुच्चपरेतेन, उप्पन्नस्स च उद्धच्चकुक्कुच्चस्स निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो उद्धच्चकुक्कुच्चं येव अन्तरं 20 करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । विचिकिच्छापरियुद्धितेन चेतसा विहरति विचिकिच्छापरेतेन, उप्पन्नाय च विचिकिच्छाय निस्सरणं यथाभूतं नप्पजानाति; सो विचिकिच्छं येव अन्तरं करित्वा ज्ञायति पज्झायति निज्झायति अपज्झायति । एवरुपं खो, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं न वण्णेसि । 25

R. 14

B. 65

“कथं रूपं च, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णेसि ? इध, ब्राह्मण, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितककं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... ततियं ज्ञानं ... 30

चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। एवरूपं खो, ब्राह्मण, सो भगवा ज्ञानं वण्णेसी” ति।

“गारय्हं किर, भो आनन्द, सो भवं गोतमो ज्ञानं गरहि, पासंसं पसंसि। हन्द, च दानि मयं, भो आनन्द, गच्छाम; बहु-
5 किच्चा मयं बहुकरणीया”ति।

“यस्सदानि त्वं, ब्राह्मण, कालं मञ्जसी” ति।

R. 15

अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो आयस्मतो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि। अथ खो गोपकमोगल्लानो ब्राह्मणो अचिरपक्वन्ते वस्सकारे ब्राह्मणे
10 मगधमहामत्ते आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच—“यं नो मयं भवन्तं आनन्दं अपुच्छिम्हा^१ तं नो भवं आनन्दो न ध्याकासी” ति।

“ननु^२ ते, ब्राह्मण, अवोचुम्हा^३—‘नत्थि खो, ब्राह्मण, एक-
भिक्षु पि तेहि धम्मेहि सब्बेनसब्बं सब्बथासब्बं समन्नागतो येहि
धम्मेहि समन्नागतो सो भगवा अहोसि अरहं सम्मासम्बुद्धो। सो हि,
15 ब्राह्मण, भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स
सज्जनेता, अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू, मग्गविदू,
B. 66 मग्गकोविदो। मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा
समन्नागता” ति।

—१०:—

१. अपुच्छिम्हा—सी०, रो०। २. अपि नु—सी०, रो०। ३. अवोचुम्हा—सी०, रो०।

६. महापुण्णमसुत्तं

§ १. उपादानक्खन्धा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। तेन खो पन समयेन भगवा तदहु-पोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भो-कासे निसिन्नो होति। अथ खो अञ्जतरो भिक्खु उट्ठायासना एकंसं 5 चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच -

“पुच्छेय्याहं, भन्ते, भगवन्तं किञ्चिदेव देसं, सचे मे भगवा ओकासं करोति पञ्हुस्स वेय्याकरणाया” ति।

“तेन हि त्वं, भिक्खु, सके आसने निसीदित्वा पुच्छ यदा-कङ्खसी” ति।

अथ खो सो भिक्खु सके आसने निसीदित्वा भगवन्तं 10 एतदवोच - “इमे नु खो, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथीदं - रूपपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारु-पादानक्खन्धो, विञ्जाणुपादानक्खन्धो” ति ?

R. 16

“इमे खो, भिक्खु, पञ्चुपादानक्खन्धा, सेय्यथीदं - रूप-पादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारु- 15 पादानक्खन्धो, विञ्जाणुपादानक्खन्धो” ति।

“साधु, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभि-नन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पञ्हुं पुच्छि - “इमे पन, भन्ते, पञ्चुपादानक्खन्धा किमूलका” ति ?

“इमे खो, भिक्खु, पञ्चुपादानक्खन्धा छन्दमूलका” ति। 20

“तं येव नु खो, भन्ते, उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, उदाहु अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि^१ उपादानं” ति ?

१. महापुण्णमायसुत्तं - सी०। २. रूपपादानक्खन्धो - रो०। ३. अपुच्छि - सी०, रो०। ४. पञ्चुपादानक्खन्धेहि - सी०, रो०।

“न खो, भिक्खु, तं येव उपादानं ते पञ्चुपादानक्खन्धा, ना पि अञ्जत्र पञ्चहुपादानक्खन्धेहि उपादानं। यो खो, भिक्खु, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागो तं तत्थ उपादानं” ति।

“सिया पन, भन्ते, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दराग-
5 वेमत्तता” ति ?

B. 67

“सिया भिक्खू”, ति भगवा अवोच “इध, भिक्खु, एकच्चस्स एवं होति – ‘एवरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागतमद्धानं, एवंसञ्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागतमद्धानं, एवंविञ्जाणो सियं अनागतमद्धानं’ ति। एवं खो, भिक्खु,
10 सिया पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु छन्दरागवेमत्तता” ति।

“कितावता पन, भन्ते, खन्धानं खन्धाधिवचनं होती” ति ?

R. 17

“यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं – अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा – अयं रूपक्खन्धो। या काचि वेदना – अतीतानागत-
15 पच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना वा पणीता वा, या दूरे सन्तिके वा – अयं वेदनाक्खन्धो। या काचि सञ्जा – अतीतानागतपच्चुप्पन्ना ... पे० ... या दूरे सन्तिके वा – अयं सञ्जाक्खन्धो। ये केचि सङ्खारा – अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिका वा सुखुमा वा, हीना वा पणीता वा, ये दूरे
20 सन्तिके वा – अयं सङ्खारक्खन्धो। यं किञ्चि विञ्जाणं – अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा, हीनं वा पणीतं वा, यं दूरे सन्तिके वा – अयं विञ्जाणक्खन्धो। एतावता खो, भिक्खु, खन्धानं खन्धाधिवचनं होती” ति।

“को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो रूपक्खन्धस्स पञ्जा-
25 पनाय ? को हेतु को पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पञ्जापनाय ? को हेतु को पच्चयो सञ्जाक्खन्धस्स पञ्जापनाय ? को हेतु को पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स पञ्जापनाय ? को हेतु को पच्चयो विञ्जाणक्खन्धस्स पञ्जापनाय” ति ?

“चत्तारो खो, भिक्खु, महाभूता हेतु, चत्तारो महाभूता
30 पच्चयो रूपक्खन्धस्स पञ्जापनाय। फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो

वेदनाक्खन्धस्स पञ्चापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सञ्जा-
क्खन्धस्स पञ्चापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स
पञ्चापनाय । नामरूपं खो, भिक्खु, हेतु, नामरूपं पच्चयो विञ्जाण-
क्खन्धस्स पञ्चापनाया” ति ।

§ २: सक्कायदिट्ठि

२. “कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती” ति ?

5

“इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरिय-
धम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो
समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं;
वेदनं अत्ततो समनुपस्सति वेदनावन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा वेदनं 10
वेदनाय वा अत्तानं; सञ्जं अत्ततो समनुपस्सति सञ्जावन्तं वा
अत्तानं अत्तनि वा सञ्जं सञ्जाय वा अत्तानं; सङ्खारे अत्ततो समनु-
पस्सति सङ्खारवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा सङ्खारे सङ्खारेसु वा
अत्तानं; विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं
अत्तनि वा विञ्जाणं विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, 15
सक्कायदिट्ठि होती” ति ।

B. 68

R. 18

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती” ति ?

“इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी
अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी
सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो 20
समनुपस्सति न रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मिं वा
अत्तानं; न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति न वेदनावन्तं वा अत्तानं न
अत्तनि वा वेदनं न वेदनाय वा अत्तानं; न सञ्जं अत्ततो समनुपस्सति
न सञ्जावन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा सञ्जं न सञ्जाय वा अत्तानं;
न सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति न सङ्खारवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि 25
वा सङ्खारे न सङ्खारेसु वा अत्तानं; न विञ्जाणं अत्ततो समनु-
पस्सति न विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विञ्जाणं न
विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि न
होती” ति ।

§ ३. अस्सादआदीनवनिस्सरणानि

३. “को नु खो, भन्ते, रूपे अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सञ्जाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सङ्खारेसु अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को विञ्जाणे अस्सादो,
5 को आदीनवो, किं निस्सरणं” ति?

“यं खो, भिक्खु, रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपे अस्सादो। यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं रूपे आदीनवो। यो रूपे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं रूपे निस्सरणं। यं खो, भिक्खु, वेदनं पटिच्च ... सञ्जं पटिच्च ... सङ्खारे
10 पटिच्च ... विञ्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं विञ्जाणे अस्सादो। यं विञ्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं विञ्जाणे आदीनवो। यो विञ्जाणे छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं विञ्जाणे निस्सरणं” ति।

§ ४. अहङ्कारममङ्कारप्पहानं

४. “कथं पन, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिं च
15 सविञ्जाणके काये बहिद्धा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती” ति?

“यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति –
20 एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति। या काचि वेदना ... या काचि सञ्जा ... ये केचि सङ्खारा ... यं किञ्चि विञ्जाणं – अतीतानागत-पच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा – सब्बं विञ्जाणं ‘नेतं मम, नेसो-हमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सति।
25 एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिं च सविञ्जाणके काये बहिद्धा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती” ति।

§ ५. कमत्तानं कम्मनि फुसन्ति

५. अथ खो अञ्जतरस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि—“इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सञ्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विञ्जाणं अनत्ता’; अनत्तकतानि कम्मनि कमत्तानं फुसिस्सन्ती” ति ? अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमञ्जाय भिक्खू आमन्तेसि—“ठानं खो पनेतं, 5 भिक्खवे, विज्जति यं इधेकच्चो मोघपुरिसो अविद्धा’ अविज्जागतो तण्हाधिपतेय्येन चेतसा सत्थु सासनं अतिधावितब्बं’ मञ्जेय्य— ‘इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना अनत्ता, सञ्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विञ्जाणं अनत्ता; अनत्तकतानि कम्मनि कमत्तानं फुसिस्सन्ती’ ति । पटिविनीता’ खो मे तुम्हे, भिक्खवे, तत्र’ तत्र धम्मेसु” । 10

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- 15 पस्सितुं—‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

B. 70

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, वेदना ... सञ्जा ... सङ्खारा ... विञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

20

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

R. 20

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- पस्सितुं—‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

25

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्च रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं

१. अनत्तं—सी० । २. अविद्धा—स्या० । ३. अभिधावितब्बं—स्या० । ४. पटिच्च विनीता—रो०, सी०; पटिपुच्छामि विनीता—स्या० । ५-५. तेसु तेसु धम्मेसु च ।

- अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं रूपं—‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं। या काचि वेदना ... या काचि सञ्जा ... ये केचि सङ्खारा ... यं किञ्चि विञ्जाणं
- 5 अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा सब्बं विञ्जाणं—‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं। एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिं पि’ निब्बिन्दति, वेदनाय पि निब्बिन्दति, सञ्जाय पि निब्बिन्दति, सङ्खारेसु
- 10 पि निब्बिन्दति, विञ्जाणस्मिं पि निब्बिन्दति; निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति। विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ञ्जाणं होति। ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाती’ ति।

६. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
- 15 अभिनन्दुं ति। इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने सट्ठिमत्तानं भिक्खूनं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिसू ति।

—:०:—

१०. चूलपुण्णमसुत्तं

§ १. असप्पुरिसपटिपत्ति

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे निसिन्नो होति। अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि – “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसं – ‘असप्पुरिसो अयं भवं’” ति ?

R. 21

“जो हेतं, भन्ते”।

“साधु, भिक्खवे; अट्टानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं असप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य – ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ति। जानेय्य पन, भिक्खवे, असप्पुरिसो सप्पुरिसं – ‘सप्पुरिसो अयं भवं’” ति ?

B. 71

10

“नो हेतं, भन्ते”।

“साधु, भिक्खवे; एतं पि खो, भिक्खवे, अट्टानं अनवकासो यं असप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य – ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ति। असप्पुरिसो, भिक्खवे, अस्सद्धम्मसमन्नागतो होति, असप्पुरिसभत्ति^१ होति, असप्पुरिसचिन्ती होति, असप्पुरिसमन्ती होति, असप्पुरिसवाचो होति, असप्पुरिसकम्मन्तो होति, असप्पुरिसदिट्ठि^२ होति; असप्पुरिस-दानं देति।

15

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धम्मसमन्नागतो होति ? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धो^३ होति, अहिरिको होति, अनोत्तप्पी होति, अप्पस्सुतो होति, कुसीतो होति, मुट्ठस्सति होति, दुप्पञ्जो होति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो अस्सद्धम्मसमन्नागतो^४ होति।

20

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसभत्ति होति ?

१. चूलपुण्णमसुत्तं – सी०। २. असप्पुरिसभत्ती – रो०, सी०, स्या०। ३. ० दिट्ठो – सी०, स्या०, रो०। ४. असद्धो – स्या०, रो०। ५. असद्धम्म० – सी०, स्या०, रो०।

इध, भिक्खवे, असप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा अस्सद्वा अहिरिका अनोत्तप्पिनो अप्पस्सुता कुसीता मुट्ठस्सतिनो दुप्पञ्जा त्यास्स' मित्ता होन्ति ते सहाया। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसभत्ति होति।

६ “कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसचिन्ती होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तव्याबाधाय पि चेतेति, परव्याबाधाय पि चेतेति, उभयव्याबाधाय पि चेतेति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसचिन्ती होति।

10 “कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ती होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो अत्तव्याबाधाय पि मन्तेति, परव्याबाधाय पि मन्तेति, उभयव्याबाधाय पि मन्तेति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसमन्ती होति।

B. 72 15 “कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसवाचो होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो मुसावादी' होति, पिसुणवाचो' होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसवाचो होति।

20 “कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसकम्मन्तो होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो पाणातिपाती होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसकम्मन्तो होति।

25 “कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदिट्ठि होति? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो एवंदिट्ठि' होति - 'नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकटदुक्कटानं' कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना, ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती' ति। एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदिट्ठि होति।

१. त्यस्स - स्या०। २. मुसावादो - सी०, रो०। ३. पिसुणावाचो - रो०। ४. एवं-दिट्ठिको - स्या०। ५. सुकटदुक्कटानं - रो०, सी०।

“कथं च, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति ? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो असक्कच्चं दानं देति, असहत्था दानं देति, अचित्तीकत्वा^१ दानं देति, अपविट्ठं^२ दानं देति अनागमनदिट्ठिको दानं देति । एवं खो, भिक्खवे, असप्पुरिसो असप्पुरिसदानं देति ।

“सो,^३ भिक्खवे, असप्पुरिसो एवं अस्सद्धम्मसमन्नागतो, एवं ५ असप्पुरिसभत्ति, एवं असप्पुरिसचिन्ती, एवं असप्पुरिसमन्ती, एवं असप्पुरिसवाचो, एवं असप्पुरिसकम्मन्तो, एवं असप्पुरिसदिट्ठि; एवं असप्पुरिसदानं दत्त्वा कायस्स भेदा परं मरणा या असप्पुरिसानं गतिं तत्थ उपपज्जति^४ । का च, भिक्खवे, असप्पुरिसानं गति ? निरयो वा तिरच्छानयोनि वा ।

10

§ २. सप्पुरिसपटिपत्ति

२. “जानेय्य नु खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसं – ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

R. 23

“साधु, भिक्खवे; ठानमेतं, भिक्खवे, विज्जति यं सप्पुरिसो सप्पुरिसं जानेय्य – ‘सप्पुरिसो अयं भवं’ ति । जानेय्य पन, भिक्खवे, 15 सप्पुरिसो असप्पुरिसं – ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खवे; एतं पि खो, भिक्खवे, ठानं विज्जति यं सप्पुरिसो असप्पुरिसं जानेय्य – ‘असप्पुरिसो अयं भवं’ ति । सप्पुरिसो, भिक्खवे, सद्धम्मसमन्नागतो होति, सप्पुरिसभत्ति होति, सप्पुरिसचिन्ती 20 होति, सप्पुरिसमन्ती होति, सप्पुरिसवाचो होति, सप्पुरिसकम्मन्तो होति, सप्पुरिसदिट्ठि होति; सप्पुरिसदानं देति ।

B. 73

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धो होति, हिरिमा होति, ओत्तप्पी होति, बहुस्सुतो होति, आरद्धविरियो होति, उपट्ठितस्सति होति, पञ्जवा 25 होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सद्धम्मसमन्नागतो होति ।

१. अचित्तीकत्वा – रो०; अचित्ति कत्वा – स्या० । २. अपविट्ठं – सी०, रो० । ३. स खो सो – सी०, रो०, स्या० । ४. उपपज्जति – रो०, सी०, स्या० ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसभत्ति होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसस्स ये ते समणब्राह्मणा सद्धा हिरिमन्तो ओत्त-
प्पिनो बहुस्सुता आरद्धविरिया उपट्ठितस्सतिनो पञ्जवन्तो' त्यास्स
मिता होन्ति, ते सहाया' । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिस-
5 भत्ति होति ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसचिन्ती होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तव्याबाधाय चेतेति, न परव्याबाधाय चेतेति,
न उभयव्याबाधाय चेतेति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिस-
चिन्ती होति ।

10 “कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो नेवत्तव्याबाधाय मन्तेति, न परव्याबाधाय मन्तेति,
न उभयव्याबाधाय मन्तेति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसमन्ती होति ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति ? इध,
15 भिक्खवे, सप्पुरिसो मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय' वाचाय' पटिविरतो होति, फरूसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसवाचो होति ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्ना-
R. 24 20 दाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसकम्मन्तो होति ।

B. 74 “कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति ? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवंदिट्ठि होति — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं,
अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं
25 लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती' ति । एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदिट्ठि होति ।

१. पञ्जावन्तो — सी०, रो० । २. सहाया होन्ति — रो० । ३. पिसुणा — सी० ।

४. वाचा — सी० ।

“कथं च, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति? इध, भिक्खवे, सप्पुरिसो सक्कच्चं दानं देति, सहत्था दानं देति, चित्ती-कत्वा दानं देति, अनपविट्ठं दानं देति, आगमनदिट्ठिको दानं देति। एवं खो, भिक्खवे, सप्पुरिसो सप्पुरिसदानं देति।

“सो, भिक्खवे, सप्पुरिसो एवं सद्धम्मसमन्नागतो, एवं सप्पुरिस-
भत्ति, एवं सप्पुरिसचिन्ती, एवं सप्पुरिसमन्ती, एवं सप्पुरिसवाचो,
एवं सप्पुरिसकम्मन्तो, एवं सप्पुरिसदिट्ठि; एवं सप्पुरिसदानं दत्त्वा
कायस्स भेदा परं मरणा या सप्पुरिसानं गतिं तत्थ उपपज्जति।
का', भिक्खवे, सप्पुरिसानं गतिं? देवमहत्तता वा मनुस्समहत्तता
वा” ति।

10

३. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति।

देवदहवगो निट्ठितो पठमो।

तस्सुद्धानं

देवदहं^१ पञ्चत्तयं, किन्ति-साम-सुनवखत्तं।
सप्पायगणगोपकं — महापुण्णचूळपुण्णञ्चा ति^२॥

—:०:—

१. का च — सी०, स्या०, रो०। २-२. रो० पोत्थके नत्थि;

देवदहं पञ्चत्तयं किन्ति, साम सुनवखत्तसप्पायं।

गणगोपकपुण्णमद्वयं, इति पठमो देवदहवगो॥

सी०।

देवदहपञ्चत्तयकिन्ति, निगन्थो यञ्जवेम्याकरणो।

कुरुगणगोपकं पुण्णमयो, देवदहवगो पठमो पवरो॥

स्या०।

११. अनुपदसुत्तं

§ १. सब्बसमापत्तिलाभी सारिपुत्तो

B. 75,
R. 25

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

5 “पण्डितो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; महापञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; पृथुपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; हासपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; जवनपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; तिक्खपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; निब्बेधिकपञ्चो, भिक्खवे, सारिपुत्तो; सारिपुत्तो, भिक्खवे, अङ्गमासं^१ अनुपदधम्मविपस्सनं विपस्सति^२।

10 “२. तत्रिदं, भिक्खवे, सारिपुत्तस्स अनुपदधम्मविपस्सनाय होति— ‘इध, भिक्खवे, सारिपुत्तो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं^३ ज्ञानं^४ उपसम्पज्ज विहरति। ये च पठमे ज्ञाने धम्मा वितक्को च विचारो च पीति च सुखं च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं^५ छन्दो अधिमोक्खो विरियं^६ सति उपेक्खा मनसिकारो — त्यास्स^७ धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति — ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसं-
20 युत्तो विमरियादीकतेन^८ चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि^९ निस्सरणं’ ति पजानाति। तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

१. हासुपुञ्चो—सी०, रो०। २. अङ्गमासं—सी०। ३. विपस्सि—स्या०, रो०। ४-४. पठमज्ज्ञानं—सी०, रो०। ५. विज्जाणं—स्या०। ६. वीरियं—म०। ७. त्यस्स—स्या०। ८. पटिवेन्ती—स्या०; पतिवेदेन्ती—रो०। ९. विमरियादिकतेन—रो०। १०. उत्तरि—सी०, स्या०, रो०।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समा-
धिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च दुतिये
ज्ञाने धम्मा – अज्झत्तं^१ सम्पसादो^२ च पीति च सुखं च चित्ते-
कगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो 5 B. 76
विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो – त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता
होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति,
विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति – ‘एवं किरमे धम्मा
अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो
अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादी- 10
कतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’ ति पजा-
नाति। तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो पीतिया च विरागा उपे-
क्खको च विहरति सतो च सम्पजानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति।
यं तं अरिया आचिक्खन्ति – ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति 15
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च ततिये ज्ञाने धम्मा – सुखं^३
च सति च सम्पजज्जं च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा
चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खा विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो –
त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति, त्यास्स धम्मा विदिता उप्प-
ज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं 20
पजानाति – ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’
ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो
विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि
उत्तरि निस्सरणं’ ति पजानाति। तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सुखस्स च पहाना दुक्खस्स 25
च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा^४ अदुक्खमसुखं
उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। ये च
चतुत्थे ज्ञाने धम्मा – उपेक्खा अदुक्खमसुखा वेदना पस्सद्धता^५

१-१. अज्झत्तसम्पसादो – सी०, रो०। २. उपेक्खा च सुखं – स्या०, रो०।

३. अत्थगमा – सी०, रो०। ४. पस्सद्धता – सी०; परिसुद्धता – स्या०; पस्सि – रो०।

R. 27

चेतसो अनाभोगो सतिपारिसुद्धि चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो – त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति – ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’ ति तजानाति। तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

B. 77

३. “पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति। ये च आकासानञ्चायतने धम्मा – आकासानञ्चायतनसञ्जा च चित्तेकगता च फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो – त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति – ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति। सो ‘अत्थि उत्तरि निस्सरणं’ ति पजानाति। तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति। ये च विञ्जाणञ्चायतने धम्मा – विञ्जाणञ्चायतनसञ्जा च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो – त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति। त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति। सो एवं पजानाति – ‘एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती’ ति। सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसं-

युत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्सो विञ्ञाणञ्चायतनं समतिक्कम्म' 'नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । ये च आकिञ्चञ्जायतने धम्मा – आकिञ्चञ्जायतनसञ्जा 5 च चित्तेकगता च, फस्सो वेदना सञ्जा चेतना चित्तं छन्दो अधिमोक्खो विरियं सति उपेक्खा मनसिकारो – त्यास्स धम्मा अनुपदववत्थिता होन्ति । त्यास्स धम्मा विदिता उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । सो एवं पजानाति – 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु 10 अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

R. 28

B. 78

“पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्सो आकिञ्चञ्जायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्ञानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । सो 15 ताय समापत्तिया सतो बुद्धहति । सो ताय समापत्तिया सतो बुद्धहत्वा ये धम्मा अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति – 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'अत्थि उत्तरि निस्सरणं' 20 ति पजानाति । तब्बहुलीकारा अत्थित्वेवस्स होति ।

४. “पुन च परं, भिक्खवे, सारिपुत्तो सब्सो नेवसञ्ञानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । पञ्जाय चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति । सो ताय समापत्तिया सतो बुद्धहति । सो ताय समापत्तिया सतो बुद्धहत्वा ये धम्मा^१ 25 अतीता निरुद्धा विपरिणता ते धम्मे समनुपस्सति – 'एवं किरमे धम्मा अहुत्वा सम्भोन्ति, हुत्वा पटिवेन्ती' ति । सो तेसु धम्मेसु अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरति । सो 'नत्थि उत्तरि निस्सरणं' ति पजानाति । तब्बहुलीकारा नत्थित्वेवस्स होति । 30

§ २. वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो सारिपुत्तो

R. 29

५. “यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मिं सीलस्मिं, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मिं समाधिस्मिं, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय पञ्जाय,’ वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ पि, सारिपुत्तमेव तं
 5 सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मिं सीलस्मिं, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियस्मिं समाधिस्मिं, वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय पञ्जाय,’ वसिष्पत्तो पारमिष्पत्तो अरियाय विमुत्तिया’ ति ।
 यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो नो आमिसदायादो’
 10 ति, सारिपुत्तमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘भगवतो पुत्तो ओरसो मुखतो जातो धम्मजो धम्मनिम्मितो धम्मदायादो नो आमिसदायादो’ ति । सारिपुत्तो, भिक्खवे, तथागतेन अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं सम्मदेव अनुप्पवत्तेती” ति ।

B. 79

15 ६. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१२. छविसोधनसुत्तं

§ १. चतूसु वोहारेसु विमुत्तो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“इध, भिक्खवे, भिक्खु अञ्जं व्याकरोति — ‘खीणा जाति, 5
वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति पजानामी’ ति ।
तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं ।
अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा पञ्हो पुच्छितब्बो — ‘चत्तारोमे, ✓
आवुसो, वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन
सम्मदक्खाता । कतमे चत्तारो ? दिट्ठे दिट्ठवादिता, सुते सुतवादिता, 10
मुते मुतवादिता, विञ्जाते विञ्जातवादिता — इमे खो, आवुसो,
चत्तारो वोहारा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता, सम्मासम्बुद्धेन
सम्मदक्खाता । कथं जानतो पनायस्मतो कथं पस्सतो इमेसु चतूसु
वोहारेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति ? खीणासवस्स,
भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्त- 15
सदत्थस्स परिकखीणभवसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो
होति वेय्याकरणाय — ‘दिट्ठे खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो
अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन^१ चेतसा
विहरामि । सुते खो अहं, आवुसो ... पे०... मुते खो अहं, आवुसो ... पे०...
विञ्जाते खो अहं, आवुसो, अनुपायो अनपायो अनिस्सितो अप्पटि- 20
बद्धो विप्पमुत्तो विसंयुत्तो विमरियादीकतेन चेतसा विहरामि । एवं
खो मे, आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु चतूसु वोहारेसु अनुपादाय
आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति ।

R. 30

B. 80

§ २. पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु विमुत्तो

२. “तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभि-
नन्दितब्बं अनुमोदितब्बं। ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनु-
मोदित्वा उत्तरिं पञ्हो पुच्छितब्बो -

‘पञ्चिमे,’ आवुसो, उपादानक्खन्धा तेन भगवता जानता
5 पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कतमे पञ्च? सेय्य-
थीदं - रूपुपादानक्खन्धो^१, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्चुपादानक्खन्धो,
सङ्खारूपुपादानक्खन्धो विज्जाणुपादानक्खन्धो - इमे खो, आवुसो,
पञ्चुपादानक्खन्धा तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन
सम्मदक्खाता। कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु पञ्चसु
10 उपादानक्खन्धेषु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति? खीणा-
सवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स
अनुप्पत्तसदत्थस्स परिकखीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अय-
मनुधम्मो होति वेय्याकरणाय - ‘रूपं खो अहं, आवुसो, अबलं विरागं’
अनस्सासिकं ति विदित्वा ये रूपे उपायूपादाना^२ चेतसो अधिट्टाना-
R. 31 भिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
15 विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। वेदनं खो अहं, आवुसो...पे०...सञ्चं
खो अहं, आवुसो...सङ्खारे खो अहं, आवुसो...विज्जाणं खो अहं,
आवुसो, अबलं विरागं अनस्सासिकं ति विदित्वा ये विज्जाणे उपा-
यूपादाना चेतसो अधिट्टानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा
20 चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। एवं खो मे,
आवुसो, जानतो एवं पस्सतो इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अनुपादाय
आसवेहि चित्तं विमुत्तं’ ति।

§ ३. छसु धातूसु विमुत्तो

३. “तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभि-
नन्दितब्बं, अनुमोदितब्बं। ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
25 उत्तरिं पञ्हो पुच्छितब्बो -

‘छयिमा, आवुसो, धातुयो तेन भगवता जानता पस्सता

B. 81

१. पञ्च खो इमे - सी०, स्या०, रो०। २. रूपुपादानक्खन्धो - सी०, स्या०, रो०।

३. विरागुनं - म०। ४. उपादायुपादाना - स्या०; उपायुपादाना - सी०, रो०।

अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कतमा छ ? पथवीधातु,^१
 आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विञ्जाणधातु – इमा
 खो, आवुसो, छ धातुयो तेन भगवता जानता पस्सता अरहता
 सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खाता। कथं जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो
 इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं^२ ति ? खीणा- 5
 सवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स
 अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदञ्जाविमुत्तस्स अय-
 मनुधम्मो होति वेय्याकरणाय – ‘पथवीधातुं खो अहं, आवुसो, अन-
 त्ततो^३ उपगच्छिं, न च पथवीधातुनिस्सितं अत्तानं। ये च पथवी-
 धातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो अधिट्टानाभिनिवेसानुसया तेसं 10
 खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तं ति पजा-
 नामि। आपोधातुं खो अहं, आवुसो ...पे०... तेजोधातुं खो अहं, आवुसो
 ...वायोधातुं खो अहं, आवुसो ...आकासधातुं खो अहं, आवुसो ...
 विञ्जाणधातुं खो अहं, आवुसो अनत्ततो उपगच्छिं, न च विञ्जाण-
 धातुनिस्सितं अत्तानं। ये च विञ्जाणधातुनिस्सिता उपायूपादाना चेतसो 15
 अधिट्टानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
 विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं
 पस्सतो इमासु छसु धातूसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं^२ ति।

§ ४. अज्ज्ञात्तिकबाहिरायतनेसु विमुक्तो

४. ‘तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभि-
 नन्दितब्बं, अनुमोदितब्बं। ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनु- 20
 मोदित्वा उत्तरिं पञ्हो पुच्छितब्बो।

R. 32

‘छ खो पनिमानि, आवुसो, अज्ज्ञात्तिकबाहिरानि^३ आयतनानि
 तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि।
 कतमानि छ ? चक्खु चैव रूपा च, सोतं च सद्दा च, धानं च गन्धा च,
 जिह्वा च रसा च, कायो च फोट्टब्बा च, मनो च धम्मा च – 25
 इमानि खो, आवुसो, छ अज्ज्ञात्तिकबाहिरानि आयतनानि तेन भगवता
 जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सम्मदक्खातानि। कथं

१. पठवीधातु – सी०, स्या०, रो०। २. न अत्ततो – म०। ३. अज्ज्ञात्तिकानि
 बाहिरानि – स्या०, रो०।

B 82

- जानतो पनायस्मतो, कथं पस्सतो इमेसु छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आय-
तनेसु अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं' ति ? खीणासवस्स, भिक्खवे,
भिक्खुनो वुसितवतो कतकरणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स
परिक्खीणभवसंयोजनस्स सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति
5 वेय्याकरणाय — 'चक्खुस्मि, आवुसो, रूपे चक्खुविज्जाणे चक्खु-
विज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु यो छन्दो यो रागो या नन्दी' या
तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अधिट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं
खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा विमुत्तं मे चित्तं ति
पजानामि। सोतस्मि, आवुसो, सद्दे सोतविज्जाणे ... पे० ... घाणस्मि,
10 आवुसो, गन्धे घाणविज्जाणे ... जिब्हाय, आवुसो, रसे जिब्हाविज्जाणे
... कायस्मि, आवुसो, फोट्टब्बे कायविज्जाणे ... मनस्मि, आवुसो,
धम्मे मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु यो छन्दो
यो रागो या नन्दी या तण्हा ये च उपायूपादाना चेतसो अधि-
ट्ठानाभिनिवेसानुसया तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा
15 विमुत्तं मे चित्तं ति पजानामि। एवं खो मे, आवुसो, जानतो एवं
पस्सतो इमेसु छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु अनुपादाय आसवेहि
चित्तं विमुत्तं' ति।

§ ५. सब्बनिमित्तेसु समूहतअहङ्कारो

५. 'तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो 'साधू' ति भासितं अभिनन्दि-
तब्बं अनुमोदितब्बं। 'साधू' ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
20 उत्तरिं पञ्हो पुच्छितब्बो—

R. 33

- 'कथं जानतो पनायस्मतो कथं पस्सतो इमस्मि च सवि-
ज्जाणके काये बहिद्धा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया^१
समूहता^२' ति ? खीणासवस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो वुसितवतो कत-
करणीयस्स ओहितभारस्स अनुप्पत्तसदत्थस्स परिक्खीणभवसंयोजनस्स
25 सम्मदज्जाविमुत्तस्स अयमनुधम्मो होति वेय्याकरणाय — 'पुब्बे खो
अहं, आवुसो, अगारियभूतो समानो अविद्सु अहोसिं। तस्स मे
तथागतो वा तथागतसावको वा धम्मं देसेसि। ताहं धम्मं सुत्वा
तथागते सद्धं पटिलभिं। सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति

१. नन्दि — सी०, स्या०। २. ० ममिङ्कार० — रो०। ३. सुसमूहता — सी०, स्या०, रो०।

पटिसञ्चिक्खि - सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा ।
 नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्घ-
 लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासा-
 यानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं ति । सो
 खो अहं, आवुसो, अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं 5
 वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जाति-
 परिवट्टं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा
 अगारस्मा अनगारियं पब्बज्जि । सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खूनां
 सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो
 अहोसिं निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सम्बपाणभूत- 10
 हितानुकम्पी विहासिं^१ । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो
 अहोसिं दिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी, अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना
 विहासिं । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी अहोसिं आराचारी विरतो
 मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो अहोसिं
 सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स । 15
 पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं, इतो सुत्वा
 न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता
 अमूसं भेदाय; इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता
 समगारामो समगरतो समगगनन्दी समगगकरणिं वाचं भासिता
 अहोसिं । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो अहोसिं; 20
 या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया^२ हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
 बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता अहोसिं । सम्फप्पलापं पहाय
 सम्फप्पलापा पटिविरतो अहोसिं; कालवादी भूतवादी अत्थवादी
 धम्मवादी विनयवादी निधानवतिं वाचं भासिता अहोसिं कालेन
 सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं^३ । 25

B. 83

R. 34

‘सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो अहोसिं, एक-
 भक्तिको अहोसिं रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादित-
 विसूकदस्सना पटिविरतो अहोसिं । मालागन्धविलेपनधारणमण्डन-
 विभूसनट्टाना पटिविरतो अहोसिं । उच्चासयनमहासयना पटिविरतो

१. अहोसिं - स्या० । २. पेमणीया - सी० । ३. अत्थसञ्चितं - स्या० ।

B. 84

- अहोसिं । जातरूपरजतपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकधञ्ज-
 पटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो
 अहोसिं; इत्थिकुमारिकपटिग्गहणा^१ पटिविरतो अहोसिं, दासिदास-
 पटिग्गहणा^२ पटिविरतो अहोसिं, अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो
 5 अहोसिं, कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो अहोसिं, हत्थिगवस्सवळव-
 पटिग्गहणा^३ पटिविरतो अहोसिं, खेत्तवत्थुपटिग्गहणा पटिविरतो
 अहोसिं । दूतेय्यपहिण्णगमनानुयोगा पटिविरतो अहोसिं, कयविककया
 पटिविरतो अहोसिं, तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो अहोसिं,
 उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो अहोसिं, छेदनवधबन्धन-
 10 विपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो अहोसिं ।

‘सो सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छपरि-
 हारिकेन पिण्डपातेन । सो^४ येन येनेव पक्कमिं समादायेव पक्कमिं ।
 सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति;
 एवमेव खो अहं, आवुसो, सन्तुट्ठो अहोसिं कायपरिहारिकेन चीवरेन,
 15 कुच्छपरिहारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमिं समादायेव
 पक्कमिं । सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अन-
 वज्जसुखं पटिसंवेदेसिं ।

R. 35

६. ‘सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही अहोसिं नानु-
 ब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं^५ चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झा-
 20 दोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय
 पटिपज्जिं; रक्खिं चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जिं । सोतेन
 सद्दं सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ...पे०... जिव्हाय रसं सायित्वा
 ...पे०... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा ...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय न
 निमित्तग्गाही अहोसिं नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं
 25 असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वा-
 स्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जिं; रक्खिं मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये
 संवरं आपज्जिं । सो इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्नागतो
 अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेसिं ।

१. इत्थिकुमारिकापटिग्गहणा-सी०; इत्थीकुमारिका०-स्या० । २. दासीदास०-स्या० । ३. हत्थिगवास्सवळवा०-सी०, रो०; हत्थिगवास्सवलव०-स्या० । ४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेमु नत्थि । ५. यतोधिकरणमेनं-रो० ।

‘सो अभिक्वन्ते पटिक्वन्ते सम्पजानकारी अहोसिं, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी अहोसिं, समिञ्जिते^१ पसारिते सम्पजानकारी अहोसिं, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी अहोसिं, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी अहोसिं, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी अहोसिं, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे 5 सम्पजानकारी अहोसिं ।

‘सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो, इमाय^२ च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो^३, इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजिं अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वन- 10 पत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्वन्तो निसीदिं पल्लङ्गं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेन चेतसा विहासिं, अभिज्झाय चित्तं परिसोधेसिं । व्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहासिं सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेसिं । 15 थीनमिद्धं^४ पहाय विगतथीनमिद्धो विहासिं आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेसिं । उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहासिं अज्झत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेसिं । विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहासिं अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेसिं । 20

७. ‘सो^५ इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । वितक्क-विचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे० ... 25 चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं ।

‘सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतू-पक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते^६ आसवानं खयजाणाय

१. समिञ्जिते — सी०, रो० । २-२. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. थीनमिद्धं — म० । ४. रो० पोत्यके नत्थि । ५. आनेज्जप्पत्ते — सी०; आणज्जप्पत्ते — रो० ।

B. 86

चित्तं अभिनिन्नामेसि। सो इदं दुक्खं ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, अयं
 दुक्खसमुदयो ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, अयं दुक्खनिरोधो ति यथाभूतं
 अब्भञ्जासि, अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं अब्भ-
 5 ञ्जासि; इमे आसवा ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, अयं आसवसमुदयो
 ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, अयं आसवनिरोधो ति यथाभूतं अब्भञ्जासि,
 अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा ति यथाभूतं अब्भञ्जासि। तस्स मे
 एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ^१, भवासवा
 पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ : विमुत्तस्मि
 विमुत्तमिति ज्ञाणं अहोसि। खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं
 10 करणीयं, नापरं इत्थत्ताया ति अब्भञ्जासि। एवं खो मे, आवुसो,
 जानतो एवं पस्सतो इमस्मि च सविज्जाणके काये बहिद्धा च सब्ब-
 निमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया समूहता^२ ति।

R. 37

15

“तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दितब्बं
 अनुमोदितब्बं। ‘साधू’ ति भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा एव-
 मस्स वचनीयो – ‘लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं
 आयस्मन्तं तादिसं सब्रह्मचारि^३ समनुपस्सामा^४” ति।

८. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति।

—:०:—

१३. सप्पुरिससुत्तं

§ १. सप्पुरिसधम्मा असप्पुरिसधम्मा च

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच – “सप्पुरिसधम्मं च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” असप्पुरिसधम्मं च। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” 5 ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच –

(१) उच्चाकुला पब्बजितो

२. “कतमो च, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो? इध, भिक्खवे, असप्पुरिसो उच्चाकुला पब्बजितो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति – ‘अहं खोमिह उच्चाकुला पब्बजितो, इमे पनञ्जे भिक्खू न उच्चाकुला पब्बजिता’ ति। सो ताथ उच्चाकुलीनताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति – ‘न खो उच्चाकुलीनताय लोभ-धम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति। नो चे पि उच्चाकुला पब्बजितो 15 होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो^१ सामीचिप्पटिपन्नो अनु-धम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा ताथ उच्चाकुलीनताय नेवत्तानुक्कंसेति न परं वम्भेति। अयं, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो महाकुला पब्बजितो 20 होति ... पे०... महाभोगकुला पब्बजितो होति ... पे०... उळारभोगकुला पब्बजितो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति – ‘अहं खोमिह उळार-

१. देसिस्सामि – सी०, रो०। २. धम्मानुधम्मपटिपन्नो – सी०, स्या०, रो०।

भोगकुला पब्बजितो, इमे पनञ्जे भिक्खू न उल्लारभोगकुला पब्बजिता' ति। सो ताय उल्लारभोगताय अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो उल्लारभोगताय लोभधम्मा वा
 5 परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि उल्लारभोगकुला पब्बजितो होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा ताय उल्लारभोगताय नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं
 10 पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(२) जातो होति

३. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो जातो होति यसस्सी। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह जातो यसस्सी, इमे पनञ्जे भिक्खू अप्पञ्जाता अप्पेसक्खा' ति। सो तेन जातत्तेन' अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'न खो जातत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि जातो होति यसस्सी; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं
 15 करित्वा तेन जातत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

(३) लाभो होती

४. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो लाभो होति चीवर-पिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह लाभो चीवरपिण्डपातसेनासनगिलान-
 B. 88 प्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं, इमे पनञ्जे भिक्खू न लाभिनो चीवर-पिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं' ति। सो तेन लाभेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिस-

धम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो लाभेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि लाभो होति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानं; सो च होति धम्मनुधम्मपटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन लाभेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

✓ (४) बहुस्सुतो होति

५. “पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो बहुस्सुतो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोम्हि बहुस्सुतो, इमे पनञ्जे भिक्खू न बहुस्सुता’ ति। सो तेन बाहुसच्चेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो बाहुसच्चेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि बहुस्सुतो होति; सो च होति धम्मनुधम्म-पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन बाहुसच्चेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

✓ (५) विनयधरो होति

६. “पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो विनयधरो होति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोम्हि विनयधरो, इमे पनञ्जे भिक्खू न विनयधरा’ ति। सो तेन विनयधरत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो विनयधरत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि विनयधरो होति; सो च होति धम्मनुधम्म-पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन विनयधरत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

✓ (६) धम्मकथिको होति

B. 89

७. “पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो धम्मकथिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह धम्मकथिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न धम्मकथिका’ ति । सो तेन धम्मकथिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो धम्मकथिकत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चे पि धम्मकथिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन धम्मकथिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

✓ (७) धुतङ्गधरो होति

८. “पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो आरञ्जको’ होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह आरञ्जको इमे पनञ्जे भिक्खू न आरञ्जका’ ति । सो तेन आरञ्जकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो आरञ्जकत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति । नो चे पि आरञ्जको होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो’ ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन आरञ्जकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

B. 41

९. “पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो पंसुकूलिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘अहं खोमिह पंसुकूलिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न पंसुकूलिका’ ति । सो तेन पंसुकूलिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — ‘न खो पंसुकूलिकत्तेन लोभधम्मा वा

परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि पंसुकूलिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन पंसुकूलिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो । 5

१०. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो पिण्डपातिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोमिह पिण्डपातिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न पिण्डपातिका' ति । सो तेन पिण्डपातिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो पिण्डपातिकत्तेन लोभ- 10 धम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि पिण्डपातिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन पिण्डपातिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं 15 पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

११. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो रुक्खमूलिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोमिह रुक्खमूलिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न रुक्खमूलिका' ति । सो तेन रुक्खमूलिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो । सप्पुरिसो च 20 खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो रुक्खमूलिकत्तेन लोभ- धम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, दोसधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिक्खयं गच्छन्ति । नो चे पि रुक्खमूलिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति । सो पटिपदं येव अन्तरं 25 करित्वा तेन रुक्खमूलिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति । अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो ।

"पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सोसानिको होति ...पे०... अब्भोकासिको होति ...पे० ... नेसज्जिको होति ...पे० ...यथासन्थतिको होति ...पे० ...एकासनिको होति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं 30

खोम्हि एकासनिको, इमे पनञ्जे भिक्खू न एकासनिका' ति। सो तेन एकासनिकत्तेन अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'न खो एकासनिकत्तेन लोभधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति, दोसधम्मा
 5 वा परिकखयं गच्छन्ति, मोहधम्मा वा परिकखयं गच्छन्ति। नो चे पि एकासनिको होति; सो च होति धम्मानुधम्मपटिपन्नो सामीचि-
 प्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तत्थ पुज्जो, सो तत्थ पासंसो' ति। सो पटिपदं येव अन्तरं करित्वा तेन एकासनिकत्तेन नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

B. 91

(८) भानलाभी होतो

10 १२. "पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं' ज्ञानं' उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोम्हि पठमज्ज्ञानसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू पठमज्ज्ञान-
 समापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय पठमज्ज्ञानसमापत्तिया
 15 अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — पठमज्ज्ञान-
 समापत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय
 20 पठमज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

B. 43

"पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ...पे० ... ततियं ज्ञानं ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति — 'अहं खोम्हि चतुत्थज्ज्ञान-
 25 समापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति — 'चतुत्थज्ज्ञानसमापत्तिया पि खो

अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय चतुत्थ-
ज्ज्ञानसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे,
सप्पुरिसधम्मो।

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो' रूपसञ्ज्ञानं 5
समतिककमा पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा' नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा
'अनन्तो आकासो' ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति।
सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह आकासानञ्चायतनसमापत्तिया
लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खु आकासानञ्चायतनसमापत्तिया न लाभिनो'
ति। सो ताय आकासानञ्चायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं 10
वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो,
भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'आकासानञ्चायतनसमापत्तिया पि
खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति
अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकासा-
नञ्चायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, 15
भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

B. 92

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकासानञ्चायतनं
समतिककम्म' 'अनन्तं विञ्जाणं' ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज
विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह विञ्जाणञ्चायतन-
समापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया 20
न लाभिनो' ति। सो ताय विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया अत्तानु-
क्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो
च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'विञ्जाणञ्चायतनसमा-
पत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति
ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा 25
ताय विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति।
अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

R. 44

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं
समतिककम्म' नत्थि किञ्ची' ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति।
सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया 30

लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - 'आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया पि खो
 5 अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

“पुन च परं, भिक्खवे, असप्पुरिसो सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं
 10 समतिकम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति। सो इति पटिसञ्चिक्खति - 'अहं खोमिह नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया लाभी, इमे पनञ्जे भिक्खू नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया न लाभिनो' ति। सो ताय नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया अत्तानुक्कंसेति, परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, असप्पुरिसधम्मो। सप्पुरिसो
 15 च खो, भिक्खवे, इति पटिसञ्चिक्खति - नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया पि खो अतम्मयता वुत्ता भगवता। येन येन हि मञ्जन्ति ततो तं होति अञ्जथा' ति। सो अतम्मयतञ्जेव अन्तरं करित्वा ताय नेवसञ्जानासञ्जायतनसमापत्तिया नेवत्तानुक्कंसेति, न परं वम्भेति। अयं पि, भिक्खवे, सप्पुरिसधम्मो।

✓ § २. खीणासवो भिक्खु

R. 45 20 १३. “पुन च परं, भिक्खवे, सप्पुरिसो सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिकम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति। पञ्जाय चस्स' दिस्वा आसवा परिकखीणा^३ होन्ति^३। अयं, भिक्खवे, भिक्खु न किञ्चि मञ्जति, न कुहिञ्चि मञ्जति, न केनचि मञ्जती” ति।

25 १४. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

—:०:—

१४. सेवितब्बासेवितब्बसुत्तं

§ १. भगवता सङ्घित्तेन भासितं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच – “सेवितब्बासेवितब्बं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं
देसेस्सामि” । तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ; भासिस्सामी” ति । 5
“एवं, भन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच
– ‘कायसमाचारं पाहं’, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि,
असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं । वचीसमाचारं
पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं
च अञ्जमञ्जं वचीसमाचारं । मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन 10
वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं मनोसमा-
चारं । चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि,
असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं चित्तुप्पादं । सञ्जापटिलाभं पाहं,
भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च 15
अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं । दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन
वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं दिट्ठि-
पटिलाभं । अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवि-
तब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं” ति ।

R. 46

B. 94

15

§ २. सारिपुत्तेन अत्थो वित्थारितो

२. एवं वुत्ते आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच –
“इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन 20
अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं अजानामि –

३. “कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवि-

तब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति -
इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं,
भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति, एवरूपो कायसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपं
5 च खो, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवरूपो कायसमाचारो सेवितब्बो।

४. "कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो
पाणातिपाती होति लुट्ठो लोहितपाणि' हतपहते' निविट्ठो अदयापन्नो
10 पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं
गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति;
कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता
मातापितुरक्खिता' भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्त-
रक्खिता' धम्मरक्खिता' सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो माला-
15 गुल्लपरिक्खिता' पि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति - एवरूपं,
भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला
धम्मा परिहायन्ति।

R. 47

"कथंरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो पाणा-
20 तिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहित-
सत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति; अदिन्ना-
दानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स परवित्तूप-
करणं गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं नादिन्नं' थेय्यसङ्घातं आदाता
होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
25 होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातु-
रक्खिता भगिनिरक्खिता आतिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता
सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुल्लपरिक्खिता पि तथारूपासु

B. 95

१. लोहितपाणी - सी०, स्या०, रो०। २. हतप्पहते - म०। ३. सी०, रो० पोत्थकेसु
नत्थि। ४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ५. मालागुल्लपरिक्खिता - स्या०।
६. अदिन्नं - सी०, स्या०, रो०।

न चारित्तं आपज्जिता होति—एवरूपं, भन्ते, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। 'काय-समाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

5

“‘वचीसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं वचीसमाचारं’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, वची-समाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परि-हायन्ति, एवरूपो वचीसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो वचीसमाचारो सेवितब्बो।

10

५. “कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो मुसावादी होति, सभागतो^१ वा परिसागतो^२ वा त्रातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो^३—‘एहम्भो^४ पुरिस, यं जानाति तं वदेही’ ति सो अजानं वा आह—‘जानामी’ ति, जानं वा आह—‘न जानामी’ ति; अपस्सं वा आह—‘पस्सामी’ ति, पस्सं वा आह—‘न पस्सामी’ ति—इति अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासिता होति; पिसुणवाचो खो पन होति, इतो सुत्वा अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय—इति समगगानं वा भेत्ता^५, भिन्नानं वा अनुप्पदाता, वग्गारामो, वग्गरतो, वग्गनन्दी, वग्गकरणिं वाचं भासिता होति; फरुसवाचो खो पन होति, या सा वाचा कण्डका^६ कक्कसा फरुसा^७ परकटुका पराभिसज्जनी कोध-सामन्ता असमाधिसंवत्तनिका, तथारूपिं वाचं भासिता होति; सम्फ-पलापी खो पन होति अकालवादी अभूतवादी अनत्थवादी अधम्म-

15

R. 48

20

B. 96

25

१. सभागतो—स्या०। २. परिसगगतो—स्या०; परिसगतो—सी०। ३. सक्खि-पुट्ठो—स्या०। ४. एवं भो—रो०। ५. भेदेता—स्या०। ६. अण्डका—सी०, स्या०, रो०। ७. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि।

वादी अविनयवादी, अनिधानवर्ति वाचं भासिता होति अकालेन अनपदेसं अपरियन्तवर्ति अतथसंहितं—एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

“कथंरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
 5 हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सभागतो वा परिसागतो वा जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो वा राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्ठो—‘एहम्भो पुरिस, यं जानाति तं वदेही’ ति सो अजानं वा आह—‘न जानामी’ ति, जानं वा आह—‘जानामी’ ति, अपस्सं वा आह—‘न पस्सामी’ ति, पस्सं वा आह—‘पस्सामी’ ति—इति
 R. 49 10 अत्तहेतु वा परहेतु वा आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा न सम्पजानमुसा भासिता होति; पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, इतो सुत्वा न अमुत्र अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय—इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं
 15 वा अनुप्पदाता समगारामो समग्गरतो समग्गनन्दी समग्गकरणिं वाचं भासिता होति; फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनिया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपिं वाचं भासिता होति; सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्म-
 20 वादी विनयवादी, निधानवर्ति वाचं भासिता होति कालेन सापदेसं परियन्तवर्ति अत्थसंहितं—एवरूपं, भन्ते, वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। ‘वची-
 समाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं वचीसमाचारं ति—इति यं तं वुत्तं भगवता
 25 इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

६. “‘मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—
 सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं मनोसमाचारं’ ति—
 इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं,
 B. 97 भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला
 30 धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपं

चं खो, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो मनोसमाचारो सेवितब्बो^१ ।

“कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अभिज्झालु^२ होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं अभिज्झाता^३ होति— 5
‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ ति; व्यापन्नचित्तो खो पन होति पदुट्ठमनसङ्कप्पो—‘इमे सत्ता हञ्जन्तु वा वज्जन्तु^४ वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा वा अहेसुं, ति—एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

R. 60

“कथंरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं तं नाभिज्झाता होति—
‘अहो वत यं परस्स तं ममस्सा’ ति; अब्यापन्नचित्तो खो पन होति अप्पदुट्ठमनसङ्कप्पो—‘इमे सत्ता अवेरा^५ अब्यापज्झा^६ अनीघा^७ सुखी^८ अत्तानं परिहरन्तु’ ति—एवरूपं, भन्ते, मनोसमाचारं सेवतो अकुसला 15
धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘मनोसमाचारं पाहं भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं मनोसमाचारं’ ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

७. “चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं 20
पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं चित्तुप्पादं’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो चित्तुप्पादो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति 25
एवरूपो चित्तुप्पादो सेवितब्बो ।

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा अभि-

१. न सेवितब्बो—स्या० । २. अभिज्झालू—सी०, रो० । ३. अभिज्झता—स्या०, रो० । ४. भिज्जन्तु—स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. अब्यापज्झा—रो०; अब्यापज्झा—स्या० । ७. अनीघा—सी० । ८. सुखितो—सी० ।

B. 98

वड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ? इध, भन्ते, एकच्चो अभि-
ज्झालु होति, अभिज्झासहगतेन चेतसा विहरति; व्यापादवा^१ होति,
व्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; विहेसवा^२ होति, विहेसासहगतेन
चेतसा विहरति - एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा
५ अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

R. 51

“कथंरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति ? इध, भन्ते, एकच्चो अन-
भिज्झालु होति, अनभिज्झासहगतेन चेतसा विहरति; अब्यापादवा
होति, अब्यापादसहगतेन चेतसा विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसा-
१० सहगतेन चेतसा विहरति - एवरूपं, भन्ते, चित्तुप्पादं सेवतो
अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । ‘चित्तु-
प्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं
पि; तं च अञ्जमञ्जं चित्तुप्पादं’ ति - इति यं तं वुत्तं भगवता
इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

१५ ८. “‘सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि -
सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं’
ति - इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथा-
रूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति,
कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो सञ्जापटिलाभो न सेवितब्बो;
२० यथारूपं च खो, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परि-
हायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो सञ्जापटिलाभो सेवितब्बो ।

“कथंरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ? इध, भन्ते, एकच्चो अभि-
ज्झालु होति, अभिज्झासहगताय^३ सञ्जाय विहरति; व्यापादवा होति,
२५ व्यापादसहगताय सञ्जाय विहरति; विहेसवा होति, विहेसासहगताय
सञ्जाय विहरति - एवरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला
धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ।

“कथंरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा

१. व्यापादवा - सी०, रो० । २. विहेसा वा - रो० । ३. अभिज्झासहगतेन -
स्या० ।

परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो अनभिज्झालु होति, अनभिज्झासहगताय सञ्जाय विहरति; अब्यापादवा होति, अब्यापादसहगताय सञ्जाय विहरति; अविहेसवा होति, अविहेसासहगताय सञ्जाय विहरति—एवरूपं, भन्ते, सञ्जापटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। 'सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं सञ्जापटिलाभं' ति—इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

5

B. 99

९. “दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं दिट्ठिपटिलाभं” ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति—एवरूपो दिट्ठिपटिलाभो सेवितब्बो।

R. 52

10

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवं-दिट्ठिको होति—‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकत-दुक्कटानं’ कम्मनं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परोलोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती’ ति—एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति।

20

25

“कथंरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति? इध, भन्ते, एकच्चो एवं-दिट्ठिको होति—‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकत-दुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो

लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती' ति - एवरूपं, भन्ते, दिट्ठिपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा
 5 अभिवड्ढन्ति। 'दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं दिट्ठिपटिलाभं' ति - इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

B. 100

१०. "अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं'
 10 ति - इति खो पनेतं वुत्तं भगवता। किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? यथारूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति - एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति - एवरूपो अत्तभावपटि-
 15 लाभो सेवितब्बो।

R. 53

"कथंरूपं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति? सब्याबज्झं, भन्ते, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्बत्तयतो' अपरिनिट्ठितभावाय अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति^१; अब्याबज्झं, भन्ते,
 20 अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्बत्तयतो परिनिट्ठितभावाय अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति। 'अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं' ति - इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

25

"इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी" ति।

"साधु साधु, सारिपुत्त! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स

१. अभिनिब्बत्तस्स - स्या०। २. "कथंरूपं भन्ते अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति" इति एत्थ अधिको पाठो सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु दिस्सति।

मया सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानासि' ।

११. “‘कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं कायसमाचारं’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं ५ सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो कायसमाचारो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति – एवरूपो कायसमाचारो सेवितब्बो ।

“कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा 10 R. 54 अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ? इध, सारिपुत्त, एकच्चो पाणातिपाती होति लुद्धो लोहितपाणि हतप्पहते निविट्ठो अदयापन्नो B. 101 पाणभूतेसु; अदिन्नादायी खो पन होति, यं तं परस्स परवित्तूपकरणं गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारी खो पन होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता 15 मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळ-परिक्खित्ता पि तथारूपासु चारित्तं आपज्जिता होति – एवरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति । 20

“कथंरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति ? इध, सारिपुत्त, एकच्चो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति; अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, यं तं परस्स पर- 25 वित्तूपकरणं गामगतं वा अरञ्जगतं वा तं नादिन्नं थेय्यसङ्घातं आदाता होति; कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, या ता मातुरक्खिता पितुरक्खिता मातापितुरक्खिता भातुरक्खिता भगिनिरक्खिता जातिरक्खिता गोत्तरक्खिता धम्मरक्खिता सस्सामिका

सपरिदण्डा अन्तमसो मालागुळपरिक्खत्ता पि तथारूपासु न चारित्तं आपज्जिता होति - एवरूपं, सारिपुत्त, कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । 'कायसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च
5 अञ्जमञ्जं कायसमाचारं' ति - इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

R. 55

१२. " 'वचीसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि...पे०... मनोसमाचारं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ...पे०... चित्तुप्पादं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ...पे०... सञ्जापटिलाभं पाहं, भिक्खवे,
10 दुविधेन वदामि...पे०...दिट्ठिपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि ... पे०... अत्तभावपटिलाभं पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं' ति - इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला
15 धम्मा परिहायन्ति एवरूपो अत्तभावपटिलाभो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति - एवरूपो अत्तभावपटिलाभो सेवितब्बो ।

B. 102

"कथंरूपं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं सेवतो अकुसला धम्मा
20 अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति ? सब्याबज्झं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्वत्तयतो अपरिनिट्ठितभावाय अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति; अब्याबज्झं, सारिपुत्त, अत्तभावपटिलाभं अभिनिब्वत्तयतो परिनिट्ठितभावाय अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति । 'अत्तभावपटिलाभं
25 पाहं, भिक्खवे, दुविधेन वदामि - सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; तं च अञ्जमञ्जं अत्तभावपटिलाभं' ति - इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

१३. "चक्खुविञ्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि -
30 सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; सोत्तविञ्जेय्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त,

दुविधेन वदामि – सेवितब्बं असेवितब्बं पि; घानविज्जेय्यं गन्धं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; जिह्वाविज्जेय्यं रसं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; कायविज्जेय्यं फोटुब्बं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पि; मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी” ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच – “इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अवि- भत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं न सेवितब्बं; यथारूपं च खो, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवितब्बं । ‘चक्खुविज्जेय्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“सोतविज्जेय्यं सहं पाहं, सारिपुत्त ...पे०... एवरूपो सोत- विज्जेय्यो सहो न सेवितब्बो ... एवरूपो सोतविज्जेय्यो सहो सेवित- तब्बो ... एवरूपो घानविज्जेय्यो गन्धो न सेवितब्बो ... एवरूपो घान- विज्जेय्यो गन्धो सेवितब्बो ... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो न सेवि- तब्बो ... एवरूपो जिह्वाविज्जेय्यो रसो सेवितब्बो ... कायविज्जेय्यं फोटुब्बं पाहं, सारिपुत्त ...पे०... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोटुब्बो न सेवितब्बो ... एवरूपो कायविज्जेय्यो फोटुब्बो सेवितब्बो ।

“‘मनोविज्जेय्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो न सेवितब्बो; यथारूपं च खो, भन्ते, मनोविज्जेय्यं

धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभि-
वड्ढन्ति एवरूपो मनोविञ्ज्यो धम्मो सेवितब्बो । ‘मनोविञ्ज्यं
धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं
पी’ ति – इति यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो
5 अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स,
एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी” ति ।

“साधु साधु, सारिपुत्त ! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स
मया सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन
अत्थं आजानासि । ‘चक्खुविञ्ज्यं रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन
10 वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं
मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, चक्खुविञ्ज्यं
रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति
एवरूपं चक्खुविञ्ज्यं रूपं न सेवितब्बं ; यथारूपं च खो, सारिपुत्त,
चक्खुविञ्ज्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा
15 अभिवड्ढन्ति एवरूपं चक्खुविञ्ज्यं रूपं सेवितब्बं । ‘चक्खुविञ्ज्यं
रूपं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’
ति – इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

B. 104

“सोतविञ्ज्यं सद्दं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो सोत-
विञ्ज्यो सद्दो न सेवितब्बो ... एवरूपो सोतविञ्ज्यो सद्दो सेवितब्बो
20 ... एवरूपो घानविञ्ज्यो गन्धो न सेवितब्बो ... एवरूपो घानविञ्ज्यो
गन्धो सेवितब्बो ... एवरूपो जिह्वाविञ्ज्यो रसो न सेवितब्बो ...
एवरूपो जिह्वाविञ्ज्यो रसो सेवितब्बो ... एवरूपो कायविञ्ज्यो
फोट्ठब्बो न सेवितब्बो ... एवरूपो कायविञ्ज्यो फोट्ठब्बो सेवितब्बो ।

“मनोविञ्ज्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त ... पे० ... एवरूपो मनो-
25 विञ्ज्यो धम्मो न सेवितब्बो ... एवरूपो मनोविञ्ज्यो धम्मो सेवि-
तब्बो । ‘मनोविञ्ज्यं धम्मं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि –
सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं
पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सङ्घित्तेन भासितस्स एवं
वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

30 १४. “चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं

पि, असेवितब्बं पि ... पे० ... पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्तं ... सेनासनं पाहं, सारिपुत्तं ... गामं पाहं, सारिपुत्तं ... निगमं पाहं, सारिपुत्तं ... नगरं पाहं, सारिपुत्तं ... जनपदं पाहं, सारिपुत्तं ... पुग्गलं पाहं, सारिपुत्तं, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी” ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच—“इमस्स 5 R. 59
खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं
अविभत्तस्स, एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । ‘चीवरं पाहं,
सारिपुत्तं, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—
इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं,
भन्ते, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा 10
परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितब्बं; यथारूपं च खो, भन्ते,
चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा
अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितब्बं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्तं,
दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—इति यं तं वुत्तं
भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं । 15

“पिण्डपातं पाहं, सारिपुत्तं ... पे० ... एवरूपो पिण्डपातो न
सेवितब्बो ... एवरूपो पिण्डपातो सेवितब्बो ... सेनासनं पाहं, सारिपुत्तं
... पे० ... एवरूपं सेनासनं न सेवितब्बं ... एवरूपं सेनासनं सेवितब्बं ...
गामं पाहं, सारिपुत्तं ... पे० ... एवरूपो गामो न सेवितब्बो ... एवरूपो 20
गामो सेवितब्बो ... एवरूपो निगमो न सेवितब्बो ... एवरूपो निगमो
सेवितब्बो ... एवरूपं नगरं न सेवितब्बं ... एवरूपं नगरं सेवितब्बं ...
एवरूपो जन-पदो न सेवितब्बो ... एवरूपो जनपदो सेवितब्बो ।

“‘पुग्गलं पाहं, सारिपुत्तं, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि,
असेवितब्बं पी’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं भगवता । किञ्चेतं
पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, भन्ते, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा अभि- 25
वड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुग्गलो न सेवितब्बो;
यथारूपं च खो, भन्ते, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति,
कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुग्गलो सेवितब्बो । ‘पुग्गलं पाहं,
सारिपुत्तं, दुविधेन वदामि—सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति—इति
यं तं वुत्तं भगवता इदमेतं पटिच्च वुत्तं ति । इमस्स खो अहं, भन्ते, 30

भगवता सङ्खित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी” ति ।

§ ३. भगवतो अनुमोदना

१५. “साधु साधु, सारिपुत्त ! साधु खो त्वं, सारिपुत्त, इमस्स मया सङ्खित्तेन भासितस्स, वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं
 5 वित्थारेन अत्थं आजानासि । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपं चीवरं न सेवितब्बं; यथारूपं च खो, सारिपुत्त, चीवरं सेवतो
 10 अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपं चीवरं सेवितब्बं । ‘चीवरं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । (यथा पठमं तथा वित्थारेतब्बं) एवरूपो पिण्डपातो ... एवरूपं सेनासनं ... एवरूपो गामो ... एवरूपो निगमो ... एवरूपं नगरं ... एवरूपो
 15 जनपदो ।

“पुग्गलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं मया । किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? यथारूपं, सारिपुत्त, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति एवरूपो पुग्गलो न सेवितब्बो; यथारूपं च
 B.106 20 खो, सारिपुत्त, पुग्गलं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति एवरूपो पुग्गलो सेवितब्बो । ‘पुग्गलं पाहं, सारिपुत्त, दुविधेन वदामि – सेवितब्बं पि, असेवितब्बं पी’ ति – इति यं तं वुत्तं मया इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इमस्स खो, सारिपुत्त, मया सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो ।

25 १६. “सब्बे पि चे, सारिपुत्त, खत्तिया इमस्स मया सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्युं, सब्बेसानं पिस्स खत्तियानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सब्बे पि चे, सारिपुत्त, ब्राह्मणा ... पे० ... सब्बे पि चे, सारिपुत्त, वेस्सा ... सब्बे पि चे, सारिपुत्त, सुद्दा इमस्स मया सङ्खित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्युं, सब्बेसानं पिस्स

सुदानं दीघरत्तं हिताय सुखाय । सदेवको पि चे, सारिपुत्त, लोको
 समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा इमस्स मया
 सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानेय्य^१, सदेवकस्स पिस्स
 लोको समारकस्स सब्रह्मकस्स सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेव-
 मनुस्साय दीघरत्तं हिताय सुखाया” ति ।

5

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

R. 61

—: ० :—

१५. बहुधातुकसुत्तं

§ १. पण्डितेन वीमंसकेन भवितव्वं

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच –

5 “यानि कानिचि, भिक्खवे, भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्वा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा^१ उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो। सेय्यथापि, भिक्खवे, नळागारा वा तिणागारा वा अग्गि मुत्तो^२ कूटागारानि पि
B. 107 दहति^३ उल्लित्तावलित्तानि निवातानि फुसितग्गलानि^४ पिहितवात-
10 पानानि; एवमेव खो, भिक्खवे, यानि कानिचि भयानि उप्पज्जन्ति सब्बानि तानि बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपद्वा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो; ये केचि उपसग्गा उप्पज्जन्ति सब्बे ते बालतो उप्पज्जन्ति, नो पण्डिततो।
15 इति खो, भिक्खवे, सप्पटिभयो बालो, अप्पटिभयो पण्डितो; सउपद्वा बालो, अनुपद्वा पण्डितो; सउपसग्गो बालो, अनुपसग्गो पण्डितो। नत्थि, भिक्खवे, पण्डिततो भयं, नत्थि पण्डिततो उपद्वा, नत्थि पण्डिततो उपसग्गो। तस्मातिह, भिक्खवे, ‘पण्डिता भविस्साम वीमंसका’ ति – एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितव्वं” ति।

R. 62 20 एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच – “कित्तावता नु खो, भन्ते, पण्डितो भिक्खु ‘वीमंसको’ ति अलं वचनाया” ति?

“यतो खो, आनन्द, भिक्खु धातुकुसलो च होति, आयतन-

१. उपसग्गा – सी०। २. मुक्को – सी०, रो०। ३. डहति – सी०, स्या०।
४. फुसितग्गलानि – सी०, रो०। ५. स्या० पोत्यके नत्थि।

कुसलो च होति, पटिच्चसमुप्पादकुसलो च होति, ठानाठानकुसलो च होति—एत्तावता खो, आनन्द, पण्डितो भिक्खु 'वीमंसको' ति अलं वचनाया" ति ।

§ २. कित्तावता धातुकुसलो होति

२. "कित्तावता पन, भन्ते, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

5

"अट्टारस' खो इमा, आनन्द, धातुयो—चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविञ्जाणधातु; सोतधातु, सद्धातु, सोतविञ्जाणधातु; घानधातु^१, गन्धधातु, घानविञ्जाणधातु; जिह्वाधातु, रसधातु, जिह्वाविञ्जाणधातु; कायधातु, फोट्ठब्बधातु, कायविञ्जाणधातु; मनोधातु, धम्मधातु, मनोविञ्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, अट्टारस धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

10

"सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—पठवीधातु^२, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विञ्जाणधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

15

B. 108

"सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

20

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—सुखधातु, दुक्खधातु, सोमनस्सधातु, दोमनस्सधातु, उपेक्खाधातु, अविज्जाधातु । इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति—एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

"सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

25

"सिया, आनन्द । छयिमा, आनन्द, धातुयो—कामधातु,

R. 63

नेक्खम्मधातु, व्यापादधातु, अब्यापादधातु, विहिंसाधातु^१, अविहिंसा-
धातु। इमा खो, आनन्द, छ धातुयो यतो जानाति पस्सति - एत्ता-
वता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

“सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो
5 भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

“सिया, आनन्द। तिस्सो इमा, आनन्द, धातुयो - कामधातु,
रूपधातु, अरूपधातु। इमा खो, आनन्द, तिस्सो धातुयो यतो जानाति
पस्सति - एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं
वचनाया" ति।

10 “सिया पन, भन्ते, अञ्जो पि परियायो, यथा 'धातुकुसलो
भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ?

“सिया, आनन्द। द्वे इमा, आनन्द, धातुयो - सङ्खताधातु^२,
असङ्खताधातु^३। इमा खो, आनन्द, द्वे धातुयो यतो जानाति पस्सति -
एत्तावता पि खो, आनन्द, 'धातुकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

§ ३. कित्तावता आयतनकुसलो होति

15 ३. “कित्तावता पन, भन्ते, 'आयतनकुसलो भिक्खू' ति अलं
वचनाया" ति ?

“छ खो पनिमानि, आनन्द, अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि
- चक्खु चैव रूपा च सोतं च सदा च धानं च गन्धा^४ च जिह्वा च
रसा च कायो च फोट्टब्बा^५ च मनो च धम्मा च। इमानि खो,
20 आनन्द, छ अज्झत्तिकबाहिरानि आयतनानि यतो जानाति पस्सति -
एत्तावता खो, आनन्द, 'आयतनकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति।

§ ४. कित्तावता पटिच्चसमुप्पादकुसलो होति

४. “कित्तावता पन, भन्ते, 'पटिच्चसमुप्पादकुसलो भिक्खू'
ति अलं वचनाया" ति ?

“इधानन्द, भिक्खु एवं पजानाति^६ - 'इमस्मि सति इदं होति,
25 इमस्सुप्पादा इदं उप्पज्जति, इमस्मि असति इदं न होति, इमस्स

१. विहेसाधातु - सी०, रो०। २-२. सङ्खता च धातु असङ्खता च धातु - सी०, रो०।

३. गन्धो - सी०, रो०। ४. फोट्टब्बो - सी०, रो०। ५. जानाति - सी०, स्या०, रो०।

B. 109

निरोधा इदं निरुज्झति, यदिदं—अविज्जापच्चया सङ्खारा, सङ्खार-
 पच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळा-
 यतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
 तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति,
 जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा सम्भवन्ति । 5
 एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जायत्वेव
 असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो, सङ्खारनिरोधा विज्जाणनिरोधो,
 विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो,
 सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदना-
 निरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा 10
 भवनिरोधो, भवनिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं
 सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स
 दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । एत्तावता खो, आनन्द, 'पटिच्च-
 समुप्पादकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

R. 64

§ ५. कित्तावता ठानाठानकुसलो होति

५. "कित्तावता पन, भन्ते, 'ठानाठानकुसलो भिक्खू' ति 15
 अलं वचनाया" ति ?

"इधानन्द, भिक्खु 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो
 पुग्गलो कञ्चि' सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती'
 ति पजानाति; 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि
 सङ्खारं निच्चतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति; 20
 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो कञ्चि सङ्खारं सुखतो
 उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति; ठानं च खो एतं
 विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि सङ्खारं सुखतो उपगच्छेय्य, ठानमेतं
 विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो
 पुग्गलो कञ्चि धम्मं अत्ततो उपगच्छेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति 25
 पजानाति, ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो कञ्चि धम्मं
 अत्ततो उपगच्छेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति ।

६. "अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो मातरं

B. 110

R. 65

जीविता वोरोपेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो मातरं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो पितरं जीविता वोरोपेय्य ...पे०... अरहन्तं जीविता वोरोपेय्य, ठानमेतं विज्जती'
 5 ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो दुट्ठ-
 चित्तो तथागतस्स लोहितं उप्पादेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति-
 पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथुज्जनो दुट्ठचित्तो तथा-
 गतस्स लोहितं उप्पादेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।
 'अट्टानमेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो सङ्खं भिन्देय्य, नेतं
 10 ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुथु-
 ज्जनो सङ्खं भिन्देय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टान-
 मेतं अनवकासो यं दिट्ठिसम्पन्नो पुग्गलो अञ्जं सत्थारं उद्दिसेय्य,
 नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं
 पुथुज्जनो अञ्जं सत्थारं उद्दिसेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।

15 ७. " 'अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे
 अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती'
 ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया
 एको अरहं सम्मासम्बुद्धो उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।
 'अट्टानमेतं अनवकासो यं एकस्सा लोकधातुया द्वे राजानो चक्क-
 20 वत्तिनो अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति,
 'ठानं च खो एतं विज्जति यं एकस्सा लोकधातुया एको राजा
 चक्कवत्ती' उप्पज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।

८. " 'अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी अरहं अस्स सम्मा-
 सम्बुद्धो, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति
 25 यं पुरिसो अरहं अस्स सम्मासम्बुद्धो, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।
 'अट्टानमेतं अनवकासो यं इत्थी राजा अस्स चक्कवत्ती, नेतं ठानं
 विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो राजा
 अस्स चक्कवत्ती, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनव-
 कासो यं इत्थी सक्कत्तं करेय्य^१ ... मारत्तं करेय्य ... ब्रह्मत्तं करेय्य,

R. 66

नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, ठानं च खो एतं विज्जति यं पुरिसो सक्कत्तं करेय्य ... मारत्तं करेय्य ... ब्रह्मत्तं करेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।

B. 111

९. “‘अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितस्स ... पे० ... यं मनोदुच्चरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितस्स ... पे० ... यं मनोदुच्चरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितस्स ... पे० ... यं मनोसुचरितस्स अनिट्ठो अकन्तो अमनापो विपाको निब्बत्तेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितस्स ... पे० ... यं मनोसुचरितस्स इट्ठो कन्तो मनापो विपाको निब्बत्तेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति।

20

‘अट्टानमेतं अनवकासो यं कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं कायदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति। 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे० ... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीदुच्चरितसमङ्गी ... पे० ... यं मनोदुच्चरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति

R. 67

25

30

B. 112

पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं कायसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । 'अट्टानमेतं अनवकासो यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे० ... यं मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नेतं ठानं विज्जती' ति पजानाति, 'ठानं च खो एतं विज्जति यं वचीसुचरितसमङ्गी ... पे० ... यं मनोसुचरितसमङ्गी तंनिदाना तप्पच्चया कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, ठानमेतं विज्जती' ति पजानाति । एत्तावता खो, आनन्द, 'ठानाठानकुसलो भिक्खू' ति अलं वचनाया" ति ।

§ ६. एतस्स धम्मपरियायस्स नामानि

१०. एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच -
 "अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते ! कोनामो अयं, भन्ते, धम्मपरि-
 १५ यायो" ति ?

"तस्मातिह त्वं, आनन्द, इमं धम्मपरियायं 'बहुधातुको' ति पि नं धारेहि, 'चतुपरिवटो' ति पि नं धारेहि, 'धम्मादासो' ति पि नं धारेहि, 'अमतदुन्दुभी' ति पि नं धारेहि, 'अनुत्तरो सङ्गामविजयो' ति पि नं धारेही" ति ।

२० ११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

१६. इसिगिलिसुत्तं

§ १. अञ्जपञ्जत्तिका राजगहपण्डिता

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति इसि-
गिलिस्मि पण्डिते । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो”
ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच-
“पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं वेभारं पण्डितं” ति ?

R. 68

“एवं, भन्ते” ।

5

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, वेभारस्स पण्डितस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं
पण्डितं पण्डितं” ति ?

B. 113

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, पण्डितस्स पण्डितस्स अञ्जा व 10
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं
वेपुल्लं पण्डितं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, वेपुल्लस्स पण्डितस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं 15
गिज्झकूटं पण्डितं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एतस्स पि खो, भिक्खवे, गिज्झकूटस्स पण्डितस्स अञ्जा व
समञ्जा अहोसि अञ्जा पञ्जत्ति । पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, इमं
इसिगिलि पण्डितं” ति ?

20

“एवं, भन्ते” ।

§ २. कथं इसिगिलि समञ्जा उदपादि

२. “इमस्स खो पन, भिक्खवे, इसिगिलिस्स पण्डितस्स एसा
व समञ्जा अहोसि एसा पञ्जत्ति ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, पञ्च पच्चेकबुद्धसतानि इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासिनो अहेसुं। ते इमं पब्बतं पविसन्ता
दिस्सन्ति, पविट्ठा न दिस्सन्ति। तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु-
‘अयं पब्बतो इमे इसी गिलती’ ति; ‘इसिगिलि इसिगिलि’ त्वेव समञ्जा
5 उदपादि। आचिक्खिस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; कित्त-
यिस्सामि, भिक्खवे, पच्चेकबुद्धानं नामानि; देसेस्सामि, भिक्खवे,
R. 69 पच्चेकबुद्धानं नामानि। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासि-
स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्च-
स्सोसुं। भगवा एतदवोच-

३. इसिगिलिनिवासी पच्चेकबुद्धा

३. “अरिट्ठो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; उपरिट्ठो नाम, भिक्खवे,
पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि;
तगरसिखी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं
10 पब्बते चिरनिवासी अहोसि; यसस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; सुदस्सनो नाम,
15 भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी
अहोसि; पियदस्सी नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसि-
गिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; गन्धारो नाम, भिक्खवे, पच्चेक-
सम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; पिण्डोलो
20 नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी
अहोसि; उपासभो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं
पब्बते चिरनिवासी अहोसि; नीतो^३ नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि; तथो नाम, भिक्खवे,
पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि,
25 सुतवा नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते
चिरनिवासी अहोसि; भावित्तो नाम, भिक्खवे, पच्चेकसम्बुद्धो
इमस्मिं इसिगिलिस्मिं पब्बते चिरनिवासी अहोसि।

४. “ये सत्तसारा अनीघा^१ निरासा,
पच्चेकमेवज्जगमं^२ सुबोधि^३ ।
तेसं विसल्लान नरुत्तमानं,
नामानि मे कित्तयतो सुणाथ ॥

“अरिट्ठो उपरिट्ठो तगरसिखी यसस्सी,
सुदस्सनो पियदस्सी च सुसम्बुद्धो^४ ।
गन्धारो पिण्डोलो उपासभो च,
नीतो तथो सुतवा भावितत्तो ॥

5

“सुम्भो^५ सुभो मतुलो^६ अट्ठमो च,
अथस्सुमेघो अनीघो सुदाठो ।
पच्चेकबुद्धा भवनेत्तिखीणा,
हिङ्गू च हिङ्गो च महानुभावा ॥

R. 70

10

“द्वे जालिनो मुनिनो अट्ठको च,
अथ कोसल्लो^७ बुद्धो अथो सुबाहु ।
उपनेमिसो नेमिसो सन्तचित्तो,
सच्चो तथो विरजो पण्डितो च ॥

15

“कालूपकाळा^८ विजितो जितो च,
अङ्गो च पङ्गो च गुत्तिजितो^९ च ।
पस्सि^{१०} जहि^{११} उपधिदुक्खमूलं^{१२},
अपराजितो मारबलं अजेसि ॥

B. 115

20

“सत्था पवत्ता सरभङ्गो लोमहंसो,
उच्चङ्गमायो असितो अनासवो ।
मनोमयो मानच्छिदो च बन्धुमा,
तदाधिमुत्तो^{१३} विमलो च केतुमा ॥

१. अनिघा—स्या०, रो० । २-२. पच्चेकमेवज्जगमं सुबोधि—सी०, स्या०, रो० ।
३. बुद्धो—सी०, स्या०, रो० । ४. मेथुलो—सी०, स्या०, रो० । ५. कोसलो—सी०, रो० ।
६. कालूपकाला—सी० । ७. गुत्तिच्छित्तो—स्या०; गुत्तिज्जितो—सी०, रो० । ८. पस्सी—
सी०, स्या०, रो० । ९. जही—सी०, रो० । १०. उपधि दुक्खमूलं—सी०, स्या०, रो० ।
११. तदाधिमुतो—स्या० ।

“केतुम्भरागो^१ च मातङ्गो अरियो,
अथच्चुतो^२ अच्चुतगामव्यामको ।
सुमङ्गलो^३ दब्बिलो सुपतिट्ठितो^४,
असय्हो खेमाभिरतो च सोरतो ॥

5

“दुरन्नयो सङ्गो अथो पि उज्जयो^५,
अपरो मुनि^६ सय्हो अनोमनिक्कमो ।
आनन्दो^७ नन्दो^८ उपनन्दो द्वादस,
भारद्वाजो^९ अन्तिमदेहधारी ॥

१०

“बोधि^{१०} महानामो अथो पि उत्तरो,
केसी सिखी सुन्दरो द्वारभाजो^{११} ।
तिस्सूपतिस्सा^{१२} भवबन्धनच्छिदा,
उपसिखि^{१३} तण्हच्छिदो च सिखरि^{१४} ॥

15

“बुद्धो अहु मङ्गलो वीतरागो,
उसभच्छिदा जालिनिं दुक्खमूलं ।
सन्तं पदं अज्झगमोपनीतो^{१५},
उपोसथो सुन्दरो सच्चमानो ॥

R. 71

20

“जेतो जयन्तो पदुमो उप्पलो च,
पदुमुत्तरो रक्खितो पव्वतो च ।
मानत्थद्धो सोभितो वीतरागो,
कण्हो च बुद्धो सुविमुत्तचित्तो ॥

B. 116

“एते च अञ्जे च महानुभावा,
पच्चेकबुद्धा^{१६} भवनेत्तिखीणा ।
ते सब्बसङ्गातिगते महेसी,
परिनिव्वुते वन्दथ अप्पमेय्ये” ति ॥

—:०:—

१. केतुम्भरागो - सी०, स्या०, रो० । २. सुपतिट्ठितो - सी० । ३. उच्चयो - सी० ।
४. मुनी - सी०, रो० । ५-५. आनन्दनन्दो - सी०, स्या०, रो० । ६. बोधी - सी० ।
७. भारद्वाजो - सी०, स्या०, रो० । ८. उपसीदरी - सी०, स्या०, रो० । ९. सीदरी - सी०,
स्या०, रो० । १०. अज्झगमूपणीतो - स्या०, रो०; अज्झगमूपनीतो - सी० ।

१७. महाचत्तारीसकसुत्तं

§ १. वोसति कुसलपक्खा

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच – “अरियं वो, भिक्खवे, सम्मासमाधिं देसेस्सामि” सउपनिसं सपरिक्खारं। तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासि- 5 स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच –

“कतमो च, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधि सउपनिसो सपरिक्खारो? सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति; या खो, 10 भिक्खवे, इमेहि सत्तहङ्गेहि चित्तस्स एकगता परिक्खता – अयं बुच्चति, भिक्खवे, अरियो सम्मासमाधि सउपनिसो इति पि, सपरिक्खारो इति पि^१। तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति। कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छादिट्ठि ‘मिच्छादिट्ठी’ ति पजानाति, सम्मादिट्ठि ‘सम्मादिट्ठी’ ति पजानाति – सास्स होति 15 सम्मादिट्ठि।

“कतमा च, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि? ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि षिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकटदुक्कटानं^३ कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मा- 20 पटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्कत्वा पवेदेन्ती’ ति – अयं, भिक्खवे, मिच्छादिट्ठि।

१. देसिस्सामि – सी०, स्या०, रो०। २. पी ति – स्या०। ३. सुकटदुक्कटानं – सी०, रो०।

B. 117

- “कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि ? सम्मादिट्ठि प्हं, भिक्खवे, द्वायं वदामि—अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्ञभागिया उपधिवेपक्का; अत्थि, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा। कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्ञभागिया
 5 उपधिवेपक्का ? ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोकं परं च लोकं सयं अभिञ्ञा सच्छिक्त्वा पवेदेन्ती’ ति—अयं, भिक्खवे,
 10 सम्मादिट्ठि सासवा पुञ्ञभागिया उपधिवेपक्का।

- “कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा ? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरिय-मग्गसमङ्गिनो^१ अरियमग्गं भावयतो पञ्ञा पञ्ञिन्द्रियं पञ्ञाबलं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो सम्मादिट्ठि मग्गङ्गं—अयं वुच्चति^२, भिक्खवे,
 15 सम्मादिट्ठि अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा। सो^३ मिच्छादिट्ठिया प्हानाय^४ वायमति, सम्मादिट्ठिया, उपसम्पदाय, स्वास्स^५ होति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छादिट्ठि पजहति, सतो सम्मादिट्ठि उपसम्पज्ज विहरति, सास्स होति सम्मासति। इतियिमे^६ तयो धम्मा सम्मादिट्ठि अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं—
 20 सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति।

R. 73

२. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति। कथं^१ च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति ? मिच्छासङ्कप्पं ‘मिच्छा-सङ्कप्पो’ ति पजानाति, सम्मासङ्कप्पं ‘सम्मासङ्कप्पो’ ति पजानाति, सास्स होति सम्मादिट्ठि। कतमो च, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो ?
 25 कामसङ्कप्पो, व्यापादसङ्कप्पो, विहिंसासङ्कप्पो—अयं, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो ? सम्मासङ्कप्पं प्हं,

१. अरियमग्गस्स समङ्गिनो—सी०, रो०। २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।
 ३. यो—सी०, रो०। ४. प्हानाय—सी०। ५. सास्स—सी०, रो०। ६. इतिस्सिमे—स्या०, रो०; इतिमे—सी०। ७. कतमा—सी०।

भिक्षवे, द्वायं^१ वदामि—अत्थि, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। कतमो च, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को? नेक्खम्मसङ्कप्पो, अब्यापाद-
सङ्कप्पो, अविहिंसासङ्कप्पो—अयं, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो सासवो 5
पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को।

B. 118

“कतमो च, भिक्षवे, सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकु-
त्तरो मग्गङ्गो? यो खो, भिक्षवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स
अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो तक्को वितक्को सङ्कप्पो
अप्पना^२ व्यप्पना^३ चेतसो अभिनिरोपना वचीसङ्खारो—अयं, भिक्षवे, 10
सम्मासङ्कप्पो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। सो मिच्छा-
सङ्कप्पस्स पहानाय वायमति, सम्मासङ्कप्पस्स उपसम्पदाय, स्वास्स^४
होति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छासङ्कप्पं पजहति, सतो सम्मा-
सङ्कप्पं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति। इतियिमे
तयो धम्मा सम्मासङ्कप्पं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं— 15
सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति।

३. “तत्र, भिक्षवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति। कथं च,
भिक्षवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छावाचं ‘मिच्छावाचा’
ति पजानाति, सम्मावाचं ‘सम्मावाचा’ ति पजानाति; सास्स होति
सम्मादिट्ठि। कतमा च, भिक्षवे, मिच्छावाचा? मुसावादो, पिसुणा 20
वाचा, फरुसा वाचा, सम्फप्पलापो—अयं, भिक्षवे, मिच्छावाचा।
कतमा च, भिक्षवे, सम्मावाचा? सम्मावाचं प्हं, भिक्षवे, द्वायं
वदामि—अत्थि, भिक्षवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया उपधि-
वेपक्का; अत्थि, भिक्षवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा
मग्गङ्गा। कतमा च, भिक्षवे, सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया 25
उपधिवेपक्का? मुसावादा वेरमणी, पिसुणाय वाचाय वेरमणी,
फरुसाय वाचाय वेरमणी, सम्फप्पलापा वेरमणी—अयं, भिक्षवे,
सम्मावाचा सासवा पुञ्ञभागिया उपधिवेपक्का। कतमा च, भिक्षवे,

R. 74

१. द्वयं—सी०, स्या०, रो०। २. अप्पणा—सी०। ३. व्यप्पणा—सी०; व्यप्पना
—रो०। ४. स्वस्स—सी० रो०।

सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो चतूहि^१ वचीदुच्चरितेहि आरति विरति पटिविरति वेरमणी - अयं, भिक्खवे, सम्मावाचा अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा।

५ सो मिच्छावाचाय पहानाय वायमति, सम्मावाचाय उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छावाचं पजहति, सतो सम्मावाचं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति। इतियिमे तयो धम्मा सम्मावाचं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं - सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति।

B 119

१० ४. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति। कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? मिच्छाकम्मन्तं ‘मिच्छाकम्मन्तो’ ति पजानाति, सम्माकम्मन्तं ‘सम्माकम्मन्तो’ ति पजानाति; सास्स होति सम्मादिट्ठि। कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो? पाणातिपातो, अदिन्नादानं, कामेसुमिच्छाचारो - अयं, भिक्खवे, १५ मिच्छाकम्मन्तो। कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो? सम्माकम्मन्तं पहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि - अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को? अत्थि, भिक्खवे, पाणातिपाता २० वेरमणी, अदिन्नादाना वेरमणी, कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी - अयं, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो सासवो पुञ्जभागियो उपधिवेपक्को। कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो? या खो, भिक्खवे, अरियचित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो तीहि^२ कायदुच्चरितेहि आरति विरति पटि- २५ विरति वेरमणी - अयं, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो। सो मिच्छाकम्मन्तस्स पहानाय वायमति, सम्माकम्मन्तस्स उपसम्पदाय; स्वास्स होति सम्मावायामो। सो सतो मिच्छाकम्मन्तं पजहति, सतो सम्माकम्मन्तं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति। इतियिमे तयो धम्मा सम्माकम्मन्तं अनु-

11 75

१. चतूहि पि - सी०; चतूहि पि - स्या०, रो०। २. तीहि पि - सी०, स्या०, रो०।

परिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

५. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथं च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति ? मिच्छाआजीवं ‘मिच्छा-आजीवो’ ति पजानाति, सम्माआजीवं ‘सम्माआजीवो’ ति पजानाति; 5
सास्स होति सम्मादिट्ठि । कतमो च, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो ? कुहना, लपना, नेमित्तिकता, निप्पेसिकता, लाभेन लाभं निजिगि-सनता^१ – अयं, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो ? सम्माआजीवं पहं, भिक्खवे, द्वायं वदामि – अत्थि, 10
भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को; अत्थि, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो पुञ्ञभागियो उपधि-वेपक्को ? इध, भिक्खवे, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्मा-आजीवेन जीविकं कप्पेति – अयं, भिक्खवे, सम्माआजीवो सासवो 15
पुञ्ञभागियो उपधिवेपक्को । कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो ? या खो, भिक्खवे, अरिय-चित्तस्स अनासवचित्तस्स अरियमग्गसमङ्गिनो अरियमग्गं भावयतो मिच्छाआजीवा आरति विरति पटिविरति वेरमणी – अयं, भिक्खवे, सम्माआजीवो अरियो अनासवो लोकुत्तरो मग्गङ्गो । सो मिच्छाआजी-वस्स पहानाय वायमति, सम्माआजीवस्स उपसम्पदाय; स्वास्स 20
होति सम्मावायामो । सो सतो मिच्छाआजीवं पजहति, सतो सम्मा-आजीवं उपसम्पज्ज विहरति; सास्स होति सम्मासति । इतियिमे तयो धम्मा सम्माआजीवं अनुपरिधावन्ति अनुपरिवत्तन्ति, सेय्यथीदं – सम्मादिट्ठि, सम्मावायामो, सम्मासति ।

B. 120

20

६. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति । कथं च, 25
भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति ? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो पहोति, सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचा पहोति, सम्मा-वाचस्स सम्माकम्मन्तो पहोति, सम्माकम्मन्तस्स सम्माआजीवो पहोति, सम्माआजीवस्स सम्मावायामो पहोति, सम्मावायामस्स

R. 76

सम्मासति पओति, सम्मासतिस्स सम्मासमाधि पओति, सम्मा-
समाधिस्स सम्माज्जाणं पओति, सम्माज्जाणस्स सम्माविमुत्ति पओति।
इति खो, भिक्खवे, अट्ठङ्गसमन्नागतो सेक्खो, दसङ्गसमन्नागतो अरहा
होति।

§ २. वीसति अकुसलपक्खा

- 5 ७. “तत्र, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति। कथं च,
भिक्खवे, सम्मादिट्ठि पुब्बङ्गमा होति? सम्मादिट्ठिस्स, भिक्खवे,
मिच्छादिट्ठि निज्जिण्णा होति। ये च मिच्छादिट्ठिपच्चया अनेके
B. 121 पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति।
सम्मादिट्ठिपच्चया अनेके कुसला धम्मा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति।
10 सम्मासङ्कप्पस्स, भिक्खवे, मिच्छासङ्कप्पो निज्जिण्णो होति ...पे०...
सम्मावाचस्स, भिक्खवे, मिच्छावाचा निज्जिण्णा होति ... सम्मा-
कम्मन्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाकम्मन्तो निज्जिण्णो होति ... सम्माआजी-
R. 77 वस्स, भिक्खवे, मिच्छाआजीवो निज्जिण्णो होति ... सम्मावायामस्स,
भिक्खवे, मिच्छावायामो निज्जिण्णो होति ... सम्मासतिस्स, भिक्खवे,
15 मिच्छासति निज्जिण्णा होति ... सम्मासमाधिस्स, भिक्खवे, मिच्छा-
समाधि निज्जिण्णो होति ... सम्माज्जाणस्स, भिक्खवे, मिच्छाज्जाणं
निज्जिण्णं होति ... सम्माविमुत्तस्स, भिक्खवे, मिच्छाविमुत्ति निज्जिण्णा
होति। ये च मिच्छाविमुत्तिपच्चया अनेके पापका अकुसला धम्मा
सम्भवन्ति ते चस्स निज्जिण्णा होन्ति। सम्माविमुत्तिपच्चया च अनेके
20 कुसला धम्मा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति।

“इति खो, भिक्खवे, वीसति कुसलपक्खा, वीसति अकुसल-
पक्खा – महाचत्तारीसको धम्मपरियायो पवत्तितो अप्पटिवत्तियो
समणेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा
लोकस्मि।

- 25 ८. “यो हि कोचि, भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं
महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं गरहितव्वं पटिक्कोसितव्वं मञ्जेय्य
तस्स दिट्ठेव धम्मे दस सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आग-

च्छन्ति—सम्मादिट्ठिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छादिट्ठो समण-
 ब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा; सम्मासङ्कप्पं चे भवं
 गरहति, ये च मिच्छासङ्कप्पा समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो
 पासंसा; सम्मावाचं चे भवं गरहति ...पे०... सम्माकम्मन्तं चे भवं
 गरहति ... सम्माआजीवं चे भवं गरहति ... सम्मावायामं चे भवं गरहति 5
 ... सम्मासतिं चे भवं गरहति ... सम्मासमाधिं चे भवं गरहति ... सम्मा-
 ञ्णाणं चे भवं गरहति ... सम्माविमुत्तिं चे भवं गरहति, ये च मिच्छा-
 विमुत्ती समणब्राह्मणा ते भोतो पुज्जा, ते भोतो पासंसा। यो कोचि,
 भिक्खवे, समणो वा ब्राह्मणो वा इमं महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं
 गरहितब्बं पटिक्कोसितब्बं मञ्जेय्य तस्स दिट्ठेव धम्मे इमे दस 10
 सहधम्मिका वादानुवादा गारय्हं ठानं आगच्छन्ति। ये पि ते,
 भिक्खवे, अहेसुं ओक्कला^१ वयभिञ्जा^२ अहेतुवादा अकिरियवादा
 नत्थिकवादा ते पि महाचत्तारीसकं धम्मपरियायं न गरहितब्बं न
 पटिक्कोसितब्बं मञ्जेय्युं। तं किस्स हेतु? निन्दाव्यारोसउपारम्भ-
 भया” ति। 15

R. 78

B. 122

९. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति।

— ० —

१८. आनापानसतिसुत्तं

§ १. पुब्बारामे भिक्खूनं धम्मदेसना

१. एव मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
पुब्बारामे मिगारमातुपासादे सम्बहुलेहि अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि
थेरेहि सावकेहि सद्धि - आयस्मता च सारिपुत्तेन आयस्मता च महा-
मोग्गल्लानेन आयस्मता च महाकस्सपेन आयस्मता च महाकच्चायनेन
५ आयस्मता च महाकोट्टितेन^१ आयस्मता च महाकप्पिनेन आयस्मता च
महाचुन्देन आयस्मता^२ च अनुरुद्धेन^३ आयस्मता च रेवतेन आयस्मता
च आनन्देन, अञ्जेहि च अभिञ्जातेहि अभिञ्जातेहि थेरेहि सावकेहि
सद्धि ।

R. 79

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू नवे भिक्खू ओवदन्ति
१० अनुसासन्ति । अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू दस पि भिक्खू ओवदन्ति
अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू वीसं^४ पि भिक्खू ओवदन्ति अनु-
सासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू तिसं पि भिक्खू ओवदन्ति अनु-
सासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू चत्तारीसं^५ पि भिक्खू ओवदन्ति
अनुसासन्ति । ते च नवा भिक्खू थेरेहि भिक्खूहि ओवदियमाना
१५ अनुसासियमाना उळारं^६ पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति^७ ।

२. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे^८ पवार-
णाय पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो अब्भोकासे
निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं^९ भिक्खुसङ्घं
अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि - “आरद्धोस्मि, भिक्खवे, इमाय
२० पटिपदाय; आरद्धचित्तोस्मि, भिक्खवे, इमाय पटिपदाय । तस्मातिह,
भिक्खवे, भिय्यो^{१०} सोमत्ताय^{११} विरियं^{१२} आरभथ अप्पत्तस्स पत्तिया,

१. आनापानसतिसुत्तं - म० । २. महाकोट्टिकेन - म० । ३-३. स्या० पोत्थके
नत्थि । ४. वीसतिम्पि - सी०, रो० । ५. चत्ताळीसं - स्या० । ६. ओळारं - स्या० ।
७. पजानन्ति - स्या० । ८. पण्णरसे - स्या० । ९. स्या० पोत्थके नत्थि । १०-१०. भिय्यो-
सोमत्ताय - रो० । ११. वीरियं - म० ।

अनधिगतस्स अधिगमाय, असच्छिकतस्स सच्छिकिरियाय । इधेवाहं
 सावत्थियं कोमुदिं चातुमासिनिं आगमेस्सामी” ति । अस्सोसुं खो
 जानपदा भिक्खू – “भगवा किर तत्थेव सावत्थियं कोमुदिं चातु-
 मासिनिं आगमेस्सती” ति । ते जानपदा भिक्खू सावत्थियं ओसरन्ति
 भगवन्तं दस्सनाय । ते च खो थेरा भिक्खू भिय्यो सोमत्ताय नवे 5
 भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू दस पि
 भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू वीसं पि
 भिक्खू ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू तिसं पि भिक्खू
 ओवदन्ति अनुसासन्ति, अप्पेकच्चे थेरा भिक्खू चत्तारीसं पि भिक्खू
 ओवदन्ति अनुसासन्ति । ते च नवा भिक्खू थेरेहि भिक्खूहि ओवदिय- 10
 माना अनुसासियमाना उळारं पुब्बेनापरं विसेसं जानन्ति ।

३. तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे कोमु-
 दिया चातुमासिनिया पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवुतो
 अब्भोकासे निसिन्नो होति । अथ खो भगवा तुण्हीभूतं तुण्हीभूतं
 भिक्खुसङ्घं अनुविलोकेत्वा भिक्खू आमन्तेसि – “अपलापायं, भिक्खवे, 15
 परिसा; निप्पलापायं, भिक्खवे, परिसा; सुद्धा^१ सारे^२ पतिट्ठिता ।
 तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे,
 परिसा यथारूपा परिसा आहुनेय्या पाहुनेय्या दक्खिणेय्या अञ्जलि-
 करणीया अनुत्तरं पुञ्जकखेत्तं लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्खवे,
 भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपाय परिसाय 20
 अप्पं दिन्नं बहु होति, बहुं दिन्नं बहुतरं । तथारूपो अयं, भिक्खवे,
 भिक्खुसङ्घो; तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपा परिसा
 दुल्लभा दस्सनाय लोकस्स । तथारूपो अयं, भिक्खवे, भिक्खुसङ्घो;
 तथारूपा अयं, भिक्खवे, परिसा यथारूपं परिसं अलं योजनगणनानि
 दस्सनाय गन्तुं पुटोसेना^३ पि । 25

४. “सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे अरहन्तो
 खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था
 परिक्खीणभवसंयोजना सम्मदञ्जाविमुत्ता – एवरूपा पि, भिक्खवे,
 सन्ति भिक्खू इमस्मिं भिक्खुसङ्घे । सन्ति, भिक्खवे, भिक्खू इमस्मिं

- भिक्षुसङ्घे पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परिकखया रागदोसमोहानं
- R. 81 5 तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा' - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे ।
- 10 "सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे चतुन्नं सतिपट्टानानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे चतुन्नं सम्मप्पधानानं भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... पे०... चतुन्नं इद्धिपादानं ... पञ्चन्नं इन्द्रियानं ... पञ्चन्नं बलानं ... सत्तन्नं बोज्झ-
- 15 ज्ञानं ... अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे मेत्ताभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... करुणाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... मुदिताभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... उपेक्खाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... असुभ-
- R. 82 20 भावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति ... अनिच्चसञ्जाभावनानुयोगमनुयुत्ता विहरन्ति - एवरूपा पि, भिक्षवे, सन्ति भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे । सन्ति, भिक्षवे, भिक्षू इमस्मिं भिक्षुसङ्घे आनापानस्सति-भावनानुयोगमनुयुत्ता^१ विहरन्ति ।

§ २. आनापानस्सति सतिपट्टाने परिपूरेति

५. "आनापानस्सति, भिक्षवे, भाविता बहुलीकता महप्फला
- 25 होति महानिसंसा । आनापानस्सति, भिक्षवे, भाविता बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेन्ति । चत्तारो सतिपट्टाना भाविता बहुलीकता सत्त बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति । सत्त बोज्झङ्गा भाविता बहुलीकता विज्जाविमुत्ति परिपूरेन्ति ।

१. ०परायणा - सी० । २. आनापानसति० - सी०, स्या०, रो० ।

“कथं भाविता च, भिक्खवे, आनापानस्सति कथं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्टपेत्वा । सो सतो व अस्स-
सति सतो व पस्ससति ।

B. 125

5

“दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं काय-
सङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति ।

10

“‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पीतिपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘चित्त-
सङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति ।

15

R. 83

“‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तपटि-
संवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘अभिप्पमोदयं चित्तं अस्स-
सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससि-
स्सामी’ ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति,
‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति ।

25

“‘अनिच्चानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अनिच्चा-
नुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘निरोधा-
नुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’
ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सगानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति,

30

‘पटिनिस्सगानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति । एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ।

B. 126

६. “कथं भाविता च, भिक्खवे, अनापानस्सति कथं बहुली-
कता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति ? यस्मिं समये, भिक्खवे,
5 भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ ति पजानाति, दीघं वा
पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो
‘रस्सं अस्ससामी’ ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’
ति पजानाति; ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति,
‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पस्सम्भयं
10 कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं
पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; काये कायानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं
समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके
अभिज्झादोमनस्सं । कायेसु कायञ्जतराहं, भिक्खवे, एवं वदामि
यदिदं – अस्सासपस्सासा । तस्मातिह, भिक्खवे, काये कायानुपस्सी
15 तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य
लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

R. 84

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘पीतिपटिसंवेदी अस्ससि-
स्सामी’ ति सिक्खति, ‘पीतिपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘सुखपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘सुखपटिसंवेदी पस्ससि-
20 स्सामी’ ति सिक्खति; ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ ति
सिक्खति, ‘चित्तसङ्खारपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;
‘पस्सम्भयं चित्तसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं
चित्तसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; वेदनासु वेदनानुपस्सी,
भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा
25 विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदनाञ्जतराहं, भिक्खवे,
एवं वदामि यदिदं – अस्सासपस्सासानं साधुकं मनसिकारं । तस्मातिह,
भिक्खवे, वेदनासु वेदनानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी
सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

“यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘चित्तपटिसंवेदी अस्ससि-
30 स्सामी’ ति सिक्खति, ‘चित्तपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति;

‘अभिप्पमोदयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अभिप्पमोदयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘समादहं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘समादहं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विमोचयं चित्तं अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘विमोचयं चित्तं पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; चित्ते चित्तानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । नाहं, भिक्खवे, मुट्ठस्सतिस्स’ असम्पजानस्स आनापानस्सतिं वदामि । तस्मातिह, भिक्खवे, चित्ते चित्तानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

B. 127

“यस्मिं” समये, भिक्खवे, भिक्खु ‘अनिच्चानुपस्सी अस्स- सिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘अनिच्चानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘विरागानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘विरागानुपस्सी पस्ससि- स्सामी’ ति सिक्खति; ‘निरोधानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘निरोधानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; ‘पटिनिस्सगानुपस्सी अस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति, ‘पटिनिस्सगानुपस्सी पस्ससिस्सामी’ ति सिक्खति; धम्मेषु धम्मानुपस्सी, भिक्खवे, तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । सो यं तं अभिज्झादोमनस्सानं प्हानं तं पञ्जाय दिस्वा साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । तस्मातिह, भिक्खवे, धम्मेषु धम्मानुपस्सी तस्मिं समये भिक्खु विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं ।

B. 85

“एवं भाविता खो, भिक्खवे, आनापानस्सति एवं बहुलीकता चत्तारो सतिपट्टाने परिपूरेति ।

§ ३. सतिपट्टाना बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति

७. “कथं भाविता च, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्टाना कथं बहुलीकता सत्त बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति? यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स’ तस्मिं समये सति

होति असम्मुट्ठा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो उपट्ठिता सति होति असम्मुट्ठा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति । सतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

5 “सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनति पविचयति’ परिवीमंसं आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनति पविचयति परिवीमंसं आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्म-
10 विचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स तं धम्मं पञ्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमंसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो
15 आरद्धो होति, विरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, विरिय-सम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बो-
20 ज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो
25 आरद्धो होति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधि-

सम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गे तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, 5 उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

८. “यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु...पे०...चित्ते...पे०... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, उपट्ठितास्स तस्मिं समये सति होति अस- 10 म्मुट्ठा^१ । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो उपट्ठिता सति होति असम्मुट्ठा, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, सतिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, सतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनति 15 पविचयति परिवीमसं आपज्जति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासतो विहरन्तो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनति पविचयति परिवीमसं आपज्जति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, धम्म- 20 विचयसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स तं धम्मं पञ्जाय पविचिनतो पविचयतो^२ परिवीमसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो तं धम्मं पञ्जाय पविचिनतो पविचयतो परिवीमसं आपज्जतो आरद्धं होति विरियं असल्लीनं, विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, विरियसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, 25 विरियसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो आरद्धविरियस्स उप्पज्जति पीति निरामिसा, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पीतिसम्बो-

ज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पीतिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, चित्तं पि पस्सम्भति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पीतिमनस्स कायो पि पस्सम्भति, 5 चित्तं पि पस्सम्भति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

B 130

“पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खुनो पस्सद्विकायस्स सुखिनो चित्तं समाधियति, 10 समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, समाधिसम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, समाधिसम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“सो तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झुपेक्खिता होति । यस्मिं समये, भिक्खवे, भिक्खु तथासमाहितं चित्तं साधुकं अज्झु- 15 पेक्खिता होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो आरद्धो होति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गं तस्मिं समये भिक्खु भावेति, उपेक्खासम्बोज्झङ्गो तस्मिं समये भिक्खुनो भावनापारिपूरिं गच्छति । एवं भाविता खो, भिक्खवे, चत्तारो सतिपट्ठाना एवं बहुलीकता सत्त सम्बोज्झङ्गे परिपूरेन्ति ।

R. 88

20

९. “कथं भाविता च, भिक्खवे, सत्त बोज्झङ्गा कथं बहुलीकता विज्जाविमुत्तिं परिपूरेन्ति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु सति- सम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं ; धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... विरिय- सम्बोज्झङ्गं भावेति ... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं 25 भावेति ... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । एवं भाविता खो, भिक्खवे, सत्त बोज्झङ्गा एवं बहुलीकता विज्जा- विमुत्तिं परिपूरेन्ती” ति ।

१०. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं 30 अभिनन्दुं ति ।

१६. कायगतासतिसुत्तं

§ १. कायानुपस्सना

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खूनां पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं,^१ आवुसो ! यावञ्चिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मा-^५ सम्बुद्धेन कायगतासति भाविता बहुलीकता महप्फला वुत्ता महानिसंसा” ति । अयं च हिदं तेसं भिक्खूनां अन्तराकथा विप्पकता होति, अथ खो भगवा सायन्हसमयं^२ पटिसल्लाना^३ वुट्ठितो येन उपट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय^{१०} सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

B. 131

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो ! यावञ्चिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन कायगतासति भाविता बहुलीकता^{१५} महप्फला वुत्ता महानिसंसा’ ति । अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

R. 89

(१) आनापानसति

२. “कथं भाविता च, भिक्खवे, कायगतासति कथं बहुलीकता महप्फला होति महानिसंसा ? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा^{२०} उज्जुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । सो सतो व अस्ससति

१. अब्भूतं — स्या० । २. सायन्हसमयं — सी० । ३. पटिसल्लाना — सी०; पटि-सल्लाना — रो० ।

- सतो व पस्ससति; दीघं वा अस्ससन्तो 'दीघं अस्ससामी' ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो 'दीघं पस्ससामी' ति पजानाति; रस्सं वा अस्ससन्तो 'रस्सं अस्ससामी' ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो 'रस्सं पस्ससामी' ति पजानाति; 'सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी' ति सिक्खति, 'सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी' ति सिक्खति; 'पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी' ति सिक्खति, 'पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी' ति सिक्खति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि^१ होति^२ समाधियति। एवं, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति।

(२) इरियापथसति

B. 132

३. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा 'गच्छामी' ति पजानाति, ठितो वा 'ठितोम्ही' ति पजानाति, निसिन्नो वा 'निसिन्नोम्ही' ति पजानाति, सयानो वा 'सयानोम्ही' ति पजानाति। यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो तथा तथा नं पजानाति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति।

R. 80

- २० "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, सम्मिञ्जिते^३ पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्खाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति। तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति। एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति।

१. एकोदी - सी०। २. भोति - स्या०। ३. सम्मिञ्जिते - सी०, रो०।

(३) द्वत्तिसाकारसति

४. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला
अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्च-
वेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं
न्हारु’ अट्ठि^१ अट्ठिमिञ्जं^२ वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं
अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो 5
अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’ ति।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळि^३ पूरा नाना-
विहितस्स धञ्जस्स, सेय्यथीदं — सालीनं वीहीनं मुग्गानं मासानं
तिलानं तण्डुलानं, तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य —
‘इमे साली इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’ 10
ति; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो
केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति —
‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु अट्ठि
अट्ठिमिञ्जं वक्कं हृदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं
उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा 15
खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तं’ ति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स आता-
पिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति।
तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति
समाधियति। एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति।

B. 133

(४) धातुमनसिकारो

५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं 20 R. 91
यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवी-
धातु’ आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ ति।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी
वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे^४ बिलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स;
एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं 25

१. नहारु — सी०, स्या०, रो०। २. अट्ठी — सी०, रो०, स्या०। ३. अट्ठिमिञ्जा —
सी०, रो०। ४. मुतोळी — सी०, रो०; मुतोली — स्या०। ५. पठवीधातु — सी०, स्या०, रो०।
६. चातुम्महापथे — सी०।

धातुसो पच्चवेक्खति - 'अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू' ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवं पि,
 5 भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

(५) असुभानुस्सति

६. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय' छड्डितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो' ति । तस्स
 10 एवं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति सन्निसीदति एकोदि होति समाधियति । एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

B. 134

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं काकेहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि वा खज्जमानं कङ्केहि^१ वा खज्जमानं सुनखेहि वा खज्जमानं ब्यग्घेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं^२ सिङ्गालेहि^३ वा खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति - 'अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवं-
 20 अनतीतो' ति । तस्स एवं अप्पमत्तस्स ...पे० ... एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासतिं भावेति ।

R. 92

"पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं निम्मंसलोहितमक्खितं न्हारुसम्बन्धं ...पे० ...अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०...अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि^४ दिसाविदिसाविक्खित्तानि अज्जेन हत्थट्ठिकं अज्जेन पादट्ठिकं

१. सीवथिकाय - स्या० । २. एतंअनतीतो - सी० । ३-३. सुवाणेहि वा खज्जमानं - सी०, स्या०, रो० । ४. सिंगालेहि - सी०, रो० । ५. अपगतन्हारुसम्बन्धानि - स्या० ।

अञ्जेन^१ गोप्फकट्टिकं^२ अञ्जेन जङ्घट्टिकं^३ अञ्जेन ऊरुट्टिकं^४ अञ्जेन कटिट्टिकं^५ अञ्जेन^६ फासुकट्टिकं^७ अञ्जेन पिट्टिकण्टकं^८ अञ्जेन^९ खन्धट्टिकं^{१०} अञ्जेन गीवट्टिकं^{११} अञ्जेन हनुकट्टिकं^{१२} अञ्जेन दन्तट्टिकं^{१३} अञ्जेन सीसकटाहं। सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयं पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’^{१४} ति। तस्स एवं अप्प- 5
मत्तस्स...पे०...एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिव-
थिकाय छड्डितं — अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि^{१५} ...पे०...
अट्टिकानि पुञ्जकितानि^{१६} तेरोवस्सिकानि...पे०...अट्टिकानि पूतीनि
चुण्णकजातानि। सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयं पि खो कायो 10
एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ ति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स ...पे०...एवं
पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

§ २. ज्ञानसमापत्तियो

७. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०...
पठमं^१ ज्ञानं^२ उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं विवेकजेन पीति-
सुखेन अभिसन्देति^३ परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति, नास्स किञ्चि 15 B. 135
सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं^४ होति। सेय्यथापि,
भिक्खवे, दक्खो न्हापको^५ वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथाले न्हानीय-
चुण्णानि^६ आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं सन्नेय्य, सास्स^७
न्हानीयपिण्ड स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरबाहिरा फुटा^८ स्नेहेन न^९
च पग्घरिणी^{१०}; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं विवेकजेन 20
पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्फरति; नास्स
किञ्चि सब्बावतो कायस्स विवेकजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति। तस्स
एवं अप्पमत्तस्स...पे०...एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

१-१. सी०, त्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। २-२. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।
३. पिट्टिट्टिकं — म०। ४-४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ५. एवंअनतीतो — सी०।
६. सङ्खवण्णपनिभानि — सी०, स्या०, रो०। ७. पुञ्जकितानि अट्टिकानि — सी०, रो०।
८-८. पठमज्ज्ञानं — सी०, रो०। ९. अभिसन्नेति — स्या०। १०. अप्फुटं — सी०, स्या०, रो०।
११. न्हापको — सी०, स्या०, रो०। १२. न्हानीय० — सी०, रो०; न्हानीय० — स्या०।
१३. सायं — म०। १४. फुट्टा — सी०, स्या०; फुता — रो०। १५. स्या० पोत्यके नत्थि।
१६. पग्घरणी — स्या०।

- “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
...पे०...दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं समाधि-
जेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्परति; नास्स
किञ्चि सव्वावतो कायस्स समाधिजेन पीतिसुखेन अप्फुटं होति।
5 सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो गम्भीरो उब्भिदोदको। तस्स^१
नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं न पच्छिमाय दिसाय
उदकस्स आयमुखं न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं न दक्खि-
णाय दिसाय उदकस्स आयमुखं; देवो च न कालेन कालं सम्मा
धारं अनुप्पवेच्छेय्य; अथ खो तम्हा^२ व^३ उदकरहदा सीता वारिधारा
10 उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य परि-
सन्देय्य परिपूरेय्य परिप्परेय्य, नास्स किञ्चि सव्वावतो उदकरहदस्स
सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव
कायं समाधिजेन पीतिसुखेन अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति
परिप्परति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स समाधिजेन पीति-
15 सुखेन अप्फुटं होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स ... पे० ... एवं पि, भिक्खवे,
भिक्खु कायगतासति भावेति।

- “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०...
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं निप्पीतिकेन^४
सुखेन^५ अभिसन्देति परिसन्देति परिपूरेति परिप्परति, नास्स किञ्चि
20 सव्वावतो कायस्स निप्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति। सेय्यथापि,
भिक्खवे, उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पे-
कच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि
उदके संवद्धानि^६ उदकानुगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि^७, तानि
याव चग्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि
25 परिपूरानि परिप्फुटानि^८, नास्स किञ्चि सव्वावतं उप्पलानं वा
पदुमानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स; एवमेव
खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं निप्पीतिकेन सुखेन अभिसन्देति
परिसन्देति परिपूरेति परिप्परति, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स

B. 136

R. 94

१. स्या० पोत्यके नत्थि। २-२. तस्मा - स्या०। ३-३. निप्पीनिमुखेन - सी०। ४. संव-
द्धानि - सी०, रो०; सम्बन्धानि - स्या०। ५. अन्तोनिमुग्गपोसितानि - स्या०। ६. परिप्फु-
तानि - सी०, स्या०, रो०।

निष्पीतिकेन सुखेन अप्फुटं होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स...पे०...
एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

“पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाणा...पे०...
चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा
परियोदातेन फरित्वा निसिन्नो होति; नास्स^१ किञ्चि सब्बावतो ४
कायस्स परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति। सेय्यथापि,
भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपित्वा निसिन्नो अस्स,
नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स;
एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं परिसुद्धेन चेतसा परियो-
दातेन फरित्वा निसिन्नो होति, नास्स किञ्चि सब्बावतो कायस्स 10
परिसुद्धेन चेतसा परियोदातेन अप्फुटं होति। तस्स एवं अप्पमत्तस्स
आतापिनो पहित्तस्स विहरतो ये गेहसिता सरसङ्कप्पा ते पहीयन्ति।
तेसं पहाणा अज्झत्तमेव चित्तं सन्तिट्ठति, सन्निसीदति एकोदि होति
समाधियति। एवं पि, भिक्खवे, भिक्खु कायगतासति भावेति।

§ ३. तस्स मारो ओतारं न लभति

८. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहु- 15
लीकता, अन्तोगधावास्स^२ कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया।
सेय्यथापि, भिक्खवे, यस्स कस्सचि गहासमुदो चेतसा फुटो, अन्तो-
गधावास्स कुन्नदियो या काचि समुदङ्गमा; एवमेव खो, भिक्खवे,
यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, अन्तोगधावास्स
कुसला धम्मा ये केचि विज्जाभागिया। 20

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति अभाविता अबहु-
लीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं।
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो गरुक्ं सिलागुळं^३ अल्लमत्तिकापुञ्जे
पक्खिपेय्य। तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु तं गरुक्ं सिलागुळं
अल्लमत्तिकापुञ्जे लभेथ ओतारं” ति ? 25

“एवं, भन्ते”।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभा-
विता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो

B. 137

R. 95

आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुक्खं कट्ठं कोळापं^१; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय – ‘अग्गिं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं सुक्खं कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं
 5 अभिनिव्वत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या^२” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको रिक्तो तुच्छो आधारे
 10 ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं आदाय । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेथ उदकस्स निक्खेपनं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, लभति तस्स मारो ओतारं, लभति तस्स मारो
 15 आरम्मणं ।

९. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो लहुकं सुत्तगुळं सब्बसारमये अग्गळफलके^३ पक्खिपेय्य । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो
 20 तं लहुकं सुत्तगुळं सब्बसारमये अग्गळफलके लभेथ ओतारं” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, अल्लं कट्ठं सस्नेहं; अथ पुरिसो
 25 आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय – ‘अग्गिं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिव्वत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो आरम्मणं । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स सम-
तित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं 5
आदाय । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो पुरिसो लभेथ उदकस्स निक्खेपनं” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, न तस्स लभति मारो ओतारं, न तस्स लभति मारो 10
आरम्मणं ।

§ ४. अभिञ्जासच्छिकिरिया

१०. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, कायगतासति भाविता बहु-
लीकता, सो यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं
अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकिरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं^१
पापुणाति सति सति आयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको 15
पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो । तमेनं बलवा
पुरिसो यतो यतो आविञ्छेय्य^२, आगच्छेय्य उदकं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता सो, यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं 20
अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकिरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं
पापुणाति सति सति आयतने । सेय्यथापि, भिक्खवे, समे भूमिभागे
चतुरस्सा पोक्खरणी अस्स आळिबन्धा^३ पूरा उदकस्स समतित्तिका
काकपेय्या । तमेनं बलवा पुरिसो यतो यतो आळि मुञ्चेय्य^४ आग-
च्छेय्य उदकं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

B. 138

25

R. 97

१. सक्खिव्यतं - स्या०; सक्खिभव्यतं - रो० । २. आवज्जेय्य - सी०, रो०; आप-
ज्जेय्य - स्या० । ३. आळिबद्धा - सी०, स्या०, रो० । ४. पञ्छेय्य - स्या० ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि कायगतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने। सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चतुमहा-
 5 पथे^१ आजञ्जरथो युत्तो अस्स ठितो ओधस्तपतोदो^२; तमेनं दक्खो योगाचरियो अस्सदम्मसारथि^३ अभिरुह्त्वा^४ वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्या पि पच्चासारेय्या पि; एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि काय-
 गतासति भाविता बहुलीकता, सो यस्स यस्स अभिञ्जासच्छिकरणीयस्स
 10 धम्मस्स चित्तं अभिनिन्नामेति अभिञ्जासच्छिकरियाय, तत्र तत्रेव सक्खिभब्बतं पापुणाति सति सतिआयतने।

B. 139

§ ५. कायगताय सतिआ दसानिसंसा

११. “कायगताय, भिक्खवे, सतिआ आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुट्ठिताय परिचिताय सुसमारद्धाय^५ दसानिसंसा पाटिकङ्का^६।

15 “अरतिरतिसहो होति, न च तं अरति सहति, उप्पन्नं अरतिं अभिभुय्य^७ विहरति।

“भयभेरवसहो होति, न च तं भयभेरवं सहति, उप्पन्नं भयभेरवं अभिभुय्य विहरति।

“खमो होति सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपासाय डंसमकस-
 20 वातातपसरीसपसम्फस्सानं^८ दुरुत्तानं दुरागतानं वचनपथानं, उप्प-
 न्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं^९ खरानं^{१०} कटुकानं असा-
 तानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको होति।

“चतुन्नं ज्ञानानं आभिचेतसिकानं^{११} दिट्ठधम्मसुखविहारानं निकामलाभी होति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी।

R. 98

१. चातुम्महापथे—सी०, स्या०। २. उभन्तरपटोदो—स्या०। ३. ० सारथी—सी०। ४. अभिरुह्त्वा—स्या०। ५. ० इमे—सी०, स्या०। ६. पाटिकङ्का कतमे दस—सी०। ७. अभिभुय्य अभिभुय्य—सी०, रो०। ८. ० सरिसप०—स्या०; ० सरिसप०—सी०, रो०। ९. तिप्पानं—सी०, स्या०, रो०। १०. स्या० पोत्थके नत्थि। ११. अभिचेत-सिकानं—सी०, रो०।

“सो अनेकविहितं इद्विविधं पञ्चानुभोति । एको पि हुत्वा बहुधा होति, बहुधा पि हुत्वा एको होति, आविभावं^१ ... पे० ... याव ब्रह्मलोका पि कायेन वसं^२ वत्तेति^३ ।

“दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कमन्तमानुसिकाय उभो सद्दे सुणाति दिब्बे च मानुसे च, ये दूरे सन्तिके च... पे०... । 5

“परसत्तानं परपुग्गलानं चेतसा चेतो पटिच्च पजानाति । सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’ ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ... पे०... सदोसं वा चित्तं... वीतदोस वा चित्तं... समोहं वा चित्तं... वीतमोहं वा चित्तं... सङ्घित्तं वा चित्तं... विक्खित्तं वा चित्तं... महग्गतं वा चित्तं... अमहग्गतं वा चित्तं... सउत्तरं वा चित्तं... अनुत्तरं वा चित्तं... 10 समाहितं वा चित्तं... असमाहितं वा चित्तं... विमुत्तं वा चित्तं... अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’ ति पजानाति ।

“सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं द्वे पि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति । 15

“दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कमन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथा-कम्मूपगे सत्ते पजानाति । B. 140

“आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । 20

“कायगताय, भिक्खवे, सति या आसेविताय भाविताय बहुलीकताय यानीकताय वत्थुकताय अनुट्ठिताय परिचिताय सुसमारद्धाय इमे दसानिसंसा पाटिकङ्खा” ति ।

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति । 25

—:०:—

२०. सङ्घारूपपत्तिसुतं

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —“सङ्घारूपपत्तिं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि^१, तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

२. “इध, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स एवं होति —‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा खत्तियमहासालानं^२ सहव्यतं^३ उपपज्जेय्यं’ ति। सो तं चित्तं दहति^४, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सङ्घारा च विहारा^५ च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

३. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो होति, पञ्चाय समन्नागतो होति। तस्स एवं होति —‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ब्राह्मणमहासालानं...पे०...गहपतिमहासालानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति। सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति। तस्स ते सङ्घारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति। अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति।

४. “पुन* च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्वाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो

१. सङ्घारूपपत्तिमुत्तं — गी०, रो०; सङ्घारूपपत्तिमुत्तं — स्था०। २. देसेस्सामि — सी०, स्था०, रो०। ३. खत्तियमहासालानं वा — स्था०। ४. सहव्यतं — सी०, रो०। ५. पदहति — स्था०। ६. विहारो — सी०, रो०।

होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – ‘चातुमहाराजिका’
 देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ ति । तस्स एवं होति – ‘अहो
 वताहं कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहव्यतं
 उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वाति, तं चित्तं
 भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलोकता 5
 तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुप-
 पत्तिया संवत्तति* ।

५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति,
 सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो
 होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – तावतिसा देवा...पे०... 10
 यामा देवा ...तुसिता देवा ... निम्मानरती देवा ... परनिम्मितवसवत्ती
 देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला ति । तस्स एवं होति – ‘अहो
 वताहं कायस्स भेदा परं मरणा परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहव्यतं
 उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वाति, तं चित्तं
 भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता 15
 तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया
 संवत्तति ।

६. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्धाय समन्नागतो होति,
 सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन समन्नागतो होति, चागेन समन्नागतो
 होति, पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – ‘सहस्सो ब्रह्मा 20
 दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ ति । सहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सहस्सि-
 लोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उप-
 पन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे,
 चक्खुमा पुरिसो एकं आमण्डं हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य; एवमेव
 खो, भिक्खवे, सहस्सो ब्रह्मा सहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा 25
 विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा
 विहरति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा
 सहस्सस्स ब्रह्मणो सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति,
 तं चित्तं अधिद्वाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा

च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

७. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन ... चागेन ... पञ्जाय समन्नागतो होति ।
 5 तस्स सुतं होति — द्विसहस्सो ब्रह्मा ... पे० ... तिसहस्सो ब्रह्मा ... चतुसहस्सो ब्रह्मा ... पञ्चसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो ति । पञ्चसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो पञ्च आमण्डानि
 10 हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, पञ्चसहस्सो ब्रह्मा पञ्चसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा पञ्चसहस्सस्स ब्रह्मनो सहव्यतं उपपज्जेय्य’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति,
 B. 143 15 तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

८. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन समन्नागतो होति, सुतेन ... चागेन ... पञ्जाय समन्नागतो होति ।
 20 तस्स सुतं होति — ‘दससहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो’ ति । दससहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा^१ अट्ठसो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खित्तो भासते^२ च
 25 तपते^३ च विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, दससहस्सो ब्रह्मा दससहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा दससहस्सस्स ब्रह्मनो

१. उण्णमा — सी०, स्या० । २. जोतिमा — स्या० । ३. भासति — सी०, स्या०, रो० ।

४. तपति — सी०, स्या०; रो० पोत्यके नत्थि ।

सहव्यतं उपपज्जेय्यं' ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वृति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

९. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, 5
सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति—'सतसहस्सो ब्रह्मा दीघायुको वण्णवा सुखबहुलो' ति । सतसहस्सो, भिक्खवे, ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । सेय्यथापि, भिक्खवे, निक्खं' जम्बोनदं दक्खकम्मरपुत्तउक्कामुख- 10
सुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निक्खित्तं भासते च तपते च विरोचति च; एवमेव खो, भिक्खवे, सतसहस्सो ब्रह्मा सतसहस्सिलोकधातुं फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि फरित्वा अधिमुच्चित्त्वा विहरति । तस्स एवं होति — 'अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सतसहस्सस्स ब्रह्मनो सहव्यतं उपपज्जेय्यं' ति । 15
सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वृति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

B. 144

१०. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं 20
होति—आभा देवा ... पे०... परित्ताभा देवा ... अप्पमाणभा देवा ... आभस्सरा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला ति । तस्स एवं होति — 'अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आभस्सरानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं' ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वृति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया 25
संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

११. "पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति — परित्तसुभा देवा ... पे०... अप्पमाणसुभा देवा ... सुभकिण्हा देवा दीघा-

युका वण्णवन्तो सुखबहुला ति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सुभकिण्हानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया
5 संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

R. 103

१२. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – वेहप्फला देवा ... पे० ... अविहा देवा ... अतप्पा देवा ... सुदस्सा देवा .... सुदस्सी देवा ... अकनिट्ठा देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला ति ।
10 तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अकनिट्ठानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे,
B. 145 मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

15

१३. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – ‘आकासानञ्चायतनूपगा देवा दीघायुका चिरट्ठितिका सुखबहुला’ ति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा आकासानञ्चायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं
20 दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

१४. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्चाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं
25 होति – ‘विञ्जाणञ्चायतनूपगा देवा दीघायुका चिरट्ठितिका सुखबहुला’ ति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा विञ्जाणञ्चायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिट्ठाति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति ।
30 अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

१५. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन...सुतेन...चागेन...पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स सुतं होति – आकिञ्चञ्जायतनूपगा देवा ... पे० ... नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगा देवा दीघायुका चिरद्वितिका सुखबहुला ति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगानं देवानं सहव्यतं उपपज्जेय्यं’ ति । सो तं चित्तं दहति, तं चित्तं अधिद्वति, तं चित्तं भावेति । तस्स ते सङ्खारा च विहारा च एवं भाविता एवं बहुलीकता तत्रुपपत्तिया संवत्तन्ति । अयं, भिक्खवे, मग्गो अयं पटिपदा तत्रुपपत्तिया संवत्तति ।

१६. “पुन च परं, भिक्खवे, भिक्खु सद्भाय समन्नागतो होति, सीलेन ... सुतेन ... चागेन ... पञ्जाय समन्नागतो होति । तस्स एवं होति – ‘अहो वताहं आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्यं’ ति । सो आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति । अयं, भिक्खवे, भिक्खु न कत्थञ्चि उपपज्जती” ति ।

B. 146

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

अनुपदवग्गो निद्वितो दुत्तियो ।

तस्सुद्धानं*

अनुपाद - सोधन - पोरिसधम्मो,
सेवितव्व - बहुधातु - विभत्ति^१ ।
बुद्धस्स^२ कित्तिनाम चत्तारीसेन^३,
आनापानो कायगतो उपपत्ति ।

३०

—:०:—

* रो० पोत्थके नत्थि । १. अनुपदसोधनपोरिसधम्मा – सी०; अनुपदसोधनपोरिसधम्मो – स्या० । २. सेवितेन० – सी० । ३ – ३. ० आनापानो – स्या०; इसिगिलि चत्तारीसक आनापान कायसति अथ उप्पत्ति – सी० ।

२१. चूळसुञ्जतसुत्तं

✓ § १. भगवा सुञ्जताविहारेन विहरति

B. 147,

R. 104

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे। अथ खो आयस्मा आनन्दो सायण्ह-समयं^१ पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो
5 आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच - “एकमिदं,^२ भन्ते, समयं भगवा सक्केसु विहरति नगरकं नाम सक्थानं निगमो। तत्थ मे, भन्ते, भगवतो सम्मुखा सुत्तं, सम्मुखा पटिग्गहितं - ‘सुञ्जताविहारे-
नाहं, आनन्द, एतरहि बहुलं विहरामी’ ति। कच्चि मेतं, भन्ते सुस्सुत्तं सुग्गहितं^३ सुमनसिकत्तं सूपधारितं” ति?

§ २. अविपल्लत्था सुञ्जतावक्कन्ति

10 “तग्घ ते एतं, आनन्द, सुस्सुत्तं सुग्गहितं सुमनसिकत्तं सूप-
धारितं। पुब्बे पाहं^४, आनन्द, एतरहि पि^५ सुञ्जताविहारेन बहुलं
विहरामि। सेय्यथापि, आनन्द, अयं मिगारमातुपासादो सुञ्जो हत्थि-
गवस्सवळवेन^६, सुञ्जो जातरूपरजतेन, सुञ्जो इत्थिपुरिससन्निपातेन^७
अत्थि चेविदं असुञ्जत्तं यदिदं - भिक्खुसङ्घं पटिच्च एकत्तं;
15 एवमेव खो, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा गामसञ्जं, अमनसि-
करित्वा मनुस्ससञ्जं, अरञ्जसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं।
तस्स अरञ्जसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति।
सो एवं पजानाति - ‘ये अस्सु दरथा गामसञ्जं पटिच्च तेध न
सन्ति, ये अस्सु दरथा मनुस्ससञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि
20 चेवायं दरथमत्ता यदिदं - अरञ्जसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। सो

१. मायन्हमयं - म०। २. एकमिदाहं - मी०। ३. सुग्गहितं - स्या०। ४. चाहं - मी०, स्या०, रो०। ५. च - सी०, स्या०, रो०। ६. ० गवास्स - सी०, स्या०, रो०। ७. इत्थीपुरिस० - स्या०।

‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं गामसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं मनुस्ससञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं — अरञ्जसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा 5 अविपल्लव्या परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

R. 105

३. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा मनुस्स-सञ्जं, अमनसिकरित्वा अरञ्जसञ्जं, पथवीसञ्जं^१ पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स पथवीसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सेय्यथापि, आनन्द, आसभचम्मं^२ सङ्कुसतेन 10 सुविहतं विगतवलिकं^३; एवमेव खो, आनन्द, भिक्खु यं इमिस्सा पथविया उक्कूलविकूलं^४ नदीविदुगं खाणुकण्टकट्टानं^५ पब्बतविसमं तं सब्बं अमनसिकरित्वा पथवीसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स पथवीसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति — ‘ये अस्सु दरथा मनुस्ससञ्जं पटिच्च तेध न 15 सन्ति, ये अस्सु दरथा अरञ्जसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं — पथवीसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। सो ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं मनुस्ससञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं अरञ्जसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं — पथवीसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं 20 सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लव्या परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

B. 148

४. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा अरञ्ज-सञ्जं, अमनसिकरित्वा पथवीसञ्जं, आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च 25 मनसि करोति एकत्तं। तस्स आकासानञ्चायतनसञ्जाय चित्तं पक्ख-न्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति — ‘ये

१. पथवीसञ्जं — सी०, स्या०, रो०। २. उसभचम्मं — रो०। ३. विगतवसिकं — रो०।
४. उक्कुलविकुलं — स्या०; उक्कूलविकूलं — सी०, रो०। ५. खाणुकण्टकट्टानं — स्या०;
० कण्टकाधारं — रो०; ० कण्टकाधानं — सी०।

R. 106

अस्सु दरथा अरञ्जसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा पथवीसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं – आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति । सो ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं अरञ्जसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं पथवीसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं – आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति ।

10

५. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा पथवीसञ्जं, अमनसिकरित्वा आकासानञ्चायतनसञ्जं, विज्जाणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स विज्जाणञ्चायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति – ‘ये अस्सु दरथा पथवीसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु

B. 149

15

दरथा आकासानञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं – विज्जाणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति । सो ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं पथवीसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकासानञ्चायतनसञ्जाया’ ति पजानाति, ‘अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं – विज्जाणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं ‘सन्तमिदं अत्थी’ ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति ।

20

६. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकासा-

25

नञ्चायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा विज्जाणञ्चायतनसञ्जं, आकिञ्चञ्जायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति – ‘ये अस्सु दरथा आकासानञ्चायतनसञ्जं

30

पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा विज्जाणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं – आकिञ्चञ्जायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं’ ति । सो ‘सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकासानञ्चायतनसञ्जाया’ ति पजानाति, सुञ्जमिदं सञ्जागतं

R. 107

विञ्जाणञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - आकिञ्चायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति । 5

७. "पुन च परं, आनन्द भिक्खु अमनसिकरित्वा विञ्जाण-ञ्चायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा आकिञ्चञ्जायतनसञ्जं, नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स नेदसञ्जानासञ्जायतनसञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा विञ्जाणञ्चायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा आकिञ्चञ्जायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं विञ्जाणञ्चायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकिञ्चञ्जायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च एकत्तं' ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति । एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति । 10 B. 150

८. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकि-ञ्चञ्जायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं । तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिम्हि चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति । सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा आकिञ्चञ्जायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया' ति । सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं आकिञ्चञ्जायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जाया' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवित-पच्चया' ति । इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं 20 25 30 R. 108

समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

९. "पुन च परं, आनन्द, भिक्खु अमनसिकरित्वा आकि-
 ५ ञ्चञ्जायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा नेवसञ्जानासञ्जायतनसञ्जं, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पटिच्च मनसि करोति एकत्तं। तस्स अनिमित्ते चेतोसमाधिम्हि चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति अधिमुच्चति। सो एवं पजानाति - 'अयं पि खो अनिमित्तो चेतोसमाधि अभिसङ्खतो अभिसञ्चेतयिको'। 'यं खो पन किञ्चि अभिसङ्खतं अभिसञ्चेत-
 १० यिकं' तदनिच्चं निरोधधम्मं' ति पजानाति। तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति। विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति त्राणं होति। 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति। सो एवं पजानाति - 'ये अस्सु दरथा कामासवं
 १५ पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा भवासवं पटिच्च तेध न सन्ति, ये अस्सु दरथा अविज्जासवं पटिच्च तेध न सन्ति, अत्थि चेवायं दरथमत्ता यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया' ति। सो 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं कामासवेना' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं भवासवेना' ति पजानाति, 'सुञ्जमिदं सञ्जागतं
 २० अविज्जासवेना' ति पजानाति, 'अत्थि चेविदं असुञ्जतं यदिदं - इममेव कायं पटिच्च सळायतनिकं जीवितपच्चया' ति। इति यं हि खो तत्थ न होति तेन तं सुञ्जं समनुपस्सति, यं पन तत्थ अवसिट्ठं होति तं 'सन्तमिदं अत्थी' ति पजानाति। एवं पिस्स एसा, आनन्द, यथाभुच्चा अविपल्लत्था परिसुद्धा परमानुत्तरा सुञ्जतावक्कन्ति भवति।

B. 151

R. 109

२५ १०. "ये पि हि केचि, आनन्द, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिंसु, सब्बे ते इमं येव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिंसु। ये पि हि केचि, आनन्द, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं

१. अभिसञ्चेतयितो - म०, रो०। २. अभिसञ्चेतयितं - म०, रो०। ३. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।

सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति, सब्बे ते इमं येव परिसुद्धं परमानुत्तरं
 सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरिस्सन्ति । ये पि हि केचि, आनन्द, एतरहि
 समणा वा ब्राह्मणा वा परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति, ✓
 सब्बे ते इमं येव परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरन्ति ।
 तस्मात्तिह, आनन्द, 'परिसुद्धं परमानुत्तरं सुञ्जतं उपसम्पज्ज विहरि- ५
 स्सामा' ति — एवं हि वो, आनन्द, सिक्खितब्बं' ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

२२. महासुञ्जतसुत्तं

§ १. सङ्गणिकारामे आदीनवो वूपकठे आनिसंसो च

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि । कपिलवत्थुस्मिं
पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन काळखेमकस्स
5 सक्कस्स विहारो तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । तेन खो पन समयेन
B. 152 काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि सेनासनानि पञ्जत्तानि
होन्ति । अद्दसा खो भगवा काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सम्बहुलानि
R. 110 सेनासनानि पञ्जत्तानि । दिस्वान भगवतो एतदहोसि – “सम्बहुलानि
खो काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला
10 नु खो इध भिक्खू विहरन्ती” ति ।

२. तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो सम्बहुलेहि भिक्खूहि
सद्धिं घटायसक्कस्स विहारे चीवरकम्मं करोति । अथ खो भगवा
सायन्हसमयं पटिसल्लाना^१ वुट्ठितो येन घटायसक्कस्स विहारो तेनुप-
सङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा
15 आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि – “सम्बहुलानि खो, आनन्द, काळखेम-
कस्स सक्कस्स विहारे सेनासनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला नु खो
एत्थ भिक्खू विहरन्ती” ति ?

“सम्बहुलानि, भन्ते, काळखेमकस्स सक्कस्स विहारे सेना-
सनानि पञ्जत्तानि । सम्बहुला भिक्खू एत्थ विहरन्ति । चीवरकार-
20 समयो नो, भन्ते, वत्तती” ति ।

“न खो, आनन्द, भिक्खु सोभति सङ्गणिकारामो सङ्गणि-
कारतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मदितो ।

सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकारतो सङ्गणिकारामतं
 अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो यं तं नेक्खम्मसुखं पवि-
 वेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं तस्स सुखस्स निकामलाभी भवि-
 स्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ति - नेतं ठानं विज्जति । यो च खो
 सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो
 पाटिकङ्खं यं तं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं
 तस्स सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी
 ति - ठानमेतं विज्जति ।

“सो वतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो सङ्गणि-
 कारामतं अनुयुत्तो गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो सामायिकं वा
 कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा अकुप्पं
 ति - नेतं ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको
 गणस्मा वूपकट्ठो विहरति तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं सामायिकं
 वा कन्तं चेतोविमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति असामायिकं वा
 अकुप्पं ति - ठानमेतं विज्जति ।

B. 153

R. 111

15

“नाहं, आनन्द, एकं रूपं पि समनुपस्सामि यत्थ रत्तस्स
 यथाभिरतस्स^१ रूपस्स विपरिणामञ्जथाभावा न उप्पज्जेय्युं सोक-
 परिदेवदुक्खदोमनस्सूपायासा ।

§ २. कथं तत्थ सम्पजानो होति

३. “अयं खो पनानन्द, विहारो तथागतेन अभिसम्बुद्धो यदिदं -
 सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अज्झत्तं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहरितुं^२ ।
 तत्र चे, आनन्द, तथागतं इमिना विहारेण विहरन्तं भवन्ति^३ उपसङ्क-
 मितारो भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो राजानो
 राजमहामत्ता तित्थिया तित्थियसावका । तत्रानन्द, तथागतो विवेक-
 निन्नेनेव चित्तेन विवेकपोणेन विवेकपब्भारेण वूपकट्ठेन नेक्खम्मा-
 भिरतेन व्यन्तीभूतेन सब्बसो आसवट्ठानीयेहि धम्मोहि अञ्जदत्थुं^४
 उय्योजनिकपटिसंयुत्तं येव कथं कत्ता होति । तस्मातिहानन्द, भिक्खु
 चे पि आकङ्खेय्य - ‘अज्झत्तं सुज्जतं उपसम्पज्ज विहारेय्यं’ ति,

25

१. सामयिकं - सी० । २. यथाभिरतस्स - स्या० ; यथाभिरतस्स - सी०, रो० ।

३. विहरति - स्या० । ४. भगवन्तं - सी०, स्या० । ५. अञ्जदत्थुं - स्या० ।

तेनानन्द, भिक्खुना अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतब्बं सन्निसादेतब्बं एकोदि कातब्बं समादहातब्बं ।

४. “कथञ्चानन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदि^१ करोति समादहति ? इधानन्द, भिक्खु
- 5 विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि ... पे० ... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ... पे० ... दुतियं ज्ञानं ... ततियं ज्ञानं ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । एवं खो, आनन्द, भिक्खु अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेति सन्निसादेति एकोदिं करोति समादहति । सो अज्झत्तं सुञ्जतं मनसि करोति । तस्स अज्झत्तं सुञ्जतं मनसिकरोतो सुञ्ज-
- 10 ताय^२ चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति^३ । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘अज्झत्तं सुञ्जतं खो मे मनसिकरोतो अज्झत्तं सुञ्जताय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । सो बहिद्धा सुञ्जतं मनसि करोति ... पे० ... सो अज्झत्तबहिद्धा सुञ्जतं
- B. 154 15 मनसि करोति ... पे० ... सो आनेज्जं मनसि करोति । तस्स आनेज्जं मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘आनेज्जं खो मे^४ मनसिकरोतो आनेज्जाय चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति न विमुच्चती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो
- 20 होति ।

“तेनानन्द, भिक्खुना तस्मिं येव पुरिमस्मिं समाधिनिमित्ते अज्झत्तमेव चित्तं सण्ठपेतब्बं सन्निसादेतब्बं एकोदि कातब्बं समाद-
हातब्बं । सो अज्झत्तं सुञ्जतं मनसि करोति । तस्स अज्झत्तं सुञ्जतं
मनसिकरोतो अज्झत्तं सुञ्जताय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति
25 विमुच्चति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘अज्झत्तं
सुञ्जतं खो मे मनसिकरोतो अज्झत्तं सुञ्जताय चित्तं पक्खन्दति
पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।
सो बहिद्धा सुञ्जतं मनसि करोति ... पे० ... सो अज्झत्तबहिद्धा सुञ्जतं

१. एकोदि—सी०, स्या०, रो० । २. अज्झत्तं सुञ्जताय—सी०, म्या०, रो० । ३. नावि-
मच्चति—सी०, स्या० । ४. स्या० पोत्यके नत्थि ।

मनसि करोति ...पे०... सो आनेञ्जं मनसि करोति । तस्स आनेञ्जं मनसिकरोतो आनेञ्जाय^१ चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चति । एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति — ‘आनेञ्जं खो मे मनसिकरोतो आनेञ्जाय चित्तं पक्खन्दति पसीदति सन्तिट्ठति विमुच्चती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

5

५. “तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो चङ्कमाय चित्तं नमति, सो चङ्कमति — ‘एवं मं चङ्कमन्तं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो ठानाय चित्तं नमति, सो तिट्ठति — ‘एवं मं ठितं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो निसज्जाय चित्तं नमति, सो निसीदति — ‘एवं मं निसिन्नं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति । तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो सयनाय चित्तं नमति, सो सयति — ‘एवं मं सयन्तं नाभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सविस्सन्ती’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो होति ।

R. 113

“तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेण विहरतो कथाय^२ चित्तं नमति, सो — ‘यायं कथा हीना गम्मा पोथुज्जनिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय^३ संवत्तति, सेय्यथीदं — राजकथा चोरकथा महामत्तकथा सेनाकथा भयकथा युद्धकथा अन्नकथा पानकथा वत्थकथा सयनकथा मालाकथा गन्धकथा जातिकथा यानकथा गामकथा निगमकथा नगरकथा जनपदकथा इत्थिकथा सुराकथा^४ विसिखाकथा कुम्भट्टानकथा पुब्बपेतकथा नानत्तकथा लोकक्खायिका समुद्क्खायिका इतिभवाभवकथा इति^५ वा इति^५ — एवरूपिं कथं न कथेस्सामी’ ति । इतिह तत्थ सम्पजानो

B. 155

१. आनेञ्जे—सी०, रो० । २. भासाय—स्या०, रो०; भस्साय—सी० । ३. निब्बानाय—सी० । ४. सूरकथा—स्या०, रो०; पुरिसकथा सुराकथा—सी० । ५-५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

होति। या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका चेतोविनी-
वरणसप्पाया^१ एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय
अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, सेय्यथीदं – अप्पिच्छकथा
सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसगगकथा विरियारम्भकथा^२, सीलकथा
5 समाधिकथा पञ्चाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिजाणदस्सनकथा इति –
'एवरूपिं कथं कथेस्सामी' ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

R. 114

“तस्स चे, आनन्द, भिक्खुनो इमिना विहारेन विहरतो
वितक्काय चित्तं नमति, सो – ‘ये ते वितक्का हीना गम्मा पोथु-
ज्जज्जिका अनरिया अनत्थसंहिता न निब्बिदाय न विरागाय न
10 निरोधाय न उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय
संवत्तन्ति, सेय्यथीदं – कामवितक्को ब्यापादवितक्को विहिंसावितक्को
इति एवरूपे^३ वितक्के न^४ वितक्केस्सामी’ ति। इतिह तत्थ सम्प-
जानो होति। ये च खो इमे, आनन्द, वितक्का अरिया निय्यानिका
निय्यन्ति तक्करस्स सम्मादुक्खक्खयाय, सेय्यथीदं – नेक्खम्मवितक्को
15 अब्यापादवितक्को अविहिंसावितक्को इति – ‘एवरूपे वितक्के वित-
क्केस्सामी’ ति। इतिह तत्थ सम्पजानो होति।

B. 156

६. “पञ्च खो इमे, आनन्द, कामगुणा। कतमे पञ्च?
चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा^५ कामूपसंहिता
रजनीया, सोतविञ्जेय्या सट्ठा ...घानविञ्जेय्या गन्धा ...जिह्वाविञ्जेय्या
20 रसा ...कायविञ्जेय्या फोटुब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा, कामूप-
संहिता रजनीया – इमे खो, आनन्द, पञ्च कामगुणा यत्थ भिक्खुना
अभिक्षणं सकं चित्तं पच्चवेक्खितब्बं – ‘अत्थि नु खो मे इमेसु
पञ्चसु कामगुणेषु अञ्जतरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने
उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो’ ति? सचे, आनन्द, भिक्खु पच्च-
25 वेक्खमानो एवं पजानाति – “अत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु
अञ्जतरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदा-
चारो’ ति, एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति – ‘यो

१. चेतोविचारणसप्पाया – सी०, स्या०; चेतोविवरणसप्पाया – रो०। २. वीरिया-
रम्भकथा – म०। ३-३. एवरूपेन वितक्केन – सी०, स्या०; एवरूपे वितक्केन – रो०। ४. स्या०
पोत्थके नत्थि।

खो इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे नप्पहीनो' ति।
 इतिह तत्थ सम्पजानो होति। सचे पनानन्द, भिक्खु पच्चवेक्खमानो
 एवं पजानाति - 'नत्थि खो मे इमेसु पञ्चसु कामगुणेषु अञ्ज-
 तरस्मिं वा अञ्जतरस्मिं वा आयतने उप्पज्जति चेतसो समुदाचारो'
 ति, एवं सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति - 'यो खो इमेसु 5
 पञ्चसु कामगुणेषु छन्दरागो सो मे पहीनो' ति। इतिह तत्थ सम्प-
 जानो होति।

७. "पञ्च खो इमे, आनन्द, उपादानक्खन्धा यत्थ भिक्खुना
 उदयब्बयानुपस्सिना विहातब्बं - 'इति रूपं इति रूपस्स समुदयो
 इति रूपस्स अत्थङ्गमो, इति वेदना ... इति सञ्जा ... इति सङ्खारा ... 10 R 115
 इति विञ्जाणं इति विञ्जाणस्स समुदयो इति विञ्जाणस्स अत्थ-
 ङ्गमो' ति। तस्स इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु उदयब्बयानुपस्सिनो
 विहरतो यो पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो पहीयति। एवं
 सन्तमेतं, आनन्द, भिक्खु एवं पजानाति - 'यो खो इमेसु पञ्चसु
 उपादानक्खन्धेषु अस्मिमानो सो मे पहीनो' ति। इतिह तत्थ सम्प- 15
 जानो होति। इमे खो ते, आनन्द, धम्मा एकन्तकुसला कुसलायातिका
 अरिया लोकुत्तरा अनवक्कन्ता पापिमता। तं किं मञ्जसि, आनन्द,
 कं अत्थवसं सम्पस्समानो अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं अपि
 पणुज्जमानो' ति ?

"भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेत्तिका भगवंपटिसरणा। 20 B. 157
 साधु वत, भन्ते, भगवन्तं येव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो।
 भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती' ति।

§ ३. आचरियन्तेवासिब्रह्मचारूपद्वया

८. "न खो, आनन्द, अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं,
 यदिदं सुत्तं^१ गेय्यं वेय्याकरणं तस्स हेतु^२। तं किस्स हेतु ? दीघरत्तस्स
 हि ते^३, आनन्द, धम्मा सुता धता^४ वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता 25
 दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा। या च खो अयं, आनन्द, कथा अभिसल्लेखिका

१. अत्थगमो - सी०, रो०। २. पनुज्जमानो - रो०। ३-३. सुत्तगेय्यवेय्याकरणस्स
 सोतुं - स्या०; सुत्तं गेय्यं वेय्याकरणस्स हेतु - रो०। ४. वो - सी०, स्या०, रो०। ५. धाता - म०

चेतोविनीवरणसप्पाया एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, सेय्यथीदं – अप्पिच्छकथा सन्तुट्ठिकथा पविवेककथा असंसग्गकथा विरियारम्भकथा सीलकथा समाधिकथा पञ्चाकथा विमुत्तिकथा विमुत्तिजाणदस्सनकथा –
 5 एवरूपिया खो, आनन्द, कथाय हेतु^१ अरहति सावको सत्थारं अनुबन्धितुं अपि पणुज्जमानो ।

“एवं सन्ते खो, आनन्द, आचरियूपद्दवो होति, एवं सन्ते अन्तेवासूपद्दवो होति, एवं सन्ते ब्रह्मचारूपद्दवो होति ।

९. “कथञ्चानन्द, आचरियूपद्दवो होति ? इधानन्द, एकच्चो
 10 सत्था विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरि-
 R. 116 गुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति^२ ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं^३ निकामयति^४, गेधं आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द,
 15 उपद्दवो आचरियो । आचरियूपद्दवेन अवधिसु नं पापका अकुसला धम्मा सङ्किलेसिका पोणोब्भविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जाति-
 जरामरणिया । एवं खो, आनन्द, आचरियूपद्दवो होति ।

१०. “कथञ्चानन्द, अन्तेवासूपद्दवो होति ? तस्सेव खो
 पनानन्द, सत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनुब्रूह्यमानो विवित्तं सेना-
 B. 153 20 सनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं
 अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति
 ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु^५ ब्राह्मण-
 गहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं निकायमति, गेधं
 आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द, उपद्दवो^६ अन्ते-
 25 वासी । अन्तेवासूपद्दवेन अवधिसु नं पापका अकुसला धम्मा सङ्किले-
 लेसिका पोणोब्भविका^७ सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिया^८ ।
 एवं खो, आनन्द, अन्तेवासूपद्दवो होति ।

१. सोतुं – स्या० । २. अन्वावट्टन्ति – सी०, स्या०, रो०, कं० । ३-३ मुच्छति कामयति – सी०, रो० । ४. अन्वावट्टेसु – स्या०, रो० ; अन्वावट्टन्तेसु – सी० । ५. उपददुतो – सी०, रो० । ६. पोणोभविका – सी० ; पोणोभविका – रो० । ७. ० मरणीया – सी०, स्या० ।

११. “कथञ्चानन्द, ब्रह्मचारूपद्द्वो होति ? इधानन्द, तथा-
गतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो
सुगतो लोकविद्व अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं
बुद्धो भगवा । सो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं
कन्दरं गिरिगुहं सुसान वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथा- 5
वूपकट्टस्स विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जान-
पदा च । सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जान-
पदेसु च न मुच्छं निकामयति, न गेधं आपज्जति, न आवत्तति
बाहुल्लाय । तस्सेव खो पनानन्द, सत्थु सावको तस्स सत्थु विवेकमनु-
ब्रूह्यमानो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं 10
गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । तस्स तथावूपकट्टस्स
विहरतो अन्वावत्तन्ति ब्राह्मणगहपतिका नेगमा चेव जानपदा च ।
सो अन्वावत्तन्तेसु ब्राह्मणगहपतिकेसु नेगमेसु चेव जानपदेसु च मुच्छं
निकामयति, गेधं आपज्जति, आवत्तति बाहुल्लाय । अयं वुच्चतानन्द,
उपद्द्वो ब्रह्मचारी । ब्रह्मचारूपद्द्वेन अवधिसु नं पापका अकुसला 15
धम्मा सङ्किलेसिका पोनीव्भविका सदरा दुक्खविपाका आर्यति जाति-
जरामरणिया । एवं खो, आनन्द, ब्रह्मचारूपद्द्वो होति ।

B. 117

“तत्रानन्द, यो चेवायं आचरियूपद्द्वो, यो च अन्तेवासूपद्द्वो
अयं तेहि ब्रह्मचारूपद्द्वो दुक्खविपाकतरो चेव कटुकविपाकतरो च,
अपि च विनिपाताय संवत्तति ।

20

§ ४. कथं सत्थारं समुदाचरितब्बं

१२. “तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा
सपत्तवताय । तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति,
नो मित्तवताय ? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको
हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति । 25
तस्स सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठ-
पेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति । एवं खो, आनन्द, सत्थारं
सावका सपत्तवताय समुदाचरन्ति, नो मित्तवताय ।

B. 159

“कथञ्चानन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय? इधानन्द, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय – ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति। तस्स सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति,
 5 न च वोक्कम सत्थुसासना वत्तन्ति। एवं खो, आनन्द, सत्थारं सावका मित्तवताय समुदाचरन्ति, नो सपत्तवताय।

R. 118

“तस्मातिह मं, आनन्द, मित्तवताय समुदाचरथ, मा सपत्तवताय। तं वो भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय। न वो’ अहं, आनन्द, तथा परक्कमिस्सामि यथा कुम्भकारो आमके आमकमत्ते।
 10 निग्गय्ह निग्गय्ह्वाहं, आनन्द, वक्खामि; पवय्ह पवय्ह, आनन्द, वक्खामि^१। यो सारो सो ठस्सती” ति।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति।

—:३:—

२३. अच्छरियअब्भुतसुत्तं

§ १. तथागतस्स अतीतबुद्धभानं

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खून् पच्छा-
भत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उपट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्नपितितानं
अयमन्तराकथा उदपादि — “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो,
तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते 5 B. 160
बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टुमे^१ परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्ख-
वीतिवत्ते जानिस्सति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि,
‘एवंनामा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंगोत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’
इति पि, ‘एवंसीला ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंधम्मा ते भग-
वन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंपञ्जा ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवं- 10
विहारी ते भगवन्तो अहेसुं’ इति पि, ‘एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’
इति पी” ति ! एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो ते भिक्खू एतदवोच —
“अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियधम्मसमन्नागता च;
अब्भुता चेव, आवुसो, तथागता अब्भुतधम्मसमन्नागता चा” ति ।
अयं च^२ हिदं^३ तेसं भिक्खून् अन्तराकथा विप्पकता होति । 15 R. 119

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनुपट्टान-
साला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज
खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “काय नुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय
सन्निसिन्ना, का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता” ति ?

“इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं उप- 20
ट्टानसालायं सन्निसिन्नानं सन्नपितितानं अयमन्तराकथा उदपादि —
‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानु-

१. अच्छरियब्भुतधम्मसुत्तं — स्या०, रो०; अच्छरियधम्मसुत्तं — सी० । २. छिन्नवट्टुमे
— स्या० । ३. चरहि — सी० ।

भावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपच्चे
छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जानिस्सति - एवंजच्चा
ते भगवन्तो अहेसुं इति पि, एवंनामा ... एवंगोत्ता ... एवंसीला ... एवं-
धम्मा...एवंपञ्जा ... एवंविहारी ... एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इति
5 पी' ति ! एवं वुत्ते, भन्ते, आयस्मा आनन्दो अम्हे एतदवोच -
'अच्छरिया चेव, आवुसो, तथागता अच्छरियधम्मसमन्नागता च,
अब्भुता चेव, आवुसो, तथागता अब्भुतधम्मसमन्नागता चा' ति । अयं
खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता; अथ भगवा अनुप्पत्तो" ति ।

§ २. तथागतस्स अब्भुतधम्मा

२. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि - 'तस्मा-
10 तिह तं, आनन्द, भिय्योसोमत्ताय पटिभन्तु तथागतस्स अच्छरिया
अब्भुतधम्मा" ति ।

B. 161

"सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं -
'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसितं कायं उपपज्जी' ति । यं
पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसितं कायं उपपज्जि इदं
15 पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

"सम्मुखो मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं -
'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी' ति । यं
पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासि इदं पाहं,
भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

20 ३. "सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
- "यावतायुकं, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासी' ति । यं पि,
भन्ते, यावतायुकं बोधिसत्तो तुसिते काये अट्ठासि इदं पाहं, भन्ते,
भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

"सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं -
25 'सतो सम्पजानो, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिता, काया चवित्वा मातु-
कुञ्छि ओक्कमी' ति । यं पि, भन्ते, सतो सम्पजानो बोधिसत्तो
तुसिता काया चवित्वा मातुकुञ्छि ओक्कमि इदं पाहं', भन्ते, भगवतो
अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

R. 120

४. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्ग-
हितं— ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छि
ओक्कमि, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया
पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति
अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं। या पि ता लोकन्तरिका अघा असं- 5
वुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा, यत्थ पिमे चन्दिमसुरिया’ एवं-
महिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति तत्थ पि अप्पमाणो
उळारो ओभासो लोके’ पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं।
ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना ते पि तेनोभासेन अञ्जमञ्जं’ सञ्जा-
नन्ति’—अञ्जे पि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्ना ति। अयं च 10
दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति अप्पमाणो च
उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं’
ति। यं पि, भन्ते...पे०...इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुत-
धम्मं धारेमि।

B. 162

५. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं 15
— ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, चत्तारो’
देवपुत्ता चतुद्दिसं आरक्खाय उपगच्छन्ति—मा नं बोधिसत्तं वा बोधि-
सत्तमातरं वा मनुस्सो वा अमनुस्सो वा कोचि वा विहेठेसी” ति।
यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं
धारेमि। 20

६. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
— ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, पकतिया
सीलवती बोधिसत्तमाता होति विरता पाणातिपाता विरता अदिन्ना-
दाना विरता कामेसुमिच्छाचारा विरता मुसावादा विरता सुरा-
मेरयमज्जपमादट्टाना’ ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भग- 25
वतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं
— ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न बोधि-

R. 121

१. ० सूरिया—म०। २. सी०, स्या०, रो० पेत्याकेसु नत्थि। ३-३. अञ्जमञ्जस्स
जानन्ति—स्या०। ४. चत्तारो नं—सी०, स्या०, रो०। ५. विहेसेसी—स्या०।

सत्तमातु पुरिसेसु मानसं उप्पज्जति कामगुणूपसहितं, अनतिकमनीया च बोधिसत्तमाता होति केनचि पुरिसेन रत्तचित्तेना' ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, लाभिनी बोधिसत्तमाता होति पञ्चन्नं कामगुणानं। सा पञ्चहि कामगुणेहि सम्पिप्ता समङ्गीभूता परिचारेती' ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

७. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया; बोधिसत्तं च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं। सेय्यथापि, आनन्द, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठसो सुपरिकम्मकतो। तत्रास्स सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा। तमेनं चक्खुमा पुरिसो हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य – अयं खो मणि वेळुरियो सुभो जातिमा' अट्ठसो सुपरिकम्मकतो, तत्रिदं सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा ति। एवमेव खो, आनन्द, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छि ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति; सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया; बोधिसत्तं च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं' ति। यं पि, भन्ते – पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

R. 122

८. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – सत्ताहजाते^१, आनन्द, बोधिसत्ते बोधिसत्तमाता कालं करोति, तुसितं कायं उप्पज्जती' ति। यं पि, भन्ते...पे०...इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं –

‘यथा खो पनानन्द, अञ्जा इत्थिका नव वा दस वा मासे गब्भं कुच्छिना परिहरित्वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति। दसेव मासानि बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता कुच्छिना परिहरित्वा विजायती’ ति। यं पि, भन्ते ... पे०...इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

5

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – ‘यथा खो पनानन्द, अञ्जा इत्थिका निसिन्ना वा निपन्ना वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति। ठिता व बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायती’ ति। यं पि, भन्ते...पे०...इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

10

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, देवा नं पठमं पटिग्गण्हन्ति पच्छा मनुस्सा ति। यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

९. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अप्पत्तो व बोधिसत्तो पथविं होति, चत्तारो नं देवपुत्ता पटिग्गहेत्वा मातु पुरत्तो ठपेन्ति – अत्तमना, देवि’, होहि’; महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्नो’ ति। यं पि, भन्ते ... पे०... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि।

15 B. 164

20

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं – ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदो^१ व निक्खमति अमक्खितो उदेन^२ अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो। सेय्यथापि, आनन्द, मणिरतनं कासिके वत्थे निक्खितं नेव मणिरतनं कासिकं वत्थं मक्खेति ना पि कासिकं वत्थं मणिरतनं मक्खेति। तं किस्स हेतु? उभिन्नं सुद्धत्ता। एवमेव खो, आनन्द, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदो व निक्खमति अमक्खितो उदेन अमक्खितो सेम्हेन

R. 123

25

१-१. देवी हेतु – स्या०। २. अथ विसुद्धो – स्या०। ३. उदेन – सी०, स्या०, रो०।

अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो' ति । यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं –
 ५ ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, द्वे उदकस्स धारा
 अन्तलिक्खा पातुभवन्ति – एका सीतस्स, एका उण्हस्स; येन बोधि-
 सत्तस्स उदककिच्चं करोन्ति मातु चा’ ति । यं पि, भन्ते ... पे० ...
 इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

१०. “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटि-
 10 ग्गहितं – ‘सम्पतिजातो, आनन्द, बोधिसत्तो समेहि पादेहि पथवियं
 पतिट्ठहित्वा उत्तराभिमुखो सत्तपदवीतिहारेन’ गच्छति, सेतम्हि छत्ते
 अनुधारियमाने’, सब्बा च दिसा विलोकेति, आसंभि च वाचं
 भासति – अग्गोहमस्मि लोकस्स, जेट्ठोहमस्मि लोकस्स, सेट्ठोहमस्मि
 लोकस्स । अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’ ति । यं पि,
 15 भन्ते ... पे० ... इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमि ।

B. 165

“सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं –
 ‘यदा, आनन्द, बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अथ सदेवके
 लोके समारके सब्बह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय
 अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं
 20 देवानुभावं । या पि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्ध-
 कारतिमिसा यत्थ पिमे चन्दिमसुरिया एवंमहिद्धिका एवंमहानुभावा
 आभाय नानुभोन्ति तत्थ पि अप्पमाणो उळारो ओभासो लोके पातु-
 भवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । ये पि तत्थ सत्ता उपपन्ना
 ते पि तेनोभासेन अञ्जमञ्जं सञ्जानन्ति – अञ्जे पि किर, भो,
 25 सन्ति सत्ता इधूपपन्ना ति । अयं च दससहस्सी लोकधातु सङ्कप्पति
 सम्पकम्पति सम्पवेधति, अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातु-
 भवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं’ ति । यं पि, भन्ते ... पे० ... इदं
 पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी’ ति ।

R. 124

१. सत्तपदवीतिहारे – सी०, रो० । २. अनुहीरमाने – स्या०; अनुभीरमाने – सी०, रो० ।

§ ३. अयं पि तथागतस्स अब्भुतधम्मो

११. “तस्मातिह त्वं, आनन्द, इदं पि तथागतस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेहि । इधानन्द, तथागतस्स विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सञ्जा उप्पज्जन्ति ... पे० ... विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदं पि खो, त्वं, आनन्द, तथागतस्स 5 अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेही” ति ।

“यं पि, भन्ते, भगवतो विदिता वेदना उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति; विदिता सञ्जा ... विदिता वितक्का उप्पज्जन्ति, विदिता उपट्ठहन्ति, विदिता अब्भत्थं गच्छन्ति । इदं पाहं, भन्ते, भगवतो अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेमी” ति । 10

१२. इदमवोच आयस्मा आनन्दो । समनुञ्जो सत्था अहोसि; अत्तमना च ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स भासितं अभिनन्दुं ति ।

२४. बाकुलसुत्तं

§ १. आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियधम्मा

B. 166

R. 125

१. एवं मे सुतं। एकं समयं आयस्मा बाकुलो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो अचेलकस्सपो^१ आयस्मतो बाकुलस्स पुराणगिहिसहायो^२ येनायस्मा बाकुलो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता बाकुलेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं^३ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो अचेलकस्सपो आयस्मन्तं बाकुलं एतदवोच -

“कीवचिरं पब्बजितोसि, आवुसो बाकुला” ति ?

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्सा”^४ ति।

“इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कति-
१० क्वत्तुं मेथुनो धम्मो^५ पटिसेवितो” ति ?

“न खो मं, आवुसो कस्सप, एवं पुच्छितब्बं - ‘इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिक्वत्तुं मेथुनो धम्मो पटिसेवितो’ ति। एवं च खो मं, आवुसो कस्सप, पुच्छितब्बं - ‘इमेहि पन ते, आवुसो बाकुल, असीतिया वस्सेहि कतिक्वत्तुं कामसज्जा
१५ उप्पन्नपुब्बा’ ति ? असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि कामसज्जं उप्पन्नपुब्बं”।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति कामसज्जं उप्पन्नपुब्बं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम”।

१. बकुलसुत्तं - सी०, रो०; बकुलत्थेरच्छरियब्भूतसुत्तं - स्या०। २. अचेलो कस्सपो - स्या०। ३. ० गिहीसहायो - सी०, रो०। ४. सारणीयं - सी०, स्या०, रो०। ५. पब्बजितस्सा - रो०। ६. स्या० पोत्यके नत्थि।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि
व्यापादसञ्जं ... पे० ... विहिंसासञ्जं उप्पन्नपुब्बं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति-
विहिंसा सञ्जं उप्पन्नपुब्बं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं
अब्भुतधम्मं धारेम” ।

5

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि
कामवितक्कं उप्पन्नपुब्बं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति काम-
वितक्कं उप्पन्नपुब्बं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं
अब्भुतधम्मं धारेम” ।

10

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि
व्यापादवितक्कं ...पे०... विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुब्बं” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति
विहिंसावितक्कं उप्पन्नपुब्बं इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं
अब्भुतधम्मं धारेम” ।

B. 167

15

२. “असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि
गहपतिचीवरं सादिता” ।

R. 126

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति
गहपतिचीवरं सादिता इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं
अब्भुतधम्मं धारेम” ।

20

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि सत्थेन
चीवरं छिन्दिता” ।

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति सत्थेन
चीवरं छिन्दिता ...पे० ...धारेम” ।

असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि 25
सूचिया चीवरं सिब्बिता ...पे० ...नाभिजानामि रजनेन^१ चीवरं रजिता
...नाभिजानामि कठिने^२ चीवरं सिब्बिता ...नाभिजानामि सन्नह्यचारीनं*

चीवरकम्मे विचारिता* ... नाभिजानामि निमन्तनं सादिता ... नाभि-
 जानामि एवरूपं चित्तं उप्पन्नपुब्बं - 'अहो वत मं कोचि निमन्तेय्या'
 ति ... नाभिजानामि अन्तरघरे निसीदिता ... नाभिजानामि अन्तरघरे
 भुञ्जिता ... नाभिजानामि मातुगामस्स अनुव्यञ्जनसो निमित्तं
 5 गहेता ... नाभिजानामि मातुगामस्स धम्मं देसिता अन्तमसो चतुप्पदं
 पि गाथं ... नाभिजानामि भिक्खुनूपस्सयं^१ उपसङ्कमिता ... नाभिजानामि
 भिक्खुनिया धम्म देसिता ... नाभिजानामि सिक्खमानाय धम्मं देसिता
 ... नाभिजानामि सामणेरिया^२ धम्मं देसिता ... नाभिजानामि पब्बाजेता
 ... नाभिजानामि उपसम्पादेता ... नाभिजानामि निस्सयं दाता^३ ... नाभि-
 10 जानामि सामणेरं उपट्ठापेता^४ ... नाभिजानामि जन्ताघरे न्हायिता^५ ...
 नाभिजानामि चुण्णेन न्हायिता ... नाभिजानामि सब्रह्मचारी^६ गत्त-
 परिकम्मे विचारिता^७ ... नाभिजानामि आबाधं उप्पन्नपुब्बं, अन्तमसो
 गद्दूहनमत्तं पि ... नाभिजानामि भेसज्जं उपहरिता, अन्तमसो हरीतकी-
 खण्डं^८ पि ... नाभिजानामि अपस्सेनकं अपस्सयिता^९ ... नाभिजानामि सेय्यं
 15 कप्पेता ।

“यं पायस्मा ... पे० ... धारेम” ।

“असीति मे, आवुसो, वस्सानि पब्बजितस्स नाभिजानामि
 गामन्तसेनासने वस्सं उपगन्ता” ।

B. 168

“यं पायस्मा बाकुलो असीतिया वस्सेहि नाभिजानाति गामन्त-
 20 सेनासने वस्सं उपगन्ता इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुत-
 धम्मं धारेम” ।

“सत्ताहमेव खो अहं, आवुसो, सरणो^१ रट्ठपिण्डं भुञ्जिं; अथ
 अट्ठमियं अज्जा उदपादि” ।

“यं पायस्मा बाकुलो सत्ताहमेव सरणो रट्ठपिण्डं भुञ्जिं;
 25 अथ अट्ठमियं अज्जा उदपादि इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स
 अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम” ।

-. सब्रह्मचारीचीवरकम्मे व्यापारिता - सी०, रो० । १. भिक्खुनूपस्सयं -
 सी०, स्या०, रो० । २. सामणेराय - रो० । ३. देता - सी०, स्या०, रो० । ४. उपट्ठापेता -
 सी० । ५. न्हायिता - सी०, स्या०, रो० । ६-६. सब्रह्मचारिगत्तपरिकम्मे सादिता -
 स्या०; सब्रह्मचारीगत्तपरिकम्मे व्यापज्जिता - रो०; ० व्यापारिता - सी० । ७. हरितकिखण्डं
 - म०; हरितकीखण्डं - स्या० । ८. अपस्सेता - सी०, रो०; अपसयिता - स्या० । ९. साणो -
 रो०; सारणो - स्या० ।

३. “लभेय्याहं, आवुसो बाकुल, इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं” ति ।

§ २. अचेलकस्सपस्स पब्बज्जा

४. अलत्थ खो अचेलकस्सपो इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय 5 कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्म-चरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उप-सम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति अब्भञ्जासि । अञ्जतरो खो पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसि । 10

अथ खो आयस्मा बाकुलो अपरेन समयेन अपापुरणं^१ आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमित्वा एवमाह – “अभिकमथायस्मन्तो, अभिकमथायस्मन्तो । अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती” ति ।

“यं पायस्मा बाकुलो अवापुरणं आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमित्वा एवमाह – ‘अभिकमथायस्मन्तो, अभिकमथायस्मन्तो; 15 अज्ज मे परिनिब्बानं भविस्सती’ ति इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुतधम्मं धारेम” ।

अथ खो आयस्मा बाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नको व परिनिब्बायि । “यं पायस्मा बाकुलो मज्झे भिक्खुसङ्घस्स निसिन्नको व परिनिब्बायि इदं पि मयं आयस्मतो बाकुलस्स अच्छरियं अब्भुत- 20 धम्मं धारेमा” ति ।

R. 128

—:०:—

२५. दन्तभूमिसुतं

§ १. जयसेनराजकुमारवत्थु

B. 169

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने
कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन अचिरवतो समणुद्देशो अरञ्ज-
कुटिकायं विहरति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो जङ्घाविहारं
अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन अचिरवतो समणुद्देशो तेनुप-
5 सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा अचिरवतेन समणुद्देशेन सद्धिं सम्मोदि ।
सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं
निसिन्नो खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच —

“सुतं मेतं, भो अग्गिवेस्सन — ‘इध भिक्खु अप्पमत्तो आतापी
पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगगतं’” ति ।

10 “एवमेतं, राजकुमार, एवमेतं, राजकुमार । इध भिक्खु
अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगगतं” ति ।

“साधु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं
देसेतू” ति ।

“न खो ते अहं, राजकुमार, सक्कोमि यथासुतं यथापरियत्तं
15 धम्मं देसेतुं । अहं च हि ते, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं
देसेय्यं, त्वं च मे भासितस्स अत्थं न आजानेय्यासि; सो ममस्स
किलमथो, सा ममस्स विहेसा” ति ।

R. 129

“देसेतु मे’ भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं ।
अप्पेवनामाहं’ भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानेय्यं” ति ।

20 “देसेय्यं खो ते अहं, राजकुमार, यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं ।
सचे मे त्वं भासितस्स अत्थं आजानेय्यासि, इच्चेतं कुसलं; नो चे मे

त्वं भासितस्स अत्थं आजानेय्यासि, यथासके तिट्ठेय्यासि, न मं तत्थ उत्तरिं पटिपुच्छेय्यासी” ति ।

“देसेतु मे भवं अग्गिवेस्सनो यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं । सचे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं आजानिस्सामि, इच्चेतं कुसलं; नो चे अहं भोतो अग्गिवेस्सनस्स भासितस्स अत्थं 5 आजानिस्सामि, यथासके तिट्ठिस्सामि, नाहं तत्थ भवन्तं अग्गिवेस्सनं उत्तरिं पटिपुच्छिस्सामी” ति ।

२. अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो जयसेनस्स राजकुमारस्स यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेसि । एवं वुत्ते, जयसेनो राजकुमारो अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — “अट्टानमेतं, भो अग्गिवेस्सन, अन- 10 वकासो यं भिक्खु अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो फुसेय्य चित्तस्स एकगगतं” ति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो अचिरवतस्स समणुद्देशस्स अट्टानतं च अनवकासतं च पवेदेत्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो अचिरवतो समणुद्देशो अचिरपक्कन्ते जयसेने राज-कुमारे येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा 15 एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अचिरवतो समणुद्देशो याव-तको अहोसि जयसेनेन राजकुमारेण सद्धिं कथा सल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचसि ।

एवं वुत्ते, भगवा अचिरवतं समणुद्देशं एतदवोच — “तं कुतेत्थ, अग्गिवेस्सन, लब्भा । यं तं नेक्खम्मेन आतब्बं नेक्खम्मेन दट्ठब्बं नेक्खम्मेन 20 पत्तब्बं नेक्खम्मेन सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुज्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिल्लाहेन परिडय्हमानो कामपरियेसनाय उस्सुको जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति - नेतं ठानं विज्जति ।

B. 170

B. 130

अदन्तपसूपमो राजकुमारो

३. “सेय्यथापिस्सु, अग्गिवेस्सन, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा 25 वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता^१ अविनीता । तं किं मज्जसि, अग्गिवेस्सन, ये

१. अग्गिवेस्सनो - स्या० । २. अदन्ताव - स्या० ।

ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता,
अपि नु ते दन्ता व दन्तकारणं गच्छेय्युं, दन्ता व दन्तभूमिं सम्पा-
पुणेय्युं” ति ?

“एवं, भन्ते” ।

- 5 “ये पन ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता
अविनीता, अपि नु ते अदन्ता व दन्तकारणं गच्छेय्युं, अदन्ता व दन्त-
भूमिं सम्पापुणेय्युं, सेय्यथापि ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गो-
दम्मा वा सुदन्ता सुविनीता” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

- 10 “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, यं ते नेक्खम्मेन आतब्बं नेक्ख-
म्मेन दट्ठब्बं नेक्खम्मेन पत्तब्बं नेक्खम्मेन सच्छिकातब्बं तं वत
B. 171 जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे परिभुञ्जन्तो काम-
वितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिड्य्हमानो कामपरियेसनाय
उस्सुको अस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति – नेतं
15 ठानं विज्जति ।

पब्बतपादट्ठितपुरिसूपमो राजकुमारो

४. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, गामस्स वा निगमस्स वा
अविदूरे महापब्बतो । तमेनं द्वे सहायका तम्हा गामा वा निगमा वा
20 निक्खमित्वा हत्थविलङ्घकेन येन सो पब्बतो तेनुपसङ्कमेय्युं; उप-
सङ्कमित्वा एको सहायको हेट्ठा पब्बतपादे तिट्ठेय्य, एको सहायको
उपरिपब्बतं आरोहेय्य । तमेनं हेट्ठा पब्बतपादे ठितो सहायको उपरि-
पब्बते ठितं सहायकं एवं वेदय्य – ‘यं, सम्म, किं त्वं पस्ससि उपरि-
पब्बते ठितो’ ति ? सो एवं वदेय्य – ‘पस्सामि खो अहं, सम्म,
25 उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं
पोक्खरणीरामणेय्यकं” ति ।

R. 131

“सो एवं वदेय्य – ‘अट्ठानं खो एतं, सम्म, अनवकासो यं
त्वं उपरिपब्बते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं
भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं’ ति । तमेनं उपरिपब्बते

ठितो'सहायको' हेट्टिमपब्बतपादं' ओरोहित्वा तं सहायकं बाहायं' गहेत्वा
उपरिपब्बतं आरोपेत्वा मुहुत्तं अस्सासेत्वा एवं वदेय्य — 'यं, सम्म,
किं त्वं पस्ससि उपरिपब्बते ठितो' ति ? सो एवं वदेय्य — 'पस्सामि
खो अहं, सम्म, उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं
भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं' ति ।

5

“सो एवं वदेय्य — 'इदानेव खो ते, सम्म, भासितं — मयं
एवं आजानाम — अट्ठानं खो एतं सम्म, अनवकासो यं त्वं उपरि-
पब्बते ठितो पस्सेय्यासि आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिराम-
णेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं ति । इदानेव च पन ते भासितं मयं एवं
आजानाम—पस्सामि खो अहं, सम्म, उपरिपब्बते ठितो आरामरामणेय्यकं
वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं' ति । सो एवं
वदेय्य — 'तथा हि पनाहं, सम्म, इमिना महता पब्बतेन आवुतो' दद्वेय्यं'
नादसं' ति ।

10

“अतो' महन्ततरेन, अग्गिवेस्सन, अविज्जाखन्धेन जयसेनो
राजकुमारो आवुतो निवुतो ओफुटो' परियोनद्धो । सो वत यं तं
नेक्खम्मेन जातब्बं नेक्खम्मेन दट्ठब्बं नेक्खम्मेन पत्तब्बं नेक्खम्मेन
सच्छिकातब्बं तं वत जयसेनो राजकुमारो काममज्झे वसन्तो कामे
परिभुञ्जन्तो कामवितक्केहि खज्जमानो कामपरिळाहेन परिड्य्ह-
मानो कामपरियेसनाय उस्सुको जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा
करिस्सती ति — नेतं ठानं विज्जति । सचे खो तं, अग्गिवेस्सन,
जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा' द्वे उपमा पटिभायेय्युं', अनच्छरियं
ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य, पसन्नो च ते पसन्नाकारं
करेय्या” ति ।

B. 172

15

20

“कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा द्वे
उपमा पटिभायिस्सन्ति अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा, सेय्यथापि
भगवन्तं” ति ?

25

१-१ सह.यो ठितो — स्या० । २. हेट्टापब्बतपादं — सी०, रो० । ३. बाहाय — सी०,
स्या०, रो० । ४. आवुतो — स्या०; आवटो — रो० । ५. दिद्वेय्यं — स्या० । ६. एवमेव खो
अतो — सी०, स्या०, रो० । ७. ओवुतो — सी०; ओवुटो — स्या०, रो० । ८. इमे — रो० ।
९. पटिभासेय्युं — सी०, स्या०, रो० ।

§ २. दन्तो नागो राजारहो

R. 132

५. “सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो नागवनिकं आमन्तेति^१ – ‘एहि^२ त्वं, सम्म नागवनिक, रञ्जो नागं अभिरुहित्वा^३ नागवनं पविसित्वा आरञ्जकं^४ नागं^५ अतिपस्सित्वा रञ्जो नागस्स गीवायं^६ उपनिबन्धाही’ ति। ‘एवं, देवा’ ति खो,
 ५ अग्गिवेस्सन, नागवनिको रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स पटिस्सुत्वा रञ्जो नागं अभिरुहित्वा नागवनं पविसित्वा आरञ्जकं नागं अति-
 पस्सित्वा रञ्जो नागस्स गीवायं उपनिबन्धति। तमेनं रञ्जो नागो अब्भोकासं नीहरति। एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, आरञ्जको नागो अब्भोकासं गतो होति। एत्थगेधा^७ हि, अग्गिवेस्सन, आरञ्जका नागा
 १० यदिदं – नागवनं। तमेनं नागवनिको रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स आरोचेसि^८ – ‘अब्भोकासगतो खो, देव, आरञ्जको नागो ति। अर्थ^९ खो अग्गिवेस्सन’, तमेनं राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो हत्थिदमकं आमन्तेसि – ‘एहि त्वं, सम्म हत्थिदमक, आरञ्जकं नागं दमयाहि आरञ्जकानं^{१०} चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव सरस-
 १५ ङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समा-
 दपनाया’ ति।

B. 173

“‘एवं, देवा’ ति खो, अग्गिवेस्सन, हत्थिदमको रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स पटिस्सुत्वा महन्तं थम्भं पथवियं^{११} निखणित्वा^{१२}
 २० आरञ्जकस्स नागस्स गीवायं उपनिबन्धति आरञ्जकानं चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय। तमेनं हत्थिदमको या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता
 २५ बहुजनमनापा तथारूपाहि वाचाहि समुदाचरति। यतो खो,

१. आमन्तेगि – स्या०। २. रो० पोत्थके नत्थि। ३. अभिरुहित्वा – स्या०। ४-४. आरञ्जनागं – स्या०; आरञ्जं नागं – सी०। ५. गीवाय – सी०, रो०। ६. एतगेधा – सी०, रो०। ७. आरोचेति – सी०, रो०। ८-८. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ९. पठवियं – सी०, स्या०, रो०। १०. निखणित्वा – स्या०।

अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स या सा वाचा नेला कण्ण-
सुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा तथारूपाहि
वाचाहि समुदाचरियमानो सुस्सूसति, सोतं ओदहति, अञ्जा चित्तं
उपट्ठापेति; तमेनं हत्थिदमको उत्तरि^१ तिणघासोदकं अनुप्पवेच्छति ।

“यतो खो, अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स ५
तिणघासोदकं पटिगण्हाति^२, तत्र^३ हत्थिदमकस्स एवं होति —
'जीविस्सति खो दानि आरञ्जको नागो' ति । तमेनं हत्थिदमको
उत्तरिकारणं कारेति^४ — 'आदिय', भो, निक्खिप, भो' ति । यतो खो,
अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो हत्थिदमकस्स आदाननिक्खेपवचनकरो
होति ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति — 10
'अभिव्वकम, भो, पटिव्वकम, भो' ति । यतो खो, अग्निवेस्सन, आर-
ञ्जको नागो हत्थिदमकस्स अभिव्वकमपटिव्वकमवचनकरो होति
ओवादप्पटिकरो, तमेनं हत्थिदमको उत्तरि कारणं कारेति — 'उट्ठह,
भो, निसीद, भो' ति । यतो खो, अग्निवेस्सन, आरञ्जको नागो
हत्थिदमकस्स उट्ठाननिसज्जाय वचनकरो होति ओवादप्पटिकरो, 15
तमेनं हत्थिदमको उत्तरि आनेज्जं^५ नाम कारणं कारेति, महन्तस्स
फलकं सोण्डाय उपनिबन्धति, तोमरहत्थो च पुरिसो उपरिगीवाय
निसिन्नो होति, समन्ततो च तोमरहत्था पुरिसा परिवारेत्वा ठिता
होन्ति, हत्थिदमको च दीघतोमरयाट्ठिं गहेत्वा पुरतो ठितो होति ।
सो आनेज्जं कारणं कारियमानो नेव पुरिमे पादे चोपेति न पच्छिमे 20
पादे चोपेति, न पुरिमकायं^६ चोपेति न पच्छिमकायं^७ चोपेति, न
सीसं चोपेति, न कण्णे^८ चोपेति, न दन्ते चोपेति, न नङ्गुट्ठं चोपेति,
न सोण्डं चोपेति । सो होति आरञ्जको नागो खमो सत्तिप्पहारानं
असिप्पहारानं उसुप्पहारानं सरपत्तप्पहारानं^९ भेरिपणववंससङ्खडिण्डि-
मनिन्नादसद्धानं^{१०} सब्बवङ्कदोसनिहितनिन्नीतकसावो राजारहो राज- 25
भोग्गो रञ्जो अज्जं तेव सङ्खं गच्छति ।

१. उत्तरि—सी०, स्या०, रो० । २. पटिगण्हाति— सी०; पटिगण्हाति—रो० ।
३. तत्थ—सी०, रो० । ४. करोति—रो० । ५. आदिस— स्या०, रो०; अभिव्वकम—सी० ।
६. आनेज्जं—रो० । ७. पुरिमं कायं—सी०, स्या०, रो० । ८. पच्छिमं कायं—सी०, स्या०,
रो० । ९. कण्णं—रो० । १०. परसत्तुप्पहारानं—स्या०, रो०; परसत्तुप्पहारानं—सी० ।
११. भेरिपण्डवसङ्खडिण्डिमनिन्नादसद्धानं—स्या०; भेरिपणवसङ्खतिनवनिन्नाद०—रो० ।

§ ३. हत्थिदमकूपमो तथागतो

R. 134

६. “एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, इध तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविद्व अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा। सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं
- 5 अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेति। सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपति-पुत्तो वा अञ्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो। सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति। सो तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो
- 10 इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अब्भोकासो पब्बज्जा। नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्त-परिसुद्धं सङ्खलितं ब्रह्मचरियं चरितुं। यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति।

- “सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा
- 15 भोगक्खन्धं पहाय अप्पं वा जातिपरिवट्टं पहाय महन्तं वा जाति-परिवट्टं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति’। एत्तावता खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको अब्भोकासगतो होति। एत्थगेधा हि, अग्गिवेस्सन, देवमनुस्सा यदिदं — पञ्च कामगुणा। तमेनं तथागतो उत्तरिं
- 20 विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, सीलवा होहि, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहराहि आचारगोचरसम्पन्नो, अणुमत्तेसु वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खस्सु सिक्खापदेसू’ ति।

- “यतो खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावको सीलवा होति, पातिमोक्खसंवरसंवृतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु
- B. 175 25 वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु, तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति — ‘एहि त्वं, भिक्खु, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होहि, चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तगाही...पे०... (यथा गणकमोगल्लानसुत्तन्ते एवं वित्थारेतब्बानि)
- R. 135-136

७. “सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे
 पञ्चाय दुब्बलीकरणे काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो
 सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं। वेदनासु ...पे० ... चित्ते...
 धम्मसेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य
 लोके अभिज्झानदोमनस्सं। सेय्यथापि, अग्गिवेस्सन, हृत्थिदमको ५
 महन्तं थम्भं पथवियं निखणित्वा आरञ्जकस्स नागस्स गीवायं
 उपनिबन्धति आरञ्जकानं चेव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं
 चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मदनाय आरञ्जकानं चेव दरथकिलमथ-
 परिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु
 सीलेसु समादपनाय; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, अरियसावकस्स इमे १०
 चत्तारो सतिपट्ठाना चेतसो उपनिबन्धना^१ होन्ति गेहसितानं चेव
 सीलानं अभिनिम्मदनाय गेहसितानं चेव सरसङ्कप्पानं अभिनिम्मद-
 नाय गेहसितानं चेव दरथकिलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय
 जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय।

८. “तमेनं तथागतो उत्तरिं विनेति – ‘एहि त्वं, भिक्खु, १५
 काये कायानुपस्सी विहराहि, मा च कामूपसंहितं^२ वितक्कं वित-
 क्केसि। वेदनासु ... चित्ते ... धम्मसेसु धम्मानुपस्सी विहराहि, मा च
 कामूपसंहितं वितक्कं वितक्केसी’ ति।

“सो वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो
 एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं ... २०
 ततियं ज्ञानं ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति। सो एवं समाहिते
 चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये
 ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति।
 सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं – एकं पि जातिं
 द्वे पि जातियो ...पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं २५
 अनुस्सरति।

९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे
 विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूप-
 पातजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति। सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन

B. 176

१. उपनिबन्धा नाम – स्या०। २. कायूपसंहितं – स्या०; कायूपसंहितं – रो०।

अतिककन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने^१ हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं
 5 खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्ख-
 निरोधो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति;
 ‘इमे आसवा’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति,
 10 ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति,
 भवासवा पि चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति,
 वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाति ।

15 “सो होति’ भिक्खु खमो सीतस्स उण्हस्स जिघच्छाय पिपा-
 साय डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सानं दुरुत्तानं दुरागतानं वचन-
 पथानं, उप्पन्नानं सारीरिकानं वेदनानं दुक्खानं तिब्बानं^२ खरानं^३
 कटुकानं असातानं अमनापानं पाणहरानं अधिवासकजातिको^४ होति
 सब्बरागदोसमोहनिहितनिन्नीतकसावो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खि-
 20 णेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्स ।

§ ४. अदन्त-दन्तमरणानि

१०. “महल्लको चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो अदन्तो अविनीतो कालं करोति, ‘अदन्तमरणं महल्लको रज्जो नागो काल-
 २५ च्छतो’^१ त्वेव^२ सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो ... दहरो चे पि, अग्गिवेस्सन, रज्जो नागो अदन्तो अविनीतो
 B. 177 कालं करोति, ‘अदन्तमरणं दहरो रज्जो नागो कालच्छतो’ त्वेव सङ्खं गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चे पि भिक्खु अखीणासवो

१. उपपज्जमाने - सी० । २. सी०, स्या० पोत्यकेमु नत्थि । ३. तिप्पानं - स्या०, रो० ।
 ४. स्या० पोत्यके नत्थि । ५. अधिवासिक - स्या० । ६-६. कालकतो त्वेव - सी०, स्या०, रो० ।

कालं करोति, 'अदन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो' त्वेव सङ्खं गच्छति;
मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु ... नवो चे पि, अग्गिवेस्सन,
भिक्खु अखीणासवो कालं करोति, 'अदन्तमरणं नवो भिक्खु काल-
ङ्कतो' त्वेव सङ्खं गच्छति ।

“महल्लको चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो नागो सुदन्तो सुवि- ६
नीतो कालं करोति, 'दन्तमरणं महल्लको रञ्जो नागो कालङ्कतो'
त्वेव सङ्खं गच्छति; मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो नागो ...
दहरो चे पि, अग्गिवेस्सन, रञ्जो नागो सुदन्तो सुविनीतो कालं
करोति, 'दन्तमरणं दहरो रञ्जो नागो' कालङ्कतो' त्वेव सङ्खं
गच्छति; एवमेव खो, अग्गिवेस्सन, थेरो चे पि भिक्खु खीणासवो १०
कालं करोति, 'दन्तमरणं थेरो भिक्खु कालङ्कतो' त्वेव सङ्खं गच्छति;
मज्झिमो चे पि, अग्गिवेस्सन, भिक्खु ... नवो चे पि, अग्गिवेस्सन,
भिक्खु खीणासवो कालं करोति, 'दन्तमरणं नवो भिक्खु कालङ्कतो'
सङ्खं गच्छती”ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमनो अचिरवतो समणुद्देसो १५
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

२६. भूमिजसुत्तं

§ १. भूमिजभिक्षु-जयसेनराजकुमारवत्थु

R. 138

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो आयस्मा भूमिजो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि। अथ खो
- 5 जयसेनो राजकुमारो येनायस्मा भूमिजो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता भूमिजेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो जयसेनो राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं एतदवोच – “सन्ति, भो भूमिज,
- B. 178 एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो – ‘आसं चे पि करित्वा
- 10 ब्रह्मचरियं चरन्ति’, अभब्बा^१ फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाया’ ति। इध भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी’
- 15 किमक्खायी” ति ?

- “न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्य” – ‘आसं चे पि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति,
- 20 अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा अयोनिस्सो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधि-

१. चरति – सी०, रो०। २. अभब्बो – सी०, रो०। ३. ० किदिट्ठि – स्या०।
४. व्याकरेय्य – सी०, रो०।

गमाय । आसं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाया' ति । न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं । ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्या" ति ।

“सचे खो भोतो भूमिजस्स सत्था एवंवादी एवमक्खायी, अद्वा भोतो भूमिजस्स सत्था सब्बेसं येव पुथुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं मञ्जे आहच्च तिट्ठती” ति । अथ खो जयसेनो राजकुमारो आयस्मन्तं भूमिजं सकेनेव थालिपाकेन परिविसि ।

§ २. तथागतअनुमोदना

२. अथ खो आयस्मा भूमिजो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा भूमिजो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन जयसेनस्स राजकुमारस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मया' सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो, भन्ते, जयसेनो राजकुमारो मं एतदवोच — ‘सन्ति, भो भूमिज, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाया' ति । इध भोतो भूमिजस्स सत्था किंवादी किमक्खायी' ति ? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, जयसेनं

राजकुमारं एतदवोचं'— 'न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्य — आसं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो
 5 ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा अयोनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय। आसं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 10 ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा योनिसो ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय। ति। न खो मेतं, राजकुमार, भगवतो सम्मुखा सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं। ठानं च खो एतं विज्जति यं भगवा एवं व्याकरेय्या' ति।

‘सचे भोतो भूमिजस्स सत्था एवंवादी एवमक्खायी, अद्धा
 15 भोतो भूमिजस्स सत्था सब्बेसं येव पुथुसमणब्राह्मणानं मुद्धानं मञ्जे आहच्च तिट्ठती’ ति।

“कच्चाहं^१, भन्ते, एवं पुट्ठो एवं व्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं
 20 ठानं आगच्छती” ति ?

R. 140

“तग्घ त्वं, भूमिज, एवं पुट्ठो एवं व्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे' होसि, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति। ये हि केचि, भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो
 B. 180 25 मिच्छासङ्कुप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छासती मिच्छासमाधिना ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं

चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय;
 नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स
 अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि^१ हेसा, भूमिज, फलस्स अधि-
 गमाय ।

तेलत्थिकूपमा

३. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेल- 5
 परियेसनं चरमानो वालिकं दोणिया आकिरित्वा^२ उदकेन परिप्फोसकं
 परिप्फोसकं पीळेय्य; आसं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकि-
 रित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स
 अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा
 उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय; 10
 आसं च अनासं चे पि करित्वा वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन
 परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय; नेवासं
 नानासं चे पि वालिकं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परि-
 प्फोसकं पीळेय्य, अभब्बो तेलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ?
 अयोनि^१ हेसा^३, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये 15
 हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो^४ मिच्छासङ्कप्पा
 मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छा-
 सती मिच्छासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
 चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा 20
 ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं
 चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं
 किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

R. 141

खीरत्थिकूपमा

४. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवेसी
 खीरपरियेसनं चरमानो गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविञ्छेय्य^५; 25

१. अयोनिसो—सी० । २. आकीरित्वा—स्या० । ३-३. अयोनिसो हेसा—सी०;
 अयोनिसो—स्या० । ४. मिच्छादिट्ठी—रो० । ५. आविञ्छेय्य—सी०, स्या०, रो० ।

B. 181

आसं चे पि करित्वा गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविञ्छेय्य, अभब्बो खीरस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा गाविं तरुणवच्छं विसाणतो आविञ्छेय्य, अभब्बो खीरस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो ... पे० ... मिच्छासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

नवनीतत्थिकूपमा

५. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको^१ नवनीतगवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो उदकं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य; आसं चे पि करित्वा उदकं कलसे^२ आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य, अभब्बो नवनीतस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा उदकं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य, अभब्बो नवनीतस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा मिच्छादिट्ठिनो ... पे० ... मिच्छासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय ।

अग्गित्थिकूपमा

६. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्गित्थिको^३ अग्गिगवेसी अग्गिपरियेसनं चरमानो अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभि-

R. 142

१. नोनीतत्थिको - सी०, रो० । २. कलले - स्या० । ३. अग्गित्थिको - सी० ।

मन्थेय्य^१ । आसं चे पि करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय
 अभिमन्थेय्य, अभब्बो अग्गिस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 ...पे०...आसं च अनासं चे पि करित्वा...पे०...नेवासं नानासं चे पि
 करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, अभब्बो
 अग्गिस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, अग्गिस्स 5
 अधिगमाय । एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
 मिच्छादिट्ठिनो...पे०...मिच्छासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्म-
 चरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा
 ...पे०...आसं च अनासं चे पि करित्वा...पे०...नेवासं नानासं चे पि
 करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, अभब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स 10
 हेतु ? अयोनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय । ये^{*} हि^२ केचि,
 भूमिज, समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो सम्मासङ्कप्पा सम्मा-
 वाचा सम्माकम्मन्ता सम्माआजीवा सम्मावायामा सम्मासती सम्मा-
 समाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स
 अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स 15
 अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
 चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय । तं किस्स हेतु ? योनि^३ हेसा^३,
 भूमिज, फलस्स अधिगमाय* ।

तेलत्थिकूपमा

७. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेल-
 परियेसनं चरमानो तिलपिट्ठं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं 20
 परिप्फोसकं पीळेय्य; आसं चे पि करित्वा तिलपिट्ठं दोणिया आकि-
 रित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, भब्बो तेलस्स अधि-
 गमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि करित्वा
 ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा तिलपिट्ठं दोणिया आकिरित्वा
 उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य, भब्बो तेलस्स अधिगमाय । 25
 तं किस्स हेतु ? योनि हेसा, भूमिज, तेलस्स अधिगमाय । एवमेव
 खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो

१. अभिमन्थेय्य - सी०, स्या० रो० । २. च खो - स्या० । ३ - ३. योनिसो - स्या० ।

.... सी० पोत्यके नत्थि ।

R. 143

... पे० ... सम्मासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति,
 भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा...पे० ... आसं च
 अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्म-
 चरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि
 5 हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

खीरत्थिकूपमा

B. 183

८. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो खीरत्थिको खीरगवेसी
 खीरपरियेसनं चरमानो गाविं तरुणवच्छं थनतो^१ आविञ्छेय्य; आसं
 चे पि करित्वा गाविं तरुणवच्छं थनतो आविञ्छेय्य, भब्बो खीरस्स
 अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं च अनासं चे पि
 10 करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा गाविं तरुणवच्छं
 थनतो आविञ्छेय्य, भब्बो खीरस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु?
 योनि हेसा, भूमिज, खीरस्स अधिगमाय। एवमेव खो, भूमिज, ये
 हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मादिट्ठिनो ... पे० ... सम्मासमाधिनो
 ते आसं चे पि करित्वा ... पे० ... अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... आसं
 15 च अनासं चे पि करित्वा ... पे० ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्म-
 चरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि
 हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

नवनीतत्थिकूपमा

९. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको नवनीतगवेसी
 नवनीतपरियेसनं चरमानो दधिं कलसे^२ आसिञ्चित्वा मत्थेन
 20 आविञ्छेय्य; आसं चे पि करित्वा दधिं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन
 आविञ्छेय्य, भब्बो नवनीतस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ...
 आसं च अनासं चे पि करित्वा ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा दधिं
 कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य, भब्बो नवनीतस्स अधि-
 गमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, नवनीतस्स अधिगमाय।
 25 एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मा-
 दिट्ठिनो ... पे० ... सम्मासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं

चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ... आसं
च अनासं चे पि करित्वा ... नेवासं नानासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा,
भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

अग्गित्थिकूपमा

१०. “सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्गित्थिको अग्गिगवेसी 5
अग्गिपरियेसनं चरमानो सुक्खं^१ कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय
अभिमन्थेय्य^२; आसं चे पि करित्वा ... अनासं चे पि करित्वा...आसं
च अनासं चे पि करित्वा...नेवासं नानासं चे पि करित्वा सुक्ख
कट्ठं कोळापं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेय्य, भब्बो अग्गिस्स अधि- R. 144
गमाय। तं किस्स हेतु? योनि हेसा, भूमिज, अग्गिस्स अधिगमाय। 10
एवमेव खो, भूमिज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा सम्मा-
दिट्ठिनो ...पे०... सम्मासमाधिनो ते आसं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; अनासं चे पि करित्वा ब्रह्मचरियं
चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; आसं च अनासं चे पि करित्वा
ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय; नेवासं नानासं चे 15
पि करित्वा ब्रह्मचरियं चरन्ति, भब्बा फलस्स अधिगमाय। तं किस्स
हेतु? योनि हेसा, भूमिज, फलस्स अधिगमाय।

“सचे खो तं, भूमिज, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो B. 184
उपमा पटिभायेय्यु^३ अनच्छरियं ते जयसेनो राजकुमारो पसीदेय्य,
पसन्नो च ते पसन्नाकारं करेय्या” ति। 20

“कुतो पन मं, भन्ते, जयसेनस्स राजकुमारस्स इमा चतस्सो
उपमा पटिभायिस्सन्ति^४ अनच्छरियं पुब्बे अस्सुतपुब्बा, सेय्यथापि
भगवन्तं” ति?

११. इदमवोच भगवा। अत्तमनो आयस्मा भूमिजो भगवतो
भासितं अभिनन्दी ति। 25

—:०:—

१. सुक्कं—सी०। २. अभिमन्थेय्य भब्बो अग्गिस्स अधिगमाय—सी०, स्या०, रो०।
३. पटिभासेय्यु—सी०, स्या०। ४. पटिभासिस्सन्ति—सी०, रो०।

२७. अनुरुद्धसुत्तं

§ १. पञ्चकङ्गेन निमन्तितो आयस्मा अनुरुद्धो

R. 145

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। अथ खो पञ्चकङ्गो थपति अञ्ज-तरं पुरिसं आमन्तेसि – “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येनायस्मा अनुरुद्धो तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दाहि^१ – ‘पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दती’ ति; एवं च वदेहि^२ – ‘अधिवासेतु किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो भत्तं; येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य; पञ्चकङ्गो, भन्ते^३, थपति बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना’ ” ति।
- १० “एवं, भन्ते” ति खो सो पुरिसो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स पटिस्सुत्वा येनायस्मा अनुरुद्धो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं अनुरुद्धं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच – “पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति आयस्मतो अनुरुद्धस्स पादे सिरसा वन्दति, एवं च वदेति – ‘अधिवासेतु किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स स्वातनाय अत्तचतुत्थो भत्तं; येन च किर, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो पगेवतरं आगच्छेय्य; पञ्चकङ्गो, भन्ते, थपति बहुकिच्चो बहुकरणीयो राजकरणीयेना’ ” ति। अधिवासेसि खो आयस्मा अनुरुद्धो तुण्हीभावेन।

B. 185

२. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन पञ्चकङ्गस्स थपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि। अथ खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं पणीतेन खादनीयेन

१. वन्दाहि एवं च वदेहि – सी०, रो०। २. वदेति – सी०, रो०। ३. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।

भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि। अथ खो पञ्चकङ्गो
थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं
आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो पञ्चकङ्गो
थपति आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच -

§ २. चेतोविमुक्ति - अप्पमाणा महग्गता च

३. “इध मं,^१ भन्ते, थेरा भिक्खू उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु
- ‘अप्पमाणं^२, गहपति, चेतोविमुक्तिं भावेही” ति। एकच्चे थेरा
एवमाहंसु - ‘महग्गतं, गहपति, चेतोविमुक्तिं भावेही” ति। या चायं,
भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति या च महग्गता चेतोविमुक्ति - इमे
धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च, उदाहु एकत्था^३ व्यञ्जनमेव
नानं” ति ?

R. 146

10

“तेन हि, गहपति, तं^४ येवत्थं^५ पटिभातु। अपण्णकं^६ ते इतो
भविस्सती” ति।

“मय्हं खो, भन्ते, एवं होति - ‘या चायं अप्पमाणा चेतो-
विमुक्ति या च महग्गता चेतोविमुक्ति इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव
नानं” ति।

15

“या चायं, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति या च महग्गता
चेतोविमुक्ति इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च। तदमिना-
पेतं, गहपति, परियायेन वेदितब्बं यथा इमे धम्मा नानत्था चेव
नानाव्यञ्जना च।

“कतमा च, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुक्ति ? इध, गहपति,
भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं
तथा ततियं तथा चतुत्थं^७; इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ततायं^८
सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन
अवेरेन अब्यावज्जेन^९ फरित्वा विहरति। करुणासहगतेन चेतसा ...
मुदितासहगतेन चेतसा ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा
विहरति, तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं; इति उद्धमधो

25

१. रो० पोत्यके नत्थि। २. २. ‘अप्पमाणा गहपति चेतोविमुक्ति भावेतब्बा’ - इति पि।

३. एकट्ठा - रो०। ४-४. तञ्जेवेत्थ - सी०, स्या०। ५. अपन्नकं - सी०। ६. चतुत्थि -
सी०, रो०। ७. सब्बत्थताय - स्या०। ८. अब्यापज्जेन - सी०, स्या०, रो०।

तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोक उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यावज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति ।

B. 186

४. “कतमा च, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति? इध,

- 5 गहपति, भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं महग्गतं ति फरित्वा अधि-
मुच्चित्वा विहरति । अयं वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति ।
इध पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि
महग्गतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि^१ वुच्चति,
गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता
10 एकं गामक्खेत्तं महग्गतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि
वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु
यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि महग्गतं ति फरित्वा अधि-
मुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति ।
इध पन, गहपति, भिक्खु यावता एकं महारज्जं महग्गतं ति फरित्वा
15 अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतो-
विमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महा-
रज्जानि महग्गतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति । अयं पि
वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इध पन, गहपति, भिक्खु
यावता समुद्वपरियन्तं पथवि^२ महग्गतं ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा
20 विहरति । अयं पि वुच्चति, गहपति, महग्गता चेतोविमुत्ति । इमिना
खो एतं, गहपति, परियायेन वेदितब्बं यथा इमे धम्मा नानत्था
चेव नानाव्यञ्जना च ।

R. 147

§ ३. चतस्सो भवूपत्तियो

५. “चतस्सो खो इमा गहपति, भवूपत्तियो^३ । कतमा
चतस्सो? इध, गहपति, एकच्चो ‘परित्ताभा’ ति फरित्वा अधि-
मुच्चित्वा विहरति । सो कायस्स भेदा परं भरणा परित्ताभानं देवानं
25 सहव्यतं^४ उपपज्जति^५ । इध पन, गहपति, एकच्चो ‘अप्पमाणाभा’^६ ति^६

१. स्या०, कं० पोत्यकेसु नत्थि । २. पठवि – सी०, स्या०, रो० । ३. भवूपत्तियो – रो० ।

४. सहव्यतं – सी०, रो० । ५. उपपज्जति – रो० । ६ – ६. अप्पमाणा ति – रो०; अप्पमाणाभानं – स्या० ।

फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति। सो कायस्स भेदा परं मरणा अप्पमाणाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति। इध पन, गहपति, एकच्चो 'सङ्किलिद्धाभा' ति^१ फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति। सो कायस्स भेदा परं मरणा सङ्किलिद्धाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति। इध पन, गहपति, एकच्चो 'परिसुद्धाभा' ति^२ फरित्वा अधिमुच्चित्वा ५ विहरति। सो कायस्स भेदा परं मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति। इमा खो, गहपति, चतस्रो भवूपपत्तियो।

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता एकज्झं सन्निपतन्ति, तासं एकज्झं सन्निपतितानं वण्णनानत्तं हि खो पञ्चायति नो च आभानानत्तं। सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो सम्बहुलानि 10 B. 187 तेलप्पदीपानि एकं घरं पवेसेय्य, तेसं एकं घरं पवेसितानं अच्चिनानत्तं हि खो पञ्चायेथ, नो च आभानानत्तं; एवमेव खो, गहपति, होति खो सो समयो, या ता देवता एकज्झं सन्निपतन्ति तासं एकज्झं R. 148 सन्निपतितानं वण्णनानत्तं हि खो पञ्चायति, नो च आभानानत्तं।

“होति खो सो, गहपति, समयो, या ता देवता ततो विपक्क- 15 मन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीनं वण्णनानत्तं चेव पञ्चायति आभानानत्तं च। सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो तानि सम्बहुलानि तेलप्पदीपानि तम्हा घरा नीहरेय्य^३, तेसं ततो नीहतानं^४ अच्चिनानत्तं चेव पञ्चायेथ आभानानत्तं च; एवमेव खो, गहपति, होति खो सो समयो, या ता देवता ततो विपक्कमन्ति, तासं ततो विपक्कमन्तीनं वण्णनानत्तं 20 चेव पञ्चायति आभानानत्तं च।

“न खो, गहपति, तासं देवतानं एवं होति — ‘इदं अम्हाकं’ निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं’ ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ति। सेय्यथापि, गहपति, मक्खिकानं काजेन वा पिटकेन वा हरीयमानानं^५ न एवं 25 होति — ‘इदं अम्हाकं निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं’ ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता मक्खिका अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता मक्खिका

१-१. सङ्किलिद्धाभानि — स्या०। २-२. परिसुद्धाभानि — स्या०। ३. नीहरेय्युं — स्या०। ४. नीहरन्तानं — सी०, स्या०, रो०। ५. हरियमानानं — स्या०।

अभिरमन्ति; एवमेव खो, गहपति, तासं देवतानं न एवं होति – ‘इदं अम्हाकं निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं’ ति वा, अपि च यत्थ यत्थेव ता देवता अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता देवता अभिरमन्ती” ति ।

§ ४. परित्ताभा च अप्पमाणाभा च देवता

५ ६. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो^१ कच्चानो^२ आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच – “साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! अत्थि च मे एत्थ उत्तरि पटिपुच्छितब्बं । या ता, भन्ते, देवता आभा सब्बा ता परित्ताभा उदाहु सन्तेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा” ति ?

“तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्थ^३ एकच्चा देवता
10 परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा” ति ।

“को नु खो, भन्ते अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा” ति ?

“तेन हावुसो^४ कच्चान, तं येवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते
15 खमेय्य तथा नं व्याकरेय्यासि । तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, य्वायं भिक्खु यावता एकं रुक्खमूलं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा” ति ?

20 “य्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, य्वायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा रुक्खमूलानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा
25 विहरति, यो चायं भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा

१. अभियो – स्या०, रो० । २. कच्चायनो – सी० । ३. सन्ति पनेत्थ – सी० ।

४. आवुसो – सी०, रो० ।

अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

“य्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं गामक्खेत्तं ‘महग्गतं’ ति
फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं
महग्गततरा” ति ।

5

“तं किं मञ्जसि, आवुसो कच्चान, य्वायं भिक्खु यावता एकं
गामक्खेत्तं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं
भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

10

“य्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा गामक्खेत्तानि
‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं
चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ।

“तं किं मञ्जसि, आवुसो कच्चान, य्वायं भिक्खु यावता द्वे
वा तीणि वा गामक्खेत्तानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विह-
रति, यो चायं भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

15

R. 150

B. 189

“य्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता एकं महारज्जं ‘महग्गतं’ ति
फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं
महग्गततरा” ति ।

20

“तं किं मञ्जसि, आवुसो कच्चान, य्वायं भिक्खु यावता एकं
महारज्जं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं
भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा
अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्त-
भावना महग्गततरा” ति ?

25

“य्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि
‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं
चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ।

“तं किं मज्झसि, आवुसो कच्चान, ख्वायं भिक्खु यावता द्वे वा तीणि वा महारज्जानि ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, यो चायं भिक्खु यावता समुद्परियन्तं पथविं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं कतमा चित्तभावना महग्गततरा” ति ?

“ख्वायं, भन्ते, भिक्खु यावता समुद्परियन्तं पथविं ‘महग्गतं’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति – अयं इमासं उभिन्नं चित्तभावनानं महग्गततरा” ति ?

“अयं खो, आवुसो कच्चान, हेतु अयं पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता परित्ताभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता अप्पमाणाभा” ति ।

§ ५. सङ्किलिटाभा च परिसुद्धाभा च देवता

७. “साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! अत्थि च मे एत्थ उत्तरिं पटि-पुच्छितब्बं । यावता^१, भन्ते, देवता आभा सन्वा ता सङ्किलिटाभा उदाहु सन्तेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ?

R. 151 15 “तदङ्गेन खो, आवुसो कच्चान, सन्तेत्थ एकच्चा देवता सङ्किलिटाभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ।

“को नु खो, भन्ते, अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो, येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उपपन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता सङ्किलिटाभा, सन्ति पनेत्थ एकच्चा देवता परिसुद्धाभा” ति ?

B. 190 20 “तेन, आवुसो कच्चान, उपमं ते करिस्सामि । उपमायपिधे-कच्चे^२ विज्जू पुरिसा^३ भासितस्स अत्थं आजानन्ति^३ । सेय्यथापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अपरिसुद्धं वट्टि पि अपरिसुद्धा, सो तेलस्स पि अपरिसुद्धत्ता वट्टिया पि अपरिसुद्धत्ता अन्धन्धं विय ज्ञायति; एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो भिक्खु ‘सङ्किलिटाभा’ ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, तस्स

१. या ता – इति पि । २-२. उपमायपिधेकच्चो विज्जू पुरिसो – सी०, रो० ।

३. आजानाति – रो०; जानाति – सी० ।

कायदुट्ठुल्लं पि न सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थीनमिद्धं^१ पि न सुसमूहतं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पि न सुप्पटिविनीतं होति, सो कायदुट्ठुल्लस्स पि न सुप्पटिप्पस्सद्धत्ता थीनमिद्धस्स पि न सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पि न सुप्पटिविनीतत्ता अन्धन्धं विय ज्ञायति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सङ्कलिष्टाभानं देवानं^२ सहव्यतं उपपज्जति । सेय्य-
थापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि परिसुद्धं वट्ठि पि परिसुद्धा, सो तेलस्स पि परिसुद्धत्ता वट्ठिया पि परिसुद्धत्ता न अन्धन्धं विय ज्ञायति; एवमेव खो, आवुसो कच्चान, इधेकच्चो भिक्खु 'परिसुद्धाभा' ति फरित्वा अधिमुच्चित्वा विहरति, तस्स कायदुट्ठुल्लं पि सुप्पटिप्पस्सद्धं होति, थीनमिद्धं पि सुसमूहतं होति, उद्धच्चकुक्कुच्चं पि सुप्पटिविनीतं होति, सो कायदुट्ठुल्लस्स पि सुप्पटिप्पस्सद्धत्ता थीनमिद्धस्स पि सुसमूहतत्ता उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पि सुप्पटिविनीतत्ता न अन्धन्धं विय ज्ञायति । सो कायस्स भेदा परं मरणा परिसुद्धाभानं देवानं सहव्यतं उपपज्जति । अयं खो, आवुसो कच्चान, हेतु अयं पच्चयो येन तासं देवतानं एकं देवनिकायं उप-
पन्नानं सन्तेत्थ एकच्चा देवता सङ्कलिष्टाभा, सन्ति^३ पनेत्थ एकच्चा^४ देवता परिसुद्धाभा" ति ।

R. 152

15

८. एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो^५ कच्चानो आयस्मन्तं अनु-
रुद्धं एतदवोच — "साधु, भन्ते अनुरुद्ध ! न, भन्ते, आयस्मा अनु-
रुद्धो एवमाह — 'एवं मे सुतं' ति वा एवं अरहति भवितुं' ति वा ;
अथ च पन, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो 'एवं पि ता देवता, इति पि ता देवता' त्वेव भासति । तस्स मय्हं, भन्ते, एवं होति — 'अद्धा आय-
स्मता अनुरुद्धेन ताहि देवताहि सद्धिं सन्निवुत्थपुब्बं चेव सल्लपितपुब्बं च साकच्छा च समापज्जितपुब्बा' " ति ।

20

"अद्धा खो अयं, आवुसो कच्चान, आसज्ज उपनीय वाचा
भासिता, अपि च ते अहं व्याकरिस्सामि" — 'दीघरत्तं खो मे, आवुसो कच्चान, ताहि देवताहि सद्धिं सन्निवुत्थपुब्बं चेव सल्लपितपुब्बं च साकच्छा च समापज्जितपुब्बा' " ति ।

B. 191

25

१. थीनमिद्धं — म० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३. सन्तेत्थेकच्चा — स्या० ।
४. अभियो — स्या०, रो० । ५. व्याकरिस्सामि — सी०, रो० ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सभियो कच्चानो पञ्चकङ्गं थपति एतद-
 वोच - “लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति^१, यं त्वं चेव तं
 कङ्खाधम्मं पहासि^२, मयं^३ चिमं^३ धम्मपरियायं अलत्थम्हा
 सवनाया” ति ।

—:०:—

---

१. थपति - सी० । २. पजहसि - इति पि । ३-३. यं पि मं - सी०, स्या०, कं०,
 रो० ।

२८. उपविकलेससुत्तं

§ १. कोसम्बिका भण्डनकारका भिक्खू

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे। तेन खो पन समयेन कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति। अथ खो अञ्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्टासि। एकमन्तं ठितो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, कोसम्बियं भिक्खू भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरन्ति। साधु, भन्ते, भगवा येन ते भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया” ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन। अथ खो भगवा येन ते भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति।

एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते ! भगवा धम्मस्सामी^१; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पञ्जायिस्सामा” ति। दुतियं पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति। दुतियं पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते ! भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठधम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पञ्जायिस्सामा” ति। ततियं पि खो भगवा ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, भिक्खवे, मा भण्डनं मा कलहं मा विग्गहं मा विवादं” ति। ततियं पि खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “आगमेतु, भन्ते, भगवा धम्मस्सामी; अप्पोस्सुक्को, भन्ते, भगवा दिट्ठ-

R. 153

5

10

15

20

B. 192

धम्मसुखविहारं अनुयुत्तो विहरतु; मयमेतेन भण्डनेन कलहेन विग्गहेन विवादेन पञ्जायिस्सामा” ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कोसम्बि पिण्डाय पाविसि । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं
5 पिण्डपातपटिक्कन्तो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय ठितको व इमा गाथा अभासि -

R. 154

२. “पुथुसद्दो समजनो, न बालो कोचि मञ्जथ ।
सङ्घस्मि भिज्जमानस्मि, नाञ्जं भिय्यो अमञ्जरु” ॥
- “परिमुट्ठा पण्डिताभासा, वाचागोचरभाणिनो ।
10 याविच्छन्ति मुखायामं, येन नीता न तं विदू ॥
- “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च^१ तं उपनय्हन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥
- “अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।
ये च तं नुपनय्हन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥
- 15 “न हि वेरेन वेरानि, सम्मन्तीध कुदाचनं ।
अवेरेन च सम्मन्ति, एस धम्मो सनन्तनो ॥
- “परे च न विजानन्ति, मयमेत्थ यमामसे ।
ये च तत्थ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥
- “अट्ठिच्छिन्ना^३ पाणहरा^४, गवस्सधनहारिनो^५ ।
20 रट्ठं वेलुम्पमानानं, तेसं पि होति सङ्गति ।
कस्मा तुम्हाक नो सिया ॥
- “सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ।
अभिभुय्य सव्वानि परिस्सयानि,
25 चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा^६ ॥

१. अमञ्जय - स्या० । २. मी०, रो० पोत्यकेमु नत्थि । ३. अट्ठिच्छिदा - स्या०, रो० । ४. पाणाहरा - स्या० । ५. गवास्सधनहारिनो - मी०, रो०; गवास्सधनहारियो - स्या० । ६. सतिमा - स्वा० ।

“नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं।
राजा व रट्टं विजितं पहाय,
एको चर मातङ्गरञ्जेव नागो ॥

एकस्स चरितं सेय्यो, नत्थि बाले सहायता।
एको चरे न च पापानि कयिरा,
अप्पोस्सुक्को मातङ्गरञ्जेव नागो” ति ॥

5

§ २. खीरोदकीभूता अनुरुद्धा

३. अथ खो भगवा ठितको व इमा गाथा भासित्वा येन
बालकलोणकारगामो^१ तेनुपसङ्कमि। तेन खो पन समयेन आयस्मा
भगु बालकलोणकारगामे विहरति। अद्दसा खो आयस्मा भगु 10
भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्जापेसि^२ उदकं
च पादानं धोवनं^३। निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने। निसज्ज पादे
पक्खालेसि। आयस्मा पि खो भगु भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं भगुं भगवा एतदवोच –
“कच्चि, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न 15
किलमसी” ति ?

R. 155

“खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न चाहं, भन्ते, पिण्डकेन
किलमामी” ति।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं भगुं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा
समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना येन पाचीनवंसदायो 20
तेनुपसङ्कमि।

तेन खो पन समयेन आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च
नन्दियो आयस्मा च किमिलो^४ पाचीनवंसदाये विहरन्ति। अद्दसा खो
दायपालो^५ भगवन्तं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान भगवन्तं एतद-
वोच – “मा, महासमण^६, एतं दायं पाविसि। सन्तेत्थ तयो कुलपुत्ता 25

१. बालकलोणकारगामो – इति पि। २. पञ्जापेसि – म०। ३. सी०, स्या०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि। ४. किम्बिलो – सी०, स्या०, रो०। ५. दायपालको – स्या०। ६. समण –
सी०, स्या०, रो०।

अत्तकामरूपा विहरन्ति । मा तेसं अफासुमकासी” ति । अस्सोसि खो आयस्मा अनुरुद्धो दायपालस्स भगवता सद्धिं मन्तयमानस्स^१ । सुत्वान दायपालं एतदवोच – “मा, आद्रुसो दायपाल, भगवन्तं वारेसि । सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो” ति ।

B. 194

5

४. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येनायस्मा च नन्दियो येनायस्मा च किमिलो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं च नन्दियं आयस्मन्तं च किमिलं एतदवोच – “अभिवक्कमथायस्मन्तो, अभिवक्कमथायस्मन्तो, सत्था नो भगवा अनुप्पत्तो” ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च नन्दियो आयस्मा च किमिलो
10 भगवन्तं पच्चुग्गन्त्वा एको भगवतो पत्तचीवरं पटिग्गहेसि, एको आसनं पञ्जापेसि^२, एको पादोदकं उपट्ठपेसि । निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने । निसज्ज पादे पक्खालेसि । ते पि खो आयस्मन्तो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं अनुरुद्धं भगवा एतदवोच – “कच्चि वो^३, अनुरुद्धा, खमनीयं, कच्चि
15 यापनीयं, कच्चि पिण्डकेन न^४ किलमथा^५” ति ?

R. 156

“खमनीयं भगवा, यापनीयं भगवा, न च मयं, भन्ते, पिण्डकेन किलमामा” ति ।

“कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरथा”
20 ति ?

“तग्घ मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा” ति ।

“यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता
25 विहरथा” ति ?

“इध मय्हं, भन्ते, एवं होति – ‘लाभा वत मे, सुलद्धं वत मे योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामो ति । तस्स’

१. मन्तयमानस्स – स्या० । २. पञ्जापेसि – म० । ३. ते – स्या० । ४-४. किलमित्था – स्या० ।

मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि^१
 चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च, मेत्तं
 मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च। तस्स, मय्हं, भन्ते, एवं
 होति — ‘यन्नूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं
 चित्तस्स वसेन वत्तेय्यं’ ति। सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं निक्खि- 5
 पित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि। नाना हि
 खो नो, भन्ते, काया, एकं च पन मज्जे चित्तं” ति।

आयस्मा पि खो नन्दियो ... पे० ... आयस्मा पि खो किमिलो
 भगवन्तं एतदवोचुं^२ — “मय्हं पि खो, भन्ते, एवं होति — ‘लाभा वत
 मे, सुलद्धं वत मे योहं एवरूपेहि सब्रह्मचारीहि सद्धिं विहरामी’ 10
 ति। तस्स मय्हं, भन्ते, इमेसु आयस्मन्तेसु मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठितं
 आवि चेव रहो च, मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च,
 मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठितं आवि चेव रहो च। तस्स मय्हं, भन्ते,
 एवं होति — ‘यन्नूनाहं सकं चित्तं निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्म-
 न्तानं चित्तस्स वसेन वत्तेय्यं’ ति। सो खो अहं, भन्ते, सकं चित्तं 15
 निक्खिपित्वा इमेसं येव आयस्मन्तानं चित्तस्स वसेन वत्तामि।
 नाना हि खो नो, भन्ते, काया, एकं च पन मज्जे चित्तं ति।
 एवं खो मयं, भन्ते, समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता
 अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरामा” ति।

B. 195

५. “साधु, साधु, अनुरुद्धा! कच्चि पन वो, अनुरुद्धा, 20
 अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथा” ति?

“तग्घ मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विह-
 रामा” ति।

R. 157

“यथा कथं पन तुम्हे, अनुरुद्धा, अप्पमत्ता आतापिनो
 पहितत्ता विहरथा” ति? 25

“इध, भन्ते, अम्हाकं यो पठमं गामतो पिण्डाय पटिक्कमति
 सो आसनानि पज्जापेति, पानीयं परिभोजनीयं उपट्ठापेति^३, अव-
 ककारपातिं उपट्ठापेति। यो पच्छा गामतो पिण्डाय पटिक्कमति —

१. आवी—सी०, स्या०, रो०। २. एतदवोच—म०। ३. उपट्ठापेति—सी०, स्या०, रो०।

सचे होति भुत्तावसेसो, सचे आकङ्खति, भुञ्जति; नो चे आकङ्खति, अप्पहरिते वा छड्ढेति अप्पाणके^१ वा उदके ओपिलापेति – सो आसन्नानि पटिसामेति, पानीयं परिभोजनीयं पटिसामेति, अवक्कारपातिं धोवित्वा^२ पटिसामेति, भत्तगं सम्मज्जति। यो पस्सति पानीय-
 ५ घटं वा परिभोजनीयघटं^३ वा वच्चघटं^४ वा रित्तं तुच्छं सो उपट्ठापेति; सचस्स होति अविसय्हं, हत्थविकारेण दुतियं आमन्तेत्वा हत्थविलङ्घकेन उपट्ठापेम^५, न त्वेव मयं, भन्ते, तप्पच्चया वाचं भिन्दाम। पञ्चाहिकं खो पन मयं, भन्ते, सब्बरत्तिं^६ धम्मिया कथाय सन्निसीदाम। एवं खो मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरामा” ति।

§ ३. चित्तूपक्किलेसपहानं

10 ६. “साधु, साधु, अनुरुद्धा! अत्थि पन वो, अनुरुद्धा, एवं अप्पमत्तानं आतापीनं^७ पहितत्तानं विहरतं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो” ति ?

“इध मयं, भन्ते, अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता ओभासं चेव सञ्जानाम दस्सनं च रूपानं। सो खो पन नो
 15 ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं; तं च निमित्तं नप्पटिविज्झामा” ति।

B. 196

“तं खो पन वो, अनुरुद्धा, निमित्तं पटिविज्झितब्बं। अहं पि सुदं, अनुरुद्धा, पुब्बे व सम्बोधा अनभिसम्बुद्धो बोधिसत्तो व समानो ओभासं चेव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं। सो खो पन

R. 158

20 मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं’ ति ? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘विचिकिच्छा खो मे उदपादि, विचिकिच्छाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं।
 25 सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सती’ ति।

१. अपाणके – म०। २. सी०, स्या० पोत्यकेसु नत्थि। ३. स्या० पोत्यके नत्थि।

४. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ५. उपट्ठापेति – सी०; उपट्ठपेम – स्या०, रो०। ६. सब्बरत्तिं – सी०, स्या०, रो०। ७. स्या० पोत्यके नत्थि। ८. अप्पटिविज्झामा – स्या०।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो ओभासं चेव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं। सो खो पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं’ ति ? तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 5 एतदहोसि — ‘अमनसिकारो खो मे उदपादि, अमनसिकाराधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 10 एतदहोसि — ‘थीनमिद्धं’ खो मे उदपादि, थीनमिद्धाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘छम्भितत्तं खो मे उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो अद्धानमगगप्पटिपन्नो, तस्स उभतोपस्से वट्टका^१ उप्पतेय्युं^२, तस्स ततोनिदानं^३ छम्भितत्तं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, छम्भितत्तं उदपादि, छम्भितत्ताधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो 20 अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं’ ति।

B. 197

R. 159

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे०... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि — ‘उप्पिलं’ खो मे उदपादि, उप्पिलाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। 25

१. थीनमिद्धं — म०। २. वट्टका — सी०; स्या०, रो०। ३. उप्पज्जेय्युं — स्या०।

४. उभतो निदानं — सी०, रो०। ५. उब्बिल्लं — सी०, रो०; उब्बिल्लं — स्या०।

सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव पञ्चनिधिमुखानि अधिगच्छेय्य, तस्स ततोनिदानं उप्पिलं उप्पज्जेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, उप्पिलं उदपादि, उप्पिलाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति
 5 दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं' ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा ... पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘दुट्ठुल्लं खो मे उदपादि, दुट्ठुल्लाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च
 10 रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा ... पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘अच्चारद्धविरियं खो मे उदपादि, अच्चारद्धविरियाधिकरणं
 15 च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो उभोहि हत्थेहि वट्टकं गाब्हं गण्हेय्य, सो तत्थेव मतमेय्य’; एवमेव खो मे अनुरुद्धा अच्चारद्धविरियं उदपादि, अच्चारद्धविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च
 20 रूपानं। सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं’ ति।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा ... पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘अतिलीनविरियं खो मे उदपादि, अतिलीनविरियाधिकरणं
 R. 160
 B. 198 25 च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो वट्टकं सिथिलं गण्हेय्य, सो तस्स हत्थतो उप्पतेय्य; एवमेव खो मे, अनुरुद्धा, अतिलीनविरियं उदपादि, अतिलीनविरियाधिकरणं च पन मे समाधि चवि। समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं। सोहं तथा

करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न
अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न
अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं' ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा...पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतद-
होसि — ‘अभिजप्पा खो मे उदपादि, अभिजप्पाधिकरणं च पन मे ६
समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च
रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्प-
ज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न
दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं न अभिजप्पा’ ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा ... पे० ... तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, 10
एतदहोसि — ‘नानत्तसञ्जा खो मे उदपादि, नानत्तसञ्जाधिकरणं
च पन मे समाधि चवि । समाधिम्हि चुते ओभासो अन्तरधायति
दस्सनं च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि यथा मे पुन न विचिकिच्छा
उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं
न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न अतिलीनविरियं न अभिजप्पा न 15
नानत्तसञ्जा’ ति ।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो
विहरन्तो ओभासं चैव सञ्जानामि दस्सनं च रूपानं । सो खो
पन मे ओभासो नचिरस्सेव अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं । तस्स
मय्हं अनुरुद्धा एतदहोसि — ‘को नु खो हेतु को पच्चयो येन मे 20
ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं’ ति । तस्स मय्हं, अनुरुद्धा,
एतदहोसि — ‘अतिनिज्झायितत्तं खो मे रूपानं उदपादि, अतिनिज्झायि-
तत्ताधिकरणं च पन मे रूपानं समाधि चवि । समाधिम्हि चुते
ओभासो अन्तरधायति दस्सनं च रूपानं । सोहं तथा करिस्सामि
यथा मे पुन न विचिकिच्छा उप्पज्जिस्सति न अमनसिकारो न 25
थीनमिद्धं न छम्भितत्तं न उप्पिलं न दुट्ठुल्लं न अच्चारद्धविरियं न
अतिलीनविरियं न अभिजप्पा न नानत्तसञ्जा न अतिनिज्झायितत्तं
रूपानं’ ति ।

७. “सो खो अहं, अनुरुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उप-
विकलेसो’ ति — इति विदित्वा विचिकिच्छं चित्तस्स उपविकलेसं 30

- पजहिं, 'अमनसिकारो चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 अमनसिकारं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'थीनमिद्धं चित्तस्स उप-
 क्किलेसो' ति - इति विदित्वा थीनमिद्धं चित्तस्स उपक्किलेसं
 पजहिं, 'छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 5 छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसो'
 ति - इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'दुट्ठुलं
 चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा दुट्ठुलं चित्तस्स उपक्क-
 लेसं पजहिं, 'अच्चारद्धविरियं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 अच्चारद्धविरियं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'अतिलीनविरियं चित्तस्स
 10 उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अतिलीनविरियं चित्तस्स उपक्किलेसं
 पजहिं, 'अभिजप्पा चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अभि-
 जप्पं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं, 'नानत्तसञ्जा चित्तस्स उपक्क-
 लेसो' ति - इति विदित्वा नानत्तसञ्जं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं,
 'अभिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा
 R. 161 15 अभिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसं पजहिं।

८. "सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो
 विहरन्तो ओभासं हि खो सञ्जानामि, न च रूपानि पस्सामि;
 रूपानि हि खो पस्सामि, न च ओभासं सञ्जानामि - 'केवलं पि
 रत्तिं केवलं पि दिवं' केवलं पि रत्तिन्दिवं'। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा,
 20 एतदहोसि - 'को नु खो हेतु को पच्चयो य्वाहं' ओभासं हि खो
 सञ्जानामि न च रूपानि पस्सामि; रूपानि हि खो^१ पस्सामि न
 च ओभासं सञ्जानामि - केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि
 रत्तिन्दिवं' ति। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि - 'यस्मिं हि खो
 अहं समये रूपनिमित्तं अमनसिकरित्वा ओभासनिमित्तं मनसि करोमि,
 25 ओभासं हि खो तस्मिं^२ समये सञ्जानामि, न च रूपानि पस्सामि।
 यस्मिं पनाहं समये ओभासनिमित्तं अमनसिकरित्वा रूपनिमित्तं
 मनसि करोमि, रूपानि हि खो तस्मिं समये पस्सामि न च ओभासं
 सञ्जानामि - 'केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
 न्दिवं' ति।

१. दिवसं - मी०, रया०, रो०। २. योहं - सी०, रया०, रो०। ३. खो तस्मिं
 समये - मी०। ४. तस्मिं - रो०।

“सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी पहित्तो
विहरन्तो परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च रूपानि
पस्सामि; अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च
रूपानि पस्सामि – केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
न्दिवं। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘को नु खो हेतु को 5
पच्चयो य्वाहं परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च रूपानि
पस्सामि; अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च
रूपानि पस्सामि – केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्ति-
न्दिवं’ ति। तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि – ‘यस्मिं खो मे समये
परित्तो समाधि होति, परित्तं मे तस्मिं समये चक्खु होति। सोहं 10
परित्तेन चक्खुना परित्तं चेव ओभासं सञ्जानामि, परित्तानि च
रूपानि पस्सामि। यस्मिं पन मे समये अप्पमाणो समाधि होति,
अप्पमाणं मे तस्मिं समये चक्खु होति। सोहं अप्पमाणेन चक्खुना
अप्पमाणं चेव ओभासं सञ्जानामि, अप्पमाणानि च रूपानि
पस्सामि – केवलं पि रत्तिं केवलं पि दिवं केवलं पि रत्तिन्दिवं ति। 15
यतो खो मे, अनुरुद्धा, ‘विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति –
इति विदित्वा विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि,
‘अमनसिकारो चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा अमनसि-
कारो चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि, ‘थीनमिद्धं चित्तस्स
उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा थीनमिद्धं चित्तस्स उपक्विकलेसो 20
पहीनो अहोसि, ‘छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा
छम्भितत्तं चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि, ‘उप्पिलं चित्तस्स
उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा उप्पिलं चित्तस्स उपक्विकलेसो
पहीनो अहोसि, ‘दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा
दुट्ठुल्लं चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अच्चारद्धविरियं 25
चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा अच्चारद्धविरियं चित्तस्स
उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि, ‘अतिलीनविरियं चित्तस्स उपक्विकलेसो’
ति – इति विदित्वा अतिलीनविरियं चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो
अहोसि, ‘अभिजप्पा चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा
अभिजप्पा चित्तस्स उपक्विकलेसो पहीनो अहोसि, ‘नानत्तसञ्जा 30
चित्तस्स उपक्विकलेसो’ ति – इति विदित्वा नानत्तसञ्जा चित्तस्स

B. 201

उपक्किलेसो पहीनो अहोसि, 'अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो' ति - इति विदित्वा अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो पहीनो अहोसि ।

९. "तस्स मय्हं, अनुरुद्धा, एतदहोसि - 'ये खो मे चित्तस्स
 5 उपक्किलेसो ते मे पहीना । हन्द, दानाहं तिविधेन समाधिं भावेमी"
 ति । सो खो अहं, अनुरुद्धा, सवितक्कं पि सविचारं समाधिं भावेसिं,
 अवितक्कं पि विचारमत्तं समाधिं भावेसिं, अवितक्कं पि अविचारं
 समाधिं भावेसिं, सप्पीतिकं पि समाधिं भावेसिं, निप्पीतिकं पि
 समाधिं भावेसिं, सातसहगतं पि समाधिं भावेसिं, उपेक्खासहगतं पि
 10 समाधिं भावेसिं । यतो खो मे, अनुरुद्धा, सवितक्को पि सविचारो
 समाधि भावितो अहोसि, अवितक्को पि विचारमत्तो समाधि भावितो
 अहोसि, अवितक्को पि अविचारो समाधि भावितो अहोसि, सप्पीतिको
 पि समाधि भावितो अहोसि, निप्पीतिको पि समाधि भावितो अहोसि,
 सातसहगतो पि समाधि भावितो अहोसि, उपेक्खासहगतो पि समाधि
 15 भावितो अहोसि । ज्ञाणं च पन मे दस्सनं उदपादि, अकुप्पा मे
 चेतोविमुत्ति^१ । अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो" ति ।

१०. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा अनुरुद्धो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

१. भावेसि - स्या० । २. विमुत्ति - स्या०, रो० ।

२६. बालपण्डितसुत्तं

§ १. तीणि बालस्स बाललक्खणानि

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच –

R. 163

“तीणिमानि, भिक्खवे, बालस्स बाललक्खणानि बालनिमित्तानि 5 बालापदानानि^१ । कतमानि तीणि ? इध, भिक्खवे, बालो दुच्चि-
न्तितचिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी^२ च । नो
चेतं, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तितचिन्ती च अभविस्स दुब्भासित-
भासी च दुक्कटकम्मकारी च केन^३ नं पण्डिता जानेय्युं – ‘बालो 10
अयं भवं असप्पुरिसो’ ति ? यस्मा च खो, भिक्खवे, बालो दुच्चिन्तित-
चिन्ती च होति दुब्भासितभासी च दुक्कटकम्मकारी च तस्मा नं
पण्डिता जानन्ति – ‘बालो अयं भवं असप्पुरिसो’ ति । स खो सो,
भिक्खवे, बालो तिविधं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।
सचे, भिक्खवे, बालो सभायं वा निसिन्नो होति, रथिकाय^४ वा
निसिन्नो होति, सिद्धाटके वा निसिन्नो होति ; तत्र चे जनो तज्जं 15
तस्सारुप्पं कथं मन्तेति । सचे, भिक्खवे, बालो पाणातिपाती होति,
अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति,
सुरामेरयमज्जपमादट्ठायी होति, तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति –
‘यं खो जनो तज्जं तस्सारुप्पं कथं मन्तेति, संविज्जन्तेव^५ ते’ धम्मा
मयि, अहं च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी’ ति । इदं, भिक्खवे, बालो 20
पठमं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

B. 202

२. “पुन च परं, भिक्खवे, बालो पस्सति राजानो चोरं

१. बालपदानानि – रो० । २. दुक्कत० – सी०, रो० । ३. के – स्या० ।
४. रथियाय – सी०, रो०, स्या० । ५-५. संविज्जन्ते ते च – सी०, स्या०, रो० ।
म० ३-३०

R. 164

आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते — कसाहि पि ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहि पि ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्णं पि छिन्दन्ते नासं पि छिन्दन्ते कण्णनासं पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकं पि करोन्ते सङ्ख-
 5 मुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चीरकवासिकं पि करोन्ते एण्येयकं पि करोन्ते बल्लिसमंसिकं^१ पि करोन्ते कहापणिकं^२ पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकं^३ पि करोन्ते पलालपीठकं^४ पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहि पि
 10 खादापेन्ते जीवन्तं^५ पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं छिन्दन्ते । तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति — ‘यथारूपानं खो पापकानं कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ति — कसाहि पि ताळेन्ति ... पे० ... असिना पि सीसं छिन्दन्ति; संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहं च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामि । मं चे पि राजानो
 B. 203 15 जानेय्युं, ममं पि राजानो गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेय्युं — कसाहि पि ताळेय्युं ... जीवन्तं पि सूले उत्तासेय्युं, असिना पि सीसं छिन्देय्युं’ ति । इदं पि, भिक्खवे, बालो दुतियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

R. 165

३. “पुन च परं, भिक्खवे, बालं पीठसमारूढं^६ वा मञ्च-
 20 समारूढं वा छमायं^७ वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मनि कतानि^८ कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं^९ पब्बतकूटानं छाया सायन्हसमयं^{१०} पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे,
 25 बालं पीठसमारूढं वा मञ्चसमारूढं वा छमायं वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे पापकानि कम्मनि कतानि कायेन दुच्चरितानि वाचाय दुच्चरितानि मनसा दुच्चरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति

१. बल्लिसमंसिकं — सी० । २. कहापणिकं — सी०, स्या०, रो० । ३. पलीघपरिवत्तिकं — स्या० । ४. पलालपिठकं — रो०; पलालपिट्टिकं — सी० । ५. जीवन्ति — सी० । ६. पीठसमारूढं — रो० । ७. छमाय — सी०, रो० । ८. रो० पोत्यके नत्थि । ९. महत्तानं — सी०, रो० । १०. सायण्हसमयं — सी०, स्या०, रो० ।

अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति । तत्र, भिक्खवे, बालस्स एवं होति —
 ‘अकतं वत मे कल्याणं, अकतं कुसलं, अकतं भीरुत्ताणं; कतं पापं,
 कतं लुद्धं,’ कतं किब्बिसं । यावता,^१ भो,^२ अकतकल्याणानं अकत-
 कुसलानं अकतभीरुत्ताणानं कतपापानं कतलुद्धानं कतकिब्बिसानं
 गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी’ ति । सो सोचति किलमति परिदेवति ५
 उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । इदं पि, भिक्खवे, बालो
 ततियं दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति ।

विनिपातगतो बालो

४. “स खो सो, भिक्खवे, बालो कायेन दुच्चरितं चरित्वा
 वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा
 परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति^३ । यं खो तं, 15
 भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं
 एकन्तं अमनापं’ ति, निरयमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं
 अनिट्ठं एकन्तं अकन्तं एकन्तं अमनापं’ ति । यावञ्चिदं, भिक्खवे,
 उपमा^४ पि न सुकरा याव दुक्खा निरया” ति ।

५. एवं वुत्ते, अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सक्का 20
 पन, भन्ते, उपमं^५ कातुं” ति ? “सक्का भिक्खू” ति भगवा अवोच ।
 सेय्यथापि, भिक्खु,^६ चोरं आगुचारिं गहेत्वा रज्जो दस्सेय्युं — ‘अयं
 खो, देव, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि तं दण्डं पणेही’ ति ।
 तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ, भो, इमं पुरिसं पुब्बण्हसमयं
 सत्तिसतेन हनथा’ ति । तमेनं पुब्बण्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ 25
 राजा मज्झन्हिकसमयं^७ एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ ति ।

“तथेव, देव, जीवती’ ति । तमेनं राजा एवं वदेय्य — ‘गच्छथ,
 भो, तं पुरिसं मज्झन्हिकसमयं सत्तिसतेन हनथा’ ति । तमेनं मज्झ-
 न्हिकसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं । अथ राजा सायन्हसमयं एवं वदेय्य —
 ‘अम्भो, कथं सो पुरिसो’ ति ।

30

१. लुद्धं — सी० । २-२. या च होति — सी० ; यावता होति — स्या० । ३. उप-
 ज्जति — सी०, रो० । ४. उपमाहि — सी० । ५. उपमा — सी०, रो०, स्या० । ६. भिक्खवे —
 स्या० । ७. मज्झन्तिकसमयं — सी०, स्या० ; मज्झन्तिकं समयं — रो० ।

R. 166

“‘तथेव, देव, जीवती’ ति। तमेनं राजा एवं वदेय्य –
 ‘गच्छथ, भो, तं पुरिसं सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनथा’ ति। तमेनं
 सायन्हसमयं सत्तिसतेन हनेय्युं। तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु
 सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेन हञ्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं
 5 पटिसंवेदियेथा” ति ?

“एकिस्सा पि, भन्ते, सत्तिया हञ्जमानो सो पुरिसो ततो-
 निदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ, को पन वादो तीहि सत्ति-
 सतेही” ति ?

६. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा भिक्खू
 10 आमन्तेसि – “तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो –
 यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो, यो च^१ हिमवा^२
 पब्बतराजा” ति ?

“अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो
 गहितो, हिमवन्तं पब्बतराजानं उपनिधाय सङ्खं पि न उपेति, कलभां
 15 पि न उपेति, उपनिधं^३ पि न उपेति” ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यं सो पुरिसो तीहि सत्तिसतेहि
 हञ्जमानो ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदेति तं निरयकस्स^४
 दुक्खस्स^५ उपनिधाय सङ्खं पि न उपेति, कलभां पि न उपेति,
 उपनिधं पि न उपेति ।

20 “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्म-
 कारणं^६ करोन्ति” – तत्तं अयोखिलं^७ हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं
 दुतिये हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं
 दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं मज्झे उरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ
 दुक्खा तिब्बा खरा^८ कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
 25 याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति^९ । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला
 संवेसेत्वा^{१०} कूठारीहि^{११} तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा ...पे० ...

.१-१. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. हिमवा वा – रो० । ३. उपनिधि – सी०,
 रो० । ४. निरयकस्स – सी०, रो०; निरयस्स – स्या० । ५. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।
 ६. कारणं – सी०, स्या०, रो० । ७. कारेन्ति – स्या० । ८. अयोखिलं – सी०, रो० ।
 ९. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । १०. व्यन्ति० - रो० । ११. संवेसेत्वा – स्या० ।
 १२. कूठारीहि – रो० ।

व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा
 वासीहि तच्छन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा ...पे०... व्यन्तीहोति । B. 205
 तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय पथविया
 सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय^१ सारेन्ति पि पच्चासारेन्ति पि । सो R. 167
 तत्थ दुक्खा तिब्बा ...पे०... व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला 5
 महन्तं अङ्गारपब्बतं आदितं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्ति पि
 ओरोपेन्ति पि । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति,
 न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं,
 भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं^२ अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया
 पक्खपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ 10
 फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिं पि उद्धं
 गच्छति, सकिं पि अधो गच्छति, सकिं पि तिरियं गच्छति । सो
 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं
 करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरय-
 पाला महानिरये पक्खपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो— 15

चतुक्कण्णो चतुद्धारो, विभत्तो भागसो मितो ।

अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥

तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।

समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सब्बदा ॥

“अनेकपरियायेन पि खो अहं, भिक्खवे, निरयकथं कथेय्यं; 20
 यावञ्चिदं, भिक्खवे, न सुकरा^३ अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा निरया ।

७. “सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा ।
 ते अल्लानि पि तिणानि सुखानि^४ पि तिणानि दन्तुल्लेहकं^५ खादन्ति ।
 कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा तिणभक्खा ? हत्थी^६ अस्सा
 गोणा गद्रभा अजा मिगा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता 25
 पाणा तिणभक्खा । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो
 इध पापानि कम्मामि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं
 सत्तानं सहव्यतं^७ उपपज्जति ये ते सत्ता तिणभक्खा ।

१. सज्जोतिभूताय — रो०, स्या० । २. उद्धंपादं — सी० । ३. सुकरं — सी०, रो०, स्या० ।

४. सुक्कानि — रो० । ५. दन्तुल्लेहकं — रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. सहव्यतं — सी०, रो० ।

B. 206

R. 168

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा। ते दूरतो व गूथगन्धं घायित्वा धावन्ति – ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। सेय्यथापि नाम ब्राह्मणा आहुतिगन्धेन धावन्ति – ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। एवमेव खो, भिक्खवे, सन्ति तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा, ते दूरतो व गूथगन्धं घायित्वा धावन्ति – ‘एत्थ भुञ्जिस्साम, एत्थ भुञ्जिस्सामा’ ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा? कुक्कुटा सूकरा सोणा सिङ्गाला^१, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा गूथभक्खा। स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता गूथभक्खा।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति? कीटा पुल्लवा^२ गण्डुप्पादा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति। स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो, इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता अन्धकारे जायन्ति अन्धकारे जीयन्ति अन्धकारे मीयन्ति।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति। कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति? मच्छा कच्छपा सुसुमारा, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति। स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता उदकस्मिं जायन्ति उदकस्मिं जीयन्ति उदकस्मिं मीयन्ति।

“सन्ति, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति । कतमे च, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ? ये ते, भिक्खवे, सत्ता पूतिमच्छे वा जायन्ति पूतिमच्छे वा जीयन्ति पूतिमच्छे वा मीयन्ति पूतिमच्छे वा ...पे०... पूतिकुम्मासे 5 वा ... चन्दनिकाय वा ... ओलिगल्ले^१ वा जायन्ति, ये वा पनञ्जे पि केचि तिरच्छानगता पाणा असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति । स खो सो, भिक्खवे, बालो इध पुब्बे रसादो इध पापानि कम्मनि करित्वा कायस्स भेदा परं मरणा तेसं सत्तानं सहव्यतं उपपज्जति ये ते सत्ता असुचिस्मिं जायन्ति असुचिस्मिं 10 जीयन्ति असुचिस्मिं मीयन्ति ।

B. 207

R. 169

“अनेकपरियायेन पि खो अहं, भिक्खवे, तिरच्छानयोनिकथं कथेय्यं; यावञ्चिदं, भिक्खवे, न सुकरं अक्खानेन पापुणितुं याव दुक्खा तिरच्छानयोनि ।

मनुस्सत्तदुल्लभता

८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो एकच्छिगलं युगं महा- 15 समुद्दे पक्खिपेय्य । तमेनं पुरत्थिमो वातो पच्छिमेन संहरेय्य, पच्छिमो वातो पुरत्थिमेन संहरेय्य, उत्तरो वातो दक्खिणेन संहरेय्य, दक्खिणो वातो उत्तरेन संहरेय्य । तत्रास्स^२ काणो कच्छपो, सो वस्ससतस्स वस्ससतस्स^३ अच्चयेन सकिं उम्मुज्जेय्य । तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु सो काणो कच्छपो अमुस्मिं एकच्छिगले युगे गीवं पवे- 20 सेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते । यदि पन, भन्ते, कदाचि करहचि दीघस्स अद्दुनो अच्चयेना” ति ।

“खिप्पतरं खो सो, भिक्खवे, काणो कच्छपो अमुस्मिं^४ एकच्छिगले^५ युगे गीवं पवेसेय्य, अतो दुल्लभतराहं, भिक्खवे, मनुस्सत्तं 25 वदामि सकिं विनिपातगतेन बालेन । तं किस्स हेतु ? न हेत्थ,

१. ओळिगल्ले - रो० । २. तत्रास्स - सी० । ३. वस्ससहस्सस्स - सी० ; स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ४. अमुस्मि - सी०, रो० । ५. एकच्छिगले - स्या०, रो० ।

भिक्षवे, अत्थि धम्मचरिया समचरिया कुसलकिरिया पुञ्चकिरिया ।
अञ्जमञ्जखादिका एत्थ, भिक्षवे, वत्तति दुब्बलखादिका ।

“स खो सो, भिक्षवे, बालो सचे कदाचि करहचि दीघस्स
अद्दुनो अच्चयेन मनुस्सत्तं आगच्छति, यानि तानि नीचकुलानि –
5 चण्डालकुलं वा नेसादकुलं वा वेणुकुलं वा रथकारकुलं वा पुक्कुसकुलं
वा । तथारूपे कुले पच्चाजायति^१ दलिहे अप्पन्नपानभोजने कसिर-
वुत्तिके, यत्थ कसिरेन घासच्छादो लब्भति । सो च होति दुब्बण्णो
दुद्दसिको ओकोटिमको बव्हाबाधो^२ काणो वा कुणी वा खुज्जो^३ वा
पक्खहतो वा न लाभी अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्ध-
10 विलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स । सो कायेन दुच्चरितं चरति
वाचाय दुच्चरितं चरति मनसा दुच्चरितं चरति । सो कायेन दुच्चरितं
चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स
भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

“सेय्यथापि, भिक्षवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्तं
15 पि जीयेथ, दारं पि जीयेथ, सब्बं सापतेय्यं पि जीयेथ, उत्तरि^४ पि
अधिबन्धं^५ निगच्छेय्य । अप्पमत्तको सो, भिक्षवे, कलिग्गहो यं सो
अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्तं पि जीयेथ, दारं पि जीयेथ,
सब्बं सापतेय्यं पि जीयेथ, उत्तरि पि अधिबन्धं निगच्छेय्य । अथ
खो अयमेव ततो महन्ततरो कलिग्गहो यं सो बालो कायेन दुच्चरितं
20 चरित्वा वाचाय दुच्चरितं चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स
भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । अयं,
भिक्षवे, केवला परिपूरा बालभूमी ति ।

§ २. तीणि पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि

९. “तीणिमानि, भिक्षवे, पण्डितस्स पण्डितलक्खणानि
पण्डितनिमित्तानि पण्डितापदानानि । कतमानि तीणि ? इध, भिक्षवे,
25 पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी
च । नो चेतं, भिक्षवे, पण्डितो सुचिन्तितचिन्ती च अभविस्स

१. वेणुकुलं – सी०, रो० । २. पच्चाजायति – स्या० । ३. बव्हाबाधो – स्या० ।
४. खज्जो – सी०, स्या०, रो० । ५. उत्तरि – सी०, स्या०, रो० । ६. अनुबन्धं – सी०, रो० ;
अद्दुबन्धं – स्या० ।

सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च, केन नं पण्डिता जानेय्युं –
 ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ ति ? यस्मा च खो, भिक्खवे, पण्डितो
 सुचिन्तितचिन्ती च होति सुभासितभासी च सुकतकम्मकारी च
 तस्मा नं पण्डिता जानन्ति – ‘पण्डितो अयं भवं सप्पुरिसो’ ति । स
 खो सो, भिक्खवे, पण्डितो तिविधं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं 5
 पटिसंवेदेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो सभायं^१ वा निसिन्नो होति,
 रथिकाय वा निसिन्नो होति, सिङ्घाटके वा निसिन्नो होति; तत्र
 चे^२ जनो तज्जं तस्सारूपं कथं मन्तेति । सचे, भिक्खवे, पण्डितो
 पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति,
 कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, 10
 सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना^३ पटिविरतो होति; तत्र, भिक्खवे,
 पण्डितस्स एवं होति – ‘यं खो जनो तज्जं तस्सारूपं कथं मन्तेति;
 संविज्जन्तेव ते धम्मा मयि, अहं च तेसु धम्मेसु सन्दिस्सामी’ ति ।
 इदं, भिक्खवे, पण्डितो पठमं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटि-
 संवेदेति ।

B. 209

R. 171

15

१०. “पुन च परं, भिक्खवे, पण्डितो पस्सति राजानो चोरं
 आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा कारेन्ते – कसाहि पि
 ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहि पि ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते
 पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्णं पि छिन्दन्ते नासं
 पि छिन्दन्ते कण्णनासं पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकं पि करोन्ते 20
 सङ्खमुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं पि करोन्ते
 हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चीरकवासिकं
 पि करोन्ते एण्ययकं पि करोन्ते बलिसमंसिकं^४ पि करोन्ते कहापणिकं
 पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पलिघपरिवत्तिकं पि करोन्ते
 पलालपीठकं पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते सुनखेहि पि 25
 खादापेन्ते जीवन्तिं पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं छिन्दन्ते ।
 तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति – ‘यथारूपानं खो पापकानं
 कम्मानं हेतु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा
 कारेन्ति ...पे०... न ते धम्मा मयि संविज्जन्ति, अहं च न तेसु

१. सभाय – सी०, रो० । २. स्या० पोत्यके नत्थि । ३. ० मज्जपमादट्ठाना – सी०,
 स्या०, रो० । ४. बलिस० – स्या० ।

धम्मेषु सन्दिस्सामी' ति। इदं पि, भिक्खवे, पण्डितो दुतियं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति।

B. 210

११. “पुन च परं, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूढं वा मञ्चसमारूढं वा छमायं वा सेमानं, यानिस्स पुब्बे कल्याणानि
 5 कम्मानि कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति ...पे०... सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पब्बतकूटानं छाया सायन्हुसमयं पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, पण्डितं पीठसमारूढं वा मञ्चसमारूढं वा छमायं वा सेमानं यानिस्स
 10 पुब्बे कल्याणानि कम्मानि कतानि कायेन सुचरितानि वाचाय सुचरितानि मनसा सुचरितानि तानिस्स तम्हि समये ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभिप्पलम्बन्ति। तत्र, भिक्खवे, पण्डितस्स एवं होति — ‘अकतं वत मे पापं, अकतं लुद्धं, अकतं किब्बिसं; कतं कल्याणं, कतं कुसलं, कतं भीरुत्ताणं। यावता, भो, अकतपापानं
 15 अकतलुद्धानं अकतकिब्बिसानं कतकल्याणानं कतकुसलानं कत-भीरुत्ताणानं गतिं तं गतिं पेच्च गच्छामी’ ति। सो न सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरत्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति। इदं पि, भिक्खवे, पण्डितो ततियं दिट्ठेव धम्मे सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति।

R. 172

“स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो कायेन सुचरितं चरित्वा
 20 वाचाय सुचरितं चरित्वा मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सगतिं सगं लोकं उपपज्जति। यं खो तं, भिक्खवे, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं मनापं’ ति, सगमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘एकन्तं इट्ठं एकन्तं कन्तं एकन्तं मनापं’ ति। यावच्चिदं, भिक्खवे, उपमा पि न सुकरा याव
 25 सुखा सग्गा” ति।

सेय्यथापि राजा चक्कवत्ती

१२. एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “सक्का पन, भन्ते, उपमं कातुं” ति? “सक्का भिक्खू” ति भगवा

अवोच । “सेय्यथापि, भिक्खवे^१, राजा चक्कवत्ती^२ सत्तहि रतनेहि
 समन्नागतो चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।
 कतमेहि सत्तहि ? इध, भिक्खवे, रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
 तदहुपोसथे पन्नरसे^३ सीसंन्हातस्स^४ उपोसथिकस्स उपरिपासादवर-
 गतस्स^५ दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं 5
 सब्बाकारपरिपूरं । तं^६ दिस्वाम रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
 एवं^७ होति^८ — ‘सुतं खो पन मेतं यस्स रञ्जो खत्तियस्स मुद्धावसित्तस्स
 तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स
 दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बा-
 कारपरिपूरं । सो होति राजा चक्कवत्ती ति । अस्सं नु खो अहं राजा 10
 चक्कवत्ती’ ति ?

B. 211

“अथ खो, भिक्खवे, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो* वामेन
 हत्थेन भिङ्गारं^९ गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन चक्करतनं अब्भुक्करति —
 ‘पवत्ततु भवं चक्करतनं, अभिविजिनातु भवं चक्करतनं’ ति । अथ
 खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं दिसं पवत्तति । अन्वदेव राजा 15
 चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे,
 पदेसे चक्करतनं पतिट्ठाति तत्थ^{१०} राजा चक्कवत्ती वासं उपेति
 सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पन, भिक्खवे, पुरत्थिमाय दिसाय
 पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु — ‘एहि 20
 खो, महाराज ! स्वागतं ते’^{११}, महाराज ! सकं ते, महाराज ! अनुसास,
 महाराजा’ ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो,
 अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा,
 मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्त’^{१२} च भुञ्जथा’ ति । ये खो पन, भिक्खवे,
 पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो ते रञ्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता^{१३}
 भवन्ति^{१४} ।

R. 173

25

१. भिक्खु — सी०, रो० । २. चक्कवत्ति — सी०, स्या० । ३. पण्णरसे — सी०, स्या० ।
 ४. सीसं नहातस्स — सी०, रो० । ५. उत्तरि० — सी० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
 ७-७. एतदहोसि — स्या० । * सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु एत्थ ‘उट्ठायासना०’ इति अधिको
 पाठो दिस्सति । ८. भिङ्गारं — स्या० । ९. तत्र — सी०, रो०, स्या० । १०. सी०, स्या०, रो०
 पोत्थकेसु नत्थि । ११. यथाभूतं — स्या० । १२. अनुयुत्ता — सी०, स्या०, रो० । १३. अहेसुं —
 स्या० ।

१३. “अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं पुरत्थिमं समुद्दं अज्झोगाहेत्वा^१ पच्चुत्तरित्वा दक्खिणं दिसं पवत्तति ... पे०... दक्खिणं समुद्दं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा पच्छिमं दिसं पवत्तति ... पच्छिमं^२ समुद्दं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा उत्तरं दिसं पवत्तति । अन्वदेव
 ५ राजा चक्कवत्ती सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पन, भिक्खवे, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठाति तत्थ राजा चक्कवत्ती वासं उपेति सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय ।

“ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु – ‘एहि खो, महाराज !
 १० स्वागतं ते, महाराज ! सकं ते, महाराज ! अनुसास, महाराजा’ ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह – ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं नादातब्बं, कामेसुमिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भासितब्बा, मज्जं न पातब्बं ; यथाभुत्तं च भुज्जथा’ ति । ये खो पन, भिक्खवे, उत्तराय दिसाय पटिराजानो ते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता भवन्ति ।

१५ “अथ खो तं, भिक्खवे, चक्करतनं समुद्दपरियन्तं पथविं अभिविजिनित्वा तमेव^३ राजधानिं पच्चागन्त्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारे अक्खाहतं मज्जे तिट्ठति रज्जो चक्कवत्तिस्स अन्तेपुरद्वारं उपसोभयमानं । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं चक्करतनं पातुभवति ।

२० १४. “पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स हत्थिरतनं पातुभवति – सब्बसेतो सत्तप्पतिट्ठो इद्धिमा वेहासङ्गमो उपोसथो नाम नागराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति – ‘भद्दकं वत, भो, हत्थियानं, सचे दमथं उपेय्या’ ति । अथ खो तं,
 २५ भिक्खवे, हत्थिरतनं सेय्यथापि नाम भद्दो^४ हत्थाजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमथं उपेति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव हत्थिरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुद्दपरियन्तं पथविं अनुसंयायित्वा^५ तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं हत्थिरतनं पातुभवति ।

१. अज्झोगाहेत्वा – सी०, स्या०, रो० । २. पच्छिमं दिसं – स्या० । ३. तमेनं – स्या० ।

४. भद्दो – सी० । ५. अनुपरियायित्वा – स्या० ।

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स अस्सरतनं पातुभवति - सब्बसेतो काळसीसो^१ मुञ्जकेसो इद्धिमा वेहासङ्गमो वलाहको नाम अस्सराराजा । तं दिस्वान रज्जो चक्कवत्तिस्स चित्तं पसीदति - ‘भट्ठकं वत, भो, अस्सयानं, सचे दमथं उपेय्या’ ति । अथ खो तं, भिक्खवे, अस्सरतनं सेय्यथापि नाम भट्ठो अस्साजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमथं उपेति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव अस्सरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुद्दपरियन्तं पथवि अनुसंयायित्वा तमेव राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं अस्सरतनं पातुभवति ।

10

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स मणिरतनं पातुभवति । सो होति मणि वेळुरियो सुभो जातिमा^२ अट्ठंसो सुपरि-कम्मकतो । तस्स खो पन, भिक्खवे, मणिरतनस्स आभा समन्ता योजनं फुटा होति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव मणिरतनं वीमंसमानो चतुरङ्गिणि सेनं सन्नय्हित्वा मणिं धजगं आरोपेत्वा रत्तन्धकारतिमिसाय^३ पायासि । ये खो पन, भिक्खवे, समन्ता गामा अहेसुं ते तेनोभासेन^४ कम्मन्ते पयोजेसुं ‘दिवा’ ति मञ्जमाना । रज्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं मणिरतनं पातुभवति ।

15

B. 213

“पुन च परं, भिक्खवे, रज्जो चक्कवत्तिस्स इत्थिरतनं पातुभवति । सा अभिरूपा दस्सनीया पासादिका परमाय वण्ण-पोक्खरताय समन्नागता नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळिका^५ नाच्चोदाता, अतिक्कन्ता मानुसं वण्णं, अप्पत्ता दिब्बं वण्णं । तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स एवरूपो काय-सम्पस्सो होति सेय्यथापि नाम तूलपिचुनो वा कप्पासपिचुनो वा । तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स सीते उण्हानि गत्तानि होन्ति, उण्हे सीतानि गत्तानि होन्ति । तस्स खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनस्स कायतो चन्दनगन्धो वायति, मुखतो उप्पलगन्धो वायति । तं खो

20

R. 175

25

१. काकसीसो - स्या०, रो०, सी० । २. जोतिमा - स्या० । ३. ०तिमिसायं - सी० ।

४. मणिनोभासेन - सी० । ५. नातिकाळि - सी०, रो० ।

पन, भिक्खवे, इत्थिरतनं रञ्जो^१ चक्कवत्तिस्स पुब्बुट्ठायिनी होति पच्छानिपातिनी किंकारपटिस्साविनी मनापचारिनी पियवादिनी । तं खो पन, भिक्खवे, इत्थिरतनं राजानं चक्कवत्तिं मनसा पि नो अतिचरति, कुतो पन कायेन ? रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स
 ५ एवरूपं इत्थिरतनं पातुभवति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, रञ्जो चक्कवत्तिस्स गहपतिरतनं पातुभवति । तस्स कम्मविपाकजं दिब्बचक्खु पातुभवति, येन निधिं पस्सति सस्सामिकं पि अस्सामिकं पि । सो राजानं चक्कवत्तिं उप-
 १० सङ्कमित्वा एवमाह – ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि । अहं ते धनेन धनकरणीयं करिस्सामी’ ति । भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती तमेव गहपतिरतनं वीमंसमानो नावं अभिरुहित्वा मज्झे गङ्गाय नदिया सोतं ओगाहित्वा^२ गहपतिरतनं एतदवोच – ‘अत्थो मे, गहपति, हिरञ्जसुवण्णेना’ ति ।

‘तेन हि, महाराज, एकं तीरं नावा उपेतू’ ति ।
 १५ ‘इधेव मे, गहपति, अत्थो हिरञ्जसुवण्णेना’ ति ।]

“अथ खो तं, भिक्खवे, गहपतिरतनं उभोहि हत्थेहि उदके ओमसित्वा पूरं हिरञ्जसुवण्णस्स कुम्भं उद्धरित्वा राजानं चक्कवत्तिं एतदवोच^३ – ‘अलमेत्तावता, महाराज ! कतमेत्तावता, महाराज ! पूजितमेत्तावता, महाराजा’ ति । राजा चक्कवत्ती एवमाह – ‘अल-
 B. 214 २० मेत्तावता, गहपति ! कतमेत्तावता, गहपति ! पूजितमेत्तावता, गहपती’ ति । रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं गहपतिरतनं पातुभवति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, रञ्जो चक्कवत्तिस्स परिणायकरतनं^४ पातुभवति – पण्डितो व्यत्तो^५ मेधावी पटिबलो राजानं चक्कवत्तिं उपयापेतब्बं^६ उपयापेतुं^७ अपयापेतब्बं अपयापेतुं ठपेतब्बं ठपेतुं । सो
 R. 176 २५ राजानं चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाह – ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि । अहमनुसासिस्सामी’ ति । रञ्जो, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स एवरूपं परिणायकरतनं पातुभवति । राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो होति ।

१. स्या० पोत्यके नत्थि । २. ओगहेत्वा – सी०, रो० । ३. एवमाह – सी०, स्या०, रो० । ४. परिणायकरतनं – स्या०, सी० । ५. व्यत्तो – रो० । ६-६. उपट्ठपेतब्बं उपट्ठापेतुं – सी०, स्या०; ० उपट्ठपेतुं – रो० ।

१५. “कतमाहि’ चतूहि इद्धीहि? इध, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अभिरूपो होति दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खर-
ताय समन्नागतो अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे,
चक्कवत्ती इमाय पठमाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती दीघायुको होति ५
चिरद्वितिको अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती
इमाय दुतियाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती अप्पाबाधो होति
अप्पातङ्को समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चु-
ण्हाय अतिविय अञ्जेहि मनुस्सेहि। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती 10
इमाय ततियाय इद्धिया समन्नागतो होति।

“पुन च परं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं
पियो होति मनापो। सेय्यथापि, भिक्खवे, पिता पुत्तानं पियो होति
मनापो, एवमेव खो, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती ब्राह्मणगहपतिकानं
पियो होति मनापो। रञ्जो पि, भिक्खवे, चक्कवत्तिस्स ब्राह्मण- 15
गहपतिका पिया होन्ति मनापा। सेय्यथापि, भिक्खवे, पितु पुत्ता
पिया होन्ति मनापा, एवमेव खो, भिक्खवे, रञ्जो पि चक्कवत्तिस्स
ब्राह्मणगहपतिका पिया होन्ति मनापा।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती चतुरङ्गिनिया सेनाय
उय्यानभूमिं निरय्यासि। अथ खो, भिक्खवे, ब्राह्मणगहपतिका राजानं 20
चक्कवत्तिं उपसङ्कमित्वा एवमाहुंसु—‘अतरमानो, देव, याहि यथा
तं मयं चिरतरं पस्सेय्यामा’”ति। राजा पि, भिक्खवे, चक्कवत्ती
सारथिं आमन्तेसि—‘अतरमानो, सारथि, पेसेहि यथा मं ब्राह्मण-
गहपतिका’ चिरतरं पस्सेय्युं”ति। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती इमाय
चतुत्थाय इद्धिया समन्नागतो होति। राजा, भिक्खवे, चक्कवत्ती 25
इमाहि चतूहि इद्धीहि समन्नागतो होति।

“तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, अपि नु खो राजा चक्कवत्ती
इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो इमाहि चतूहि च इद्धीहि ततो-
निदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेथा” ति ?

१. कतमेहि—स्या०। २. ० गहपतिके—सी०, स्या०, रो०। ३. पस्सेय्यं—सी०,
स्या०, रो०।

“एकमेकेन’ पि’, भन्ते, रतनेन समन्नागतो राजा चक्कवत्ती ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदियेथ, को पन वादो सत्तहि रतनेहि चतूहि च इद्धीही” ति ?

१६. अथ खो भगवा परित्तं पाणिमत्तं पासाणं गहेत्वा
5 भिक्खू आमन्तेसि – “तं किं मञ्जथ, भिक्खवे, कतमो नु खो महन्ततरो – यो चायं मया परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो यो च हिमवा पब्बतराजा” ति ?

“अप्पमत्तको अयं, भन्ते, भगवता परित्तो पाणिमत्तो पासाणो गहितो; हिमवन्तं पब्बतराजानं उपनिधाय सङ्खं पि न उपेति; कल-
10 भागं पि न उपेति; उपनिधं पि न उपेती” ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यं राजा चक्कवत्ती सत्तहि रतनेहि समन्नागतो चतूहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदिति तं दिब्बस्स सुखस्स उपनिधाय सङ्खं पि न उपेति; कलभागं पि न उपेति; उपनिधं पि न उपेति ।

15 “स खो सो, भिक्खवे, पण्डितो सचे कदाचि करहचि दीघस्स अद्दुनो अच्चयेन मनुस्सत्तं आगच्छति, यानि तानि उच्चाकुलानि – खत्तियमहासालकुलं वा ब्राह्मणमहासालकुलं वा गहपतिमहासालकुलं वा तथारूपे कुले पच्चाजायति अड्ढे महद्धने महाभोगे पट्टतजातरूप-
रजते पट्टपवित्तूपकरणे पट्टतधनधञ्जे । सो च होति अभिरूपो दस्स-
B. 216 20 नीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो, लाभी अन्नस्स पानस्स वत्थस्स यानस्स मालागन्धविलेपनस्स सेय्यावसथपदीपेय्यस्स । सो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं
R. 178 चरति । सो कायेन सुचरितं चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा सुचरितं चरित्वा, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं
25 उपपज्जति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छेय्य; अप्पमत्तको सो, भिक्खवे, कटग्गहो यं सो अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छेय्य । अथ खो अयमेव ततो महन्ततरो कटग्गहो यं सो पण्डितो कायेन सुचरितं

चरित्वा, वाचाय सुचरितं चरित्वा, मनसा सुचरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । अयं, भिक्खवे, केवला परिपूरा पण्डितभूमी” ति ।

१७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

६

—:०:—

३०. देवदूतसुतं

§ १. पञ्च देवदूता

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।
भगवा एतदवोच —

५ “सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्दारा, तत्थ चक्खुमा
पुरिसो मज्झे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते पि निक्खमन्ते पि
अनुचङ्कमन्ते^१ पि अनुविचरन्ते पि; एवमेव खो अहं, भिक्खवे,
दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने
उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे
१० सत्ते पजानामि^२ — ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता
वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियानं अनुप-
वादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा
परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता
कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन
१५ समन्नागता अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमा-
दाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उपपन्ना^३ । इमे वत
भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता
मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्ठिका
मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसयं
२० उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता
वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उप-
वादका मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना; ते कायस्स भेदा
परं मरणा तिरच्छानयोनिं उपपन्ना । इमे वा पन भोन्तो सत्ता काय-

१. अनुसञ्चरन्ते — सी०, स्या०, रो० । २. पस्सामि — रो० । ३. उपपन्ना — सी०,
स्या० ।

दुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियानं उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छादिट्टिकम्म-समादाना; ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं^१ निरयं उपपन्ना^२ ति ।

२. “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला नानाबाहासु गहेत्वा यमस्स ६
रञ्जो दस्सेन्ति – ‘अयं, देव, पुरिसो अमत्तेय्यो^३ अपेत्तेय्यो^४ असा-
मञ्जो^५ अब्राह्मञ्जो^६, न कुले जेट्ठापचायी^७ । इमस्स देवो दण्डं पणेत्तू^८”
ति । तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनुयुञ्जति समनु-
गाहति^९ समनुभासति – ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पठमं
देवदूतं पातुभूतं^{१०} ति ? सो एवमाह – ‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह – ‘अम्भो पुरिस, न
त्वं अद्दस मनुस्सेसु दहरं कुमारं मन्दं उत्तानसेय्यकं सके मुत्तकरीसे
पलिपन्नं सेमानं^{११} ति ? सो एवमाह – ‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह – ‘अम्भो पुरिस, तस्स
ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि – अहं पि खोम्हि जाति- 15
धम्मो, जातिं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय
मनसा’ ति ? सो एवमाह – ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह – ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं 20
नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं
न मित्तामच्चेहि कतं न जातिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं
न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटि-
संवेदिस्ससी’ ति ।

३. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पठमं देवदूतं समनु- 25
युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा दुतियं देवदूतं समनुयुञ्जति
समनुगाहति समनुभासति – ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु
दुतियं देवदूतं पातुभूतं^{१२} ति ? सो एवमाह – ‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

१. सी० पोत्यके नत्थि । २. अमेत्तेय्यो – रो०, स्या० । ३. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

४. सी० पोत्यके नत्थि । ५. अब्राह्मञ्जो – रो० । ६. जेट्ठापच्चयी – रो० । ७. पनेत्तुं – सी० ।

८. समनुगाहति – स्या० ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा* जिण्णं गोपानसिवद्धं भोग्गं दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोब्बनं खण्डदन्तं पलित-
केसं विलूनं खलितसिरं^१ वलिनं^२ तिलकाहतगतं^३ ति ? सो एवमाह—
५ ‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि—अहं पि खोम्हि जरा-
धम्मो, जरं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’
ति ? सो एवमाह—‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’ ति ।

१० “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, पमादवताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं^४ । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया
B. 219 कतं न मित्तामच्चेहि कतं न आतिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि
१५ कतं न देवताहि कतं, तथावेतं पापकम्मं कतं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटिसंवेदिस्ससी’ ति ।

४. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा दुतियं देवदूतं समनुयुज्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा ततियं देवदूतं समनुयुज्जति समनु-
गाहति समनुभासति—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु ततियं
R. 181 देवदूतं पातुभूतं’ ति ? सो एवमाह—‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा आबाधिकं दुक्खितं बाब्हगिलानं सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं अञ्जेहि वुट्ठापियमानं अञ्जेहि संवे-
सियमानं’ ति ? सो एवमाह—‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

२५ “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह—‘अम्भो पुरिस, तस्स ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि—अहं पि खोम्हि व्याधिधम्मो^५, व्याधिं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन

*. ‘आसीतिकं (असीतिकं वा नवुतिकं वा—स्या०) वा नावुतिकं वा वस्ससतिकं वा जातिया’ इति अधिको पाठो सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु एत्थं दिस्सति । १. खलितं सिरं—सी० । २. वलीनं—स्या०, रो०; वलितं—सी० । ३. पामत्तं—रो० । ४. स्या० पोत्यके नत्थि । ५. व्याधिधम्मो—सी० ।

वाचाय मनसा' ति ? सो एवमाह — 'नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते' ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं ⁵
नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं
न मित्तामच्चेहि कतं न आतिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि
कतं न देवताहि कतं, तथावेतं पापकम्मं कतं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं
पटिसंवेदिस्ससी’ ति ।

५. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा ततियं देवदूतं समनु- ¹⁰
युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा चतुत्थं देवदूतं समनुयुञ्जति
समनुगाहति समनुभासति — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु
चतुत्थं देवदूतं पातुभूतं’ ति ? सो एवमाह — ‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, न त्वं
अद्दस मनुस्सेसु राजानो चोरं आगुचारिं गहेत्वा विविधा कम्मकारणा ¹⁵
कारेन्ते — कसाहि पि ताळेन्ते वेत्तेहि पि ताळेन्ते अद्धदण्डकेहि’ पि
ताळेन्ते हत्थं पि छिन्दन्ते पादं पि छिन्दन्ते हत्थपादं पि छिन्दन्ते कण्णं
पि छिन्दन्ते नासं पि छिन्दन्ते कण्णनासं पि छिन्दन्ते बिलङ्गथालिकं ^{B. 220}
पि करोन्ते सङ्खमुण्डिकं पि करोन्ते राहुमुखं पि करोन्ते जोतिमालिकं
पि करोन्ते हत्थपज्जोतिकं पि करोन्ते एरकवत्तिकं पि करोन्ते चीरक- ²⁰
वासिकं पि करोन्ते एण्यय्यकं पि करोन्ते बल्लिसमंसिकं’ पि करोन्ते
कहापणिकं पि करोन्ते खारापतच्छिकं पि करोन्ते पल्लिघपरिवत्तिकं
पि करोन्ते पलालपीठकं पि करोन्ते तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ते
सुनखेहि पि खादापेन्ते जीवन्तं पि सूले उत्तासेन्ते असिना पि सीसं
छिन्दन्ते’ ति ? सो एवमाह — ‘अद्दसं, भन्ते’ ति । ²⁵

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह — ‘अम्भो पुरिस, तस्स
ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न’ एतदहोसि — ये किर, भो, पापकानि
कम्मानि करोन्ति ते दिट्ठेव धम्मे एवरूपा विविधा कम्मकारणा

R. 182

करीयन्ति, किमङ्गं^१ पन परत्थ ! हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा' ति ? सो एवमाह - 'नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते' ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
 5 वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न आतिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटि-
 10 संवेदिस्ससी’ ति ।

६. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा चतुत्थं देवदूतं समनु-
 युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा पञ्चमं देवदूतं समनुयुञ्जति समनुगाहति समनुभासति - ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु पञ्चमं देवदूतं पातुभूतं’ ति ? सो एवमाह - ‘नाद्दसं, भन्ते’ ति ।

15 “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, न त्वं अद्दस मनुस्सेसु इत्थि वा पुरिसं वा एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धुमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं’ ति ? सो एवमाह - ‘अद्दसं, भन्ते’ ति ।

B. 221

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, तस्स
 20 ते विञ्जुस्स सतो महल्लकस्स न एतदहोसि - अहं पि खोम्हि मरणधम्मो, मरणं अनतीतो । हन्दाहं कल्याणं करोमि कायेन वाचाय मनसा’ ति ? सो एवमाह - ‘नासक्खिस्सं, भन्ते, पमादस्सं, भन्ते’ ति ।

“तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा एवमाह - ‘अम्भो पुरिस, पमाद-
 वताय न कल्याणमकासि कायेन वाचाय मनसा । तग्घ त्वं, अम्भो
 25 पुरिस, तथा करिस्सन्ति यथा तं पमत्तं । तं खो पन ते एतं पापकम्मं नेव मातरा कतं न पितरा कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कतं न आतिसालोहितेहि कतं न समणब्राह्मणेहि कतं न देवताहि कतं, तयावेतं पापकम्मं कतं, त्वञ्जेवेतस्स विपाकं पटि-
 संवेदिस्ससी’ ति ।

§ २. पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं

७. “तमेनं, भिक्खवे, यमो राजा पञ्चमं देवदूतं समनु-
युञ्जित्वा समनुगाहित्वा समनुभासित्वा तुण्ही होति । तमेनं, भिक्खवे,
निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं^१ करोन्ति — तत्तं अयो-
खिलं^२ हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयो-
खिलं पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयो- 5
खिलं मज्जेउरस्मिं गमेन्ति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा^३ खरा^४ कटुका
वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्ती-
होति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला संवेसेत्वा^५ कुठारीहि तच्छन्ति
... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा वासीहि
तच्छन्ति ... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय^६ 10
पथविया^७ सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय^८ सारेन्ति पि, पच्चासारेन्ति
पि ... पे० ... तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला महन्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं
सम्पज्जलितं सजोतिभूतं आरोपेन्ति पि ओरोपेन्ति पि ... पे० ... तमेनं,
भिक्खवे, निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा तत्ताय लोहकुम्भिया
पक्खपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय । सो तत्थ 15
फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चमानो सकिं पि उद्धं
गच्छति, सकिं पि अधो गच्छति, सकिं पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ
दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला
महानिरये पक्खपन्ति । सो खो पन, भिक्खवे, महानिरयो — 20

R. 183

चतुक्कण्णो चतुद्धारो, विभत्तो भागसो मितो ।

B. 222

अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो^९ ॥

तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसायुता ।

समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सब्बदा ॥

८. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महानिरयस्स पुरित्थमाय 25
भित्तिया अच्चि उट्ठित्वा पच्छिमाय भित्तिया पटिहञ्जति, पच्छि-

१. कम्मकरणं — स्या० । २. अयोखीलं — सी०, स्या०, रो० । ३. तिप्पा — सी०, स्या०,
रो० । ४. स्या०, सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ५. संवेसेत्वा — स्या०, रो० । ६. तत्ताय
भूमिया आदिताय — स्या० । ७. स्या० पोत्यके नत्थि । ८. सज्जोतिभूताय — स्या०, रो० ।
९. पटिकुज्जितो — सी० ।

R. 184

माय भित्तिया अच्चि उट्ठहत्वा पुरत्थिमाय भित्तिया पटिहञ्जति,
 उत्तराय भित्तिया अच्चि उट्ठहत्वा दक्खिणाय भित्तिया पटिहञ्जति,
 दक्खिणाय भित्तिया अच्चि उट्ठहत्वा उत्तराय भित्तिया पटिहञ्जति,
 हेट्ठा अच्चि उट्ठहत्वा उपरि पटिहञ्जति, उपरितो अच्चि उट्ठहत्वा
 5 हेट्ठा पटिहञ्जति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति,
 न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 अद्दुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति^१।
 सो तत्थ सीधेन जवेन धावति। तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि
 10 ड्य्हति, चम्मं पि ड्य्हति, मंसं पि ड्य्हति, न्हारं पि ड्य्हति, अट्ठीनि
 पि सम्पधूपायन्ति^२, उब्भतं तादिसमेव होति। यतो च खो सो,
 भिक्खवे, बहुसम्पत्तो होति, अथ तं द्वारं पिधीयति^३। सो तत्थ
 दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति
 याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति।

15 “होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 अद्दुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पच्छिमं द्वारं अपापुरीयति ...पे०...
 उत्तरं द्वारं अपापुरीयति...पे०...दक्खिणं द्वारं अपापुरीयति। सो तत्थ
 सीधेन जवेन धावति। तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि ड्य्हति,
 चम्मं पि ड्य्हति, मंसं पि ड्य्हति, न्हारं पि ड्य्हति, अट्ठीनि पि
 20 सम्पधूपायन्ति, उब्भतं तादिसमेव होति। यतो च खो सो, भिक्खवे,
 बहुसम्पत्तो होति, अथ तं द्वारं पिधीयति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा
 खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं
 पापकम्मं व्यन्तीहोति।

B. 223

“होति खो सो, भिक्खवे, समयो यं कदाचि करहचि दीघस्स
 25 अद्दुनो अच्चयेन तस्स महानिरयस्स पुरत्थिमं द्वारं अपापुरीयति।
 सो तत्थ सीधेन जवेन धावति। तस्स सीधेन जवेन धावतो छविं पि
 ड्य्हति, चम्मं पि ड्य्हति, मंसं पि ड्य्हति, न्हारं पि ड्य्हति, अट्ठीनि
 पि सम्पधूपायन्ति, उब्भतं तादिसमेव होति। सो तेन द्वारेन निक्ख-
 मति।

१. अवापुरीयति - सी०। २. सम्पधूमायन्ति - स्या०, रो०। ३. पिधीयति - सी०,
 स्या०, रो०।

१. “तस्स खो पन, भिक्खवे, महान्निरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो गूथनिरयो। सो तत्थ पतति। तस्मिं खो पन, भिक्खवे, गूथनिरये सूचिमुखा पाणा छविं छिन्दन्ति, छविं छेत्वा चम्मं छिन्दन्ति, चम्मं छेत्वा मंसं छिन्दन्ति, मंसं छेत्वा न्हारं छिन्दन्ति, न्हारं छेत्वा अट्ठिं छिन्दन्ति, अट्ठिं छेत्वा अट्ठिमिञ्जं खादन्ति। सो 5 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, गूथनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तो कुक्कुलनिरयो। सो तत्थ पतति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं 10 पापकम्मं ब्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, कुक्कुलनिरयस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं सिम्बलिवनं^१ उद्धं^२ योजनमुगगतं^३ सोळसङ्गुलकण्टकं^४ आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं। तं तत्थ आरोपेन्ति पि ओरोपेन्ति पि। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न 15 च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, सिम्बलिवनस्स समनन्तरा सहितमेव महन्तं असिपत्तवनं। सो तत्थ पविसति। तस्स वातेरितानि पत्तानि पतितानि^५ हत्थं पि छिन्दन्ति, पादं पि छिन्दन्ति, हत्थपादं पि छिन्दन्ति, कण्णं पि छिन्दन्ति, नासं पि छिन्दन्ति, कण्णनासं पि 20 छिन्दन्ति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति।

“तस्स खो पन, भिक्खवे, असिपत्तवनस्स समनन्तरा सहितमेव महती खारोदका^६ नदी। सो तत्थ पतति। सो तत्थ अनुसोतं पि वुहति, पटिसोतं पि वुहति, अनुसोतपटिसोतं पि वुहति। सो 25 तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं ब्यन्तीहोति।

१. सिम्बलीवनं—सी०। २. उच्चं—स्या०। ३. योजनसमुगगतं—स्या०, सी०।

४. सोळसङ्गुलिकण्टकं—स्या०, रो०। ५. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ६. खारोदिका—सी०।

R. 186

१०. “तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला बलिसेन^१ उद्धरित्वा थले पतिट्ठापेत्वा एवमाहंसु – ‘अम्भो पुरिस, किं इच्छसी’ ति ? सो एवमाह – ‘जिघच्छितोस्मि, भन्ते’ ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोति-
 5 भूतेन तत्तं लोहगुळं मुखे पक्खिपन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोति-भूतं । सो तस्स ओट्ठं पि दहति^२, मुखं पि दहति, कण्ठं पि दहति, उरं^३ पि दहति, अन्तं पि अन्तगुणं पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति याव न तं पापकम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला
 10 एवमाहंसु – ‘अम्भो पुरिस, किं इच्छसी’ ति ? सो एवमाह – ‘पिपासितोस्मि, भन्ते’ ति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला तत्तेन अयोसङ्कुना मुखं विवरित्वा आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन तत्तं सम्बलोहं मुखे आसिञ्चिन्ति आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं । तं तस्स ओट्ठं पि दहति, मुखं पि दहति, कण्ठं पि दहति, उरं पि दहति, अन्तं पि
 15 अन्तगुणं पि आदाय अधोभागा निक्खमति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदेति, न च ताव कालं करोति, याव न तं पाप-कम्मं व्यन्तीहोति । तमेनं, भिक्खवे, निरयपाला पुन महानिरये पक्खिपन्ति ।

- “भूतपुब्बं, भिक्खवे, यमस्स रज्जो एतदहोसि – ‘ये किर, भो,
 20 लोके पापकानि अकुसलानि कम्मानि करोन्ति ते एवरूपा विविधा कम्मकारणा करीयन्ति । अहो वताहं मनुस्सत्तं लभेय्यं । तथागतो च लोके उप्पज्जेय्य अरहं सम्मासम्बुद्धो । तं चाहं भगवन्तं पयिरूपा-सेय्यं । सो च मे भगवा धम्मं देसेय्य । तस्स चाहं भगवतो धम्मं आजानेय्यं’ ति । तं खो पनाहं, भिक्खवे, नाञ्जस्स समणस्स वा
 25 ब्राह्मणस्स वा सुत्वा वदामि, अपि च यदेव सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेवाहं वदामी” ति ।

११. इदमवोच भगवा । इदं वत्वान सुगतो अथापरं एतद-वोच सत्था –

B. 225,
R. 187

१. वळिसेन – स्या०, रो० । २. ड्हति – सी०, स्या०, रो० । ३. उदरं – सी०, स्या० ।

“चोदिता देवदूतेहि, ये पमज्जन्ति माणवा ।
 ते दीघरत्तं सोचन्ति, हीनकायूपगा नरा ॥
 “ये च खो देवदूतेहि, सन्तो सप्पुरिसा इध ।
 चोदिता नप्पमज्जन्ति, अरियधम्मे कुदाचनं ॥
 “उपादाने भयं दिस्वा, जातिमरणसम्भवे ।
 अनुपादा विमुच्चन्ति, जातिमरणसङ्ख्ये ॥
 “ते खेमप्पत्ता^१ सुखिनो, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
 सब्बेवेरभयातीता, सब्बदुक्खं उपच्चगुं” ति ॥
 सुञ्जतवग्गो निट्ठितो ततियो ।

तस्सुद्धानं

द्विधा व सुञ्जता होति, अब्भुतधम्मबाकुलं ।
 अचिरवतभूमिजनामो, अनुरुद्धुपक्विकलेसं ।
 बालपण्डितो देवदूतं च ते दसा ति ॥

5

10

—:०:—

३१. भद्देकरत्तसुत्तं

§ १. भद्देकरत्तस्स उद्देसो

B. 226

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकंस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच – “भद्देकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसं च विभङ्गं
८ च देसिस्सामि”। तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच –

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकल्लहे अनागतं।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥
10 “पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति।
असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥
“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
“एवंविहारि आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं।
15 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि ॥

§ २. भद्देकरत्तस्स विभङ्गो

R. 188

२. “कथं च, भिक्खवे, अतीतं अन्वागमेति? ‘एवरूपो’
अहोसिं अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसिं
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंसज्जो अहोसिं अतीत-
मद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसिं अतीत-
20 मद्धानं’ ति तत्थ नन्दि समन्वानेति, ‘एवंविज्जाणो अहोसिं अतीत-

१. देसेस्सामि – म०। २. असंहिरं – स्या०। ३. विद्वा – स्या०। ४. एवरूपो – रो०।

मद्धानं' ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति - एवं खो, भिक्खवे, अतीतं
अन्वागमेति ।

“कथं च, भिक्खवे, अतीतं नान्वागमेति ? ‘एवंरूपो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंवेदनो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसञ्जो अहोसि 5
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंसङ्खारो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, ‘एवंविज्जाणो अहोसि
अतीतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति - एवं खो, भिक्खवे,
अतीतं नान्वागमेति ।

B. 227

३. “कथं च, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्खति ? ‘एवंरूपो सियं 10
अनागतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो सियं ... पे० ...
एवंसञ्जो सियं ... एवंसङ्खारो सियं ... एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानं
ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति - एवं खो, भिक्खवे, अनागतं पटिकङ्खति ।

“कथं च, भिक्खवे, अनागतं नप्पटिकङ्खति ? ‘एवंरूपो सियं
अनागतमद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं ... 15
एवंसञ्जो सियं ... एवंसङ्खारो सियं ... ‘एवंविज्जाणो सियं अनागत-
मद्धानं’ ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति - एवं खो, भिक्खवे, अनागतं
नप्पटिकङ्खति ।

४. “कथं च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति ? इध,
भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स 20
अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिस-
धम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति,
रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं
...पे०... सञ्जं ... सङ्खारे ... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाण-
वन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं - 25
एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति ।

R. 189

“कथं च, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति ? इध,
भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स
कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न 30

रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं ... न सञ्चं ... न सङ्खारे ... न विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विञ्जाणं, न विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं – एवं खो, भिक्खवे, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति ।

5 “अतीतं नान्वागमेय्यं, नप्पटिकञ्चे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

B. 228

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुबूहये ॥

10 “अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
“एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी ति ॥

“‘भद्देकरत्तस्स वो, भिक्खवे, उद्देसं च विभङ्गं च देसे-
स्सामी’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं” ति ।

15 ५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

३२. आनन्दभट्टेकरत्तसुत्तं

§ १. भगवता अनुञ्जातो आनन्दो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं^१ धम्मिया कथाय सन्दस्सेति समादपेति समुत्तेजेति सम्पहंसेति, भट्टेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च भासति ।

R. 190

अथ खो भगवा सायण्हसमयं^२ पटिसल्लानां^३ वुट्ठितो येनु- 5
पट्टानसाला तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि ।
निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “को नु खो, भिक्खवे, उप-
ट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि
सम्पहंसेसि, भट्टेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ?

“आयस्मा, भन्ते, आनन्दो उपट्टानसालायं भिक्खूनं धम्मिया 10
कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भट्टेकरत्तस्स
उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “यथा कथं
पन त्वं, आनन्द, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि
समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भट्टेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासी” ति ? 15 B. 229

§ २. आनन्देन व्याकृतं भट्टेकरत्तं

२. “एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि
समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भट्टेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च
अभासि —

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

20

१. भिक्खू — स्या०, रो० । २. सायण्हसमयं — सी०, स्या०, रो० । ३. पटिसल्लाना
— सी० ।

‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असङ्कप्पं, तं विद्वा^१ मनुब्रूहये ॥
 ‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 5 ‘एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भट्ठेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि ॥

३. ‘कथं च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ? एवरूपो अहोसिं
 अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसिं अतीत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंसञ्जो अहोसिं अतीतमद्धानं ति
 10 तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धानं ति तत्थ
 नन्दिं समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दिं
 समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

‘कथं च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ? एवरूपो अहोसिं
 अतीतमद्धानं ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो अहोसिं अतीत-
 15 मद्धानं ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंसञ्जो अहोसिं अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धानं
 ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

‘कथं च, आवुसो, अनागतं पटिकङ्खति ? एवरूपो सियं
 20 अनागतमद्धानं ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति, एवंवेदनो सियं...पे०...
 एवंसञ्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... एवंविज्जाणो सियं अनागत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दिं समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अनागतं
 पटिकङ्खति ।

‘कथं च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्खति ? एवरूपो सियं
 25 अनागतमद्धानं ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति, एवंवेदनो सियं...पे०...
 एवंसञ्जो सियं... एवंसङ्खारो सियं... एवंविज्जाणो सियं अनागत-
 मद्धानं ति तत्थ नन्दिं न समन्वानेति — एवं खो, आवुसो, अनागतं
 नप्पटिकङ्खति ।

‘कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति ? इध,

आवुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स
 अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
 अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं
 वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मि वा अत्तानं; वेदनं ... सञ्चं ...
 सङ्खारे ... विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं, 5
 अत्तनि वा विञ्जाणं, विञ्जाणस्मि वा अत्तानं—एवं खो, आवुसो,
 पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति।

‘कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति? इध,
 आवुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो
 अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो 10
 सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा
 अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मि वा अत्तानं; न वेदनं ... न
 सञ्चं ... न सङ्खारे ... न विञ्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विञ्जाणवन्तं
 वा अत्तानं, न अत्तनि वा विञ्जाणं, न विञ्जाणस्मि वा अत्तानं—
 एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति। 15

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकल्ले अनागतं।

R. 191

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति।

असंहिरं असङ्कुप्पं, तं विद्धा मनुब्रूह्ये ॥

‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे। 20

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

‘एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं।

तं वे भदेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

“एवं खो अहं, भन्ते, भिक्खूनं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि
 समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च 25
 अभासि” ति।

B. 231

§ ३. भगवतो अनुमोदना

४. “साधु, साधु, आनन्द! साधु खो त्वं, आनन्द, भिक्खूनं
 धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि, भदेक-
 रत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि—

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

... पे० ...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

- “कथं च, आनन्द, अतीतं अन्वागमेति...पे०...एवं खो, आनन्द,
 ५ अतीतं अन्वागमेति । कथं च, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति...पे०...
 एवं खो, आनन्द, अतीतं नान्वागमेति । कथं च, आनन्द, अनागतं
 पटिकङ्खति...पे०...एवं खो, आनन्द, अनागतं पटिकङ्खति । कथं च,
 आनन्द, अनागतं नप्पटिकङ्खति...पे०...एवं खो, आनन्द, अनागतं
 नप्पटिकङ्खति । कथं च, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति...पे०...
 १० एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति । कथं च, आनन्द,
 पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति...पे०...एवं खो, आनन्द, पच्चुप्पन्नेसु
 धम्मेसु न संहीरति ।

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

...पे० ...

- १५ तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

५. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति ।

३३. महाकचानभदेकरत्तसुतं

§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति तपोदारामे । अथ खो आयस्मा समिद्धि रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठायेन तपोदो तेनुपसङ्कमि गत्तानि परिसिञ्चितुं । तपोदे गत्तानि परिसिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुब्बापयमानो । अथ खो अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा 5 केवलकप्पं तपोदं ओभासेत्वा येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठिता खो सा देवता आयस्मन्तं समिद्धिं एतदवोच - “धारेसि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

R. 192

B. 232

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं 10 च । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

“अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा” ति ?

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा ति । त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा” ति ? 15

“अहं पि खो, भिक्खु न धारेमि भदेकरत्तियो गाथा ति । उगण्हाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्थसंहितो', भिक्खु, भदेकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको” ति । इदमवोच 20 सा देवता; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

२. अथ खो आयस्मा समिद्धि तस्सा रत्तिया अच्चयेन येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि भगवन्तं एतदवोच -

R. 193

- “इधाहं, भन्ते, रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय येन तपोदो तेनुपसङ्कमि गत्तानि परिसिञ्चितुं। तपोदे गत्तानि परिसिञ्चित्वा पच्चुत्तरित्वा एकचीवरो अट्ठासि गत्तानि पुब्बापयमानो। अथ खो भन्ते, अञ्जतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा
- 5 केवलकप्पं तपोदं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठिता खो सा देवता मं एतदवोच - ‘धारेसि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवतं एतदवोचं - ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। त्वं पनावुसो, धारेसि
- 10 भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति?

B. 233

‘अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ ति?

‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा ति। त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ ति?

15

- “अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा ति। उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परिया-पुणाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च। अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको’ ति। इदमवोच,
- 20 भन्ते, सा देवता; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि। साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च देसेतू’ ति।

“तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासि-स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा समिद्धि भगवतो पच्च-स्सोसि। भगवा एतदवोच -

25

- “अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं॥
“पच्चुप्पन्नं च यो घम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति।
असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विट्ठा मनुब्रूहये॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 “एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी” ति ॥

इदमवोच भगवा; इदं वत्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं ५
 पाविसि । अथ खो तेसं भिक्खूनं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतद-
 होसि – “इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा
 वित्थारेण अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो –

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकल्ले अनागतं ।
 यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥ 10
 ‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विट्ठा मनुबूहये ॥

‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे । B. 334
 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 ‘एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं । 15
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

“को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स
 वित्थारेणं अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं विभजेय्या” ति ?

§ २. आयस्मतो महाकच्चानस्स वित्थारदेसना

३. अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि – “अयं खो आयस्मा R. 194
 महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्म- 20
 चारीनं; पहीति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन
 उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं
 विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम;
 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा” ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिसु; 25
 उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं
 कथं साराणीयं’ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना

खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं – “इदं खो भो, आवुसो कच्चान, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो –

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

5

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

“तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि – ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो –

10

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

“को नु खो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या ति? तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं एतदहोसि – ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विञ्जूनं सब्रह्म-चारीनं, प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम’ ति । विभजतायस्मा महाकच्चानो” ति ।

B. 235

15

R. 195

25

४. “सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मञ्जेय्य; एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे’ एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मञ्जेय्य । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो आणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमत्तस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो ।

सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छे-
य्याथ, यथा वो भगवा व्याकरेय्य^१ तथा नं धारेय्याथा^२” ति ।

५. “अद्वावुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति,
चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता
अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो ५
अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम; यथा नो भगवा
व्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव
संवण्णितो सम्भावितो च विञ्चूनं सब्रह्मचारीनं; प्होति चायस्मा
महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महा- १०
कच्चानो अगरं करित्वा” ति ।

६. “तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासि-
स्सामी” ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चा-
नस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मां महाकच्चानो एतदवोच —

“यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा १५ B. 236
वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो —

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति॥

इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन २०
अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि—

७. ‘कथं च, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ? इति मे चक्खु^३
अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपा ति — तत्थ छन्दरागप्पटिबद्धं^४ होति
विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभि-
नन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं २५
इति सद्धा^५ ति ... पे० ... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्धा
ति ... इति मे जिह्वा अहोसि अतीतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे

R. 196

१. व्याकरेय्य — स्या०, रो० । २. चक्खुं — रो० । ३. छन्दरागपटिबन्धं — इति पि ।

४. सद्धो — सी०, रो० ।

कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोटुब्बा ति ... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति धम्मा ति - तत्थ छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अतीतं अन्वागमेति - एवं खो, आवुसो, अतीतं अन्वागमेति ।

- 5 'कथं च, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ? इति मे चक्खु अहोसि अतीतमद्धानं इति रूपा ति - तत्थ न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति । इति मे सोतं अहोसि अतीतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं अहोसि अतीतमद्धानं इति गन्धा ति ... इति मे जिह्वा अहोसि अतीतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो अहोसि अतीतमद्धानं इति फोटुब्बा ति ... इति मे मनो अहोसि अतीतमद्धानं इति धम्मा ति - तत्थ न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अतीतं नान्वागमेति - एवं खो, आवुसो, अतीतं नान्वागमेति ।

B. 237

८. 'कथं च, आवुसो, अनागतं पटिकङ्खति ? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिधानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकङ्खति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति गन्धा ति ... इति मे जिह्वा सिया अनागतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोटुब्बा ति ... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति धम्मा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं पणिदहति, चेतसो पणिधानपच्चया तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो अनागतं पटिकङ्खति - एवं खो, आवुसो, अनागतं पटिकङ्खति ।

R. 197

९. 'कथं च, आवुसो, अनागतं नप्पटिकङ्खति ? इति मे चक्खु सिया अनागतमद्धानं इति रूपा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिधानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकङ्खति । इति मे सोतं सिया अनागतमद्धानं इति सद्दा ति ... पे० ... इति मे घानं सिया अनागतमद्धानं इति

गन्धा ति ... इति मे जिह्वा सिया अनागतमद्धानं इति रसा ति ... इति मे कायो सिया अनागतमद्धानं इति फोटुब्बा ति ... इति मे मनो सिया अनागतमद्धानं इति धम्मा ति - अप्पटिलद्धस्स पटिलाभाय चित्तं नप्पणिदहति, चेतसो अप्पणिधानपच्चया न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो अनागतं नप्पटिकङ्कति - एवं खो, आवुसो, अनागतं ५ नप्पटिकङ्कति ।

१०. 'कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति'? यं चावुसो, चक्खु ये च रूपा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति । यं १० चावुसो, सोतं ये च सद्दा ... पे० ... यं चावुसो, धानं ये च गन्धा ... या चावुसो, जिह्वा ये च रसा ... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा ... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स तदभिनन्दति, तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहि- १५ रति - एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहिरति ।

'कथं च, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति'? यं चावुसो, चक्खु ये च रूपा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, न छन्दरागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु २० न संहिरति । यं चावुसो, सोतं ये च सद्दा ... पे० ... यं चावुसो, धानं ये च गन्धा ... या चावुसो, जिह्वा ये च रसा ... यो चावुसो, कायो ये च फोटुब्बा ... यो चावुसो, मनो ये च धम्मा - उभयमेतं पच्चुप्पन्नं । तस्मिं चे पच्चुप्पन्ने न छन्दरागप्पटिबद्धं होति विञ्जाणं, न छन्द- २५ रागप्पटिबद्धत्ता विञ्जाणस्स न तदभिनन्दति, न तदभिनन्दन्तो पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति - एवं खो, आवुसो, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहिरति ।

B. 238

B. 198

११. "यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दि-
सित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो -

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
 ५ अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना
 च पन तुम्हे आयस्मतो भगवन्तं येव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटि-
 पुच्छेय्याथ, यथा वो भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्याथा” ति ।

§ ३. तथागतस्स अनुमोदना

१२. अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं
 अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु;
 10 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं
 निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “यं खो नो, भन्ते,
 भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा
 उट्ठायासना विहारं पविट्ठो—

‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

15

... पे० ...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि – ‘इदं
 खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं
 अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो—

B. 239 20

अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विट्ठा मनुब्रूहये ॥

अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।

25

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी ति ॥

वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या' ति ? तेसं
 नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि - 'अयं खो आयस्मा' महाकच्चानो
 सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च विञ्जूनं सब्रह्मचारीनं, प्होति
 चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स
 वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून ६
 मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा
 आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति । अथ खो मयं,
 भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आय-
 स्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता
 महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि १०
 अत्थो विभत्तो" ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापञ्जो, भिक्खवे
 महाकच्चानो । मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ,
 अहं पि तं एवमेवं व्याकरेय्यं यथा तं महाकच्चानेन व्याकतं । एसो,
 चेवेतस्स अत्थो । एवं च नं धारेथा" ति । १५

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
 अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

३४. लोमसकङ्गियभदेकरत्तसुत्तं

§ १. चन्दनदेवपुत्तेन उस्ताहितो भिक्खु

B. 240

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन आयस्मा
लोमसकङ्गियो सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे। अथ
खो चन्दनो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं
5 निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनायस्मा लोमसकङ्गियो तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्टासि। एकमन्तं ठितो खो चन्दनो देवपुत्तो
आयस्मन्तं लोमसकङ्गियं एतदवोच – “धारेसि त्वं, भिक्खु, भदेक-
रत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

R. 200

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं
10 च। त्वं पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा” ति ?

“अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भदेकरत्तस्स उद्देसं च
विभङ्गं च। धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा” ति ?

“न खो अहं, आवुसो, धारेमि भदेकरत्तियो गाथा। त्वं
पनावुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा” ति ?

15 “धारेमि खो अहं, भिक्खु, भदेकरत्तियो गाथा” ति।

“यथा कथं पन त्वं, आवुसो, धारेसि भदेकरत्तियो गाथा” ति ?

“एकमिदं, भिक्खु, समयं भगवा देवेसु तावत्तिसेसु विहरति
पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं। तत्र भगवा देवानं तावत्तिसानं
भदेकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि—

20 ‘अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं चं अनागतं ॥

‘पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
 असंहीरं असङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥
 ‘अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे ।
 न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥
 ‘एवंविहारि आतापि, अहोरत्तमतन्दितं ।
 तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ॥

5

“एवं खो अहं, भिक्खु, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । उग्ग-
 ण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि
 त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्खु,
 भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स
 उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको” ति । इदमवोच चन्दनो
 देवपुत्तो । इदं वत्वा तत्थेवन्तरघायि ।

B. 241

10

२. अथ खो आयस्मा लोमसकङ्गियो तस्सा रत्तिया अच्चयेन
 सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सावत्थि तेन चारिकं
 पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सावत्थि जेतवनं अनाथ-
 पिण्डिकस्स आरामो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं
 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा
 लोमसकङ्गियो भगवन्तं एतदवोच -

R. 201

15

“एकमिदाहं, भन्ते, समयं सक्केसु विहरामि कपिलवत्थुस्मिं
 निग्रोधारामे । अथ खो, भन्ते, अञ्जतरो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय
 रत्तिया अभिक्कन्तवणो केवलकप्पं निग्रोधारामं ओभासेत्वा येनाहं
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्टासि । एकमन्तं ठितो खो
 भन्ते, सो देवपुत्तो मं एतदवोच - ‘धारेसि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स
 उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति ? एवं वुत्ते अहं, भन्ते, तं देवपुत्तं एतद-
 वोचं - ‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं
 च । त्वं पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं चा’ ति ?

20

25

‘अहं पि खो, भिक्खु, न धारेमि भद्देकरत्तस्स उद्देसं च
 विभङ्गं च । धारेसि पन त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

‘न खो अहं, आवुसो, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । त्वं
 पनावुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

30

‘धारेमि खो अहं, भिक्खु, भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ।

‘यथा कथं पन त्वं, आवुसो, धारेसि भद्देकरत्तियो गाथा’ ति ?

‘एकमिदं, भिक्खु, समयं भगव देवेसु तावतिंसेसु विहरति
पारिच्छत्तकमूले पण्डुकम्बलसिलायं । तत्र खो भगवा देवानं ताव-
5 तिसानं भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च अभासि—
अतीतं नान्वागमेय्य नप्पटिकह्वे अनागतं ।

...पे०...

तं वे भद्देकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी’ ति ।

‘एवं खो अहं, भिक्खु, धारेमि भद्देकरत्तियो गाथा । उग्ग-
B. 242 10 ण्हाहि त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; परियापुणाहि
त्वं, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च; धारेहि त्वं, भिक्खु,
भद्देकरत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च । अत्थसंहितो, भिक्खु, भद्देकरत्तस्स
उद्देसो च विभङ्गो च आदिब्रह्मचरियको’ ति । इदमवोच, भन्ते, सो
देवपुत्तो; इदं वत्वा तत्थेवन्तरधायि । साधु मे, भन्ते, भगवा भद्देक-
रत्तस्स उद्देसं च विभङ्गं च देसेतू’ ति ।

§ २. भगवतो भद्देकरत्तदेसना

15 ३. “जानासि पन त्वं, भिक्खु, तं देवपुत्तं” ति ?

“न खो अहं, भन्ते, जानामि तं देवपुत्तं” ति ।

“चन्दनो नाम सो, भिक्खु, देवपुत्तो । चन्दनो, भिक्खु,
देवपुत्तो अट्ठि^१ कत्वा^२ मनसि कत्वा सब्बचेतसा^३ समन्नाहरत्वा
ओहितसोतो धम्मं सुणाति । तेन हि, भिक्खु, सुणाहि, साधुकं मनसि
20 करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा
लोमसकङ्गियो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच—

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकह्वे अनागतं ।

यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।

25 असंहीरं असङ्कल्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जञ्जा मरणं सुवे ।

न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

१-१. अट्ठिकत्वा — सी०, स्या०, रो० । २. सब्बं चेतसो — सी०, स्या०, रो० ।

“एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनि ॥

“कथं च, भिक्खु, अतीतं अन्वागमेति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु,
अतीतं अन्वागमेति । कथं च, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति ... पे० ...
एवं खो, भिक्खु, अतीतं नान्वागमेति । कथं च, भिक्खु, अनागतं ५
पटिकङ्खति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, अनागतं पटिकङ्खति । कथं च,
भिक्खु, अनागतं नप्पटिकङ्खति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, अनागतं
नप्पटिकङ्खति । कथं च, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति ... पे० ...
एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु संहीरति । कथं च, भिक्खु,
पच्चुप्पन्नेसु धम्मेसु न संहीरति ... पे० ... एवं खो, भिक्खु, पच्चुप्पन्नेसु १०
धम्मेसु न संहीरति ।

R. 202

“अतीतं नान्वागमेय्य, नप्पटिकङ्खे अनागतं ।
यदतीतं पहीनं तं, अप्पत्तं च अनागतं ॥

“पच्चुप्पन्नं च यो धम्मं, तत्थ तत्थ विपस्सति ।
असंहीरं अङ्कुप्पं, तं विद्वा मनुब्रूहये ॥

B. 243

15

“अज्जेव किच्चमातप्पं, को जज्जा मरणं सुवे ।
न हि नो सङ्गरं तेन, महासेनेन मच्चुना ॥

“एवंविहारिं आतापिं, अहोरत्तमतन्दितं ।
तं वे भदेकरत्तो ति, सन्तो आचिक्खते मुनी”ति ॥

४. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा लोमसकङ्गियो २०
भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

३५. चुळकम्मविभङ्गसुत्तं

§ १. मनुस्सानं हीनप्पणीतताय को हेतु

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो सुभो माणवो तोदेय्य-
पुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं
सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि।
५ एकमन्तं निसिन्नो खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच –
“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानं
येव सत्तं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति^१ हीनप्पणीतता? दिस्सन्ति हि, भो
गोतम, मनुस्सा अप्पायुका, दिस्सन्ति दीघायुका; दिस्सन्ति बब्हाबाधा,
दिस्सन्ति अप्पाबाधा; दिस्सन्ति दुब्बणा, दिस्सन्ति वण्णवन्तो;
१० दिस्सन्ति अप्पेसक्खा, दिस्सन्ति महेसक्खा; दिस्सन्ति अप्पभोगा,
दिस्सन्ति महाभोगा; दिस्सन्ति नीचकुलीना^३, दिस्सन्ति उच्चाकुलीना;
दिस्सन्ति दुप्पञ्जा, दिस्सन्ति पञ्जवन्तो। को नु खो, भो गोतम,
हेतु को पच्चयो येन मनुस्सानं येव सत्तं मनुस्सभूतानं दिस्सन्ति
हीनप्पणीतता” ति?

R. 203

§ २. कम्महेतुका मनुस्सानं हीनप्पणीतता

B. 244 15

२. “कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्मयोनी^४
कम्मबन्धू कम्मप्पटिसरणा। कम्मं सत्ते विभजति यदिदं – हीन-
प्पणीतताया” ति।

- “न खो अहं इमस्स भोतो गोतमस्स सद्धित्तेन भासितस्स
वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि। साधु मे
२० भवं गोतमो तथा धम्मं देसेतु यथा अहं इमस्स भोतो गोतमस्स
सद्धित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं
आजानेय्यं” ति।

१. चुळकम्म० – सी०। २. दिस्सति – रो०, स्या०। ३. नीचा कुलीना – स्या०,
रो०। ४. कम्मयोनि – सी०।

३. “तेन हि, माणव, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति। “एवं, भो” ति खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

“इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपाती होति लुट्ठो लोहितपाणि हतपहते निविट्ठो अदयापन्नो पाणभूतेसु। 5
सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पायुको होति। अप्पायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपाती होति लुट्ठो 10
लोहितपाणि हतपहते निविट्ठो अदयापन्नो पाणभूतेसु।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहितसत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं 15
उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दीघायुको होति। दीघायुकसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति निहितदण्डो निहित-
सत्थो, लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति। 20

४. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं विहेठकजातिको होति, पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे 25
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति बव्हाबाधो होति। बव्हाबाधसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — सत्तानं विहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन 30
वा। सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा

परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति
 यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पाबाधो होति । अप्पाबाधसंवत्तनिका एसा,
 माणव, पटिपदा यदिदं – सत्तानं अविहेठकजातिको होति पाणिना
 ५ वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा ।

५. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा कोधनो
 होति उपायासबहुलो; अप्पं पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति
 ब्यापज्जति पतिट्ठीयति कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।
 सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा
 १० अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं
 आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुब्बण्णो होति । दुब्बण्णसंवत्तनिका
 एसा, माणव, पटिपदा यदिदं – कोधनो होति उपायासबहुलो;
 अप्पं पि वुत्तो समानो अभिसज्जति कुप्पति ब्यापज्जति पतिट्ठीयति
 १५ कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अक्कोधनो
 होति अनुपायासबहुलो; बहुं पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न
 कुप्पति न ब्यापज्जति न पतिट्ठीयति न कोपं च दोसं च अप्पच्चयं
 च पातुकरोति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स
 २० भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा
 परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति
 यत्थ यत्थ पच्चाजायति पासादिको होति । पासादिकसंवत्तनिका
 एसा, माणव, पटिपदा यदिदं – अक्कोधनो होति अनुपायास-
 बहुलो; बहुं पि वुत्तो समानो नाभिसज्जति न कुप्पति न ब्यापज्जति
 २५ न पतिट्ठीयति न कोपं च दोसं च अप्पच्चयं च पातुकरोति ।

६. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा इस्सा-
 मनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति
 उपदुस्सति इस्सं बन्धति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन
 कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।
 ३० नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं

उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति अप्पे-
सक्खो होति । अप्पेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं –
इस्सामनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु इस्सति
उपदुस्सति इस्सं बन्धति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अनिस्सा- 5 R. 205
मनको होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति
न उपदुस्सति न इस्सं बन्धति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं
समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।
नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महेसक्खो होति । 10
महेसक्खसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं – अनिस्सामनको
होति; परलाभसक्कारगरुकारमाननवन्दनपूजनासु न इस्सति न उप-
दुस्सति न इस्सं बन्धति ।

७. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा न दाता
होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्ध- 15
विलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समा-
दिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उप-
पज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं
निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति
अप्पभोगो होति । अप्पभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं – 20 B. 247
न दाता होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं माला-
गन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा दाता
होति समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं माला-
गन्धविलेपनं सेय्यावसथपदीपेय्यं । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं 25
समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । नो
चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, सचे
मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महाभोगो होति ।
महाभोगसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं – दाता होति
समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा अन्नं पानं वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं 30
सेय्यावसथपदीपेय्यं ।

८. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा थद्धो होति अतिमानी; अभिवादेतब्बं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातब्बं न सक्करोति, गरुकातब्बं न गरुकरोति, मानेतब्बं न मानेति, पूजे-
 5 तब्बं न पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति नीचकुलीनो होति । नीचकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—थद्धो होति
 10 अतिमानी; अभिवादेतब्बं न अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं न पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स न आसनं देति, मग्गारहस्स न मग्गं देति, सक्कातब्बं न सक्करोति, गरुकातब्बं न गरुकरोति, मानेतब्बं न मानेति, पूजेतब्बं न पूजेति ।

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा अत्थद्धो
 15 होति अनतिमानी; अभिवादेतब्बं अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं पच्चु-
 ट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गारहस्स मग्गं देति, सक्कातब्बं सक्करोति, गरुकातब्बं गरुकरोति, मानेतब्बं मानेति, पूजेतब्बं पूजेति । सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा
 B. 248 20 सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति उच्चाकुलीनो होति । उच्चाकुलीनसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं—अत्थद्धो होति अनतिमानी; अभिवादेतब्बं अभिवादेति, पच्चुट्ठातब्बं पच्चुट्ठेति, आसनारहस्स आसनं देति, मग्गा-
 रहस्स मग्गं देति, सक्कातब्बं सक्करोति, गरुकातब्बं गरुकरोति, माने-
 25 तब्बं मानेति, पूजेतब्बं पूजेति ।

९. “इध, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छिता होति—‘किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवि-
 तब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा
 30 पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती’ ति ? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं

दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति दुप्पञ्जो होति । दुप्पञ्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा न परिपुच्छिता होति — 'किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती' ति ?

“इध पन, माणव, एकच्चो इत्थी वा पुरिसो वा समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति — 'किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती' ति ? सो तेन कम्मेन एवं समत्तेन एवं समादिन्नेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । नो चे कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति, सचे मनुस्सत्तं आगच्छति यत्थ यत्थ पच्चाजायति महापञ्जो होति । महापञ्जसंवत्तनिका एसा, माणव, पटिपदा यदिदं — समणं वा ब्राह्मणं वा उपसङ्कमित्वा परिपुच्छिता होति — 'किं, भन्ते, कुसलं, किं अकुसलं; किं सावज्जं, किं अनवज्जं; किं सेवितब्बं, किं न सेवितब्बं; किं मे करीयमानं दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय होति, किं वा पन मे करीयमानं दीघरत्तं हिताय सुखाय होती' ति ?

१०. “इति खो, माणव, अप्पायुकसंवत्तनिका पटिपदा अप्पायुकत्तं उपनेति, दीघायुकसंवत्तनिका पटिपदा दीघायुकत्तं उपनेति; बन्हाबाधसंवत्तनिका पटिपदा बन्हाबाधत्तं उपनेति, अप्पाबाधसंवत्तनिका पटिपदा अप्पाबाधत्तं उपनेति; दुब्बण्णसंवत्तनिका पटिपदा दुब्बण्णत्तं उपनेति, पासादिकसंवत्तनिका पटिपदा पासादिकत्तं उपनेति; अप्पेसक्खसंवत्तनिका पटिपदा अप्पेसक्खत्तं उपनेति, महेसक्खसंवत्तनिका पटिपदा महेसक्खत्तं उपनेति; अप्पभोगसंवत्तनिका पटिपदा अप्पभोगत्तं उपनेति, महाभोगसंवत्तनिका पटिपदा महाभोगत्तं

R. 206

B. 349

उपनेति; नीचकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा नीचकुलीनत्तं उपनेति,
 उच्चाकुलीनसंवत्तनिका पटिपदा उच्चाकुलीनत्तं उपनेति; दुप्पञ्ज-
 संवत्तनिका पटिपदा दुप्पञ्जत्तं उपनेति, महापञ्जसंवत्तनिका पटिपदा
 महापञ्जत्तं उपनेति। कम्मस्सका, माणव, सत्ता कम्मदायादा कम्म-
 ६ योनी कम्मबन्धू कम्मप्पटिसरणा। कम्मं सत्ते विभजति यदिदं—
 हीनप्पणीतताया” ति।

§ ३. तोदेय्यपुत्तस्स उपासकत्तपटिवेदना

११. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच —
 “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो
 गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स
 १० वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — ‘चक्खुमन्तो
 रूपानि दक्खन्ती” ति ; एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन
 धम्मो पकासितो। एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च
 भिक्खुसङ्घं च। उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं
 सरणं गतं” ति।

—:०:—

३६. महाकम्मविभङ्गसुत्तं

§ १. पोतलिपुत्त-समिद्धि-उदायिवत्थु

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळु-
वने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा समिद्धि अरञ्ज-
कुटिकायं^१ विहरति । अथ खो पोतलिपुत्तो परिब्बाजको जङ्घाविहारं
अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येनायस्मा समिद्धि तेनुपसङ्कमि; उप-
सङ्कमित्वा आयस्मता समिद्धिना सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं
साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पोतलि-
पुत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच — “सम्मुखा मेतं,
आवुसो समिद्धि, समणस्स गोतमस्स सुतं, सम्मुखा पटिग्गहितं^३ —
'मोघं कायकम्मं मोघं वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्चं' ति । अत्थि च^४
सा^५ समापत्ति यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती” ति ?

R. 207

B. 250

5

10

“मा हेवं^६, आवुसो पोतलिपुत्त, अवच; मा^७ हेवं, आवुसो
पोतलिपुत्त, अवच^८; मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि^९ । न हि साधु भग-
वतो अब्भक्खानं । न हि भगवा एवं वदेय्य — ‘मोघं कायकम्मं मोघं
वचीकम्मं, मनोकम्ममेव सच्चं’ ति । अत्थि च खो सा, आवुसो,
समापत्ति यं समापत्तिं समापन्नो न किञ्चि वेदियती” ति ।

15

“कीवचिरं पब्बजितोसि, आवुसो समिद्धी” ति ?

“न चिरं, आवुसो ! तीणि वस्सानी” ति ।

“एत्थ दानि मयं थेरे भिक्खू किं वक्खाम, यत्र हि नाम एवं-
नवो भिक्खु सत्थारं परिरक्खितब्बं मञ्जिस्सति । सञ्चेतनिकं, आवुसो
समिद्धि, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा किं सो वेदियती” ति ?

20

“सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय
मनसा दुक्खं सो वेदियती” ति ।

१. ० कुटिकाय — सी०, रो० । २. मे तं — रो० । ३. पटिग्गहीतं — सी०, रो० ।
४-४. चेसा — सी० । ५. एवं — सी०, स्या०, रो० । ६-६. स्या०, कं० पोत्थकेसु नत्थि ।
७. अब्भाचिक्ख — स्या० ।

अथ खो पोतलिपुत्तो परिब्बाजको आयस्मतो समिद्धिस्स भासितं नेव अभिनन्दि नप्पटिक्कोसि; अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्को-
सित्वा उट्ठायासना पक्कामि।

- R. 203 5 अथ खो आयस्मा समिद्धि अचिरपक्कन्ते पोतलिपुत्ते परिब्बाजके येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मतो आनन्देन सद्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा समिद्धि यावतको अहोसि पोतलिपुत्तेन परिब्बाजकेन सद्धि कथासल्लापो तं सब्बं आय-
स्मतो आनन्दस्स आरोचेसि।
- 10 एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं समिद्धि एतदवोच -
“अत्थि खो इदं^१, आवुसो समिद्धि, कथापाभतं भगवन्तं दस्सनाय।
B. 251 आयामावुसो समिद्धि, येन भगवा तेनुपसङ्गमिस्साम^२; उपसङ्गमित्वा एतमत्थं भगवतो आरोचेस्साम^३। यथा नो भगवा व्याकरिस्सति^४ तथा नं धारेस्सामा^५” ति। “एवमावुसो” ति खो आयस्मा समिद्धि
15 आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसि।

- अथ खो आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च समिद्धि येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको अहोसि आयस्मतो समिद्धिस्स पोतलिपुत्तेन परिब्बाजकेन सद्धि कथा-
20 सल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि। एवं वुत्ते, भगवा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच - “दस्सनं पि खो अहं, आनन्द, पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स नाभिजानामि, कुतो पनेवरूपं कथासल्लापं? इमिना च^६, आनन्द, समिद्धिना मोघपुरिसेन पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स विभज्जव्याकरणीयो^७ पञ्चो एकंसेन व्याकतो” ति। एवं वुत्ते, आयस्मा
25 उदायी^८ भगवन्तं एतदवोच - “सचे पन, भन्ते, आयस्मता समिद्धिना इदं सन्धाय भासितं - यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि” ति।

१. इमं - सी०, रो०। २. उपसङ्गमेय्याम - सी०, स्या०, रो०। ३. आरोचेय्याम - सी०, स्या०, रो०। ४. व्याकरिस्सति - सी०। ५. धारेय्यामा - सी०, स्या०, रो०। ६. व - सी०, स्या०, रो०। ७. विभज० - स्या०; विभज्जव्याकरणीयो - सी०। ८. उदायि - स्या०, रो०।

३. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “पस्ससि’
 नो’ त्वं, आनन्द, इमस्स उदायिस्स मोघपुरिसस्स उम्मगं ? अञ्जासि
 खो अहं, आनन्द — ‘इदानेवायं उदायी मोघपुरिसो उम्मज्जमानो
 अयोनिसो उम्मज्जिस्सती’ ति । आदि’ येव’, आनन्द, पोतलिपुत्तेन
 परिब्बाजकेन तिस्सो वेदना पुच्छिता । सचायं, आनन्द, समिद्धि 5
 मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स एवं पुट्ठो एवं व्याकरेय्य —
 ‘सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा
 सुखवेदनीयं सुखं सो वेदयति’; सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त,
 कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा दुक्खवेदनीयं दुक्खं सो वेदयति;
 सञ्चेतनिकं, आवुसो पोतलिपुत्त, कम्मं कत्वा कायेन वाचाय मनसा 10
 अदुक्खमसुखवेदनीयं अदुक्खमसुखं सो वेदयती’ ति । एवं व्याकरमानो
 खो, आनन्द, समिद्धि मोघपुरिसो पोतलिपुत्तस्स परिब्बाजकस्स सम्मा
 व्याकरमानो’ व्याकरेय्य । अपि च, आनन्द, के च अञ्जतित्थिया’
 परिब्बाजका’ बाला अव्यत्ता के च तथागतस्स महाकम्मविभङ्गं
 जानिस्सन्ति ? सचे तुम्हे, आनन्द, सुणेर्याथ तथागतस्स महाकम्म- 15
 विभङ्गं विभजन्तस्सा” ति ।

R. 209

B. 252

§ २. भगवतो महाकम्मविभङ्गे व्याकरणं -

४. “एतस्स, भगवा, कालो, एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा
 महाकम्मविभङ्गं विभजेय्य । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति ।
 “तेन हानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”
 ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । 20
 भगवा एतदवोच —

चत्तारो पुगला

५. “चत्तारोमे, आनन्द, पुगला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मि ।
 कतमे चत्तारो ? इधानन्द, एकच्चो पुगलो इध पाणातिपाती होति,
 अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुण-

१-१. पस्स खो — सी०, स्या०, रो० । २-२. आदिसोव — सी०; आदिसो व — रो० ।

३. वेदियति — सी०, स्या०, रो० । ४. सी०, स्या०, रो०, कं० पोत्थकेसु नत्थि । ५-५. अञ्ज-
 तित्थियपरिब्बाजका — स्या०, रो० ।

वाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु^१ होति, ब्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि^२ होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति^३ ।

“इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाती होति,
 ५ अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणवाचो होति, फरुसवाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्झालु होति, ब्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठि होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

R. 210 “इधानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो
 10 होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय^४ वाचाय^५ पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अब्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि^६ होति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

B. 283 “इध पनानन्द, एकच्चो पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो
 15 होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अब्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति । सो
 20 कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति ।

६. “इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्प-
 मन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसि-
 कारमन्वाय तथारूपं चेतोसर्माधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन
 चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध
 25 पाणातिपातिं अदिन्नादायिं कामेसुमिच्छाचारिं मुसावादिं पिसुणवाचं^७
 फरुसवाचं^८ सम्फप्पलापिं अभिज्झालुं ब्यापन्नचित्तं मिच्छादिट्ठिं कायस्स
 भेदा परं मरणा पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं ।

१. अभिज्झालू — सी०, रो० । २. मिच्छादिट्ठी — सी०, स्या०, रो० । ३. उप-
 ज्जति — रो० । ४-४. पिसुणाय वाचा — सी०; पिसुणावाचा — रो० । ५. सम्मादिट्ठी —
 सी०, स्या०, रो० । ६. पिसुणवाचि — स्या०; पिसुणावाचि — रो० । ७. फरुसवाचि —
 स्या०; फरुसावाचि — रो० ।

सो एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको । अमाहं’ पुग्गलं अद्दसं इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठिं कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’ ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणा-
तिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा 5
परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति, ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं ज्ञाणं’ ति । इति सो यदेव तस्स सामं ज्ञातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा^१ अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । 10

“इध पनानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्प-
मन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमदमन्वाय सम्मामनसिकार-
मन्वाय तथारूपं चेतोसर्माधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध 15
पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपन्नं । सो एवमाह — ‘नत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको । अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा 20
परं मरणा पस्सामि सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपन्नं’ ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो 20
सो कायस्स भेदा परं मरणा सुग्गतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं ज्ञाणं’ ति । इति सो यदेव तस्स सामं ज्ञातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । 25

“इधानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्पमन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकारमन्वाय तथारूपं चेतोसर्माधिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध पाणातिपाता

- पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतं मुसा-
 वादा पटिविरतं पिसुणाय वाचाय पटिविरतं फरुसाय वाचाय पटि-
 विरतं सम्फप्पलापा पटिविरतं अनभिज्झालुं अब्यापन्नचित्तं सम्मादिट्ठि,
 कायस्स भेदा परं मरणा पस्सति सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं । सो
 5 एवमाह — ‘अत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, अत्थि सुचरितस्स
 विपाको । अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना
 पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि, सुगतिं
 सग्गं लोकं उपपन्नं’ ति । सो एवमाह — ‘यो किर, भो, पाणातिपाता
 पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि सब्बो सो
 10 कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति
 ते सम्मा जानन्ति; ये अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं ज्ञाणं’ ति । इति
 सो यदेव तस्स सामं ज्ञातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा
 परामासा अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्जं’ ति ।

- “इध पनानन्द, एकच्चो समणो वा ब्राह्मणो वा आतप्प-
 15 मन्वाय पधानमन्वाय अनुयोगमन्वाय अप्पमादमन्वाय सम्मामनसिकार-
 मन्वाय तथारूपं चेतोसमार्धिं फुसति यथासमाहिते चित्ते दिब्बेन
 R. 212 चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन अमुं पुग्गलं पस्सति — इध
 पाणातिपाता पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा
 पस्सति अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं । सो एवमाह —
 20 ‘नत्थि किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, नत्थि सुचरितस्स विपाको ।
 B. 255 अमाहं पुग्गलं अद्दसं — इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना
 पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि
 अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’ ति । सो एवमाह — ‘यो
 किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ...
 25 सम्मादिट्ठि’, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनि-
 पातं निरयं उपपज्जति । ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये
 अज्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं ज्ञाणं’ ति । इति सो यदेव तस्स
 सामं ज्ञातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा
 अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमज्जं’ ति ।

७. “तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह –
 ‘अत्थि किर, भो, पापकानि कम्मनि, अत्थि दुच्चरितस्स विपाको’
 ति इदमस्स अनुजानामि; यं पि सो एवमाह – ‘अमाहं पुगलं
 अद्दसं – इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, कायस्स
 भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं’ ५
 ति इदं पिस्स अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह – ‘यो किर, भो,
 पाणातिपाती अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स
 भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ ति
 इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो एवमाह – ‘ये एवं जानन्ति ते
 सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणं’ ति इदं 10
 पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं
 सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति –
 ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति इदं पिस्स नानुजानामि। तं किस्स
 हेतु? अञ्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं
 होति। 15

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह – ‘नत्थि
 किर, भो, पापकानि कम्मनि, नत्थि दुच्चरितस्स विपाको’ ति
 इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह – ‘अमाहं पुगलं
 अद्दसं – इध पाणातिपातिं अदिन्नादायिं ... पे० ... मिच्छादिट्ठि कायस्स
 भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सग्गं लोकं उपपन्नं’ ति इदमस्स 20
 अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह – ‘यो किर, भो, पाणातिपाती
 अदिन्नादायी ... पे० ... मिच्छादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा
 सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जती’ ति इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो
 एवमाह – ‘ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अञ्जथा जानन्ति,
 मिच्छा तेसं जाणं’ ति इदं पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स 25
 सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा
 अभिनिविस्स वोहरति – ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति इदं पिस्स
 नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अञ्जथा हि, आनन्द, तथागतस्स
 महाकम्मविभङ्गे जाणं होति।

R. 213

B. 256

25

“तत्रानन्द, ख्वायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह – ‘अत्थि 30

किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, अत्थि सुचरितस्स विपाको' ति इदमस्स अनुजानामि; यं पि सो एवमाहं – 'अमाहं पुगलं अहंसं – इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि सुगतिं सगं लोकं उपपन्नं' ति
 ५ इदं पिस्स अनुजानामि; यं च खो सो एवमाह – 'यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती' ति इदमस्स नानुजानामि; यं पि सो एवमाह – 'ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्झथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणं' ति इदं
 १० पिस्स नानुजानामि; यं पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति – 'इदमेव सच्चं, मोघमज्झं' ति इदं पिस्स नानुजानामि। तं किस्स हेतु? अज्झथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति।

“तत्रानन्द, खायं समणो वा ब्राह्मणो वा एवमाह – 'नत्थि
 १५ किर, भो, कल्याणानि कम्मनि, नत्थि सुचरितस्स विपाको' ति इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह – 'अमाहं पुगलं अहंसं – इध पाणातिपाता पटिविरतं अदिन्नादाना पटिविरतं ... पे० ... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा पस्सामि अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्नं' ति इदमस्स अनुजानामि; यं च खो सो
 २० एवमाह – 'यो किर, भो, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ... पे० ... सम्मादिट्ठि, सब्बो सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती' ति इदमस्स नानुजानामि; यं च खो सो एवमाह – 'ये एवं जानन्ति ते सम्मा जानन्ति; ये अज्झथा जानन्ति, मिच्छा तेसं जाणं' ति इदं पिस्स नानुजानामि; यं
 २५ पि सो यदेव तस्स सामं जातं सामं दिट्ठं सामं विदितं तदेव तत्थ थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति – 'इदमेव सच्चं, मोघमज्झं' ति इदं पिस्स नानुजानामि। तं कस्स हेतु? अज्झथा हि, आनन्द, तथागतस्स महाकम्मविभङ्गे जाणं होति।

R. 214

B. 257

चत्तारि कम्मनि

८. “तत्रानन्द, खायं पुगलो इध पाणातिपाती अदिन्ना-

दायी ...पे०... मिच्छादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपात निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छादिट्ठि समत्ता समादिन्ना^१। तेन^२ सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। 5 यं च खो सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव धम्मं विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज^३ वा अपरे वा परियाये।

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाती अदिन्नादायी ...पे०... मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उप- 10 पज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना। तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति। यं^४ च खो^५ सो इध पाणातिपाती होति अदिन्नादायी होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति तस्स दिट्ठेव 15 धम्मं विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये।

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति कल्याणकम्मं सुखवेदनीयं, 20 मरणकाले वास्स होति सम्मादिट्ठि समत्ता समादिन्ना। तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति। यं च खो सो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति अदिन्नादाना पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, तस्स दिट्ठेव धम्मं विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये। 25

“तत्रानन्द, ख्वायं पुग्गलो इध पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो ...पे०... सम्मादिट्ठि, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति, पुब्बे वास्स तं कतं होति पापकम्मं दुक्खवेदनीयं, पच्छा वास्स तं कतं होति पापकम्मं

R. 215

B. 258

१. समादिण्णा - रो०। २. उपपज्जं - सी०; उप्पज्जं - रो०; उपपज्जे - स्या०।

३-३. सचे खो - सी०, रो०।

दुक्खवेदनीयं, मरणकाले वास्स होति मिच्छोदिट्ठि समत्ता समादिन्ना ।
 तेन सो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं
 उपपज्जति । यं च खो सो इध पाणातिपाता पटिविरतो होति,
 अदिन्नादाना पटिविरतो होति ...पे०...सम्मादिट्ठि होति, तस्स दिट्ठेव
 ५ धम्मं विपाकं पटिसंवेदेति उपपज्ज वा अपरे वा परियाये ।

“इति खो, आनन्द, अत्थि कम्मं अभब्बं अभब्बाभासं,
 अत्थि कम्मं अभब्बं भब्बाभासं, अत्थि कम्मं भब्बं चेव भब्बाभासं
 च, अत्थि कम्मं भब्बं अभब्बाभासं” ति ।

९. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो
 १० भासितं अभिनन्दी ति ।

३७. सळायतनविभङ्गसुत्तं

§ १. सळायतनविभङ्गस्स उद्देसो

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच – “सळायतनविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” । तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” 5 ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच –

“ ‘छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ विज्जाणकाया वेदितब्बा, छ फस्सकाया वेदितब्बा, अट्टारसं मनोपविचारा वेदितब्बा, छत्तिंस सत्तपदा वेदितब्बा, तत्र इदं निस्साय इदं पजह्थ, तयो सत्तिपट्टाना यदरियो 10 सेवति यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति, सो वुच्चति योग्गाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी’ ति – अयमुद्देसो सळायतनविभङ्गस्स ।

R. 216

B. 259

§ २. सळायतनविभङ्गस्स विभङ्गो

२. “ ‘छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खायतनं सोतायतनं 15 घाणायतनं’ जिह्वायतनं कायायतनं मनायतनं – छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३. “ ‘छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘रूपायतनं सद्दायतनं गन्धायतनं रसायतनं फोट्टब्बायतनं धम्मायतनं – छ बाहिरानि आयतनानि 20 वेदितब्बानी’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

१. देसिस्सामि – सी०, स्या०, रो० । २. अट्टादस – सी०, रो० । ३. घाणायतनं – सी० ।

४. “‘छ विज्जाणकाया वेदितब्बा’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुविज्जाणं सोतविज्जाणं धानविज्जाणं जिह्वाविज्जाणं कायविज्जाणं मनोविज्जाणं – छ विज्जाणकाया वेदितब्बा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

५. “‘छ फस्सकाया वेदितब्बा’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो धानसम्फस्सो जिह्वासम्फस्सो कायसम्फस्सो मनोसम्फस्सो – छ फस्सकाया वेदितब्बा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

६. “‘अट्टारस मनोपविचारा वेदितब्बा’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘चक्खुना रूपं दिस्वा सोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं रूपं उपविचरति। सोतेन सद्दं सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं धम्मं उपविचरति। इति छ सोमनस्सूपविचारा’, छ दोमनस्सूपविचारा, छ उपेक्खूपविचारा, अट्टारस मनोपविचारा वेदितब्बा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

R. 217

७. “‘छत्तिस्स सत्तपदा वेदितब्बा’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? छ गेहसितानि सोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि, छ गेहसितानि दोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ गेहसिता उपेक्खा, छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा। तत्थ कतमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि? चक्खुविज्जेय्यानं रूपानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं मनोरमानं लोकामिसपटि- संयुत्तानं पटिलाभं वा पटिलाभतो समनुपस्सतो पुब्बे वा पटिलद्धपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति सोमनस्सं। यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं सोमनस्सं। सोतविज्जेय्यानं सद्धानं ... धानविज्जेय्यानं गन्धानं ... जिह्वाविज्जेय्यानं रसानं ... कायविज्जेय्यानं फोट्ठब्बानं ... मनोविज्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं

B. 260

मनापानं ...पे०... सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं सोमनस्सं । इमानि छ गेहसितानि सोमनस्सानि ।

“तत्थ कतमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि ? रूपानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति ५ एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । सद्धानं त्वेव ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोट्टब्बानं त्वेव ... धम्मानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति १० एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति सोमनस्सं । यं एवरूपं सोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं सोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि ।

R. 218

“तत्थ कतमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ? चक्खु- विञ्जेय्यानं रूपानं ...पे०... सोतविञ्जेय्यानं सद्धानं ... घानविञ्जेय्यानं १५ गन्धानं ... जिह्वाविञ्जेय्यानं रसानं ... कायविञ्जेय्यानं फोट्टब्बानं ... मनोविञ्जेय्यानं धम्मानं इट्ठानं कन्तानं मनापानं मनोरमानं लोका- मिसपटिसंयुत्तानं अप्पटिलाभं वा अप्पटिलाभतो समनुपस्सतो पुब्बे वा अप्पटिलद्वपुब्बं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं समनुस्सरतो उप्पज्जति दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति गेहसितं दोमनस्सं । २० इमानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि ।

B. 261

“तत्थ कतमानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि ? रूपानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, ‘पुब्बे चेव रूपा एतरहि च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा’ ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु’ पिहं २५ उपट्ठापेति – ‘कुदास्सु’ नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती’ ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । सद्धानं

R. 219

त्वेव ... पे० ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोटुब्बानं त्वेव ... धम्मानं
 त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव धम्मा
 एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति
 एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा अनुत्तरेसु विमोक्खेसु पिहं उपट्ठा-
 5 पेति — 'कुदास्सु नामाहं तदायतनं उपसम्पज्ज विहरिस्सामि यदरिया
 एतरहि आयतनं उपसम्पज्ज विहरन्ती' ति इति अनुत्तरेसु विमोक्खेसु
 पिहं उपट्ठापयतो उप्पज्जति पिहपच्चया दोमनस्सं । यं एवरूपं
 दोमनस्सं इदं वुच्चति नेक्खम्मसितं दोमनस्सं । इमानि छ नेक्खम्म-
 सितानि दोमनस्सानि ।

10 ८. "तत्थ कतमा छ गेहसिता उपेक्खा ? चक्खुना रूपं
 दिस्वा उप्पज्जति' उपेक्खा बालस्स मूब्बहस्स पुथुज्जनस्स अनोधि-
 जिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो पुथु-
 ज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, रूपं सा नातिवत्तति । तस्मा सा
 उपेक्खा 'गेहसिता' ति वुच्चति । सोतेन सद्दं सुत्वा ... धानेन गन्धं
 15 घायित्वा ... जिब्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... मनसा
 धम्मं विञ्जाय उप्पज्जति उपेक्खा बालस्स मूब्बहस्स पुथुज्जनस्स
 अनोधिजिनस्स अविपाकजिनस्स अनादीनवदस्साविनो अस्सुतवतो
 पुथुज्जनस्स । या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा नातिवत्तति । तस्मा सा
 उपेक्खा 'गेहसिता' ति वुच्चति । इमा छ गेहसिता उपेक्खा ।

B. 262

20 "तत्थ कतमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ? रूपानं त्वेव
 अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे चेव रूपा एतरहि
 च सब्बे ते रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा' ति एवमेतं
 यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा । या एवरूपा
 उपेक्खा, रूपं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा 'नेक्खम्मसिता' ति
 25 वुच्चति । सद्दानं त्वेव ... गन्धानं त्वेव ... रसानं त्वेव ... फोटुब्बानं त्वेव ...
 धम्मानं त्वेव अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामविरागनिरोधं, 'पुब्बे
 चेव धम्मा एतरहि च सब्बे ते धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणाम-
 धम्मा' ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो उप्पज्जति उपेक्खा ।
 या एवरूपा उपेक्खा, धम्मं सा अतिवत्तति । तस्मा सा उपेक्खा

‘नेक्खम्मसिता’ ति वुच्चति । इमा छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ।
‘छत्तिस सत्तपदा वेदितब्बा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च
वुत्तं ।

९. “तत्र इदं निस्साय इदं पजहथा’ ति – इति खो पनेतं
वुत्तं ; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि 5
सोमनस्सानि तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि
सोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं प्हानं’
होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि
तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ गेहसितानि दोमनस्सानि 10
तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं प्हानं होति, एवमेतेसं
समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय
ता आगम्म या छ गेहसिता उपेक्खा ता पजहथ, ता समतिक्कमथ ।
एवमेतासं प्हानं होति, एवमेतासं समतिक्कमो होति । 15

“तत्र, भिक्खवे, यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि
तानि निस्साय तानि आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि
तानि पजहथ, तानि समतिक्कमथ । एवमेतेसं प्हानं होति, एवमेतेसं
समतिक्कमो होति ।

“तत्र, भिक्खवे, या छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा ता निस्साय ता 20
आगम्म यानि छ नेक्खम्मसितानि सोमनस्सानि तानि पजहथ, तानि
समतिक्कमथ । एवमेतेसं प्हानं होति, एवमेतेसं समतिक्कमो होति ।

“अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता, अत्थि
उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा नानत्ता
नानत्तसिता ? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा रूपेसु, अत्थि सद्देसु, अत्थि 25
गन्धेसु, अत्थि रसेसु, अत्थि फोट्टब्बेसु – अयं, भिक्खवे, उपेक्खा
नानत्ता नानत्तसिता । कतमा च, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्ता एकत्त-
सिता ? अत्थि, भिक्खवे, उपेक्खा आकासानञ्चायतननिस्सिता,
अत्थि विञ्जाणञ्चायतननिस्सिता, अत्थि आकिञ्चञ्चायतननिस्सिता,

R. 220

15

20

B. 263

25

अत्थि नेवसञ्जानासञ्जायतननिस्सिता – अयं, भिक्खवे, उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता ।

“तत्र, भिक्खवे, यायं उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता तं निस्साय तं आगम्म यायं उपेक्खा नानत्ता नानत्तसिता तं पजहथ, तं
5 समतिक्कमथ । एवमेतिस्सा पहानं होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति ।

R. 221

“अतम्मयतं, भिक्खवे, निस्साय अतम्मयतं आगम्म यायं उपेक्खा एकत्ता एकत्तसिता तं पजहथ, तं समतिक्कमथ । एवमेतिस्सा पहानं होति, एवमेतिस्सा समतिक्कमो होति । ‘तत्र इदं निस्साय इदं पजहथा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

10

१०. “‘तयो सतिपट्टाना यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहती’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? इध, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनुकम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय – ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति । तस्स सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अञ्जा चित्तं
15 उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो न चेव अनत्तमनो^१ होति, न च अनत्तमनतं^२ पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो च विहरति सतो सम्पजानो । इदं, भिक्खवे, पठमं सतिपट्टानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति ।

B. 264

“पुन च परं, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनु-
20 कम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय – ‘इदं वो हिताय, इदं वो सुखाया’ ति । तस्स एकच्चे सावका न सुस्सूसन्ति, न सोतं ओदहन्ति, न अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति, वोक्कम्म च सत्थुसासना वत्तन्ति; एकच्चे सावका सुस्सूसन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा चित्तं उपट्ठपेन्ति,
25 न च वोक्कम्म सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे, तथागतो न चेव अनत्तमनो^३ होति, न च अनत्तमनतं^४ पटिसंवेदेति; न च अत्तमनो^५ होति, न च अत्तमनतं^६ पटिसंवेदेति । अनत्तमनता^७ च अत्तमनता च^८ – तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो ।

१. सुस्सुयन्ति – स्था०; सुस्सूयन्ति – रो० । २. अत्तमनो – सी०, स्या०, रो० ।
३. अत्तमनतं – सी०, स्या०, रो० । ४. अत्तमनो – सी०, स्या०, रो० । ५. अत्तमनतं – सी०, स्या०, रो० । ६. अनत्तमनो – सी०, स्या०, रो० । ७. अनत्तमनतं – सी०, स्या०, रो० । ८-८. अत्तमनतं च अनत्तमनतं च – सी०, स्या०, रो० ।

इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुतियं सतिपट्टानं यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति ।

“पुन च परं, भिक्खवे, सत्था सावकानं धम्मं देसेति अनु-
कम्पको हितेसी अनुकम्पं उपादाय — ‘इदं वो हिताय, इदं वो
सुखाया’ ति । तस्स सावका सुस्सूस्सन्ति, सोतं ओदहन्ति, अञ्जा 5
चित्तं उपट्ठपेन्ति, न च वोक्कम्म सत्थुसासना वत्तन्ति । तत्र, भिक्खवे,
तथागतो अत्तमनो चेव होति, अत्तमनतं च पटिसंवेदेति, अनवस्सुतो
च विहरति सतो सम्पजानो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, ततियं सतिपट्टानं
यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गणमनुसासितुमरहति ।
तयो सतिपट्टाना; यदरियो सेवति, यदरियो सेवमानो सत्था गण- 10 R. 222
मनुसासितुमरहती’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

११. “सो वुच्चति योगाच्चरियानं अनुत्तारो पुरिसदम्म-
सारथी’ ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं?
हत्थिदमकेन, भिक्खवे, हत्थिदम्मो सारितो एकं येव दिसं धावति —
पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा । अस्सदमकेन, 15
भिक्खवे, अस्सदम्मो सारितो एकं येव दिसं धावति — पुरत्थिमं
वा पच्छिमं वा उत्तरं वा दक्खिणं वा । गोदमकेन, भिक्खवे, गोदम्मो
सारितो एकं येव दिसं धावति — पुरत्थिमं वा पच्छिमं वा उत्तरं
वा दक्खिणं वा । तथागतेन हि, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन
पुरिसदम्मो सारितो अट्ठ दिसा विधावति । रूपी रूपानि पस्सति — 20
अयं एका^१ दिसा; अज्झत्तं अरूपसञ्जी बहिद्धा रूपानि पस्सति —
अयं दुतिया दिसा; सुभं त्वेव^२ अधिमुत्तो होति — अयं ततिया
दिसा; सब्बसो रूपसञ्जानं समतिक्कमा पटिघसञ्जानं अत्थङ्गमा^३
नानत्तसञ्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति — अयं चतुत्थी^४ दिसा; सब्बसो आकासान- 25
ञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विञ्जाणं’ ति विञ्जाणञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति — अयं पञ्चमी दिसा; सब्बसो विञ्जाण-
ञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्जायतनं उप-
सम्पज्ज विहरति — अयं छट्ठी^५ दिसा; सब्बसो आकिञ्चञ्जायतनं

१. गोदम्मकेन — सी० । २. पठमा — सी०, स्या०, रो० । ३. तेव — रो० ।
४. अत्थगमा — सी० । ५. चतुत्था — रो०, स्या० । ६. छट्ठा — स्या०, रो० ।

समतिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति - अयं सत्तमी दिसा; सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति - अयं अट्ठमी दिसा । तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन पुरिसदम्मो सारितो इमा अट्ठ दिसा विधावति । 'सो वुच्चति योग्गाचरियानं अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं" ति ।

१२. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

३८. उद्देसविभङ्गसुतं

§ १. भगवतो सङ्घित्तदेसना

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि –
“भिक्खवो” ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा
एतदवोच – “उद्देसविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि”। तं सुणाथ, साधुकं
मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू 5
भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच –

“तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा^१
उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं
असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे
अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो 10
आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती” ति। इदमवोच
भगवा। इदं वत्वान^२ सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि।

२. अथ खो तेसं भिक्खूनं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो,
एतदहोसि – “इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा
वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – ‘तथा 15
तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा
चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय
न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते अविसटे
सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जाति-
जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती’ ति। को नु खो इमस्स 20
भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स
वित्थारेन अत्थं विभजेय्या” ति ? अथ खो तेसं भिक्खूनं एतदहोसि –
“अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवणितो सम्भावितो

R. 223

B. 266

१. देसिस्सामि – सी०, स्या०, रो०। २. यथास्स – सी०, स्या०, कं०, रो०।

३. वत्वा – सी०, रो०।

R. 224

च विञ्जूनं सन्नह्यचारीनं; प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं। यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं

5 पटिपुच्छेय्यामा' ति।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदिसु। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोचुं -

10 "इदं खो नो, आवुसो कच्चान, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो - 'तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य। बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते

15 अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती' ति। तेसं नो, आवुसो कच्चान, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो, एतदहोसि - 'इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन

B. 267 अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... प० ... यन्नून मयं

20 येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा' ति। विभजतायस्मा महाकच्चानो' ति।

३. "सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव

25 मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मञ्जेय्य, एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मञ्जथ'। सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति, चक्खुभूतो जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो।

सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ;
यथा वो' भगवा व्याकरेय्य' तथा नं धारेय्याथा" ति ।

“अद्धावुसो कच्चान, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति,
चक्खुभूतो आणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निन्नेता 5
अमतस्स दाता धम्मस्सामी तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो
अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम; यथा नो भगवा
व्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा महाकच्चानो सत्थु 10
चेव संवणितो सम्भावितो च विञ्जूनं सब्रह्मचारीनं । प्होति चायस्मा
महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन
अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा महा- 10
कच्चानो अग्रं' करित्वा" ति ।

B. 225

“तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”
ति । “एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स
पच्चस्सोसुं । आयस्मा महाकच्चानो एतदवोच —

“यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा 15
वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो ... पे० ...
इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स
वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि—

B. 268

§ २. आयस्मतो महाकच्चानस्स वित्थारदेसना

४. ‘कथञ्चावुसो, बहिद्धा विञ्जाणं विक्खित्तं विसटं ति
वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा रूपनिमित्तानु- 20
सारि' विञ्जाणं होति रूपनिमित्तस्सादगधितं' रूपनिमित्तस्साद-
विनिबन्धं' रूपनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुत्तं बहिद्धा विञ्जाणं विक्खित्तं
विसटं ति वुच्चति । सोतेन सहं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ...
जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं
विञ्जाय धम्मनिमित्तानुसारि विञ्जाणं होति; धम्मनिमित्त- 25
स्सादगधितं धम्मनिमित्तस्सादविनिबन्धं धम्मनिमित्तस्सादसंयोजन-

१. नो—सी०, स्या० । २. व्याकरेय्य—सी० । ३. अग्रं—स्या०, रो० । ४. रूप-
निमित्तानुसारी—रो० । ५. ० गधितं—सी०, रो० । ६. ० बद्धं—सी०, रो० ।

संयुतं बहिद्धा विज्जाणं विक्खित्तं विसटं ति वुच्चति । एवं खो आवुसो, बहिद्धा विज्जाणं विक्खित्तं विसटं ति वुच्चति ।

५. 'कथञ्चावुसो, बहिद्धा विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा न रूपनिमित्तानुसारि विज्जाणं होति न रूपनिमित्तस्सादगधितं न रूपनिमित्तस्सादविनिबन्धं न रूपनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुतं बहिद्धा विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति । सोतेन सहं सुत्वा ...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्जाय न धम्मनिमित्तानुसारि विज्जाणं होति न धम्मनिमित्तस्सादगधितं न धम्मनिमित्तस्सादविनिबन्धं न धम्मनिमित्तस्सादसंयोजनसंयुतं बहिद्धा विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, बहिद्धा विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं ति वुच्चति ।

R. 226

६. 'कथञ्चावुसो, अज्झत्तं सण्ठितं ति वुच्चति ? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं' ज्ञानं' उपसम्पज्ज विहरति । तस्स विवेकजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति विवेकजपीतिसुखस्सादगधितं विवेकजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं विवेकजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितं ति वुच्चति ।

R. 269

२० 'पुन च परं, आवुसो, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स समाधिजपीतिसुखानुसारि विज्जाणं होति समाधिजपीतिसुखस्सादगधितं समाधिजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं समाधिजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुतं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितं ति वुच्चति ।

२५ 'पुन च परं, आवुसो, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति - उपेक्खको सतिमा सुखविहारी ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स उपेक्खानुसारि विज्जाणं होति

उपेक्खासुखस्सादगधितं उपेक्खासुखस्सादविनिबन्धं उपेक्खासुखस्साद-
संयोजनसंयुत्तं अज्झत्तं चित्तं सण्ठितं ति वुच्चति ।

‘पुन च परं, आवुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च
पहाना’ पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा^१ अदुक्खमसुखं उपेक्खा-
सतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स अदुक्खम- 5
सुखानुसारि विञ्जाणं होति अदुक्खमसुखस्सादगधितं अदुक्खम-
सुखस्सादविनिबन्धं अदुक्खमसुखस्सादसंयोजनसंयुत्तं अज्झत्तं चित्तं
सण्ठितं ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, अज्झत्तं^२ सण्ठितं ति वुच्चति ।

७. ‘कथञ्चावुसो, अज्झत्तं असण्ठितं ति वुच्चति ? इधा-
वुसो, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि ...पे०... 10
पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न विवेकजपीतिसुखानुसारि
विञ्जाणं होति न विवेकजपीतिसुखस्सादगधितं न विवेकजपीति-
सुखस्सादविनिबन्धं न विवेकजपीतिसुखस्सादसंयोजनसंयुत्तं अज्झत्तं
चित्तं असण्ठितं ति वुच्चति ।

‘पुन च परं, आवुसो, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा 15
...पे०...दुत्तियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न समाधिजपीति-
सुखानुसारि विञ्जाणं होति न समाधिजपीतिसुखस्सादगधितं न
समाधिजपीतिसुखस्सादविनिबन्धं न समाधिजपीतिसुखस्सादसंयोजन-
संयुत्तं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितं ति वुच्चति ।

‘पुन च परं, आवुसो, भिक्खु पीतिया च विरागा...पे०... 20 B. 270
ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न उपेक्खानुसारि विञ्जाणं
होति न उपेक्खासुखस्सादगधितं न उपेक्खासुखस्सादविनिबन्धं न
उपेक्खासुखस्सादसंयोजनसंयुत्तं अज्झत्तं चित्तं असण्ठितं ति वुच्चति ।

‘पुन च परं, आवुसो, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स
च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं 25
उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । तस्स न
अदुक्खमसुखानुसारि विञ्जाणं होति न अदुक्खमसुखस्सादगधितं न
अदुक्खमसुखस्सादविनिबन्धं न अदुक्खमसुखस्सादसंयोजनसंयुत्तं अज्झत्तं

१. पहाना — सी० । २. अत्थगमा — सी०, रो० । ३. अज्झत्तं चित्तं — सी०, स्या०
रो० ।

चित्तं असण्ठितं ति वुच्चति । एवं खो, आवुसो, अज्झत्तं^१ असण्ठितं ति वुच्चति ।

८. 'कथञ्चावुसो, अनुपादा^२ परितस्सना होति ? इधावुसो, अस्सुतवा^३ पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो
 ५ अरियधम्मो अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अको-
 विदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्तं
 वा अत्तानं अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं
 विपरिणमति, अञ्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामञ्जथाभावा
 रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स रूपविपरिणामानु-
 १० परिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति ।
 चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा^४ च
 अनुपादाय च परितस्सति । वेदनं^५...पे०... सञ्जं ... सङ्खारे ... विञ्जाणं
 अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विञ्जाणं
 विञ्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विञ्जाणं विपरिणमति, अञ्जथा
 १५ होति । तस्स विञ्जाणविपरिणामञ्जथाभावा विञ्जाणविपरिणामा-
 नुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स विञ्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा
 परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परि-
 यादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च अनुपादाय
 च परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा परितस्सना होति ।

२० ९. 'कथञ्चावुसो, अनुपादाना^६ अपरितस्सना होति ?
 इधावुसो, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स
 कोविदो अरियधम्मो सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स
 कोविदो सप्पुरिसधम्मो सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति न
 रूपवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा रूपं न रूपस्मिं वा अत्तानं ।
 २५ तस्स तं रूपं विपरिणमति, अञ्जथा होति । तस्स रूपविपरिणाम-
 ञ्जथाभावा न च रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विञ्जाणं होति । तस्स
 न रूपविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं
 परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना^७ न चेवुत्तासवा होति न च

१. अज्झत्तं चित्तं - सी०, स्या०, रो० । २. अनुपादाय - सी० । ३. असुतवा - रो० ।

४. उपेक्खवा - रो०; उपेक्खवा - सी० । ५. वेदना - सी० । ६. अनुपादा - सी०, स्या०, रो० । ७. अपरियादाना - स्या०, रो० ।

विघातवा न च अपेक्खवा अनुपादाय च न परितस्सति । न वेदनं ... न सज्जं...न सङ्खारे...न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं न अत्तनि वा विज्जाणं न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति, अज्जथा होति । तस्स विज्जाण-विपरिणामज्जथाभावा न च विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं 5 होति । तस्स न विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्तजा परितस्सना धम्म-समुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति । एवं खो, आवुसो, अनुपादा अपरितस्सना होति' ।

“यं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा 10 वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा’ उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्जत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्धा, भिक्खवे, विज्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्जत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जाति- 15 जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती’ ति । इमस्स खो अहं, आवुसो, भगवता सङ्खित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तं येव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ; यथा वो भगवा व्याकरोति तथा नं धारेय्याथा” ति । 20

R. 229

§ ३. भगवतो अनुमोदना

१०. अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो महाकच्चानस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं –

“यं खो नो, भन्ते, भगवा सङ्खित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्था- 25 रेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – ‘तथा तथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विज्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्जत्तं असण्ठितं अनुपादाय न

B. 272

परितस्सेय्य । बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते अविसटे सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरा-मरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती” ति ।

- “तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं, अचिरपक्कन्तस्स भगवतो,
 5 एतदहोसि – ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा सङ्घित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो – यथा यथा, भिक्खवे, भिक्खु उपपरिक्खेय्य, यथा यथा उपपरिक्खतो बहिद्धा चस्स विञ्जाणं अविक्खित्तं अविसटं, अज्झत्तं असण्ठितं अनुपादाय न परितस्सेय्य । बहिद्धा, भिक्खवे, विञ्जाणे अविक्खित्ते अविसटे
 10 सति अज्झत्तं असण्ठिते अनुपादाय अपरितस्सतो आयतिं जातिजरा-मरणदुक्खसमुदयसम्भवो न होती ति । को नु खो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या’ ति ? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि – ‘अयं खो आयस्मा महाकच्चानो सत्थु चेव संवण्णितो सम्भावितो च
 15 विञ्जूनं सब्रह्मचारीनं । प्होति चायस्मा महाकच्चानो इमस्स भगवता सङ्घित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा ति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमिम्ह;
 20 उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महाकच्चानं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता महाकच्चानेन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि अत्थो विभत्तो” ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, महाकच्चानो; महापञ्जो, भिक्खवे, महाकच्चानो । मं चे पि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ,
 B. 273 25 अहं पि^१ एवमेवं व्याकरेय्यं^२ यथा तं महाकच्चानेन व्याकतं । एसो चेवेतस्स^३ अत्थो । एवं च नं धारेय्याथा” ति ।

११. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१. पि तं – सी०, रो० । २. व्याकरेय्यं – सी० । ३. चेव तस्स – स्या०; चेतस्स सी०, रो० ।

३६. अरणविभङ्गसुत्तं

§ १. अरणविभङ्गस्स उद्देशो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच – “अरणविभङ्गं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि” । तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” 5 ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच –

“न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं । एते खो भिक्खवे, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय 10 अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । उस्सादनं च जज्जा, अपसादनं च जज्जा; उस्सादनं च अत्वा अपसादनं च अत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्य । सुखविनिच्छयं जज्जा; सुखविनिच्छयं अत्वा अज्जत्तं सुखमनुयुज्जेय्य । रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे । अतरमानो व भासेय्य, नो तरमानो । 15 जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य, समज्जं नातिधावेय्या ति – अयमुद्देशो अरणविभङ्गस्स ।

§ २. अरणविभङ्गस्स निद्देशो

२. “न कामसुखमनुयुज्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगमनुयुज्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं” ति – इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? 20 यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको

१. देसिस्सामि – सी०, स्या०, रो० । २. अनत्थसंहितं – स्या० । ३-३. ते – सी०, स्या०, रो० । ४. निब्बानाय – सी० । ५-५. नातिखीणं – स्या० ।

R. 231

अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटि-
 5 पदा । यो अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । यो अत्तकिलमथानुयोगं अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । 'न कामसुखमनुयुञ्जेय्य हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं
 10 अनत्थसंहितं, न च अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुञ्जेय्य दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

३. "‘एते खो’ उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी ज्ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती’ ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं
 15 पटिच्च वुत्तं ? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं^१ - सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । 'एते खो उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी ज्ञाणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती'
 20 ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

४. "‘उस्सादनं च जञ्जा, अपसादनं च जञ्जा; उस्सादनं च जत्वा अपसादनं च जत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव देसेय्या’ ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं ? कथं च, भिक्खवे, उस्सादना च होति अपसादना च, नो च धम्मदेसना ?
 25 'ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अनुयुत्ता हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - इति वदं इत्थेके अपसादेति ।

R. 275

“‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयुत्तो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता

अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना' ति - इति वदं इत्थेके उस्सादेति ।

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थ-
संहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छा-
पटिपन्ना' ति - इति वदं इत्थेके अपसादेति ।

R. 232

5

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अननुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं,
सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना'
ति - इति वदं इत्थेके उस्सादेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं अप्पहीनं', सब्बे ते सदुक्खा सउप-
घाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - इति वदं इत्थेके
अपसादेति ।

“‘येसं केसञ्चि भवसंयोजनं' पहीनं, सब्बे ते अदुक्खा
अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना' ति - इति वदं
इत्थेके उस्सादेति । एवं खो, भिक्खवे, उस्सादना च होति अपसादना
च, नो च धम्मदेसना ।

15

५. “कथं च, भिक्खवे, नेवुस्सादना होति न अपसादना,
धम्मदेसना च ? ‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अनुयुत्ता
हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते सदुक्खा
सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - न एवमाह ।
अनुयोगो च खो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरि-
ळाहो; मिच्छापटिपदा' ति - इति वदं धम्ममेव देसेति ।

20

“‘ये कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयुत्ता हीनं
गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता
अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना' ति - न एवमाह । ‘अननुयोगो
च खो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
सम्मापटिपदा' ति - इति वदं धम्ममेव देसेति ।

25

“‘ये अत्तकिलमथानुयोगं अनुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थ-
संहितं, सब्बे ते सदुक्खा सउपघाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छा-
पटिपन्ना' ति - न एवमाह । ‘अनुयोगो च खो, सदुक्खो एसो धम्मो

B 276

सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा' ति - इति वदं धम्ममेव देसेति।

“ये अत्तकिलमथानुयोगं अननुयुत्ता दुक्खं अनरियं अनत्थ-
संहितं, सब्बे ते अदुक्खा अनुपघाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मा
5 पटिपन्ना' ति - न एवमाह। 'अननुयोगो च खो, अदुक्खो एसो धम्मो
अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा' ति - इति वदं
धम्ममेव देसेति।

R. 233

“येसं केसञ्चि भवसंयोजनं अप्पहीनं, सब्बे ते सदुक्खा सउप-
घाता सउपायासा सपरिळाहा मिच्छापटिपन्ना' ति - न एवमाह। 'भव-
10 संयोजने च खो अप्पहीने भवो पि' अप्पहीनो होती' ति - इति वदं
धम्ममेव देसेति।

“येसं केसञ्चि भवसंयोजनं पहीनं, सब्बे ते अदुक्खा अनुप-
घाता अनुपायासा अपरिळाहा सम्मापटिपन्ना' ति - न एवमाह।
'भवसंयोजने च खो पहीने भवो पि पहीनो होती' ति - इति वदं
15 धम्ममेव देसेति। एवं खो, भिक्खवे, नेवुस्सादना होति न अपसादना,
धम्मदेसना च'। 'उस्सादनं च जञ्जा, अपसादनं च जञ्जा; उस्सादनं
च जत्वा अपसादनं च जत्वा नेवुस्सादेय्य, न अपसादेय्य, धम्ममेव
देसेय्या' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

६. “सुखविनिच्छयं जञ्जा; सुखविनिच्छयं जत्वा अज्झत्तं
20 सुखमनुयुञ्जेय्या' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च
वुत्तं? पञ्चमे, भिक्खवे, कामगुणा। कतमे पञ्च? चक्खुविञ्जेय्या
रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता' रजनीया, सोत-
विञ्जेय्या सद्दा ... धानविञ्जेय्या' गन्धा ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा
... कायविञ्जेय्या फोट्ठव्वा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूप-
25 संहिता रजनीया - इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा। यं खो,
भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं
इदं वुच्चति कामसुखं मीब्बसुखं पुथुज्जनसुखं अनरियसुखं। 'न
आसेवितब्बं', न भावेतब्बं, न बहुलीकातब्बं, भायितब्बं एतस्स

१. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। २. व - स्या०। ३. कामूपमज्झिता -
स्या०। ४. धाणविञ्जेय्या - सी०। ५. मिब्बसुखं - स्या०। ६. सेवितब्बं - स्या०।

सुखस्सा' ति - वदामि । इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा 5 उपेक्खको च विहरति ... पे०... ततियं ज्ञानं ... पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसम-सुखं सम्बोधिसुखं । 'आसेवितब्बं, भावेतब्बं, बहुलीकातब्बं, न भायितब्बं एतस्स सुखस्सा' ति - वदामि । 'सुखविनिच्छयं जज्जा; सुखविनि- 10 च्छयं जत्वा अज्झत्तं सुखमनुयुज्जेय्या' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

७. " 'रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे' ति - इति खो पेनतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्र, भिक्खवे, यं जज्जा रहोवादं अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं ससक्कं तं रहोवादं न भासेय्य । यं पि जज्जा रहोवादं भूतं तच्छं अनत्थसंहितं तस्स पि सिक्खेय्य 15 अवचनाय । यं च खो जज्जा रहोवादं भूतं तच्छं अत्थसंहितं तत्र कालज्जू अस्स तस्स रहोवादस्स वचनाय । तत्र, भिक्खवे, यं जज्जा सम्मुखा खीणवादं अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं ससक्कं तं सम्मुखा खीणवादं न भासेय्य । यं पि जज्जा सम्मुखा खीणवादं भूतं तच्छं अनत्थसंहितं तस्स पि सिक्खेय्य अवचनाय । यं च खो जज्जा सम्मुखा 20 खीणवादं भूतं तच्छं अत्थसंहितं तत्र कालज्जू अस्स तस्स सम्मुखा खीणवादस्स वचनाय । 'रहोवादं न भासेय्य, सम्मुखा न खीणं भणे' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

८. " 'अतरमानो व भासेय्य नो तरमानो' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्र, भिक्खवे, तरमानस्स 25 भासतो कायो पि किलमति, चित्तं पि उपहज्जति', सरो पि उपहज्जति, कण्ठो पि आतुरीयति', अविस्सट्ठं पि होति अविज्जेय्यं तरमानस्स भासितं । तत्र, भिक्खवे, अतरमानस्स भासतो कायो पि न किलमति, चित्तं पि न उपहज्जति, सरो पि न उपहज्जति, कण्ठो

पि न आतुरीयति, विसट्ठं पि होति विञ्जेय्यं अतरमानस्स भासितं ।
‘अतरमानो व’ भासेय्य, नो तरमानो’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं
पटिच्च वुत्तं ।

B. 278

९. “जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य, समञ्जं नातिधावेय्या’

- 5 ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? कथं च,
भिक्षवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो होति समञ्जाय च
अतिसारो? इध, भिक्षवे, तदेवेकच्चेसु जनपदेसु ‘पाती’ ति सञ्जा-
नन्ति, ‘पत्तं’ ति सञ्जानन्ति, ‘वित्तं’ ति सञ्जानन्ति, ‘सरावं’ ति
सञ्जानन्ति ‘धारोपं’ ति सञ्जानन्ति, ‘पोणं’ ति सञ्जानन्ति, ‘पिसी-
10 लवं’ ति सञ्जानन्ति । इति यथा यथा नं तेसु तेसु जनपदेसु सञ्जानन्ति
तथा तथा थामसा परामासा^१ अभिनिविस्स वोहरति — ‘इदमेव सच्चं,
मोघमञ्जं’ ति । एवं खो भिक्षवे, जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो
होति समञ्जाय च अतिसारो ।

B. 235

१०. “कथं च, भिक्षवे, जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो
15 होति समञ्जाय च अनतिसारो? इध, भिक्षवे, तदेवेकच्चेसु
जनपदेसु ‘पाती’ ति सञ्जानन्ति, ‘पत्तं’ ति सञ्जानन्ति, ‘वित्तं’ ति
सञ्जानन्ति, ‘सरावं’ ति सञ्जानन्ति, ‘धारोपं’ ति सञ्जानन्ति,
‘पोणं’ ति सञ्जानन्ति, ‘पिसीलवं’ ति सञ्जानन्ति । इति यथा यथा
नं तेसु तेसु जनपदेसु सञ्जानन्ति ‘इदं किर मे आयस्मन्तो सन्धाय
20 वोहरन्ती’ ति तथा तथा वोहरति अपरामसं^२ । एवं खो, भिक्षवे,
जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो होति समञ्जाय च अनतिसारो ।
‘जनपदनिरुत्तिं नाभिनिवेसेय्य समञ्जं नातिधावेय्या’ ति — इति यं तं
वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

§ ३. मिच्छापटिपदा च सम्मापटिपदा च

११. “तत्र, भिक्षवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सा-
25 नुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो

१. च — सी० । २. वित्थं — रो०; पिट्ठं — स्या० । ३. हरोसं — स्या० । ४. एत्थ
‘हनन्ति सञ्जानन्ति’ इति अधिको पाठो स्या० पोत्थके अत्थि । ५. पिसीलं — सी०, रो०;
पिपिलं — स्या० । ६. परामस्स — सी० । ७. अपरामसंति — सी० ।

एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो कामपटिसन्धिसुखिनो सोमनस्सानुयोगं अननुयोगो हीनं गम्मं पोथुज्जनिकं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

5

१२. “तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यो अत्तकिलमथानुयोगं अननुयोगो दुक्खं अनरियं अनत्थसंहितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

B. 279

10

R. 236

१३. “तत्र, भिक्खवे, यायं मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा, चक्खुकरणी आणकरणी उपसमाय अभिञ्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

15

१४. “तत्र, भिक्खवे, यायं उस्सादना च अपसादना च नो च धम्मदेसना, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो । तत्र, भिक्खवे, यायं नेवुस्सादना च^१ अपसादना^२ च धम्मो धम्मदेसना च,^३ अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

20

१५. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं कामसुखं* मीब्बसुखं पोथुज्जनसुखं^३ अनरियसुखं, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो सरणो* । तत्र, भिक्खवे, यमिदं नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं उपसमसुखं सम्बोधिसुखं,^४ अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो; सम्मापटिपदा । तस्मा एसो धम्मो अरणो ।

25

१६. “तत्र, भिक्खवे, य्वायं रहोवादो अभूतो^५ अतच्छो

१-१. न अपसादना - स्या०, रो० । २. व - स्या०; वा - रो० । ३. पुथुज्जनसुखं - सो०, रो० । * - *. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. अब्भूतो - स्या० ।

अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरि-
 ळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे,
 य्वायं^१ रहोवादो भूतो तच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो
 सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो
 ६ धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, य्वायं^२ रहोवादो भूतो तच्छो अत्थ-
 संहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

B. 280

१७ “तत्र, भिक्खवे, य्वायं सम्मुखा खीणवादो अभूतो अतच्छो
 अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरि-
 १० ळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे,
 य्वायं सम्मुखा खीणवादो भूतो तच्छो अनत्थसंहितो, सदुक्खो एसो
 धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा
 एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, य्वायं सम्मुखा खीणवादो भूतो
 तच्छो अत्थसंहितो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो
 १५ अपरिळाहो; सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

R. 237

१८. “तत्र, भिक्खवे, यमिदं तरमानस्स भासितं, सदुक्खो
 एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा।
 तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र, भिक्खवे, यमिदं अतरमानस्स
 भासितं, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 २० सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

१९. “तत्र, भिक्खवे, य्वायं जनपदनिरुत्तिया च अभिनिवेसो
 समञ्जाय च अतिसारो, सदुक्खो एसो धम्मो सउपघातो सउपायासो
 सपरिळाहो; मिच्छापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो सरणो। तत्र
 भिक्खवे, य्वायं जनपदनिरुत्तिया च अनभिनिवेसो समञ्जाय च
 २५ अनतिसारो, अदुक्खो एसो धम्मो अनुपघातो अनुपायासो अपरिळाहो;
 सम्मापटिपदा। तस्मा एसो धम्मो अरणो।

“तस्मातिह, भिक्खवे, ‘सरणं च धम्मं जानिस्साम, अरणं
 च धम्मं जानिस्साम; सरणं च धम्मं जत्वा अरणं च धम्मं जत्वा

अरणपटिपदं पटिपज्जिस्सामा' ति एवं हि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं । सुभूति च पन, भिक्खवे, कुलपुत्तो अरणपटिपदं पटिपन्नो" ति ।

२०. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

४०. धातुविभङ्गसुत्तं

§ १. अदिट्ठपुब्बेन भगवता आयस्मा पुक्कुसाति

B. 281

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा मगधेसु चारिकं चरमानो येन राजगहं तदवसरि; येन भगवो कुम्भकारो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवं कुम्भकारं एतदवोच – “सचे ते, भगव, अगरे विहरेमु^१ आवेसने^२ एकरत्तं^३” ति ।

५ “न खो मे, भन्ते, गरे । अत्थि चेत्य पब्बजितो पठमं वासूपगतो । सचे सो अनुजानाति, विहरथ^४, भन्ते, यथासुखं” ति ।

R. 238

तेन खो पन समयेन पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवन्तं उद्दिस्स सद्वाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । सो तस्मिं कुम्भकारावेसने पठमं वासूपगतो होति । अथ खो भगवा येनायस्मा १० पुक्कुसाति तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं पुक्कुसाति एतदवोच – “सचे ते, भिक्खु, अगरे विहरेमु आवेसने एकरत्तं” ति ।

“उरुन्दं^५, आवुसो, कुम्भकारावेसनं । विहरतायस्मा यथासुखं” ति ।

अथ खो भगवा कुम्भकारावेसनं पविसित्वा एकमन्तं १५ तिणसन्थारकं^६ पञ्जापेत्वा निसीदि पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सति उपट्ठपेत्वा । अथ खो भगवा बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि । आयस्मा पि खो पुक्कुसाति बहुदेव रत्तिं निसज्जाय वीतिनामेसि ।

अथ खो भगवतो एतदहोसि – “पासादिकं खो अयं कुलपुत्तो २० इरियति^७ । यन्नूनाहं पुच्छेय्यं” ति । अथ खो भगवा आयस्मन्तं पुक्कुसाति एतदवोच – “कंसि त्वं, भिक्खु, उद्दिस्स पब्बजितो? को वा ते सत्था? कस्स वा त्वं धम्मं रोचेसी” ति ?

१-१. विहरामावेसने – सी०, रो०; विहराम निवेसने – स्या० । २. एकरत्ति-सी०, स्या०, रो० । ३. विहर – सी०, रो० । ४. ऊरुन्दं – सी०, स्या०, रो० । ५. तिण-सन्थरिकं – सी०; तिणसन्थरिकं – स्या०, रो० । ६. इरीयति – सी० ।

“अथावुसो, समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो ।
तं खो पन भगवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुग्गतो –
'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो
लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा'
ति । ताहं भगवन्तं उद्दिस्स पब्बजितो । सो च मे भगवा सत्था । 5
तस्स चाहं भगवतो धम्मं रोचेमी” ति ।

B. 282

“कहं पन, भिक्खु, एतरहि सो भगवा विहरति अरहं सम्मा-
सम्बुद्धो” ति ।

“अथावुसो, उत्तरेसु जनपदेसु सावत्थि नाम नगरं । तत्थ
सो भगवा एतरहि विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो” ति । 10

“दिट्ठपुब्बो पन ते, भिक्खु, सो भगवा; दिस्वा च पन
जानेय्यासी” ति ?

“न खो मे, आवुसो, दिट्ठपुब्बो सो भगवा; दिस्वा चाहं न
जानेय्यं” ति ।

R. 239

अथ खो भगवतो एतदहोसि – “ममं च ख्वायं कुलपुत्तो 15
उद्दिस्स पब्बजितो । यन्नूनस्साहं धम्मं देसेय्यं” ति । अथ खो भगवा
आयस्मन्तं पुक्कुसातिं आमन्तेसि – “धम्मं ते, भिक्खु, देसिस्सामि” ।
तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी ति । “एवमावुसो” ति
खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच –

§ २. भगवतो धातुविभङ्गदेसना

२. “‘छधातुरो’ अयं, भिक्खु, पुरिसो छफस्सायतनो अट्ठा- 20
रसमनोपविचारो चतुराधिट्ठानो; यत्थ ठितं मञ्जस्सवा^१ नप्पवत्तन्ति,
मञ्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि ‘सन्तो’ ति वुच्चति । पञ्जं
नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खे-
य्या’ ति – अयमुद्देसो धातुविभङ्गस्स^२ ।

३. “‘छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो’ ति – इति खो पनेतं 25
वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? छयिमा,^३ भिक्खु, धातुयो^४ – पथवी-

१. देसेस्सामि – म० । २. छधातुरो – सी० । ३. मञ्जुस्सवा – सी०, रो० । ४. छधातु-
विभङ्गस्स – सी०, स्था०, रो० । ५ – ५. सी०, रो० पोत्थवेसु सत्थि ।

धातु, आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु, विज्जाण-
धातु। 'छधातुरो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं
पटिच्च वुत्तं।

४. " 'छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति खो
५ पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुसम्फस्सायतनं, सोत-
सम्फस्सायतनं, धानसम्फस्सायतनं, जिह्वासम्फस्सायतनं, कायसम्फ-
स्सायतनं, मनोसम्फस्सायतनं'। 'छफस्सायतनो अयं, भिक्खु, पुरिसो'
ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

B. 233 10

५. " 'अट्टारसमनोपविचारो' अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति -
इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुना रूपं दिस्वा
सोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं रूपं उपविचरति,
उपेक्खट्ठानीयं^१ रूपं उपविचरति; सोतेन सहं सुत्वा...पे०... धानेन

R. 240

गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा ...
मनसा धम्मं विज्जाय सोमनस्सट्ठानीयं धम्मं उपविचरति, दोमनस्सट्ठानीयं
१५ धम्मं उपविचरति, उपेक्खट्ठानीयं धम्मं उपविचरति - इति छ
सोमनस्सुपविचारा छदोमनस्सुपविचारा छ उपेक्खुपविचारा। 'अट्टारस-
मनोपविचारो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं
पटिच्च वुत्तं।

६. " 'चतुराधिट्ठानो अयं, भिक्खु, पुरिसो' ति - इति खो पनेतं
२० वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? पञ्चाधिट्ठानो, सच्चाधिट्ठानो, चागा-
धिट्ठानो, उपसमाधिट्ठानो। 'चतुराधिट्ठानो अयं, भिक्खु, पुरिसो'
ति - इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

७. " 'पञ्चं नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य,
सन्तिमेव सो सिक्खेय्या' ति - इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च
२५ वुत्तं? कथं च, भिक्खु, पञ्चं नप्पमज्जेति^२? छयिमा, भिक्खु,
धातुयो - पथवीधातु,^३ आपोधातु, तेजोधातु, वायोधातु, आकासधातु,
विज्जाणधातु।

१-१. चक्खु फस्सायतनं, सोतं फस्सायतनं...मनोफस्सायतनं - स्या०। २. अट्ठादस-
मनोपविचारो - सी०, रो०। ३. उपेक्खाट्ठानीयं - म०। ४. नप्पमज्जेति - सी०। ५. पठवी-
धातु - सी०, स्या०, रो०।

८. “कतमा च, भिक्खु, पथवीधातु ? पथवीधातु सिया अज्झ-
त्तिका सिया बाहिरा । कतमो च, भिक्खु, अज्झत्तिका पथवीधातु ? यं
अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं^१ खरिगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं – केसा
लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु^२ अट्ठि^३ अट्ठिमिज्जं^४ वक्कं हृदयं
यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं, ६
यं वा पनञ्जं पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं कक्खळं खरिगतं उपा-
दिन्नं – अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका पथवीधातु । या चेव खो
पन अज्झत्तिका पथवीधातु या च बाहिरा पथवीधातु पथवीधातु
रेवेसा । ‘तं नेतं मम नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ ति – चतमेतं यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा पथवी, 10
धातुया निब्बिन्दति, पथवीधातुया चित्तं विराजेति ।

९. “कतमा च, भिक्खु, आपोधातु ? आपोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया बाहिरा । कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका आपो-
धातु ? यं अज्झत्तं पच्चत्तं आपो आपोगतं उपादिन्नं सेय्यथीदं –
पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो^५ सिङ्घाणिका 15
लसिका मुत्तं, यं वा पनञ्जं पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आपो
आपोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चति, भिक्खु, अज्झत्तिका आपोधातु ।
या चेव खो पन अज्झत्तिका आपोधातु या च बाहिरा आपोधातु
आपोधातुरेवेसा । ‘तं नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति –
एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जा 20
दिस्वा आपोधातुया निब्बिन्दति, आपोधातुया चित्तं विराजेति ।

१०. “कतमा च, भिक्खु, तेजोधातु ? तेजोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया बाहिरा । कतमा च, भिक्खु, अज्झत्तिका तेजो-
धातु ? यं अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं – येन
च सन्तप्पति, येन च जीरीयति^६, येन च परिडहति, येन च 25
असितपीतखायितसायितं सम्मा परिणामं गच्छति, यं वा पनञ्जं पि
किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं तेजो तेजोगतं उपादिन्नं – अयं वुच्चति,

१. कक्खळं – सी०, स्या० । २. न्हारु – सी०, स्या०, रो० । ३. अट्ठी – सी०,
स्या०, रो० । ४. अट्ठिमिज्जा – सी०, रो० । ५. खेळो – स्या० । ६. जिरियति – स्या०;
जरीयति – सी०; जनीयति – रो० ।

भिक्षु, अज्झत्तिका तेजोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका तेजोधातु
या च बाहिरा तेजोधातु तेजोधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं
यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा तेजोधातुया निब्बिन्दति, तेजोधातुया
5 चित्तं विराजेति।

११. "कतमा च, भिक्षु, वायोधातु? वायोधातु सिया
अज्झत्तिका सिया बाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका वायो-
धातु? यं अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं -
उद्धङ्गमा वाता अधोगमा वाता कुच्छिसया वाता कोट्टासया वाता
10 अङ्गमङ्गानुसारिनो वाता अस्सासो पस्सासो इति, यं वा पनञ्जं
पि किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं वायो वायोगतं उपादिन्नं - अयं वुच्चति,
भिक्षु, अज्झत्तिका वायोधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका वायो-
धातु या च बाहिरा वायोधातु वायोधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं।
15 एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दिस्वा वायोधातुया निब्बिन्दति,
वायोधातुया चित्तं विराजेति।

B. 285

R. 242

१२. "कतमा च, भिक्षु, आकासधातु? आकासधातु सिया
अज्झत्तिका सिया बाहिरा। कतमा च, भिक्षु, अज्झत्तिका आकासधातु?
यं अज्झत्तं पच्चत्तं आकासं आकासगतं उपादिन्नं, सेय्यथीदं -
20 कण्णच्छिदं नासच्छिदं मुखद्वारं येन च असितपीतखायितसायितं
अज्झोहरति, यत्थ च असितपीतखायितसायितं सन्तिट्ठति, येन च
असितपीतखायितसायितं अधोभागं^१ निक्खमति, यं वा पनञ्जं पि
किञ्चि अज्झत्तं पच्चत्तं आकासं आकासगतं अधं^२ अधगतं विवरं
विवरगतं असम्फुट्ठं मंसलोहितेहि^३ उपादिन्नं - अयं वुच्चति भिक्षु अज्झ-
25 त्तिका आकासधातु। या चेव खो पन अज्झत्तिका आकासधातु या च
बाहिरा आकासधातु आकासधातुरेवेसा। 'तं नेतं मम, नेसोहस्मि, न मेसो
अत्ता' ति - एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय दट्ठब्बं। एवमेतं यथाभूतं
सम्मप्पञ्जाय दिस्वा आकासधातुया निब्बिन्दति, आकासधातुया
चित्तं विराजेति।

१. अधोभागा - सी०, स्या०, रो०, कं०। २-२. मी०, स्या०, रो० पोत्यकेयु नत्थि।

१३. “अथापरं विज्जाणं येव अवसिस्सति परिसुद्धं परि-
योदातं। तेन च विज्जाणेन किं विजानाति? ‘सुखं’ ति पि विजा-
नाति, ‘दुक्खं’ ति पि विजानाति, ‘अदुक्खमसुखं’ ति पि विजानाति।
सुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना। सो सुखं वेदनं
वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति। ‘तस्सेव सुखवेदनीयस्स ६
फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना
सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१४. “दुक्खवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा
वेदना। सो दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ ति
पजानाति। ‘तस्सेव दुक्खवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं १०
वेदयितं दुक्खवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना सा
निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१५. “अदुक्खमसुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति
अदुक्खमसुखा वेदना। सो अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘अदुक्खमसुखं
वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति। ‘तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनीयस्स फस्सस्स १५ B. 286
निरोधा यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना
अदुक्खमसुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’ ति पजानाति।

१६. “सेय्यथापि, भिक्खु, द्विन्नं कट्टानं सङ्घट्टा^१ समोधाना
उस्मा जायति, तेजो अभिनिब्बत्तति, तेसं येव द्विन्नं कट्टानं नानाभावा
विनिक्खेपा^२ या तज्जा उस्मा सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति; २०
एवमेव खो, भिक्खु, सुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा
वेदना। सो सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति।
‘तस्सेव सुखवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनीयं
फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना सा निरुज्झति, सा वूपसम्मती’
ति पजानाति। दुक्खवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति २५
दुक्खा वेदना। सो दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ ति
पजानाति। ‘तस्सेव दुक्खवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं
वेदयितं दुक्खवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना सा

१-१. किञ्च जानाति - सी०, स्या०, रो०। २. वेदयमानो - सी०, स्या०, रो०।

३. सङ्घट्टा - स्या०; सम्फस्स - सी०, रो०। ४. विक्खेपा - म०।

निरुज्जति, सा वूपसम्मती' ति पजानाति। अदुक्खमसुखवेदनीयं, भिक्खु, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना। सो अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो 'अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति। 'तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनीयस्स फस्सस्स निरोधा यं तज्जं वेदयितं
5 अदुक्खमसुखवेदनीयं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खमसुखा वेदना सा निरुज्जति, सा वूपसम्मती' ति पजानाति।

१७. "अथापरं उपेक्खा येव अवसिस्सति परिसुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च। सेय्यथापि, भिक्खु, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा उक्कं बन्धेय्य, उक्कं बन्धित्वा
10 उक्कामुखं आलिम्पेय्य, उक्कामुखं आलिम्पेत्वा सण्डासेन जातरूपं गहेत्वा उक्कामुखे पक्खिपेय्य, तमेनं कालेन कालं अभिधमेय्य, कालेन कालं उदकेन परिण्णोसेय्य, कालेन कालं अज्झुपेक्खेय्य, तं होति जातरूपं सुधन्तं^१ निद्धन्तं^२ नीहटं^३ निन्नीतकसावं मुदु च कम्मज्जं च पभस्सरं च, यस्सा यस्सा च पिल्लन्धनविकतिया^४ आकङ्खति -
B. 287 15 यदि पट्टिकायं^५ यदि कुण्डलाय यदि गीवेय्यकाय यदि सुवण्णमालाय तं चस्स अत्थं अनुभोति; एवमेव खो, भिक्खु, अथापरं उपेक्खा येव अवसिस्सति परिसुद्धा परियोदाता मुदु च कम्मज्जा च पभस्सरा च।

१८. "सो एवं पजानाति - 'इमं चे अहं उपेक्खं एवं
20 परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानञ्चायतनं उपसंहरेय्य, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिट्ठेय्य। इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं विञ्जानञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिट्ठेय्य।
R. 214 25 इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकिञ्चञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं। एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिट्ठेय्य। इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं नेवसञ्जानासञ्चायतनं

१-१. स्या० पोत्थके नत्थि; धन्तं सुधन्तं निद्धन्तं-सी०, रो०। २. नीहत्तं-सी०, स्या०। ३. पिल्लन्धन०-सी०, स्या०; पिळ्ळिन्धन०-रो०। ४. पवट्टिकाय-स्या० रो०; पवट्टिकाय-सी०।

उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं । एवं मे अयं उपेक्खा तन्निस्सिता तदुपादाना चिरं दीघमद्धानं तिट्ठेय्या' ति ।

१९. 'सो एवं पजानाति - 'इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकासानञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं 5 एवं परियोदातं विञ्जाणञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं आकिञ्चञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं; सङ्खतमेतं । इमं चे अहं उपेक्खं एवं परिसुद्धं एवं परियोदातं नेवसञ्जानासञ्चायतनं उपसंहरेय्यं, तदनुधम्मं च चित्तं भावेय्यं; 10 सङ्खतमेतं' ति ।

'सो नेव तं अभिसङ्खरोति, न अभिसञ्चेतयति भवाय वा विभवाय वा । सो अनभिसङ्खरोन्तो अनभिसञ्चेतयन्तो भवाय वा विभवाय वा न किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं पच्चत्तं येव परिनिब्बायति । 'खीणा जाति, वुसितं 15 ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति पजानाति ।

२०. 'सो सुखं चे वेदनं वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति, 'अनज्झोसिता' ति पजानाति, 'अनभिनन्दिता' ति पजानाति । दुक्खं चे वेदनं वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति, 'अनज्झोसिता' ति पजानाति, 'अनभिनन्दिता' ति पजानाति । अदुक्खमसुखं चे वेदनं 20 वेदेति, 'सा अनिच्चा' ति पजानाति, 'अनज्झोसिता' ति पजानाति, 'अनभिनन्दिता' ति पजानाति ।

२१. 'सो सुखं चे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं' वेदेति; दुक्खं चे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति; अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदेति, विसंयुत्तो नं वेदेति । सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 25 'कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो 'जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी' ति पजानाति, 'कायस्स भेदा' परं मरणा' उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती' ति पजानाति ।

B. 288

R. 245

१. तं न - सी० । २. सो दुक्खं - सी०, स्या०, रो० । ३-३. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

२२. “सेय्यथापि, भिक्खु, तेलं च पटिच्च वट्ठिं च पटिच्च तेलप्पदीपो ज्ञायति; तस्सेव तेलस्स च वट्ठिया च परियादाना अञ्जस्स च अनुपादाना’ अनाहारो निब्बायति; एवमेव खो, भिक्खु, कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ ति 5 पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ ति पजानाति, ‘कायस्स भेदा परं मरणा उद्धं जीवित-परियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि’ सीतीभविस्सन्ती’ ति पजानाति । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन पञ्चाधिट्टानेन समन्नागतो होति । एसा हि, भिक्खु, परमा अरिया पञ्जा यदिदं – 10 सब्बदुक्खक्खये जाणं ।

२३. “तस्स सा विमुत्ति सच्चे ठिता अकुप्पा होति । तं हि, भिक्खु, मुसा यं मोसधम्मं, तं सच्चं यं अमोसधम्मं निब्बानं । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन सच्चाधिट्टानेन समन्नागतो होति । एतं हि, भिक्खु, परमं अरियसच्चं यदिदं – अमोसधम्मं 15 निब्बानं ।

२४. “तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो उपधी होन्ति समत्ता समादिन्ना । त्यास्स पहीना होन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता’ आयतिं अनुप्पादधम्मो । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन चागाधिट्टानेन समन्नागतो होति । एसो हि, 20 भिक्खु, परमो अरियो चागो यदिदं – सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो ।

२५. “तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो अभिज्झा होति छन्दो सारागो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो आघातो होति व्यापादो सम्पदोसो । स्वास्स पहीनो होति 25 उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । तस्सेव खो पन पुब्बे अविद्दसुनो अविज्जा होति सम्मोहो । स्वास्स पहीनो होति उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो । तस्मा एवं समन्नागतो भिक्खु इमिना परमेन उप-

१. अनुपाहारा – सी०, रो०; अनुपहारा – स्या० । २. अभिनन्दितानि – सी०, स्या०, रो० । ३. अनभावकता – सी०, रो० ।

समाधिद्वानेन समन्नागतो होति। एसो हि, भिक्खु, परमो अरियो उपसमो यदिदं — रागदोसमोहानं उपसमो। ‘पञ्ज’ नप्पमज्जेय्य, सच्चमनुरक्खेय्य, चागमनुब्रूहेय्य, सन्तिमेव सो सिक्खेय्या’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

२६. “यत्थ ठितं मञ्जस्सवा नप्पवत्तन्ति, मञ्जस्सवे खो 5
पन नप्पवत्तमाने मुनि सन्तो ति वुच्चती’ ति — इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? ‘अस्मी’ ति, भिक्खु, मज्झितमेतं, ‘अयमहस्मी’ ति मज्झितमेतं, ‘भविस्स’ ति मज्झितमेतं, ‘न भविस्स’ ति मज्झितमेतं, ‘रूपी भविस्स’ ति मज्झितमेतं, ‘अरूपी भविस्स’ ति मज्झितमेतं, ‘सञ्जी भविस्स’ ति मज्झितमेतं, ‘असञ्जी भविस्स’ ति 10
मज्झितमेतं, ‘नेवसञ्जीनासञ्जी भविस्स’ ति मज्झितमेतं। मज्झितं, भिक्खु, रोगो मज्झितं गण्डो मज्झितं सल्लं। सब्बमज्झितानं त्वेव, भिक्खु, समतिक्कमा मुनि ‘सन्तो’ ति वुच्चति। मुनि खो पन, भिक्खु, सन्तो न जायति, न जीयति^१, न^२ मीयति^३, न कुप्पति, न पिहेति^४। तज्झिहस्स, ^५ भिक्खु, नत्थि येन जायेथ, अजायमानो किं जीयिस्सति, 15
अजीयमानो किं मीयिस्सति, अमीयमानो किं कुप्पिस्सति, अकुप्पमानो किस्स पिहेस्सति? ‘यत्थ ठितं मञ्जस्सवा नप्पवत्तन्ति, मञ्जस्सवे खो पन नप्पवत्तमाने मुनि ‘सन्तो’ ति वुच्चती’ ति — इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इमं खो मे त्वं, भिक्खु, सङ्घित्तेन छधातुविभङ्गं धारेही” ति। 20

§ ३. आयस्मतो पुक्कुसातिस्स अभिसम्परायो

२७. अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति — “सत्था किर मे 290
अनुप्पत्तो, सुगतो किर मे अनुप्पत्तो सम्मासम्बुद्धो किर मे अनुप्पत्तो” ति उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवन्तं एतदवोच — “अच्चयो मे, भन्ते, अच्चगमा यथाबालं^१ यथामूब्धं यथाअकुसलं, योहं भगवन्तं आवुसोवादेन समुदाचरितब्बं 25
अमज्झिस्सं। तस्स मे, भन्ते, भगवा अच्चयं अच्चयतो पटिगण्हातु^२ आयतिं संवराया” ति। R. 247

१. पञ्जा — सी०। २. नाहमस्मी — स्या०। ३. जियति — स्या०, रो०। ४-४. मियति — स्या०; रो० पोत्थके नत्थि। ५. पि होति — सी०। ६. तं पिस्स — सी०, स्या०, रो०। ७. यथाबलं — सी०। ८. पतिगण्हातु — सी०।

“तग्घ त्वं, भिक्खु, अच्चयो अच्चगमा यथाबालं यथामूब्धं
यथाअकुसलं, यं मं त्वं आवुसोवादेन समुदाचरितब्बं अमज्झित्थ।
यतो च खो त्वं, भिक्खु, अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटि-
करोसि, तं ते मयं पटिग्गण्हाम। वुद्धिं हेसा^१, भिक्खु, अरियस्स विनये
५ यो अच्चयं अच्चयतो दिस्वा यथाधम्मं पटिकरोति, आयतिं संवरं
आपज्जती” ति।

“लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके उपसम्पदं” ति।

“परिपुण्णं ते, भिक्खु, पत्तचीवरं” ति ?

“न खो मे, भन्ते, परिपुण्णं पत्तचीवरं” ति।

१० “न खो, भिक्खु, तथागता अपरिपुण्णपत्तचीवरं उपसम्पा-
देन्ती” ति।

अथ खो आयस्मा पुक्कुसाति भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा
अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा
पत्तचीवरपरियेसनं पक्कामि।

१५ अथ खो आयस्मन्तं^२ पुक्कुसातिं पत्तचीवरपरियेसनं चरन्तं
विब्भन्ता^३ गावी^४ जीविता वोरोपेसि। अथ खो सम्बहुला भिक्खू
येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना^५ खो ते भिक्खू भगवन्तं
एतदवोचुं - “यो सो, भन्ते, पुक्कुसाति नाम कुलपुत्तो भगवता
२० सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो। तस्स का गति, को
अभिसम्परायो” ति ?

“पण्डितो, भिक्खवे, पुक्कुसाति कुलपुत्तो पच्चपादि धम्म-
स्सानुधम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेठेसि। पुक्कुसाति, भिक्खवे,
कुलपुत्तो पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको
२५ तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका” ति।

२८. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति।

—:०:—

१-१. वुद्धिहेसा - स्या०। २. आयस्मा-रो०। ३-३. स्या० पोत्थके नत्थि; भन्त० -
सी०, रो०। ४. निसिन्नो - सी०।

४१. सच्चविभङ्गसुत्तं

§ १. सारिपुत्तमोग्गल्लाना सेवनीया

B. 291
K. 248

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति
इसिपतने मिगदाये। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो”
ति। “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच-

“तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं^१ समणेन 5
वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं,
यदिदं – चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना
विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं। कतमेसं चतुन्नं? दुक्खस्स अरिय-
सच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा विभजना
उत्तानीकम्मं, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना 10
पञ्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधस्स
अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा
विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधगामिनिया^२ पटिपदाय^३ अरिय-
सच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा विभजना
उत्तानीकम्मं। तथागतेन, भिक्खवे, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं 15
इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन
वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं,
यदिदं – इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जापना
पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं।

“सेवथ,^४ भिक्खवे, सारिपुत्तमोग्गल्लाने; भजथ, भिक्खवे, 20
सारिपुत्तमोग्गल्लाने। पण्डिता भिक्खू अनुग्गाहका सब्रह्मचारीनं^५।
सेय्यथापि, भिक्खवे, जनेता^६, एवं सारिपुत्तो; सेय्यथापि जातस्स
आपादेता, एवं मोग्गल्लानो। सारिपुत्तो, भिक्खवे, सोतापत्तिफले

१. अप्पटिवत्तियं – सी०; अप्पटिवत्तियं – रो०। २-२. दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा
- सी०। ३. सेवथ – म०। ४. ब्रह्मचारीनं – रो०। ५. जनेत्ती – सी०, रो०।

विनेति, मोग्गल्लानो उत्तमत्थे । सारिपुत्तो, भिक्खवे, प्होति चत्तारि अरियसच्चानि वित्थारेण आचिक्खितुं देसेतुं पञ्जापेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं” ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्थानं सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स देसना

R. 249

5

२. तत्र खो आयस्मा सारिपुत्तो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे” ति । “आवुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

B. 292

“तथागतेन, आवुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं
10 इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अप्पटिवत्तियं समणेन
वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा ब्रह्मणा वा केनचि वा
लोकस्मिं, यदिदं — चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्जा-
पना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं । कतमेसं चतुन्नं ?
दुक्खस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना
15 विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खसमुदयस्स अरियसच्चस्स
आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं,
दुक्खनिरोधस्स अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना
विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय
अरियसच्चस्स आचिक्खना देसना पञ्जापना पट्टपना विवरणा
20 विभजना उत्तानीकम्मं ।

✓ (१) दुक्खं अरियसच्चं

३. “कतमं चावुसो, दुक्खं अरियसच्चं ? जाति पि दुक्खा, जरा पि दुक्खा, मरणं पि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा पि दुक्खा, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं; सङ्खित्तेण पञ्चुपादान-
क्खन्धा दुक्खा ।

25

“कतमा चावुसो, जाति ? या तेसं तेसं सत्तानं तम्मिह तम्मिह

सत्तनिकाये जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिव्वत्ति' खन्धानं पातु-
भावो आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चतावुसो - 'जाति'।

“कतमा चावुसो, जरा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि
सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो
संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चतावुसो - 'जरा'।

5

“कतमं चावुसो, मरणं? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा
सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालङ्किरिया'
खन्धानं भेदो कळेवरस्स' निकखेपो जीवित्तिन्द्रियस्सु' पच्छेदो', इदं
वुच्चतावुसो - 'मरण'।

“कतमो चावुसो, सोको? यो खो, आवुसो, अञ्जतरञ्ज- 10
तरेन व्यसनेन' समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्ममेन फुट्टस्स
सोको सोचना सोचित्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चता-
वुसो - 'सोको'।

“कतमो' चावुसो, परिदेवो? यो खो, आवुसो, अञ्ज- B. 293
तरञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्ममेन 15
फुट्टस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवित्तं परिदेवित्तं,
अयं वुच्चतावुसो - 'परिदेवो'। R. 250

“कतमं चावुसो, दुक्खं? यं खो, आवुसो, कायिकं दुक्खं
कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चता-
वुसो - 'दुक्खं'। 20

“कतमं चावुसो, दोमनस्सं? यं खो, आवुसो, चेतसिकं'
दुक्खं' चेतसिकं असातं' मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं
वुच्चतावुसो - 'दोमनस्सं'।

“कतमो चावुसो, उपायासो? यो खो, आवुसो, अञ्जतर-
ञ्जतरेन व्यसनेन समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्ममेन फुट्टस्स 25
आयासो उपायासो आयासित्तं उपायासित्तं, अयं वुच्चतावुसो -
'उपायासो'।

१. निव्वत्ति अभिनिव्वत्ति - स्या०, रो०। २. कालकिरिया - सी०, स्या०, रो०।

३. कळेवरस्स - सी०; कळेवरस्स - रो०। ४-४. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ५. व्यसनेन -
सी०। ६. कतमा - रो०। ७-७. रो० पोत्यके नत्थि। ८. असातं वेदयितं - सी०।

“कतमं चावुसो, यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं? जाति-
धम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उपपज्जति - ‘अहो वत, मयं
न जातिधम्मा अस्साम; न च, वत, नो जाति आगच्छेय्या’ ति।
न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं। इदं पि - ‘यं पिच्छं न लभति तं पि
5 दुक्खं’। जराधम्मानं, आवुसो, सत्तानं ...पे०... ब्याधिधम्मानं, आवुसो,
सत्तानं ... मरणधम्मानं, आवुसो, सत्तानं ... सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सु-
पायासधम्मानं, आवुसो, सत्तानं एवं इच्छा उपपज्जति - ‘अहो वत,
मयं न सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम; न च, वत,
नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा आगच्छेय्युं’ ति। न खो पनेतं
10 इच्छाय पत्तब्बं। इदं पि - ‘यं पिच्छं न लभति तं पि दुक्खं’।

“कतमे चावुसो, सङ्खित्तेन पञ्चुपादानकखन्धा दुक्खा?
सेय्यथीदं - रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो,
सङ्खारुपादानकखन्धो, विञ्जाणुपादानकखन्धो। इमे वुच्चन्तावुसो -
‘सङ्खित्तेन पञ्चुपादानकखन्धा दुक्खा’। इदं वुच्चतावुसो - ‘दुक्खं
15 अरियसच्चं’।

✓ (२) दुक्खसमुदयं अरियसच्चं

४. “कतमं चावुसो, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं? यायं तण्हा
पोनोब्भविका^१ नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी^२, सेय्यथीदं-कामतण्हा
भवतण्हा विभवतण्हा, इदं वुच्चतावुसो - ‘दुक्खसमुदयं अरियसच्चं’।
B. 294
R. 251

✓ (३) दुक्खनिरोधं अरियसच्चं

५. “कतमं चावुसो, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं? यो तस्सायेव
20 तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो, इदं
वुच्चतावुसो - ‘दुक्खनिरोधं अरियसच्चं’।

✓ (४) पटिपदा अरियसच्चं

६. “कतमं चावुसो, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरिय-
सच्चं? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथीदं - सम्मादिट्ठि,
सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मा-
25 वायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि।

१. दुक्खसमुदयो - स्या०। २. पोनोब्भविका - सी०, रो०। ३. ० नन्दिनी - सी०।
४. दुक्खनिरोधो - स्या०।

“कतमा चावुसो, सम्मादिट्ठि ? यं खो, आवुसो, दुक्खे
जाणं दुक्खसमुदये जाणं दुक्खनिरोधे जाणं दुक्खनिरोधगामिनिया
पटिपदाय जाणं, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मादिट्ठि’ ।

“कतमो चावुसो, सम्मासङ्कप्पो ? नेक्खम्मसङ्कप्पो अब्या-
पादसङ्कप्पो अविहिंसासङ्कप्पो, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मासङ्कप्पो’ । 5

“कतमा चावुसो, सम्मावाचा ? मुसावादा वेरमणी पिसुणाय
वाचाय वेरमणी फरुसाय वाचाय वेरमणी सम्फप्पलापा वेरमणी,
अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मावाचा’ ।

“कतमो चावुसो, सम्माकम्मन्तो ? पाणातिपाता वेरमणी
अदिन्नादाना वेरमणी कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, अयं वुच्चता- 10
वुसो – ‘सम्माकम्मन्तो’ ।

“कतमो चावुसो, सम्माआजीवो ? इधावुसो, अरियसावको
मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीविकं कप्पेति, अयं वुच्च-
तावुसो – ‘सम्माआजीवो’ ।

“कतमो चावुसो, सम्मावायामो ? इधावुसो, भिक्खु अनुप्पन्नानं 15
पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं’
आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं
पहानाय छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति,
अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति विरियं R. 252
आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं 20
ठितिया असम्मोसाय’ भिय्योभावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया
छन्दं जनेति वायमति विरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति, अयं
वुच्चतावुसो – ‘सम्मावायामो’ । B. 295

“कतमा चावुसो, सम्मासति ? इधावुसो, भिक्खु काये कायानु-
पस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झा- 25
दोमनस्सं, वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी
विहरति ... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा
विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, अयं वुच्चतावुसो – ‘सम्मासति’ ।

“कतमो चावुसो, सम्मासमाधि ? इधावुसो, भिक्खु विविच्चेव

कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं
 पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, वितक्कविचारानं वूपसमा
 अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं
 पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति, पीतिया च विरागा
 5 उपेक्खको च विहरति ...पे०... ततियं ज्ञानं ...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उप-
 सम्पज्ज विहरति, अयं वुच्चतावुसो - 'सम्मासमाधि'। इदं वुच्चता-
 वुसो - 'दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं'।

७. "तथागतेनावुसो, अरहता सम्मासम्बुद्धेन बाराणसियं
 इसिपतने मिगदाये अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तितं अण्णटिवत्तियं समणेन
 10 वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेन वा ब्रह्मना वा केनचि वा लोकस्मिं,
 यदिदं - इमेसं चतुन्नं अरियसच्चानं आचिक्खना देसना पञ्चापना
 पट्टपना विवरणा विभजना उत्तानीकम्मं" ति।

८. इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो। अत्तमना ते भिक्खू आय-
 स्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुं ति।

४२. दक्षिणाविभङ्गसुतं

§ १. भगवन्तमुद्दिस्स कतं दुस्सयुगं

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिल-
वत्थुस्मिं निग्गोधारामे। अथ खो महापजापति^१ गोतमी नवं दुस्सयुगं
आदाय येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्ना खो महापजापति गोतमी
भगवन्तं एतदवोच – “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स 5
सामं कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। एवं वुत्ते, भगवा महापजापतिं गोतमिं एतदवोच –
“सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो भविस्सामि
सङ्खो चा” ति। दुतियं पि खो महापजापति गोतमी भगवन्तं
एतदवोच – “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स सामं 10
कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। दुतियं पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतद-
वोच – “सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो
भविस्सामि सङ्खो चा” ति। ततियं पि खो महापजापति गोतमी
भगवन्तं एतदवोच – “इदं मे, भन्ते, नवं दुस्सयुगं भगवन्तं उद्दिस्स 15
सामं कन्तं सामं वायितं। तं मे, भन्ते, भगवा पटिग्गण्हातु अनुकम्पं
उपादाया” ति। ततियं पि खो भगवा महापजापतिं गोतमिं एतद-
वोच – “सङ्खे, गोतमि, देहि। सङ्खे ते दिन्ने अहं चेव पूजितो
भविस्सामि सङ्खो चा” ति।

२. एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच – “पटि- 20
ग्गण्हातु, भन्ते, भगवा महापजापतिया गोतमिया नवं दुस्सयुगं।
बहुपकारा^२, भन्ते, महापजापति गोतमी भगवतो मातुच्छा आपादिका
पोसिका खीरस्स दायिका; भगवन्तं जनेत्तिया कालङ्कताय थञ्जं
पायेसि। भगवा पि, भन्ते, बहुपकारो महापजापतिया गोतमिया।

भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी बुद्धं सरणं गता,
 धम्मं सरणं गता, सङ्घं सरणं गता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महा-
 पजापति गोतमी पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता
 कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा^१ पटिविरता^२ सुरामेरय-
 ५ मज्जपमादट्टाना पटिविरता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति
 गोतमी बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता,
 सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता अरियकन्तेहि सीलेहि समन्ना-
 गता । भगवन्तं, भन्ते, आगम्म महापजापति गोतमी दुक्खे निक्कङ्ख्वा
 दुक्खसमुदये निक्कङ्ख्वा दुक्खनिरोधे निक्कङ्ख्वा दुक्खनिरोधगामिनिया
 १० पटिपदाय निक्कङ्ख्वा । भगवा पि, भन्ते, बहुपकारो महापजापतिया
 गोतमिया” ति ।

R. 254

B. 297

३. “एवमेतं, आनन्द । यं, आनन्द, पुग्गलो पुग्गलं आगम्म
 बुद्धं सरणं गतो होति, धम्मं सरणं गतो होति, सङ्घं सरणं गतो
 होति, इमस्सानन्द, पुग्गलस्स इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं^३ वदामि,
 १५ यदिदं – अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपात-
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुग्गलो पुग्गलं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो
 होति अदिन्नादाना पटिविरतो होति कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
 होति मुसावादा पटिविरतो होति सुरामेरयमज्जपमादट्टाना पटिविरतो
 २० होति, इमस्सानन्द, पुग्गलस्स इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं वदामि,
 यदिदं – अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपात-
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुग्गलो पुग्गलं आगम्म बुद्धे अवेच्चप्पसादेन
 समन्नागतो होति, धम्मे ... सङ्घे ... अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो
 २५ होति, इमस्सानन्द, पुग्गलस्स इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं वदामि,
 यदिदं – अभिवादनपच्चुट्टानअञ्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपात-
 सेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारानुप्पदानेन ।

“यं हानन्द, पुग्गलो पुग्गलं आगम्म दुक्खे निक्कङ्ख्वा होति,
 दुक्खसमुदये निक्कङ्ख्वा होति, दुक्खनिरोधे निक्कङ्ख्वा होति, दुक्ख-

निरोधगामिनिया पटिपदाय निक्कल्लो होति, इमस्सानन्द, पुग्गलस्स इमिना पुग्गलेन न सुप्पतिकारं वदामि, यदिदं - अभिवादनपच्चुट्ठान-
अञ्जलिकम्मसामीचिकम्मचीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्ज-
परिक्खारानुप्पदानेन ।

✓ § २. चुद्दस पाटिपुग्गलिका दक्खिणा

४. “चुद्दस खो पनिमानन्द, पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । ५
कतमा' चुद्दस' ? तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे दानं देति - अयं
पठमा पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । पच्चेकसम्बुद्धे' दानं देति - अयं
दुतिया पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । तथागतसावके अरहन्ते दानं
देति - अयं ततिया पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । अरहत्तफलसच्छि-
किरियाय पटिपन्ने दानं देति - अयं चतुत्थी' पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । 10
अनागामिस्स दानं देति - अयं पञ्चमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ।
अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने दानं देति - अयं छट्ठी' R. 255
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सकदागामिस्स दानं देति - अयं सत्तमी
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने B. 298
दानं देति - अयं अट्ठमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सोतापन्ने दानं 15
देति - अयं नवमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा । सोतापत्तिफलसच्छि-
किरियाय पटिपन्ने दानं देति - अयं दसमी पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ।
बाहिरके कामेसु वीतरागे दानं देति - अयं एकादसमी पाटिपुग्गलिका
दक्खिणा । पुथुज्जनसीलवन्ते दानं देति - अयं द्वादसमी पाटिपुग्ग-
लिका दक्खिणा । पुथुज्जनदुस्सीले दानं देति - अयं तेरसमी पाटि- 20
पुग्गलिका दक्खिणा । तिरच्छानगते दानं देति - अयं चुद्दसमी
पाटिपुग्गलिका दक्खिणा ति ।

“तत्रानन्द, तिरच्छानगते दानं दत्वा सतगुणा दक्खिणा
पाटिकङ्खितब्बा, पुथुज्जनदुस्सीले दानं दत्वा सहस्सगुणा दक्खिणा
पाटिकङ्खितब्बा, पुथुज्जनसीलवन्ते दानं दत्वा सतसहस्सगुणा दक्खिणा 25
पाटिकङ्खितब्बा, बाहिरके कामेसु वीतरागे दानं दत्वा कोटिसहस्सगुणा
दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा, सोतापत्तिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने

१-१ सी०, स्या० पोत्यकेसु नत्थि । २. पच्चेकबुद्धे - सी०, रो० । ३. चतुत्था - स्या० ।

४. छट्ठा - सी०, स्या०, रो० ।

दानं दत्त्वा असङ्ख्येय्या अप्पमेय्या दक्खिणा पाटिकङ्खितब्बा^१, को पन वादो सोतापन्ने, को पन वादो सकदागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो सकदागामिस्स, को पन वादो अनागामिफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अनागामिस्स, को पन वादो अरहत्तफलसच्छिकिरियाय पटिपन्ने, को पन वादो अरहन्ते^२, को पन वादो पच्चेकसम्बुद्धे, को पन वादो तथागते अरहन्ते सम्मासम्बुद्धे !!

§ ३. सत्त सङ्खगता दक्खिणा

५. “सत्त खो पनिमानन्द, सङ्खगता दक्खिणा। कतमा^३ सत्त^४? बुद्धप्पमुखे^५ उभतोसङ्खे दानं देति – अयं पठमा सङ्खगता दक्खिणा। तथागते परिनिब्बुते उभतोसङ्खे दानं देति – अयं दुतिया सङ्खगता दक्खिणा। भिक्खुसङ्खे दानं देति – अयं ततिया सङ्खगता दक्खिणा। भिक्खुनीसङ्खे दानं देति – अयं चतुत्थी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका मे भिक्खू च भिक्खुनियो च सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति – अयं पञ्चमी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका’ मे भिक्खू सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति – अयं छट्ठी सङ्खगता दक्खिणा। ‘एत्तका मे भिक्खुनियो सङ्खतो उद्दिस्सथा’ ति दानं देति – अयं सत्तमी सङ्खगता दक्खिणा।

R. 256

B. 299

“भविस्सन्ति खो पनानन्द, अनागतमद्धानं गोत्रभुनो कासावकण्ठा दुस्सीला पापधम्मा। तेसु दुस्सीलेसु सङ्खं उद्दिस्स दानं दस्सन्ति। तदापाहं^६, आनन्द, सङ्खगतं दक्खिणं असङ्ख्येय्यं अप्पमेय्यं वदामि। न त्वेवाहं, आनन्द, केनचि परियायेन सङ्खगताय दक्खिणाय पाटिपुगलिकं दानं महप्फलतरं वदामि।

§ ४. चतस्सो दक्खिणाविसुद्धियो

६. “चतस्सो खो इमा, आनन्द, दक्खिणाविसुद्धियो। कतमा चतस्सो? अत्थानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो। अत्थानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो। अत्थानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो। अत्थानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च।

१. पाटिकङ्खेय्या – रो० २. तथागतसावके अरहन्ते – रो०। ३-३ स्या०, रो०पोत्यकेसु नत्थि। ४. बुद्धप्पमुखे – सी०, रो०। ५. एत्तके – स्या०। ६. तदापहं – सी०, स्या०, रो०।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति दुस्सीला पापधम्मा – एवं खो, आनन्द, दक्खिणा दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो ६ दायकतो? इधानन्द, दायको होति दुस्सीलो पापधम्मो, पटिग्गाहका होन्ति सीलवन्तो कल्याणधम्मा – एवं खो, आनन्द, दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति नो दायकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो? इधानन्द, दायको च होति दुस्सीलो पापधम्मो, १० पटिग्गाहका च होन्ति दुस्सीला पापधम्मा – एवं खो, आनन्द, दक्खिणा नेव दायकतो विसुज्झति नो पटिग्गाहकतो।

“कथञ्चानन्द, दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च? इधानन्द, दायको च होति सीलवा कल्याणधम्मो, पटिग्गाहका च होन्ति सीलवन्तो कल्याणधम्मा – एवं खो, आनन्द, १५ दक्खिणा दायकतो चेव विसुज्झति पटिग्गाहकतो च। इमा खो, आनन्द, चतस्सो दक्खिणाविसुद्धियो” ति। R. 257

७. इदमवोच भगवा । इदं वत्वान^१ सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था –

B. 300

“यो सीलवा दुस्सीलेसु ददाति दानं, २० धम्मेन लद्धं^२ सुपसन्नचित्तो ।
अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा दायकतो विसुज्झति ॥

“यो दुस्सीलो सीलवन्तेसु ददाति दानं, २५ अधम्मेन लद्धं अप्पसन्नचित्तो ।
अनभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
सा दक्खिणा पटिग्गाहकतो विसुज्झति ॥

“यो दुस्सीलो दुस्सीलेसु ददाति दानं,
अधम्मेन लद्धं अप्सन्नचित्तो ।

अनभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
न* तं दानं विपुलप्फलं' ति ब्रूमि* ॥

5

“यो सीलवा सीलवन्तेसु ददाति दानं,
धम्मेन लद्धं सुप्सन्नचित्तो ।

अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
तं वे दानं विपुलप्फलं' ति ब्रूमि ॥

10

“यो वीतरागो वीतरागेषु ददाति दानं,
धम्मेन लद्धं सुप्सन्नचित्तो ।

अभिसद्दहं कम्मफलं उळारं,
तं वे दानं आमिसदानानमगं''' ति ॥

विभङ्गवगो निद्वितो चतुत्थो ।

तस्सुदानं*

भेदकानन्दकच्चान, लोमसकङ्गियासुभो" ।

महाकम्मसळायतनविभङ्गा, उद्देसअरणा धातु सच्चं

दक्खिणाविभङ्गसुत्तं ति ॥

15

—:०:—

* - *. सा दक्खिणा नेवुभतो विसुञ्जति - रो० । १. विपुलफलं - स्या० ।
२. विपुल्लफलं - रो० । ३. विपुलं ति ब्रूमि - सी० ; आमिसदानं विपुलं ति ब्रूमि - रो० ।
*. रो० पोत्यके नत्थि । ४. लोमसकङ्गियसुभा - सी० ।

४३. अनाथपिण्डिकोवादसुत्तं

§ १. बाळहगिलानो अनाथपिण्डिको

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। तेन खो पन समयेन अनाथ-
पिण्डिको गहपति आबाधिको होति दुक्खितो बाळहगिलानो। अथ
खो अनाथपिण्डिको गहपति अब्जतरं पुरिसं आमन्तेसि – “एहि
त्वं, अम्भो पुरिस, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम 5
वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि; एवं च वदेहि – ‘अनाथ-
पिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो बाळहगिलानो। सो
भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ ति। येन चायस्मा सारिपुत्तो तेनुप-
सङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे
सिरसा’ वन्दाहि – ‘अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको 10
दुक्खितो बाळहगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा
वन्दती’ ति। एवं च वदेहि – ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो
येन अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं
उपादाया’ ” ति।

“एवं, भन्ते” ति खो सो पुरिसो अनाथपिण्डिकस्स गहपतिस्स 15
पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभि-
वादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो भगवन्तं
एतदवोच – “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको दुक्खितो
बाळहगिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति। येन चायस्मा
सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अभि- 20
वादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं
सारिपुत्तं एतदवोच – “अनाथपिण्डिको, भन्ते, गहपति आबाधिको
दुक्खितो बाळहगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा
वन्दति; एवं च वदेति – ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो

B. 301,
R. 258

B. 302

येन अनाथपिण्डकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया' " ति । अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्हीभावेन ।

R. 259

२. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय आयस्मता आनन्देन पच्छासमणेन येन अनाथपिण्डकस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्तो अनाथपिण्डकं गहपतिं एतदवोच — "कच्चि ते, गहपति, खमनीयं, कच्चि यापनीयं? कच्चि ते दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति; पटिक्कमोसानं पञ्जायति, नो अभिक्कमो" ति ?

१० "न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धनि^१ ऊहनन्ति । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तखण्डेन^२ सीसे सीसवेठं^३ ददेय्य; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता सीसे^४ सीसवेदना^५ । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं^६ पञ्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्चिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता कुच्चिं परिकन्तन्ति । न मे, भन्ते सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं, सम्परितापेय्युं; एवमेव खो, भन्ते सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो । न मे, भन्ते

१. मुद्धानं — सी०, स्या० । २. वरत्तखण्डेन — स्या० । ३. सीसवेठुनं — स्या०; सीसवेठनं — सी० । ४-४. वाता सीसं परिकन्तन्ति — सी०, स्या० । ५. स्या० पोत्यके नत्थि । ६. अभिक्कमोसानं — सी० ।

सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति,
नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो” ति ।

§ २. आयस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मदेसना

३. “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न चक्खुं
उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं ।

5

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न सोतं उपा-
दियिस्सामि, न च मे सोतनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं
सिक्खितब्बं — ‘न घानं’ उपादियिस्सामि, न च मे घाननिस्सितं
विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह 10
ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न जिह्वं उपादियिस्सामि, न च
मे जिह्वानिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न कायं
उपादियिस्सामि, न च मे कायनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति ।
एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खि- 15
तब्बं — ‘न मनं उपादियिस्सामि, न च मे मनोनिस्सितं विञ्जाणं
भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न रूपं उपादि-
यिस्सामि, न च मे रूपनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति । एवं हि
ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — 20
न सद्दं उपादियिस्सामि ... पे० ... न गन्धं उपादियिस्सामि ... न रसं
उपादियिस्सामि ... न फोदुब्बं उपादियिस्सामि ... न धम्मं उपादियिस्सामि
न च मे धम्मनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति । एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितब्बं ।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — न चक्खु- 25
विञ्जाणं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुविञ्जाणनिस्सितं विञ्जाणं
भविस्सती’ ति । एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते,
गहपति, एवं सिक्खितब्बं — न सोतविञ्जाणं उपादियिस्सामि ... न

धानविञ्जाणं उपादियिस्सामि ... न जिह्वाविञ्जाणं उपादियिस्सामि ...
न कायविञ्जाणं उपादियिस्सामि ... न मनोविञ्जाणं उपादियिस्सामि
न च मे मनोविञ्जाणनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि
ते, गहपति, सिक्खितब्बं।

B. 304

5

R. 260

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं – ‘न चक्खु-
सम्फस्सं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुसम्फस्सनिस्सितं विञ्जाणं
भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते,
गहपति, एवं सिक्खितब्बं – न सोतसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न
धानसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न जिह्वासम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न
कायसम्फस्सं उपादियिस्सामि ... न मनोसम्फस्सं उपादियिस्सामि, न
च मे मनोसम्फस्सनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते,
गहपति, सिक्खितब्बं।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं – ‘न चक्खु-
सम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि, न च मे चक्खुसम्फस्सजावेदना-
निस्सितं’ विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं।
तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं – न सोतसम्फस्सजं वेदनं
उपादियिस्सामि ... न धानसम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि ... न
जिह्वासम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि ... न कायसम्फस्सजं वेदनं
उपादियिस्सामि ... न मनोसम्फस्सजं वेदनं उपादियिस्सामि, न च मे,
मनोसम्फस्सजावेदनानिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते,
गहपति, सिक्खितब्बं।

४. “तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं – ‘न पथवी-
धातुं उपादियिस्सामि, न च मे पथवीधातुनिस्सितं विञ्जाणं भवि-
स्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते, गहपति,
एवं सिक्खितब्बं – ‘न आपोधातुं उपादियिस्सामि ... न तेजोधातुं
उपादियिस्सामि ... न वायोधातुं उपादियिस्सामि ... न आकासधातुं
उपादियिस्सामि ... न विञ्जाणधातुं उपादियिस्सामि, न च मे
विञ्जाणधातुनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते, गहपति,
सिक्खितब्बं।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न रूपं उपादियिस्सामि, न च मे रूपनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — न वेदनं उपादियिस्सामि ... न सञ्जं उपादियिस्सामि ... न सङ्खारे उपादियिस्सामि ... न विञ्जाणं उपादियिस्सामि, न च मे विञ्जाणनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न आकासानञ्चायतनं उपादियिस्सामि, न च मे आकासानञ्चायतननिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते गहपति, एवं सिक्खितब्बं — न विञ्जाणञ्चायतनं उपादियिस्सामि ... न आकिञ्चञ्चायतनं उपादियिस्सामि ... न नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपादियिस्सामि न च मे नेवसञ्जानासञ्जायतननिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं।

“तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न इधलोकं उपादियिस्सामि, न च मे इधलोकनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘न परलोकं उपादियिस्सामि, न च मे परलोकनिस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं। तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘यं पि मे’ दिट्ठं सुतं मुतं विञ्जातं पत्तं^१ परियेसितं अनुपरियेसितं अनुविचरितं^२ मनसा तं पि न उपादियिस्सामि, न च मे तन्निस्सितं विञ्जाणं भविस्सती’ ति। एवं हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं” ति।

५. एवं वुत्ते, अनाथपिण्डिको गहपति परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि। अथ खो आयस्मा आनन्दो अनाथपिण्डिकं गहपतिं एतदवोच — “ओलीयसि^३ खो त्वं, गहपति, संसीदसि^४ खो त्वं, गहपती” ति ?

“नाहं, भन्ते आनन्द, ओलीयामि, न पि संसीदामि; अपि च मे दीघरत्तं सत्था पयिरुपासितो मनोभावनीया^५ च भिक्खू; न च मे एवरूपी धम्मी कथा सुतपुब्बा” ति।

१-१. यं पिदं—सी०, रो०। २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेमु नत्थि। ३. अनुचरितं—म०। ४. ओलेय्यामि—स्या०। ५. संसीदि—स्या०। ६. मनोभावनीयो—रो०।

“न खो, गहपति, गिहीनं ओदातवसनानं एवरूपी धम्मी’
कथा’ पटिभाति; पव्वजितानं खो, गहपति, एवरूपी धम्मी कथा
पटिभाती” ति ।

“तेन हि, भन्ते सारिपुत्त, गिहीनं पि ओदातवसनानं एवरूपी
५ धम्मी कथा पटिभातु । सन्ति हि, भन्ते, कुलपुत्ता अप्परजक्खजातिका,
अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति; भविस्सन्ति धम्मस्स अञ्जा-
तारो” ति ।

§ ३. अनाथपिण्डिको देवपुत्तो

६. अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च आनन्दो
अनाथपिण्डिकं गहपतिं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना
१० पक्कमिंसु । अथ खो अनाथपिण्डिको गहपति, अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते
R. 262 च सारिपुत्ते आयस्मन्ते च आनन्दे, कालमकासि’ तुसितं कायं उपपज्जि’ ।

अथ खो अनाथपिण्डिको देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया
अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुप-
सङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।
B. 306 15 एकमन्तं ठितो खो अनाथपिण्डिको देवपुत्तो भगवन्तं गाथाहि अज्झ-
भासि —

७. “इदं हि तं जेतवनं, इसिसङ्कनिसेवितं ।
आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसञ्जननं मम ॥

“कम्मं विज्जा च धम्मो’ च, सीलं जीवितमुत्तमं ।
20 एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

“तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ।
योनिंसो विचिने धम्मं, एवं तत्थ विसुज्झति ॥

“सारिपुत्तो व पञ्चाय, सीलेन उपसमेन च ।
यो पि’ पारङ्गतो’ भिक्खु, एतावपरमो सिया” ति ॥

25 इदमवोच अनाथपिण्डिको देवपुत्तो । समनुञ्जो सत्था अहोसि ।

१-१. धम्मिकथा - स्या० । २. कायस्म भेदा परंभरणा - मी०, रो० । ३. उपपज्जि
- रो० । ४. धम्मा - स्या० । ५. हि - मी०, स्या०, रो० । ६. पारगतो - मी०, स्या० रो० ।

अथ खो अनाथपिण्डको देवपुत्तो — “समनुञ्जो मे सत्था” ति भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

८. अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आमन्तेसि — “इमं, भिक्खवे, रत्तिं अञ्जतरो देवपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं जेतवनं ओभासेत्वा येनाहं तेनुपसङ्कमि; 5 उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सो देवपुत्तो मं’ गाथाहि अज्झभासि —

‘इदं हि तं जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं ।

आवुत्थं धम्मराजेन, पीतिसञ्जननं मम ॥

‘कम्मं विज्जा च धम्मो च, सीलं जीवितमुत्तमं ।

एतेन मच्चा सुज्झन्ति, न गोत्तेन धनेन वा ॥

‘तस्मा हि पण्डितो पोसो, सम्पस्सं अत्थमत्तनो ।

योनिस्सो विचिने धम्मं, एवं तत्थ विसुज्झति ॥

‘सारिपुत्तो व पञ्चाय, सीलेन उपसमेन च ।

यो पि पारङ्गतो भिक्खु, एतावपरमो सिया’ ति ॥ 15

“इदमवोच, भिक्खवे, सो देवपुत्तो । ‘समनुञ्जो मे सत्था’ ति मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायी” ति ।

R. 263

एवं वुत्ते, आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सो हि नून सो, भन्ते, अनाथपिण्डको देवपुत्तो भविस्सति । अनाथपिण्डको, भन्ते, गहपति आयस्मन्ते सारिपुत्ते अभिप्पसन्नो^१ अहोसी” ति ।

B. 307

“साधु, साधु, आनन्द ! यावतकं खो, आनन्द, तक्काय पत्तब्बं, अनुप्पत्तं तं तया । अनाथपिण्डको सो, आनन्द^२, देवपुत्तो^३” ति ।

20

९. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

— :o: —

१. ० इमाहि — स्या० । २. अवेच्चणसन्नो — सी०, रो० । ३-३. आनन्द देवपुत्तो नाञ्जो — सी० ; देवपुत्तो नञ्जो — स्या०, रो० ।

४४. छन्नोवादसुत्तं

§ १. बाळ्हगिलानो आयस्मा छन्नो

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च छन्नो गिज्झकूटे पब्बते विहरन्ति। तेन खो पन समयेन आयस्मा छन्नो आबाधिको होति दुक्खितो
 ५ बाळ्हगिलानो। अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं^१ पटि-
 सल्लाना^२ वुट्ठितो येनायस्मा महाचुन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
 आयस्मन्तं महाचुन्दं एतदवोच - “आयामावुसो चुन्द, येनायस्मा
 छन्नो तेनुपसङ्कमिस्साम^३ गिलानपुच्छका” ति। “एवमावुसो” ति खो
 आयस्मा महाचुन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि।

१० अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो
 येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता छन्नेन
 सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीय कथं साराणीयं^४ वीतिसारेत्वा एकमन्तं
 निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं
 छन्नं एतदवोच - “कच्चि ते, आवुसो छन्न, खमनीयं, कच्चि याप-
 १५ नीयं? कच्चि ते” दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति;
 पटिक्कमोसानं पञ्जायति, नो अभिक्कमो” ति ?

“न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं। बाळ्हा मे
 दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं
 पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा
 २० पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि^५ अभिमत्थेय्य; एवमेव खो मे,
 आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धनि^६ ऊहनन्ति। न मे, आवुसो
 सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं। बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभि-

१. सायन्हसमयं - सी०, स्या०, रो०। २. पनिसल्लाना - सी०। ३. तेनुपसङ्क-
 मिय्याम - सी०, रो०। ४. सारणीयं - म०। ५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि।
 ६. सीसं - स्या०; मुद्धानं - सी०। ७. मुद्धानं - सी०, स्या०।

क्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति नो पटि-
क्कमो। सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दब्हेन वरत्त-
क्खण्डेन^१ सीसे सीसवेठं^२ ददेय्य; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त,
अधिमत्ता सीसे^३ सीसवेदना^४। न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न
यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; 5
अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, आवुसो
सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन
गोविकन्तनेन कुच्छं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, आवुसो सारिपुत्त,
अधिमत्ता वाता कुच्छं परिकन्तन्ति। न मे, आवुसो सारिपुत्त,
खमनीयं न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो 10
पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि,
आवुसो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु
गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं; एवमेव खो मे,
आवुसो सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो। न मे, आवुसो सारिपुत्त,
खमनीयं न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो 15
पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सत्थं,
आवुसो सारिपुत्त, आहरिस्सामि, नावकह्वामि जीवितं” ति।

२. “मायस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि। यापेतायस्मा छन्नो।
यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छाम। सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि
सप्पायानि भोजनानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भोजनानि 20
परियेसिस्सामि। सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि,
अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भेसज्जानि परियेसिस्सामि। सचे
आयस्मतो छन्नस्स नत्थि पतिरूपा^५ उपट्ठाका^६, अहं आयस्मन्तं छन्नं
उपट्ठहिस्सामि। मायस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि। यापेतायस्मा छन्नो।
यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छामा” ति। 25

“न पि मे, आवुसो सारिपुत्त, नत्थि सप्पायानि भोजनानि;
न पि मे नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि; न पि मे नत्थि पतिरूपा
उपट्ठाका; अपि चावुसो सारिपुत्त, परिचिण्णो मे^७ सत्था दीघरत्तं

१. वरत्तक्खण्डेन—सी०। २. सीसवेठं—सी०, स्या०। ३-३. वाता सीसं परि-
कन्तन्ति—सी०, स्या०। ४. पटिरूपो—स्या०; पतिरूपो—सी०, रो०। ५. उपट्ठाको—सी०,
स्या०, रो०। ६. स्या० पोत्थके नत्थि।

मनापेनेव नो अमनापेन । एतं हि, आवुसो सारिपुत्त, सावकस्स पतिरूपं यं सत्थारं परिचरेय्य मनापेनेव नो अमनापेन । 'अनुपवज्जं छन्नो भिक्खु सत्थं आहरिस्सती' ति एवमेतं, आवुसो सारिपुत्त, धारेही' ति ।

5 “पुच्छेय्याम मयं आयस्मन्तं छन्नं कच्चिदेव' देसं, सचे आयस्मा छन्नो ओकासं करोति पञ्हुस्स वेय्याकरणाया” ति ।

“पुच्छावुसो सारिपुत्त, सुत्वा वेदिस्सामी” ति ।

R. 265

3. “चक्खुं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाण-
विज्जातब्बे धम्मे 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता' ति समनु-
10 पस्ससि ? सोतं, आवुसो छन्न, सोतविज्जाणं ...पे०... धानं, आवुसो
छन्न, धानविज्जाणं ... जिह्वं, आवुसो छन्न, जिह्वाविज्जाणं ... कायं,
आवुसो छन्न, कायविज्जाणं ... मनं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणं
मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे
अत्ता' ति समनुपस्ससी' ति ?

15 “चक्खुं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाण-
विज्जातब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनु-
पस्सामि । सोतं, आवुसो सारिपुत्त ...पे०... धानं, आवुसो सारिपुत्त ...
जिह्वं, आवुसो सारिपुत्त ... कायं, आवुसो सारिपुत्त ... मनं, आवुसो
सारिपुत्त, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे 'नेतं मम,
20 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी” ति ।

4. “चक्खुस्मिं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणे चक्खु-
विज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय चक्खुं
चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे 'नेतं मम, नेसोहमस्मि,
न मेसो अत्ता' ति समनुपस्ससि ? सोतस्मिं, आवुसो छन्न, सोत-
25 विज्जाणे ... धानस्मिं, आवुसो छन्न, धानविज्जाणे ... जिह्वाय, आवुसो
छन्न, जिह्वाविज्जाणे ... कायस्मिं, आवुसो छन्न, कायविज्जाणे ...
मनस्मिं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु
धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय, मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाण-

विज्जातब्बे धम्मो 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनु-
पस्ससी' ति ?

“चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाण-
विज्जातब्बेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय चक्खुं
चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मो 'नेतं मम, नेसो- 6
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामि । सोतस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
सोतविज्जाणे ... धानस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, धानविज्जाणे ... जिह्वाय,
आवुसो सारिपुत्त, जिह्वाविज्जाणे ... कायस्मिं, आवुसो सारिपुत्त,
कायविज्जाणे ... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणे मनो-
विज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेषु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय 10
मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मो 'नेतं मम, नेसो-
हमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सामी' ति ।

B. 310

R. 286

५. एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच-
“तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदं पि तस्स भगवतो सासनं”, निच्चकप्पं
मनसि^१ कातब्बं^२ - “निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । 15
चलिते असति पस्सद्धि, पस्सद्धिया सति नति न होति । नतिया
असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो
न होति । चुतूपपाते असति नेविध न हुरं न उभयमन्तरेण । एसेवन्तो
दुक्खस्सा” ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो 20
आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

§ २. आयस्मतो छन्नस्स गति

६. अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते च
सारिपुत्ते आयस्मन्ते च महाचुन्दे सत्थं आहरेसि । अथ खो आयस्मा
सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभि-
वादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो 25
भगवन्तं एतदवोच - “आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्थं आहरितं ।
तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

१. वचनं - सी० । २-२. मनस्मि कातब्बं - स्या० ; मनसिकातब्बं - रो० ।

“ननु ते, सारिपुत्त, छन्नेन भिक्खुना सम्मुखायेव अनुपवज्जता व्याकता” ति ?

“अत्थि, भन्ते, पुब्बजिरं नाम वज्जिगामो । तत्थायस्मतो^१ छन्नस्स मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानी” ति ।

B. 311

६ “होन्ति हेते,^२ सारिपुत्त, छन्नस्स भिक्खुनो मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानि । नाहं, सारिपुत्त, एत्तावता ‘सउपवज्जो’ ति वदामि । यो खो, सारिपुत्त, इमं च कायं निक्खिपति अज्झं च कायं उपादियति तमहं ‘सउपवज्जो’ ति वदामि । तं छन्नस्स भिक्खुनो नत्थि । ‘अनुपवज्जो’^३ छन्नो भिक्खु सत्थं आहरेसी’ ति
१० एवमेतं, सारिपुत्त, धारेही” ति ।

७. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

—:०:—

१. तत्रायस्मतो — सी०, रो० । २. हेतानि — स्या० । ३. अनुपवज्जं — स्या० ।

४५. पुण्णोवादसुत्तं

§ १. भगवतो पुण्णस्स ओवादो

१. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे। अथ खो आयस्मा पुण्णो सायन्ह-समयं पटिसल्लाना^१ वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा पुण्णो भगवन्तं एतदवोच – “साधु मं, भन्ते, भगवा सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्यं” ति।

R. 267

“तेन हि, पुण्ण, सुणाहि^२, साधुकं मनसि करोहि; भासि-स्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा पुण्णो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच—

10

“सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता^३ रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभि-वदति अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी। ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ ति वदामि।

“सन्ति खो, पुण्ण, सोतविञ्जेय्या सट्ठा ... घानविञ्जेय्या गन्धा ... जिह्वाविञ्जेय्या रसा... कायविञ्जेय्या फोट्ठब्बा ... मनोविञ्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अभि-नन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी। ‘नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ ति वदामि।

20

“सन्ति च खो, पुण्ण, चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति। तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो

B. 312

१. पतिसल्लाना — सी०। २. सुणोहि — सी०, रो०। ३. कामूपसंहिता — स्या०।

अनज्झोसाय तिदुतो नन्दी निरुज्झति । ‘नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ ति वदामि ।

R. 268 5 “सन्ति च खो, पुण्ण, सोतविज्जेय्या सद्दा ... घानविज्जेय्या गन्धा ... जिह्वाविज्जेय्या रसा ... कायविज्जेय्या फोटुब्बा ... मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तं चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिदुति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिदुतो नन्दी निरुज्झति । ‘नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ ति वदामि ।

§ २. सुनापरन्तका मनुस्सा चण्डा

२. “इमिना च त्वं पुण्ण, मया सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो
10 कतरस्मिं जनपदे विहरिस्ससी” ति ?

“इमिनाहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो, अत्थि सुनापरन्तो नाम जनपदो, तत्थाहं विहरिस्सामी” ति ।

“चण्डा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका’ मनुस्सा ; फरसा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा । सचे तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्को-
15 सिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुना-
परन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे पाणिना पहारं देन्ती’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति ;
20 एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सचे मे,^१ भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका
25 मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे लेड्डुना पहारं देन्ती’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति ; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा लेड्डुना पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे दण्डेन पहारं देन्ती’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

B. 313

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

IL. 269

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे सत्थेन पहारं देन्ती’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘भद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्दका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मं नयिमे तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेन्ती’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

“सचे पन तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती” ति ?

“सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्थ मे एवं भविस्सति — ‘सन्ति खो भगवतो सावका काये^१ च जीविते^२ च अट्ठीयमाना^३ हरायमाना^४ जिगुच्छमाना^५ सत्थ-हारकं परियेसन्ति । तं मे इदं अपरियिट्ठं^६ येव सत्थहारकं लद्धं’ ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती” ति ।

१. मे — सी० । २. वोरोपेन्ति — सी० । ३-३ कायेन च जीवितेन च — सी०, स्या०, रो० । ४. अट्ठीयमाना — स्या०, रो० । ५. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ६. जिगुच्छियमाना — स्या० । ७. अपरियित्थं येव — रो० ।

“साधु, साधु, पुण्ण ! सक्खिस्ससि खो त्वं, पुण्ण, इमिना दमूपसमेन समन्नागतो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरितुं। यस्सदानि त्वं, पुण्ण, कालं मञ्जसी” ति।

§ ३. परिनिब्बुतो आयस्मा पुण्णो

३. अथ खो आयस्मा पुण्णो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा

B. 314

- ५ अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सुनापरन्तो जनपदो तेन चारिकं पक्कामि। अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सुनापरन्तो जनपदो तदवसरि। तत्र सुदं आयस्मा पुण्णो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरति। अथ खो आयस्मा पुण्णो तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि
१० उपासकसतानि पटिवेदेसि^१, तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासिका-सतानि^२ पटिवेदेसि, तेनेवन्तरवस्सेन तिस्सो विज्जा सच्छाकासि। अथ खो आयस्मा पुण्णो अपरेन समयेन परिनिब्बायि।

R. 270

- अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं
१५ निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “यो सो, भन्ते, पुण्णो नाम कुलपुत्तो भगवता सङ्घित्तेन ओवादेन ओवदितो सो कालङ्कतो। तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

- “पण्डितो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो पच्चपादि धम्मस्सानुधम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेठेसि। परिनिब्बुतो, भिक्खवे,
२० पुण्णो कुलपुत्तो” ति।

४. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

—:०:—

४६. नन्दकोवादसुत्तं

§ १. नन्दको अनुज्जातो भिक्खुनोवादाय

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे। अथ खो महापजापति^१ गोतमी^२ पञ्चमत्तेहि भिक्खुनिसतेहि सद्धिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्टासि। एकमन्तं ठिता खो महापजापति गोतमी भगवन्तं एतदवोच – “ओवदतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; अनुसासतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनियो; करोतु, भन्ते, भगवा भिक्खुनीनं धम्मिं कथं” ति।

तेन खो पन समयेन थेरा भिक्खू भिक्खुनियो ओवदन्ति परियायेन। आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन। अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि – “कस्स नु खो, आनन्द, अज्ज परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना” ति ? 10 B. 315

“सब्बेहेव, भन्ते, कतो परियायो भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेन। अयं, भन्ते, आयस्मा नन्दको न इच्छति भिक्खुनियो ओवदितुं परियायेना” ति।

२. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि – “ओवद, 15 नन्दक, भिक्खुनियो; अनुसास, नन्दक, भिक्खुनियो; करोहि त्वं, ब्राह्मण, भिक्खुनीनं धम्मिं कथं” ति। “एवं, भन्ते” ति खो^३ आयस्मा नन्दको भगवतो पटिस्सुत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय पाविसि। सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो अत्तदुतियो येन राजकारामो तेनुपसङ्कमि। 20 अद्दसंसु^४ खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्जापेसुं, उदकं च पादानं उपट्ठपेसुं। निसीदि खो आयस्मा नन्दको पञ्जत्ते आसने। निसज्ज पादे पक्खालेसि।

R. 271

१-१. महापजापती-सी०, स्या०, रो०। २. खो सो-सी०, रो०। ३. अद्दसांसुं-सी०, स्या०, रो०।

ता पि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

§ २. आयस्मतो नन्दकस्स पटिपुच्छकथा

३. एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खुनियो आयस्मा नन्दको एतदवोच – “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो, भविस्सति । तत्थ
५ आजानन्तीहि – ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न आजानन्तीहि – ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं । यस्सा वा पनस्स कङ्खा वा विमति वा अहमेव तत्थ पटिपुच्छितब्बो – ‘इदं, भन्ते, कथं; इमस्स क्वत्थो’ ” ति ?

“एत्तकेन पि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा’ यं नो अय्यो नन्दको पवारेती” ति ।

१० ४. “तं किं मञ्जथ, भगिनियो, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

१५ “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं – ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

२० अनिच्चं, भन्ते ...पे०... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... कायो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

अनिच्चो, भन्ते ... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा ति ?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

२५ “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं — 5
‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा’” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो । तं किं मज्झथ,
भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

10

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

15

“तं किं मज्झथ, भगिनियो, सद्धा निच्चा वा अनिच्चा
वा” ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... पे० ... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... रसा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... फोटुब्बा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ? 20

अनिच्चा, भन्ते ... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- 25
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं-
इतिपिमे छ बाहिरा आयतना अनिच्चा’ ” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो । तं किं मञ्जथ,
5 भगिनियो, चक्खुविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा’ ” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते ” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ ” ति ?

“दुक्खं, भन्ते ” ।

10 “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते ” ।

R. 273

“तं किं मञ्जथ, भगिनियो, सोतविञ्जाणं निच्चं वा
अनिच्चं वा’ ” ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... घानविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
15 वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिव्हाविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... कायविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... मनोविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

“अनिच्चं, भन्ते ” ।

20 “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा ति ” ?

“दुक्खं, भन्ते ” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते ” ।

25 “तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं -
‘इतिपिमे छ विञ्जाणकाया अनिच्चा’ ” ति ।

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-
सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

५. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि^१ पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि^२ पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभा पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा। यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य – ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरि- 5
णामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च स्वास्स आभा सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु” ?

10

“अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा” ति।

“एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य – ‘छ खोमे 15
अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा; यं च खो छ^३ अज्झत्तिके आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति^४ सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते”।

20

“तं किस्स हेतु” ?

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उपपज्जन्ति^५। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा 25
वेदना निरुज्झन्ती” ति।

R. 274

“साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति 25
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्यञ्जाय पस्सतो।

६. सेय्यथापि, भगिनियो, महतो रुक्खस्स तिष्ठतो सारवतो

१. वट्ठी—सी०, रो०। २. अच्ची—सी०, रो०। ३. स्या० पोट्यके नत्थि।
४. पटिसंवेदेमि—स्या०; पटिसंवेदेमि—रो०। ५. उपपज्जति—स्या०। ६. निरुज्झती—
स्या०।

मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणाम-
धम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छाया पि अनिच्चा
विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो,' एवं वदेय्य — 'अमुस्स
महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं,
5 खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं
विपरिणामधम्मं, या च ख्वास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता
अविपरिणामधम्मा' ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो
वदेय्या" ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

10 “तं किस्स हेतु” ?

“अमुस्स हि, भन्ते, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि
अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखा-
पलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरि-
णामधम्मा” ति ।

15 “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य — ‘छ खोमे
बाहिरा आयतना अनिच्चा’ । यं च खो छ बाहिरे आयतने पटिच्च
पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं
सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो
वदेय्या” ति ?

B. 318

20 “नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना
उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा
वेदना निरुज्झन्ती” ति ।

25 “साधु, साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ।

७. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघात-
कन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य^१

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. अनिच्चा विपरिणामधम्मा — सी०, रो० । ३. विदन्तेय्य
— सी०, स्या०, रो० ।

अनुपहृच्च अन्तरं^१ मंसकायं अनुपहृच्च बाहिरं चम्मकायं। यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं^२ अन्तरा नहारुं^३ अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य^४ सम्परिकन्तेय्य। सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा एवं^५ वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

R. 275

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु” ?

“अमुं^६ हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा^{१०} गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहृच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहृच्च बाहिरं चम्मकायं। यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा नहारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य। सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्म-^{१५} कायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति; अथ खो सा गावी विसंयुत्ता तेनेव चम्मेना” ति।

“उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विञ्जापनाय। अयमेवेत्थ अत्थो; ‘अन्तरा मंसकायो’ ति खो, भगिनियो, छन्नेतं^{२०} अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं; ‘बाहिरो चम्मकायो’ ति खो भगिनियो, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं; ‘अन्तरा’ विलिमंसं, अन्तरा नहारु, अन्तरा बन्धनं’ ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं; ‘तिण्हं गोविकन्तनं’ ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पञ्जाय अधिवचनं; यायं अरिया पञ्जा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं^{२५} अन्तरा बन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति।

B. 319

८. “सत्त खो पनिमे, भगिनियो, बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जा-

१. अन्तरा — सी०। २. चिलीमं — रो०; विलीमं — सी०। ३. नहारु — म०। ४. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि। ५. अमुं — सी०, स्या०, रो०। ६. अन्तरो — रो०, स्या०।

- विमुक्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति ।
 कतमे सत्त ? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति
 विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं,
 धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पे० ... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ...
 5 पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्धिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... समाधि-
 सम्बोज्झङ्गं भावेति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विराग-
 निस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त
 बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया
 अनासवं चेतोविमुत्तिं पञ्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मं सयं अभिञ्जा
 10 सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरती” ति ।

R. 276

९. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना
 ओवादेन ओवदित्वा उय्योजेसि – “गच्छथ, भगिनियो; कालो” ति ।
 अथ खो ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा
 अनुमोदित्वा उट्ठायासना आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं
 15 कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
 एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतद-
 वोच – “गच्छथ, भिक्खुनियो; कालो” ति । अथ खो ता भिक्खुनियो
 भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा
 अचिरपक्कन्तीसु^१ तासु भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि – “सेय्यथापि,
 20 भिक्खवे, तदहुपोसथे चातुद्दसे न होति बहुनो जनस्स कङ्खा वा
 विमति वा – ‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो’ ति, अथ खो
 ऊनो चन्दोत्वेव होति । एवमेव खो, भिक्खवे, ता भिक्खुनियो^२
 नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना होन्ति नो च खो परिपुण्ण-
 सङ्कप्पा” ति ।

§ ३. दुतियम्पि नन्दको अनुञ्जातो भिक्खुनोवादाय

- 25 १०. अथ खो भगवा आयस्मन्तं नन्दकं आमन्तेसि – “तेन
 हि त्वं, नन्दक, स्वे पि ता भिक्खुनियो तेनेवोवादेन ओवदेय्यासी” ति ।
 “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा नन्दको भगवतो पच्चस्सोसि ।

B. 320

अथ खो आयस्मा नन्दको तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बह-

१. अचिरपक्कन्तासु – रो०, स्या० । २. स्या० पोत्यके नत्थि ।

समयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावित्थिं पिण्डाय पाविसि।
 सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो अत्तदुतियो
 येन राजकारामो तेनुपसङ्गमि। अदसंसु खो ता भिक्खुनियो आयस्मन्तं
 नन्दकं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान आसनं पञ्जापेसुं, उदकं च
 पादानं उपटुपेसुं। निसीदि खो आयस्मा नन्दको पञ्जत्ते आसने। 5
 निसज्ज पादे पक्खालेसि। ता पि खो भिक्खुनियो आयस्मन्तं नन्दकं
 अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ता भिक्खु-
 नियो आयस्मा नन्दको एतदवोच – “पटिपुच्छकथा खो, भगिनियो,
 भविस्सति। तत्थ आजानन्तीहि ‘आजानामा’ तिस्स वचनीयं, न
 आजानन्तीहि ‘न आजानामा’ तिस्स वचनीयं। यस्सा वा पनस्स 10
 कल्ल्हा वा विमति वा, अहमेव तत्थ पटिपुच्छितब्बो – ‘इदं, भन्ते,
 कथं; इमस्स क्वत्थो’ ” ति।

R. 277

“एत्तकेन पि मयं, भन्ते, अय्यस्स नन्दकस्स अत्तमना अभिरद्धा
 यं नो अय्यो नन्दको पवारेती” ति।

११. “तं किं मञ्जथ, भगिनियो, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं 15
 वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु- 20
 पस्सितुं – ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जथ, भगिनियो, सोतं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?
 अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... घानं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिब्हा ... कायो ... मनो निच्चो वा अनिच्चो 25
 वा ति ?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

5 “पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय सुदिट्ठं-
‘इतिपिमे छ अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा’ ” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो ।

१२. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, रूपा निच्चा वा अनिच्चा
10 वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

B. 321 15 “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जथ, भगिनियो, सदा निच्चा वा अनिच्चा
वा” ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... पे० ... गन्धा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

20 अनिच्चा, भन्ते ... रसा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... फोटुब्बा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

अनिच्चा, भन्ते ... धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

25 “दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं –
‘इतिपिमे छ बाहिरा आयतना अनिच्चा’” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति
अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ।

१३. “तं किं मज्जथ, भगिनियो, चक्खुविज्जाणं निच्चं 5
वा अनिच्चं वा” ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... पे० ... सोतविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... घानविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... जिह्वाविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ? 10

अनिच्चं, भन्ते ... कायविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

अनिच्चं, भन्ते ... मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ।

“दुक्खं, भन्ते” ।

15

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं – ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“पुब्बेव नो एतं, भन्ते, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं – 20
‘इतिपिमे छ विज्जाणकाया अनिच्चा’” ति ।

“साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-
सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ।

१४. “सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि
अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि 25
पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, आभा पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा ।
यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्यं – ‘अमुस्स तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो
तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा,
अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; या च ख्वास्स आभा सा

निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा' ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या" ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

5 “अमुस्स हि, भन्ते, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा, अच्चि पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा; पगेवस्स आभा अनिच्चा विपरिणामधम्मा” ति ।

B. 322

10 “एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वेदय्य – ‘छ खो- मे अज्झत्तिका आयतना अनिच्चा । यं च खो छ अज्झत्तिके आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

15 “तं किस्स हेतु” ?

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्जन्ती” ति ।

20 “साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरियसावकस्स यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ।

१५. “सेय्यथापि, भगिनियो, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, छाया पि अनिच्चा विपरिणामधम्मा । यो नु खो, भगिनियो, एवं वदेय्य – ‘अमुस्स
25 महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; या च खास्स छाया सा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा’ ति; सम्मा नु खो सो भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

30 “नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु” ?

“अमुस्स हि, भन्ते, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामधम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामधम्मं; पगेवस्स छाया अनिच्चा विपरिणामधम्मा” ति।

5

“एवमेव खो, भगिनियो, यो नु खो एवं वदेय्य – ‘छ खोमे बाहिरा आयतना अनिच्चा’। यं च खो बाहिरे^२ आयतने पटिच्च पटिसंवेदेति सुखं वा दुखं वा अदुक्खमसुखं वा तं निच्चं धुवं सस्सतं विपरिणामधम्मं’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

10 .

“नो हेतं, भन्ते”।

“तं किस्स हेतु”।

“तज्जं तज्जं, भन्ते, पच्चयं पटिच्च तज्जा तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति। तज्जस्स तज्जस्स पच्चयस्स निरोधा तज्जा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती” ति।

15

साधु साधु, भगिनियो ! एवं हेतं, भगिनियो, होति अरिय-सावकस्स यथाभूतं सम्मप्पञ्जाय पस्सतो।

१६. “सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघात-कन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य^३ अनुपहच्च अन्तरं^४ मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं। यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं^५ अन्तरा नहारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य^६ सम्परि-कन्तेय्य। सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा^७ बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा एवं वदेय्य – ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति; सम्मा नु खो सो, भगिनियो, वदमानो वदेय्या” ति ?

20 B. 323

25

“नो हेतं, भन्ते”।

१. अनिच्चा विपरिणामधम्मा – सी०। २. छ बाहिरे – सी०। ३. विकन्तेय्य – सी०, स्था०। ४. अन्तरा – सी०। ५. विलिमंसं – सी०। ६. सी०, स्था० पोत्यकेमु नत्थि। ७. विधु-नित्वा – सी०।

“तं किस्स हेतु ?”

“अमु हि, भन्ते, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कन्तेय्य अनुपहच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहच्च बाहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं
5 अन्तरा नहारू अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य । सञ्छिन्दित्वा सङ्कन्तित्वा सम्पकन्तित्वा सम्परिकन्तित्वा विधुनित्वा बाहिरं चम्मकायं तेनेव चम्मेन तं गाविं पटिच्छादेत्वा किञ्चापि सो एवं वदेय्य — ‘तथेवायं गावी संयुत्ता इमिना व चम्मेना’ ति ; अथ खो सा गावी विसंयुत्ता तेनेव चम्मेना” ति ।

10 “उपमा खो मे अयं, भगिनियो, कता अत्थस्स विञ्जापनाय अयमेवेत्थ अत्थो । ‘अन्तरा मंसकायो’ ति खो, भगिनियो, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं ; ‘बाहिरो चम्मकायो’ ति खो, भगिनियो, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं ; ‘अन्तरा विलिमंसं अन्तरा नहारू बन्धनं’ ति खो, भगिनियो, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं ; ‘तिण्हं गोविकन्तनं’
15 अन्तरा ति खो, भगिनियो, अरियायेतं पञ्जाय अधिवचनं ; यायं अरिया पञ्जा अन्तरा किलेसं अन्तरा संयोजनं अन्तरा बन्धनं सञ्छिन्दति सङ्कन्तति सम्पकन्तति सम्परिकन्तति ।

१७. “सत्त खो पनिमे, भगिनियो, बोज्झङ्गा, येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति
20 दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । कतमे सत्त ? इध, भगिनियो, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं, धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति ...पे०... विरियसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति ... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति...समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति
B. 324 25 ...उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं । इमे खो, भगिनियो, सत्त बोज्झङ्गा येसं भावितत्ता बहुलीकतत्ता भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरती” ति ।

१८. अथ खो आयस्मा नन्दको ता भिक्खुनियो इमिना ओवा-
 देन ओवदित्वा उय्योजेसि—“गच्छथ, भगिनियो; कालो” ति । अथ खो
 ता भिक्खुनियो आयस्मतो नन्दकस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा
 उट्ठायासना आयस्मन्तं नन्दकं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा
 तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठं सु । 5
 एकमन्तं ठिता खो ता भिक्खुनियो भगवा एतदवोच—“गच्छथ, भिक्खु-
 नियो; कालो” ति । अथ खो ता भिक्खुनियो भगवन्तं अभिवादेत्वा
 पदक्खिणं कत्वा पक्कमिसु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तीसु^१ तासु
 भिक्खुनीसु भिक्खू आमन्तेसि—“सेय्यथापि, भिक्खवे, तदहुपोसथे पन्नरसे^२
 न होति बहुनो जनस्स कङ्खा वा विमति वा—‘ऊनो नु खो चन्दो, पुण्णो नु 10
 खो चन्दो’ ति, अथ खो पुण्णो चन्दोत्वेव होति; एवमेव खो, भिक्खवे,
 ता भिक्खुनियो नन्दकस्स धम्मदेसनाय अत्तमना चेव परिपुण्णसङ्कप्पा
 च । तासं, भिक्खवे, पञ्चन्नं भिक्खुनिसतानं^३ या पच्छिमिका^४ ता^५ भिक्खु-
 नियो^६ सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायना” ति ।

१९. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भसितं 15
 अभिनन्दुं ति ।

—:०:—

१. अचिरपक्कन्तासु — सी०, स्या०, रो० । २. पण्णरसे — सी०, स्या० । ३. भिक्खुनी-
 सतानं — सी०, स्या०, रो० । ४. पच्छिमा — सी०, रो० । ५-५. भिक्खुनी सा — रो०, सी०,
 स्या० ।

४७. चूलराहुलोवादसुत्तं

§ १. आयस्मा राहुलो आसवक्खये विनीतो

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेत-
वने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटि-
सल्लीनस्स^१ एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि^२ – “परिपक्का खो राहुलस्स
विमुत्तिपरिपाचनीया धम्मा । यन्नूनाहं राहुलं उत्तरिं आसवानं
खये विनेय्य”^३ ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा
पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय
चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं राहुलं आमन्तेसि
– “गण्हाहि, राहुल, निसीदनं; येन अन्धवनं तेनुपसङ्कमिस्साम
दिवाविहाराया” ति । “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा राहुलो भगवतो
पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं^४ पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि ।

तेन खो पन समयेन अनेकानि देवतासहस्सानि भगवन्तं
अनुबन्धानि होन्ति – “अज्ज भगवा आयस्मन्तं राहुलं उत्तरिं
आसवानं खये विनेस्सती” ति । अथ खो भगवा अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा^५
अज्जतरस्मिं रुक्खमूले पज्जत्ते आसने निसीदि । आयस्मा पि खो
राहुलो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं
खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच–

२. “तं किं मज्झसि, राहुल, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं
वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

२० “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

१. चूलराहुलोवादसुत्तं – सी० । २. पतिसल्लीनस्स – सी० । ३. उपपादि – सी० ।
४. भगवतो – सी० । ५. अज्झोगाहेत्वा – सी०, स्या०, रो० ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जसि, राहुल, रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा” ति ?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

5

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

10

“तं किं मञ्जसि, राहुल, चक्खुविञ्जाणं निच्चं वा अनिच्चं
वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

15

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

R. 279

“तं किं मञ्जसि, राहुल, चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो
वा” ति ?

20

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनु-
पस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

25

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मञ्जसि, राहुल, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया

उप्पज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विञ्जाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

B. 326

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

5

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” । ...पे०... ।

“तं किं मज्जसि, राहुल, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विञ्जाणगतं तं पि निच्चं वा अनिच्चं वा” ति ?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा” ति ?

“दुक्खं, भन्ते” ।

15

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं – ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ” ति ?

“नो हेतं, भन्ते” ।

३. “एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं निब्बिन्दति, रूपेसु निब्बिन्दति, चक्खुविञ्जाणे निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्से निब्बिन्दति, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विञ्जाणगतं तस्मिं पि निब्बिन्दति । सोतस्मिं निब्बिन्दति, सद्देसु निब्बिन्दति ...पे०... धानस्मिं निब्बिन्दति, गन्धेसु निब्बिन्दति ... जिह्वाय निब्बिन्दति, रसेसु निब्बिन्दति ... कायस्मिं निब्बिन्दति, फोटुब्बेसु निब्बिन्दति ... मनस्मिं निब्बिन्दति, धम्मेषु निब्बिन्दति, मनोविञ्जाणे निब्बिन्दति, मनोसम्फस्से निब्बिन्दति, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सञ्जागतं सङ्खारगतं विञ्जाणगतं तस्मिं पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ज्ञाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाती” ति ।

B. 327

R. 280

25

४. इदमवोच भगवा । अत्तमनो^१ आयस्मा राहुलो भगवतो
 भासितं अभिनन्दी ति । इमस्मिं च पन वेय्याकरणस्मि भञ्जमाने आय-
 स्मतो राहुलस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । तासं च अनेकानं
 देवतासहस्सानं विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि—‘यं किञ्चि समु-
 दयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं’ ति ।

5

—:०:—

४८. छळक्कसुत्तं

§ १. छ छक्कानि—उद्देशो

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि—
“भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा
एतदवोच—“धम्मं^१ वो, भिक्खवे, देसिस्सामि^२ आदिकल्याणं मज्झे-
५ कल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सव्यञ्जनं^३, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं
ब्रह्मचरियं पकासेस्सामि^४, यदिदं—छ छक्कानि । तं सुणाथ, साधुकं
मनसि करोथ; भसिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति खो ते भिक्खू
भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच—

“छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानि, छ बाहिरानि
१० आयतनानि वेदितब्बानि, छ विञ्जाणकाया वेदितब्बा, छ फस्सकाया
वेदितब्बा, छ वेदनाकाया वेदितब्बा, छ तण्हाकाया वेदितब्बा ।

§ २. छ अज्झत्तिकानि आयतनानि

२. “‘छ अज्झत्तिकानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति—
इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खायतनं, सोता-
यतनं, घानायतनं, जिह्वायतनं, कायायतनं, मनायतनं । ‘छ अज्झत्ति-
१५ कानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च
वुत्तं । इदं पठमं छक्कं ।

§ ३. छ बाहिरानि आयतनानि

३. “‘छ बाहिरानि आयतनानि वेदितब्बानी’ ति—इति
खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? रूपायतनं, सद्दायतनं, गन्धा-
यतनं, रसायतनं, फोटुब्बायतनं, धम्मायतनं । ‘छ बाहिरानि आयत-
२० नानि वेदितब्बानी’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं । इदं
दुतियं छक्कं ।

१. धम्मं हि—सी० ।

२. देसेस्सामि—म०, रो० ।

३. सव्यञ्जनं—सी० ।

४. पकासिस्सामि—स्या० रो० ।

§ ४. छ विज्जाणकाया

४. “‘छ विज्जाणकाया वेदितब्बा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं, घानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं, जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं, कायं च पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं, मनं च पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति मनो-विज्जाणं। ‘छ विज्जाणकाया वेदितब्बा’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं ततियं छक्कं।

§ ५. छ फस्सकाया

५. “‘छ फस्सकाया वेदितब्बा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; घानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; कायं च पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो; मनं च पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो। ‘छ फस्सकाया वेदितब्बा’ ति—इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं चतुत्थं छक्कं।

§ ६. छ वेदनाकाया

६. “‘छ वेदनाकाया वेदितब्बा’ ति—इति खो पनेतं वुत्तं; किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खु-विज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; घानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; जिह्वं च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वा-विज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना; कायं च पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया

वेदना; मनं च पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना। ‘छ वेदनाकाया वेदितब्बा’ ति – इति यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं पञ्चमं छक्कं।

§ ७. छ तण्हाकाया

७. “‘छ तण्हाकाया वेदितब्बा’ ति – इति खो पनेतं वुत्तं;
 5 किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? चक्खुं च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खु-
 विज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया
 तण्हा; सोतं च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं ... पे० ...
 धानं च पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति धानविज्जाणं ... पे० ... जिह्वं च
 पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं ... पे० ... कायं च पटिच्च
 10 फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं ... पे० ... मनं च पटिच्च धम्मं
 च उप्पज्जति मनोविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया
 वेदना, वेदनापच्चया तण्हा। ‘छ तण्हाकाया वेदितब्बा’ ति – इति
 यं तं वुत्तं इदमेतं पटिच्च वुत्तं। इदं छट्ठं छक्कं।

§ ८. अत्तदिट्ठि न उपपज्जति

८. “‘चक्खु’ अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। चक्खुस्स
 15 उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि
 पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं
 होति। तस्मा तं न उपपज्जति – ‘चक्खु अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति
 चक्खु अनत्ता।

- “‘रूपा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। रूपानं उप्पादो
 20 पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति,
 ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा
 तं न उपपज्जति – ‘रूपा अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता,
 रूपा अनत्ता।

- “‘चक्खुविज्जाणं अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति।
 25 चक्खुविज्जाणस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन
 उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति

इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुविञ्जाणं अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता।

“‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो 5
पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा तं न उपपज्जति — ‘चक्खुसम्फस्सो अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता।

B. 330

“‘वेदना अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। वेदनाय 10
उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा तं न उपपज्जति — ‘वेदना अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता।

R. 283

15

“‘तण्हा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। तण्हाय उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा तं न उपपज्जति — ‘तण्हा अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति चक्खु अनत्ता, रूपा अनत्ता, चक्खुविञ्जाणं अनत्ता, चक्खुसम्फस्सो 20
अनत्ता, वेदना अनत्ता, तण्हा अनत्ता।

९. “‘सोतं अत्ता’ ति यो वदेय्य ...पे०... घानं अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... जिह्वा अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... कायो अत्ता ति यो वदेय्य ...पे०... मनो अत्ता ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। मनस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति। यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि 25
पञ्जायति, ‘अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा’ ति इच्चस्स एवमागतं होति। तस्मा तं न उपपज्जति — ‘मनो अत्ता’ ति यो वदेय्य। इति मनो अनत्ता।

“‘धम्मा अत्ता’ ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति। धम्मानं’

उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'धम्मा अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता ।

5 " 'मनोविञ्जाणं अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । मनोविञ्जाणस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'मनोविञ्जाणं अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्जाणं
B. 331 10 अनत्ता ।

• " 'मनोसम्फस्सो अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । मनोसम्फस्सस्स उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'मनो-
15 सम्फस्सो अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्जाणं अनत्ता, मनोसम्फस्सो अनत्ता ।

R. 284

" 'वेदना अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । वेदनाय उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं
20 होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'वेदना अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्जाणं अनत्ता, मनोसम्फस्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता ।

" 'तण्हा अत्ता' ति यो वदेय्य तं न उपपज्जति । तण्हाय उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति । यस्स खो पन उप्पादो पि वयो पि पञ्जायति, 'अत्ता मे उप्पज्जति च वेति चा' ति इच्चस्स एवमागतं
25 होति । तस्मा तं न उपपज्जति - 'तण्हा अत्ता' ति यो वदेय्य । इति मनो अनत्ता, धम्मा अनत्ता, मनोविञ्जाणं अनत्ता, मनोसम्फस्सो अनत्ता, वेदना अनत्ता, तण्हा अनत्ता ।

§ ९. सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा

१०. “अयं खो पन, भिक्खवे, सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा – चक्खुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; रूपे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; चक्खुविञ्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; चक्खुसम्पस्सं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; वेदनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; तण्हं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति; सोतं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... धानं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... जिह्वं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... कायं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... मनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, धम्मं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, मनोविञ्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, मनोसम्पस्सं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, वेदनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति, तण्हं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ ति समनुपस्सति ।

10 B. 332

15

§ १०. सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा

११. “अयं खो पन, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा – चक्खुं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, रूपे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, चक्खुविञ्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, चक्खुसम्पस्सं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, वेदनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति, तण्हं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति; सोतं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... धानं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... जिह्वं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ ति समनुपस्सति ...पे०... कायं ‘नेतं

20

25

मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ...पे०... मनं 'नेतं
 मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, धम्मं 'नेतं मम,
 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, मनोविञ्जाणं 'नेतं मम,
 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, मनोसम्पस्सं 'नेतं
 5 मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, वेदनं 'नेतं मम,
 R. 285 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति, तण्हं 'नेतं मम,
 नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता' ति समनुपस्सति ।

§ ११. सानुसयो न दुक्खन्तकरो होति

१२. "चक्खुं च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति
 चक्खुविञ्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं
 10 सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय' वेदनाय
 फुट्ठो समानो अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स
 रागानुसयो अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति
 B. 333 किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स
 पटिघानुसयो अनुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा
 15 वेदनाय समुदयं च अत्थङ्गमं^१ च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं
 च यथाभूतं नप्पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत,
 भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय
 पटिघानुसयं अप्पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं
 असमूहनित्वा^३ अविज्जं अप्पहाय विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मं
 20 दुक्खस्सन्तकरो भविस्सती ति - नेतं ठानं विज्जति ।

"सोतं च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोत-
 विञ्जाणं ...पे०... घानं च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति
 घानविञ्जाणं ...पे०... जिह्वं च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति
 जिह्वाविञ्जाणं ...पे०... कायं च, भिक्खवे, पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति
 25 कायविञ्जाणं ...पे०... मनं च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मं च उप्पज्जति
 मनोविञ्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं
 सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो
 अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो

१. सुखानं - रो० । २. अत्थगमं - सी० । ३. असमूहनित्वा - रो० ।

अनुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति
 उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो अनुसेति ।
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा वेदनाय समुदयं च
 अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं नप्पजानाति ।
 तस्स अविज्जानुसयो अनुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय 5
 रागानुसयं अप्पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं अप्पटिविनोदेत्वा
 अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं असमूहनित्वा अविज्जं अप्पहाय
 विज्जं अनुप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भविस्सती ति – नेतं
 ठानं विज्जति ।

§ १२. अनासवो दुक्खन्तकरो होति

१३. “चक्खुं च, भिक्खवे, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति 10 R. 286
 चक्खुविज्जाणं, तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति
 वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय
 फुट्ठो समानो नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स
 रागानुसयो नानुसेति । दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न
 किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । 15
 तस्स पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो
 तस्सा वेदनाय समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनवं च
 निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति ।
 सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं पहाय दुक्खाय वेदनाय
 पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं 20
 समूहनित्वा अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्स-
 न्तकरो भविस्सती ति – ठानमेतं विज्जति ।

“सोतं च, भिक्खवे, पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति सोतविज्जाणं
 ...पे०... घानं च, भिक्खवे, पटिच्च गन्धे च उप्पज्जति घानविज्जाणं
 ...पे०... जिह्वं च, भिक्खवे, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं 25
 ...पे०... कायं च, भिक्खवे, पटिच्च फोटुब्बे च उप्पज्जति कायविज्जाणं
 ...पे०... मनं च, भिक्खवे, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं
 तिण्णं सङ्गति फस्सो, फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा
 दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा । सो सुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो

नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रागानुसयो नानुसेति । दुक्खाय^१ वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति न किलमति न परिदेवति न उरत्ताळिं कन्दति न सम्मोहं आपज्जति । तस्स पटिघानुसयो नानुसेति । अदुक्खमसुखाय वेदनाय फुट्ठो समानो तस्सा
 5 वेदनाय समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादंच आदीनवं च निस्सरणं च यथाभूतं पजानाति । तस्स अविज्जानुसयो नानुसेति । सो वत, भिक्खवे, सुखाय वेदनाय रागानुसयं पहाय दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयं पटिविनोदेत्वा अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयं समूहनित्वा अविज्जं पहाय विज्जं उप्पादेत्वा दिट्ठेव धम्मे दुक्खस्सन्तकरो भवि-
 10 स्सती ति — ठानमेतं विज्जति^२ ।

१४. “एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिं निब्बिन्दति, रूपेसु निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणे निब्बिन्दति, चक्खुसम्पस्से निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, तण्हाय निब्बिन्दति; सोतस्मिं निब्बिन्दति, सद्देसु निब्बिन्दति ...पे०... घानस्मिं निब्बिन्दति,
 15 गन्धेसु निब्बिन्दति ... जिह्वाय निब्बिन्दति, रसेसु निब्बिन्दति ... कायस्मिं निब्बिन्दति, फोट्ठब्बेसु निब्बिन्दति ... मनस्मिं निब्बिन्दति, धम्मेसु निब्बिन्दति, मनोविज्जाणे निब्बिन्दति, मनोसम्पस्से निब्बिन्दति, वेदनाय निब्बिन्दति, तण्हाय निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति आणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाती” ति ।

१५. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति । इमस्मिं खो पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने सट्ठिमत्तानं भिक्खूनं अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसू ति ।

—:०:—

४६. महासळायतनिकसुत्तं

§ १. सारत्तो दुक्खं पटिसंवेदेति

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि – “भिक्खवो” ति । “भदन्ते” ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच – “महासळायतनिकं वो, भिक्खवे, देसिस्सामि । तं सुणाय, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी” ति । “एवं, भन्ते” ति 5 खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच –

२. “चक्खुं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, रूपे अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुविज्जाणं अजानं अपस्सं यथाभूतं, चक्खुसम्पस्सं अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अजानं 10 अपस्सं यथाभूतं, चक्खुस्मिं सारज्जति, रूपेसु सारज्जति, चक्खुविज्जाणे सारज्जति, चक्खुसम्पस्से सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि सारज्जति ।

“तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूहस्स अस्सादानुपस्सिनो 15 विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्धा उपचयं गच्छन्ति । तण्हा चस्स पोनोब्भविका^१ नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति । तस्स कायिका पि दरथा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि दरथा पवड्ढन्ति; कायिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति; कायिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि परिळाहा 20 पवड्ढन्ति । सो कायदुक्खं पि चेतोदुक्खं पि पटिसंवेदेति ।

“सोत्तं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०... घानं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०... जिह्वं, भिक्खवे, अजानं

R. 288

B. 339

अपस्सं यथाभूतं ...पे०... कायं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं ...पे०...
मनं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, धम्मे, भिक्खवे, अजानं अपस्सं
यथाभूतं, मनोविञ्जाणं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, मनो-
सम्फस्सं, भिक्खवे, अजानं अपस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया
5 उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि अजानं
अपस्सं यथाभूतं, मनस्मिं सारज्जति, धम्मेसु सारज्जति, मनोविञ्जाणे
सारज्जति, मनोसम्फस्से सारज्जति, यमिदं मनोसम्फस्सपच्चया
उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि
सारज्जति ।

10 “तस्स सारत्तस्स संयुत्तस्स सम्मूहस्स अस्सादानुपस्सिनो
विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्धा उपचयं गच्छन्ति । तण्हा चस्स
पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा चस्स पवड्ढति ।
तस्स कायिका पि दरथा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि दरथा पवड्ढन्ति;
कायिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि सन्तापा पवड्ढन्ति;
15 कायिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति, चेतसिका पि परिळाहा पवड्ढन्ति ।
सो कायदुक्खं पि चेतोदुक्खं पि पटिसंवेदेति ।

§ २. असारत्तो सुखं पटिसंवेदेति

३. “चक्खुं च खो, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं, रूपे
जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खुविञ्जाणं जानं पस्सं यथाभूतं, चक्खु-
सम्फस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति
20 वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तं पि जानं पस्सं
यथाभूतं, चक्खुस्मिं न सारज्जति, रूपेसु न सारज्जति, चक्खुविञ्जाणे
न सारज्जति, चक्खुसम्फस्से न सारज्जति, यमिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया
उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि
न सारज्जति ।

25 “तस्स असारत्तस्स असंयुत्तस्स असम्मूहस आदीनवानु-
पस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्धा अपचयं गच्छन्ति ।
तण्हा चस्स पोनोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा
चस्स पहीयति । तस्स कायिका पि दरथा पहीयन्ति, चेतसिका पि
दरथा पहीयन्ति; कायिका पि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिका पि

सन्तापा पहीयन्ति; कायिका पि परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिका पि परिळाहा पहीयन्ति। सो कायसुखं पि चेतोसुखं पि पटिसंवेदेति।

R. 289

§ ३. असारत्तो मगं परिपूरेति

४. “या तथाभूतस्स^१ दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो तथाभूतस्स सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो; या तथाभूतस्स सति सास्स होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स समाधि स्वास्स होति सम्मासमाधि। पुब्बेव खो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति। एवमस्सायं अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावनापारिपूरिं गच्छति।

B. 337

“तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं मगं भावयतो चत्तारो पि सतिपट्टाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि सम्मप्पधाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि इद्धिपादा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्च पि इन्द्रियाणि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्च पि बलानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, सत्त पि बोज्झङ्गा भावनापारिपूरिं गच्छन्ति।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनद्धा^२ वत्तन्ति - समथो च विपस्सना च। सो ये धम्मा अभिञ्जा परिज्जेय्या ते धम्मे अभिञ्जा परिजानाति; ये धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा ते धम्मे अभिञ्जा पजहति; ये धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा ते धम्मे अभिञ्जा भावेति; ये धम्मा अभिञ्जा सच्छिकातब्बा ते धम्मे अभिञ्जा सच्छिकरोति।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा परिज्जेय्या? ‘पञ्चुपादानक्खन्धो’ तिस्स वचनीयं, सेय्यथीदं^३ - रूपपादानक्खन्धो, वेदनूपादानक्खन्धो, सञ्जूपादानक्खन्धो, सङ्खारूपादानक्खन्धो, विञ्जाणूपादानक्खन्धो। इमे धम्मा अभिञ्जा परिज्जेय्या।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा? अविज्जा च भवतण्हा च - इमे धम्मा अभिञ्जा पहातब्बा।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा? समथो च विपस्सना च - इमे धम्मा अभिञ्जा भावेतब्बा।

R. 290

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा ?
विज्जा च विमुत्ति च - इमे धम्मा अभिज्जा सच्छिकातब्बा ।

B. 338

५. “सोतं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... घानं
भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... जिह्वं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथा-
५ भूतं ... पे० ... कायं, भिक्खवे, जानं पस्सं यथाभूतं ... पे० ... मनं, भिक्खवे,
जानं पस्सं यथाभूतं, धम्मे जानं पस्सं यथाभूतं, मनोविज्जाणं जानं पस्सं
यथाभूतं, मनोसम्पस्सं जानं पस्सं यथाभूतं, यमिदं मनोसम्पस्स-
पच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा
तं पि जानं पस्सं यथाभूतं, मनस्मिं न सारज्जति, धम्मेसु न सार-
१० ज्जति, मनोविज्जाणे न सारज्जति, मनोसम्पस्से न सारज्जति,
यमिदं मनोसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा
अदुक्खमसुखं वा तस्मिं पि न सारज्जति ।

“तस्स असारत्तस्स असंयुत्तस्स असम्मूहस्स आदीनवानु-
पस्सिनो विहरतो आयतिं पञ्चुपादानक्खन्धा अपचयं गच्छन्ति ।
१५ तण्हा चस्स पोणोब्भविका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सा
चस्स पहीयति । तस्स कायिका पि दरथा पहीयन्ति, चेतसिका पि
दरथा पहीयन्ति; कायिका पि सन्तापा पहीयन्ति, चेतसिका पि
सन्तापा पहीयन्ति; कायिका पि परिळाहा पहीयन्ति, चेतसिका पि
परिळाहा पहीयन्ति । सो कायसुखं पि चेतोसुखं पि पटिसंवेदेति ।

२० ६. “या तथाभूतस्स दिट्ठि सास्स होति सम्मादिट्ठि; यो
तथाभूतस्स सङ्कप्पो स्वास्स होति सम्मासङ्कप्पो; यो तथाभूतस्स
वायामो स्वास्स होति सम्मावायामो; या तथाभूतस्स सति सास्स
होति सम्मासति; यो तथाभूतस्स समाधि स्वास्स होति सम्मासमाधि ।
पुब्बेव खो पनस्स कायकम्मं वचीकम्मं आजीवो सुपरिसुद्धो होति ।
२५ एवमस्सायं अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो भावनापारिपूरिं गच्छति ।

“तस्स एवं इमं अरियं अट्ठङ्गिकं मग्गं भावयतो चत्तारो पि
सतिपट्टाना भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि सम्मप्यधाना
भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, चत्तारो पि इद्धिपादा भावनापारिपूरिं
गच्छन्ति, पञ्च पि इन्द्रियाणि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, पञ्च पि
३० बलानि भावनापारिपूरिं गच्छन्ति, सत्त पि बोज्झङ्गा भावनापारिपूरिं
गच्छन्ति ।

“तस्सिमे द्वे धम्मा युगनद्धा वत्तन्ति - समथो च विपस्सना च । सो ये धम्मा अभिञ्ञा परिञ्ञेय्या ते धम्मे अभिञ्ञा परि-
जानाति; ये धम्मा अभिञ्ञा पहातब्बा ते धम्मे अभिञ्ञा
पजहति; ये धम्मा अभिञ्ञा भावेतब्बा ते धम्मे अभिञ्ञा भावेति;
ये धम्मा अभिञ्ञा सच्छिकातब्बा ते धम्मे अभिञ्ञा सच्छिकरोति । 5

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्ञा परिञ्ञेय्या ?
'पञ्चुपादानक्खन्धो' तिस्स वचनीयं, सेय्यथीदं - रूपुपादानक्खन्धो,
वेदनूपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारूपुपादानक्खन्धो,
विञ्ञाणूपादानक्खन्धो । इमे धम्मा अभिञ्ञा परिञ्ञेय्या ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्ञा पहातब्बा ? अविज्जा 10
च भवतण्हा च - इमे धम्मा अभिञ्ञा पहातब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्ञा भावेतब्बा ? समथो
च विपस्सना च - इमे धम्मा अभिञ्ञा भावेतब्बा ।

“कतमे च, भिक्खवे, धम्मा अभिञ्ञा सच्छिकातब्बा ?
विज्जा च विमुत्ति च - इमे धम्मा अभिञ्ञा सच्छिकातब्बा” ति । 15

७. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं
अभिनन्दुं ति ।

५०. नगरविन्देय्यसुत्तं

§ १. कथंभूता समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन नगरविन्दं नाम कोसलानं ब्राह्मणानं गामो तदवसरि । अस्सोसुं खो नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं नगरविन्दं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगगतो — ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि’ सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं
- R. 291 5 सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बज्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती” ति ।
- B. 340 10

- अथ खो नगरविन्देय्यका ब्राह्मणगहपतिका येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे^१ भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु^२ । अप्पेकच्चे^३ भगवता सद्धिं सम्मोदिसु; सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु^४ । अप्पेकच्चे येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे
- 20 तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो नगरविन्देय्यके ब्राह्मणगहपतिके भगवा एतदवोच —

२. “सचे वो, गहपतयो, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘कथंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न

१. सारथी — सी० । २-२. रो० पोत्यके नत्थि । ३-३. स्या० पोत्यके नत्थि । ४. कथंरूपा — सी०, स्या०, रो० ।

गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा' ति ? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ — 'ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । तं किस्स हेतु ? मयं पि हि चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि अपस्सतं । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । ये ते समणब्राह्मणा सोतविञ्जेय्येसु सद्देसु ... धानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ... जिह्वाविञ्जेय्येसु रसेसु ... कायविञ्जेय्येसु फोटुब्बेसु ... मनोविञ्जेय्येसु धम्मेषु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा । तं किस्स हेतु ? मयं पि हि मनोविञ्जेय्येसु धम्मेषु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि अपस्सतं । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा न सक्कातब्बा न गरुकातब्बा न मानेतब्बा न पूजेतब्बा' ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ ।

B. 341

B. 292

§ २. कथंभूता समणब्राह्मणा सक्कातब्बा

३. "सचे पन वो, गहपतयो, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — 'कथंभूता, गहपतयो, समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा' ति ? एवं पुट्ठा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ — 'ये ते समणब्राह्मणा चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा । तं किस्स

- हेतु ? मयं पि हि चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु अवीतरागा अवीतदोसा
 अवीतमोहा, अज्झत्तं अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय
 मनसा, तेसं नो समचरियं पि हेतं उत्तरि पस्सतं । तस्मा ते भोन्तो
 समणब्राह्मणा सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा । ये ते
 5 समणब्राह्मणा सोतविञ्जेय्येसु सद्देसु ... धानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ... जिह्वा-
 विञ्जेय्येसु रसेसु ... कायविञ्जेय्येसु फोटुब्बेसु ... मनोविञ्जेय्येसु धम्मेषु
 वीतरागा वीतदोसा वीतमोहा, अज्झत्तं वूपसन्तचित्ता, समचरियं
 चरन्ति कायेन वाचाय मनसा, एवरूपा समणब्राह्मणा सक्कातब्बा
 गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा । तं किस्स हेतु ? मयं पि हि मनो-
 10 विञ्जेय्येसु धम्मेषु अवीतरागा अवीतदोसा अवीतमोहा अज्झत्तं
 अवूपसन्तचित्ता, समविसमं चराम कायेन वाचाय मनसा, तेसं नो
 समचरियं पि हेतं उत्तरि पस्सतं । तस्मा ते भोन्तो समणब्राह्मणा
 सक्कातब्बा गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा' ति । एवं पुट्ठा तुम्हे,
 गहपतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ ।
 15 ४. "सचे पन' वो', गहपतयो, अञ्जतित्थिया परिब्बाजका
 एवं पुच्छेय्युं - 'के पनायस्मन्तानं आकारा, के अन्वया, येन तुम्हे
 आयस्मन्तो एवं वदेथ ? अद्धा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा राग-
 विनयाय वा पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना,
 वीतमोहा वा मोहविनयाय वा पटिपन्ना' ति ? एवं पुट्ठा तुम्हे, गह-
 20 पतयो, तेसं अञ्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ - 'तथा
 हि ते आयस्मन्तो अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति ।
 नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा चक्खुविञ्जेय्या रूपा ये दिस्वा दिस्वा
 अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा सोतविञ्जेय्या सद्दा ये सुत्वा
 सुत्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा धानविञ्जेय्या गन्धा
 25 ये घायित्वा घायित्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो पन तत्थ तथारूपा
 जिह्वाविञ्जेय्या रसा ये सायित्वा सायित्वा अभिरमेय्युं, नत्थि खो
 पन तत्थ तथारूपा कायविञ्जेय्या फोटुब्बा ये फुसित्वा फुसित्वा
 अभिरमेय्युं । इमे खो नो, आवुसो, आकारा, इमे अन्वया, येन मयं'
 एवं वदेम - अद्धा ते आयस्मन्तो वीतरागा वा रागविनयाय वा

R. 342,
 R. 293

१-१. ते - स्या०, रो० । २. सी०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३. मयं आयस्मन्तो - सी०,
 स्या०, रो० ।

पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना, वीतमोहा वा मोह-
विनयाय वा पटिपन्ना' ति । एवं पुट्टा तुम्हे, गहपतयो, तेसं अञ्ज-
तित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथा" ति ।

§ ३. नगरविन्देयकानं सरणगमनं

५. एवं वुत्ते, नगरविन्देयका ब्राह्मणगहपतिका भगवन्तं
एतदवोचुं — "अभिव्वकन्तं, भो गोतम, अभिव्वकन्तं, भो गोतम ! ५
सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा
विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं आचिव्वेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं
धारेय्य — 'चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती" ति ; एवमेवं भोता गोतमेन
अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं
गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासके नो भवं गोतमो धारेतु 10
अज्जतग्गे पाणुपेते सरणं गते" ति ।

—:०:—

५१. पिण्डपातपारिसुद्धिसुत्तं

§ १. सुञ्जताविहारो महापुरिसविहारो

B. 343 १. एवं मे सुत्तं। एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं
5 सारिपुत्तं भगवा एतदवोच -

R. 294 “विप्पसन्नानि खो ते, सारिपुत्त, इन्द्रियानि, परिसुद्धो छवि-
वण्णो परियोदातो। कतमेन खो त्वं, सारिपुत्त, विहारेन एतरहि
बहुलं विहरसी” ति ?

10 “सुञ्जताविहारेन^१ खो अहं, भन्ते, एतरहि बहुलं विह-
रामी” ति।

“साधु, साधु, सारिपुत्त ! महापुरिसविहारेन किर त्वं,
सारिपुत्त, एतरहि बहुलं विहरसि। महापुरिसविहारो एसो, सारिपुत्त,
यदिदं - सुञ्जता।

§ २. तस्स भिक्खुनो पटिसञ्चिक्खितब्बानि

2. “तस्मातिह, सारिपुत्त, भिक्खु सचे आकङ्खेय्य - ‘सुञ्जता-
15 विहारेन बहुलं^२ विहरेय्यं’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना इति
पटिसञ्चिक्खितब्बं - ‘येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं,
यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय
पटिक्कमिं, अत्थि नु खो मे तत्थ चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा
रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो’ ति ? सचे,
20 सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - ‘येन चाहं मग्गेन
गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च

मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेसं' येव' पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, 5 यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु। 10

३. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि नु खो मे तत्थ सोतविञ्जेय्येसु सद्देसु ... पे० ... घानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ... जिह्वाविञ्जेय्येसु रसेसु ... कायविञ्जेय्येसु फोटुब्बेसु ... मनो- 15 विञ्जेय्येसु धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, अत्थि मे तत्थ मनोविञ्जेय्येसु धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो 20 वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेसं येव पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'येन चाहं मग्गेन गामं पिण्डाय पाविसिं, यस्मिं च पदेसे पिण्डाय अचरिं, येन च मग्गेन गामतो पिण्डाय पटिक्कमिं, नत्थि मे तत्थ मनोविञ्जेय्येसु 25 धम्मेसु छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वा पि चेतसो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन' विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

४. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-

तब्बं - 'पहीना नु खो मे पञ्च कामगुणा' ति? सच्चे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अप्पहीना खो मे पञ्च कामगुणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं कामगुणानं पहानाय वायमितब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं
 5 जानाति - पहीना खो मे पञ्च कामगुणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

५. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'पहीना नु खो मे पञ्च नीवरणा' ति? सच्चे, सारिपुत्त,
 10 भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अप्पहीना खो मे पञ्च नीवरणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं नीवरणानं पहानाय वायमितब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'पहीना खो मे पञ्च नीवरणा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु
 15 धम्मेसु।

६. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'परिञ्जाता नु खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति? सच्चे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अपरिञ्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं उपादान-
 20 क्खन्धानं परिञ्जाय वायमितब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'परिञ्जाता खो मे पञ्चुपादानक्खन्धा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहो-
 रत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

७. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'भाविता नु खो मे चत्तारो सतिपट्टाना' ति? सच्चे, सारि-
 25 पुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अभाविता खो मे चत्तारो सतिपट्टाना' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सतिपट्टा-
 नानं भावनाय वायमितब्बं। सच्चे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्ख-
 मानो एवं जानाति - 'भाविता खो मे चत्तारो सतिपट्टाना' ति, तेन,

सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानु-
सिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

८. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भाविता नु खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ ति? सचे, सारि-
पुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभाविता खो मे चत्तारो 5
सम्मप्पधाना’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं सम्मप्पधानानं
भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो
एवं जानाति—‘भाविता खो मे चत्तारो सम्मप्पधाना’ ति, तेन,
सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानु-
सिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु। 10

९. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भाविता नु खो मे चत्तारो इद्धिपादा’ ति? सचे, सारिपुत्त,
भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभाविता खो मे चत्तारो
इद्धिपादा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना चतुन्नं इद्धिपादानं भावनाय
वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं 15
जानाति—‘भाविता खो मे चत्तारो इद्धिपादा’ ति, तेन, सारिपुत्त,
भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु
धम्मेसु।

१०. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भावितानि’ नु खो मे पञ्चिन्द्रियानी’ ति? सचे, सारि- 20
पुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभावितानि खो मे
पञ्चिन्द्रियानी’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं इन्द्रियानं भाव-
नाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं
जानाति—‘भावितानि खो मे पञ्चिन्द्रियानी’ ति, तेन, सारिपुत्त,
भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना 25
कुसलेसु धम्मेसु।

११. “पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खि-
तब्बं—‘भावितानि नु खो मे पञ्च बलानी’ ति? सचे, सारिपुत्त,
भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति—‘अभावितानि खो मे पञ्च

B. 346

बलानी' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना पञ्चन्नं बलानं भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'भावितानि खो मे पञ्च बलानी' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

५ १२. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'भाविता नु खो मे सत्त बोज्झङ्गा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अभाविता खो मे सत्त बोज्झङ्गा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना सत्तन्नं बोज्झङ्गानं भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'भाविता खो मे सत्त बोज्झङ्गा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन' विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

१३. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'भावितो नु खो मे अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अभावितो खो मे अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'भावितो खो मे अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

१४. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'भाविता नु खो मे समथो च विपस्सना चा' ति? सचे, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'अभाविता खो मे समथो च विपस्सना चा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना समथविपस्सनानं भावनाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति - 'भाविता खो मे समथो च विपस्सना चा' ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन विहातब्बं अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेसु।

१५. "पुन च परं, सारिपुत्त, भिक्खुना इति पटिसञ्चिक्खितब्बं - 'सच्छिकता नु खो मे विज्जा च विमुत्ति चा' ति? सचे,

सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘असच्छिकता खो मे विज्जा च विमुत्ति’ चा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना विज्जाय विमुत्तिया सच्छिकिरियाय वायमितब्बं। सचे पन, सारिपुत्त, भिक्खु पच्चवेक्खमानो एवं जानाति — ‘सच्छिकता खो मे विज्जा च विमुत्ति चा’ ति, तेन, सारिपुत्त, भिक्खुना तेनेव पीतिपामोज्जेन^१ विहातब्बं 5
अहोरत्तानुसिक्खिना कुसलेसु धम्मेषु।

१६. “ये हि केचि, सारिपुत्त, अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेसुं, सव्वे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेसुं। ये पि हि केचि, सारिपुत्त, अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति, 10
सव्वे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सन्ति। ये पि हि केचि, सारिपुत्त, एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति, सव्वे ते एवमेव पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेन्ति। तस्मातिह^२, सारिपुत्त, ‘पच्चवेक्खित्वा पच्चवेक्खित्वा पिण्डपातं परिसोधेस्सामा’ ति — एवं हि वो, सारि- 15
पुत्त, सिक्खितब्बं” ति।

१७. इदमवोच भगवा। अत्तमनो आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति।

— :०: —

१. विपम्पना — गी०, रो०। २. पीतिपामुज्जेन — स्या०, रो०। ३. तेन हि वो — सी०, रो०।

५२. इन्द्रियभावनासुत्तं

§ १. पारासरियवादो निराकृतो

R. 298

B. 348

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा गजङ्गलायं^१ विहरति सुवेळुवने^२। अथ खो उत्तरो माणवो पारासरियन्तेवासी^३ येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो
५ उत्तरं माणवं पारासरियन्तेवासिं भगवा एतदवोच – “देसेति, उत्तर, पारासरियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं” ति ?

“देसेति, भो गोतम, पारासरियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रिय-भावनं” ति।

“यथा कथं पन, उत्तर, देसेति पारासरियो ब्राह्मणो साव-
१० कानं इन्द्रियभावनं” ति ?

“इध, भो गोतम, चक्खुना रूपं न पस्सति, सोतेन सद्दं न सुणाति – एवं खो, भो गोतम, देसेति पारासरियो ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं” ति।

“एवं सन्ते खो, उत्तर, अन्धो भावितिन्द्रियो भविस्सति,
१५ बधिरो भावितिन्द्रियो भविस्सति; यथा पारासरियस्स ब्राह्मणस्स वचनं। अन्धो हि, उत्तर, चक्खुना रूपं न पस्सति, बधिरो सोतेन सद्दं न सुणाती” ति। एवं वुत्ते, उत्तरो माणवो पारासरियन्तेवासी तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्झायन्तो अप्पटिभानो निसीदि।

२० अथ खो भगवा उत्तरं माणवं पारासरियन्तेवासिं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्झायन्तं अप्पटिभानं विदित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि – “अञ्जथा खो, आनन्द, देसेति पारासरियो

१. कज्जङ्गलायं – सी०, रो०; कज्जङ्गलायं – स्या०। २. वेळुवने – स्या०; मुखेल्-वने – सी०, रो०। ३. पारासिवियन्तेवासी – म०; पारासरियन्तेवासी – स्या०।

ब्राह्मणो सावकानं इन्द्रियभावनं, अञ्जथा च पनानन्द^१, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होती” ति।

§ २. अनुत्तरा इन्द्रियभावना

२. “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो यं भगवा अरियस्स विनये अनुत्तरं इन्द्रियभावनं देसेय्य। भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती” ति।

R. 299

5

“तेनहानन्द, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति। “एवं, भन्ते” ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच —

३. “कथं पनानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना होती? इधानन्द, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, चक्खुमा पुरिसो उम्मीलेत्वा^२ वा निमीलेय्य^३, निमीलेत्वा वा उम्मीलेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवं-अप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति — अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु।

20

B. 349

४. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो सोतेन सहं सुत्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं। सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं। तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं। एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं — उपेक्खा’ ति। तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति। सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो अप्पकसिरेनेव अञ्छरिकं^४ पहरेय्य;

25

१. पन — सी०, स्या०, रो०। २. उम्मीलेत्वा — स्या०। ३. निमीलेय्य — स्या०।

४. अञ्छरं — म०।

एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति - अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना सोतविञ्जेय्येसु सद्देसु ।

- 5 ५. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो घानेन गन्धं घायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पजानाति - ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं । एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं - उपेक्खा’ ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं
- 10 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, ईसकपोणे^१ पदुमपलासे^२ उदकफुसितानि पवत्तन्ति, न सण्ठन्ति; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति - अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये
- 15 अनुत्तरा इन्द्रियभावना घानविञ्जेय्येसु गन्धेसु ।

R. 300

६. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पजानाति - ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं, उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं ।
- 20 एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं - उपेक्खा’ ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति । सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो जिह्वग्गे खेळपिण्डं संयूहित्वा अप्पकसिरेन वमेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापा-
- 25 मनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति - अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना जिह्वाविञ्जेय्येसु रसेसु ।

B. 350

७. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो कायेन फोटुब्बं फुसित्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो एवं पजानाति - ‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं,

उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं ।
 एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा' ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं
 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति ।
 सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो सम्मिज्जितं वा बाहं पसारेय्य,
 पसारितं वा बाहं सम्मिज्जेय्य; एवमेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि 5
 एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं
 उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द,
 अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना कायविज्जेय्येसु फोढुब्बेसु ।

८. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय
 उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । 10
 सो एवं पजानाति—‘उप्पन्नं खो मे इदं मनापं, उप्पन्नं अमनापं,
 उप्पन्नं मनापामनापं । तं च खो सङ्खतं ओळारिकं पटिच्चसमुप्पन्नं ।
 एतं सन्तं एतं पणीतं यदिदं—उपेक्खा' ति । तस्स तं उप्पन्नं मनापं
 उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति; उपेक्खा सण्ठाति ।
 सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो दिवसंसन्तत्ते' अयोक्काहे' द्वे वा 15
 तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य; दन्धो, आनन्द, उदकफुसितानं
 निपातो, अथ खो नं खिप्पमेव परिकखयं परियादानं गच्छेय्य; एव-
 मेव खो, आनन्द, यस्स कस्सचि एवंसीघं एवंतुवटं एवंअप्पकसिरेन
 उप्पन्नं मनापं उप्पन्नं अमनापं उप्पन्नं मनापामनापं निरुज्झति, उपेक्खा
 सण्ठाति—अयं वुच्चतानन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना 20
 मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु । एवं खो, आनन्द, अरियस्स विनये अनुत्तरा
 इन्द्रियभावना होति ।

§ ३. सेखो पाटिपदो

९. “कथञ्चानन्द, सेखो होति पाटिपदो ? इधानन्द, भिक्खुनो
 चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति
 मनापामनापं । सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन 25 B. 351
 मनापामनापेन अट्ठीयति^१ हरायति जिगुच्छति । सो तेन सद्दं सुत्वा R. 301
 ...पे०...घानेन गन्धं धायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोढुब्बं
 फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं,

१. दिवससन्तत्ते—सी० । २. अयोथाले—सी०, रो० । ३. अट्ठियति—रो० ।

उप्पज्जति मनापामनापं । सो तेन उप्पन्नेन मनापेन उप्पन्नेन अमनापेन उप्पन्नेन मनापामनापेन अट्ठीयति हरायति जिगुच्छति । एवं खो, आनन्द, सेखो होति पाटिपदो ।

§ ४. अरियो भावित्तिन्द्रियो

१०. “कथञ्चानन्द, अरियो होति भावित्तिन्द्रियो ? इधानन्द,

५ भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले’ अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘पटिकूलं’ च अप्पटिकूलं च तदुभयं अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो’ ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो ।

११. “पुन च परं, आनन्द, भिक्खुनो सोतेन सद्दं सुत्वा ... पे० ... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्जाय उप्पज्जति मनापं, उप्पज्जति अमनापं, उप्पज्जति मनापामनापं । सो सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘पटिकूले च अप्पटिकूले च अप्पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, अप्पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘अप्पटिकूले च पटिकूले च पटिकूलसञ्जी विहरेय्यं’ ति, पटिकूलसञ्जी तत्थ विहरति; सचे आकङ्खति — ‘पटिकूलं’ च अप्पटिकूलं च तदुभयं पि अभिनिवज्जेत्वा उपेक्खको विहरेय्यं सतो सम्पजानो ति, उपेक्खको तत्थ विहरति सतो सम्पजानो । एवं खो, आनन्द, अरियो होति भावित्तिन्द्रियो ।

R. 302

१२. “इति खो, आनन्द, देसिता मया अरियस्स विनये अनुत्तरा इन्द्रियभावना, देसितो सेखो पाटिपदो, देसितो अरियो भावितिन्द्रियो । यं खो, आनन्द, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, आनन्द, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि, ज्ञायथानन्द, मा पमादत्थ, 5 मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी” ति ।

१३. इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दी ति ।

सळायतनवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं १

अनाथपिण्डको छन्तो, पुण्णो नन्दकराहुला २ ।

छछक्कं सळायतनिकं, नगरविन्देय्यसुद्धिका ३ ।

इन्द्रियभावना चा पि, वग्गो ओवादपञ्चमो ४ ति ॥

10

उपरिपण्णासकं समत्तं ।

तीहि पण्णासकेहि पटिमण्डितो सकलो

मज्झिमनिकायो समत्तो ।

—:०:—

१. रो० पोत्यके नत्थि । २. नन्दकराहुलो—स्या० । ३. नगरविन्देय्यसुद्धिको—
स्या० । ४. ओत्तरपञ्चमो—स्या० ।

**विसेसपदानं
अनुवकमणिका**

अ		अतप्पा, देवा	१६६
		अतिलीनविरियं	२२८, २३०
अकथङ्कथी	९९	अत्तकिलमथानुयोगो	३१४, ३१९
अकनिट्टा, देवा	१६६	अत्तचतुत्थो	२१२
अकिरियवादा	१४१	अत्तदिट्ठि	३८२
अकुप्पा	३३०	अत्तदुतियो	३६१
अकुसलपक्खा, वीसति	१४०	अत्तभावपटिलाभं	१०९
अकुसला, धम्मा	१६	अत्ता, अदुक्खमसुखी	२६
अकुसलानं धम्मानं पहानं	४, ५	—एकत्तसञ्जी	२५
अग्गित्थिकूपमा	२०८, २११	—एकन्तसुखी	२६
अग्गिवेस्सो	१९४, १९५, २०३	—न मेसो	८०
अङ्गो	१३३	—नानत्तसञ्जी	२५
अचिरपक्वन्तस्स	२६९	—परित्तसञ्जी	२६
अचिरपरिनिव्वुत्ते, भगवति	६८	—सञ्जी	२१
अचिरवतो, समणुद्देशो	१९४, १९५, २०३	—सुखदुक्खी	२६
अचेलकस्सपो	१९३	अदन्त-दन्तमरणानि	२०२
—आयस्मा	१९०	अदन्तपसूपमो, राजकुमारो	१९५
अच्चारद्धविरियं	२२८, २३०	अदुक्खमसुखस्सादविनिबन्धं	३०९
अच्छरियधम्मा, बाकुलस्स	१९०	अदुक्खमसुखं	१८
अच्छरियं	१८९	अधिकरणसमथा, सत्त	४०
अजातसत्त, मागधो	६८	अधिमोक्खो	८९, ९०
—वेदेहिपुत्तो	६८	अधिवासकजातिको	२०२
अज्झगमोपनीतो	१३४	अधिवुत्तिपदानि, पुब्बन्तानुदिट्ठिनो	२५
अज्झत्तसम्पसादो	८९	अनत्ता, विञ्जाणं	८१
अज्झत्तिकवाहिरानि, आयतनानि	९५, १२६	—वेदना	८१
अज्झत्तिकानि आयतनानि, छ	२९७, ३८०	—सङ्घारा	८१
अञ्जलिकरणीयो	१४३, २०२	—सञ्जा	८१
अञ्जतित्थिया, परिब्बाजका	२८९, ३९५	अनत्थसंहितो	३१८
अञ्जा, उदपादि	१९२	अनरियो	३१८
अट्ठङ्गसमन्नागतो, सेक्खो	१४०	अनवस्सवो	३, ४, ७
अट्ठङ्गिको, मग्गो	३८, ३१४	अनाथपिण्डकस्स आरामे, जेतवने	२१, ७७, ९३, १०१, १०९, १२४, १३५, १५१, १६२, १८३,
—अरियो	३९१, ३४२, ४०२		
अट्ठारसमनोपविचारो	३२३		

२१२, २५०, २६०, २६३,	अपरितस्सना, अनुपादाना	३१०
२७६, २७७, २८०, २९७,	अपरिपक्ववेदनीयं, कम्मं	९
३०५, ३१३, ३४५, ३५७,	अपसादना	३१४, ३१९
३६१, ३७६, ३८०, ३८९	अप्पटिवत्तियो, धम्मपरियायो	१४०
अनाथपिण्डिको, देवपुत्तो	अप्पटिवत्तियं, धम्मचक्कं	३३३
—बाळहगिलानो	अप्पटिसरणे, भिन्नयूपे	३७
अनावत्तिधम्मो	अप्पना	१३७
अनासवचित्तस्स	अप्पमाणसुभा, देवा	१६५
अनासवो	अप्पमाणाभा, देवा	१६५, २१४, २१८
—दुक्खन्तकरो	अप्पवेदनीयं, कम्मं	९
अनिच्चसङ्गाभावनानुयोगमनुयुत्ता	अप्पावाधसंवत्तनिका, पटिपदा	२८५
अनीघो	अब्बुहनहेतु, सल्लस्स	५
अनुकम्पको, भगवा	अब्भुतधम्मो, तथागतस्स	१८९
अनुत्तरा, इन्द्रियभावना	अब्भोकासिको	१०५
अनुत्तरो	अब्भोकासो, पब्बज्जा	१५, ९७
—योगाचरियानं	अव्यापादघातु	१२६
—सङ्गामविजयो	अव्यापादसङ्कप्पो	१३७, ३३७
अनुत्तरं	अभब्बं अभब्बाभासं, कम्मं	२९६
—चित्तं	—भब्बाभासं, कम्मं	२९६
—योगक्ख्लेमं	अभिवक्कन्तवण्णा	२६७
अनुपादाना, अपरितस्सना	अभिजप्पा	२२९, २३०
अनुपादा, परितस्सना	अभिजातिहेतु, सुखदुक्खं	१०, १९
अनुपुब्बकिरिया	अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति	६३
अनुपुब्बपटिपदा	अभिज्जा, धम्मा	३१
अनुपुब्बसिक्खा, धम्मविनये	—पहातब्बा, धम्मा	३९१, ३९३
अनुप्पत्तसदत्था	—भावेतब्बा, धम्मा	३९३
अनुप्पन्नमग्गुप्पादेता	—सच्छिकिरिया	१५९
अनुरुद्धा, खीरोदकीभूता	अभिधम्मो नानावादा	३२
अनुरुद्धो, आयस्मा १४२, २१२, २१६,	अभिनिज्झायितत्तं, रूपानं	२३०
२१८, २१९, २२३, २२४	अभिनिरोपना	१३७
अनुवादाधिकरणं	अभिसम्परायो, को	३५५
अनुस्सवो	अमतदुन्दुभि	१३०
अनोमनिक्कमो	अमतं	६०
अन्तरा नहारू	अमनसिकारो	२२७
—बन्धनं	अमहङ्गतं, चित्तं	१६१
—मंसकायो	अमूळहविनयो	४०, ४१
—विलिमंसं	अमोसधम्मं, निब्बानं	३३०
अपत्तमानसा, सेक्खा	अरञ्जकुटिकायं	२८७
अपरन्तकप्पिका	अरञ्जसञ्जं	१६८
अपरन्तानुदिट्ठिनो, अधिवुत्तिपदानि	अरणविभङ्गं	१३३

अरणो, धम्मो	३२०	असमाहितं, चित्तं	१६१
अरहन्तो	६४	असस्सतो, सत्ता	२५
अरहा, दसङ्गसमन्नागतो	१४०	असितो	१३३
अरहं	१४, ३९४	असिपत्तवनं	२५७
अरिट्ठो	१३३	असुभभावानुयोगमनुयुत्ता	१४४
अरिट्ठो, पच्चेकसम्बुद्धो	१३२	अस्सदम्मो	३०३
अरियचित्तस्स	१३६	अस्सपुरिसो	८३
अरियमग्गसमङ्गिनो	१३६	अस्सादो	८०
अरियमग्गं	१३६	अहङ्कारमङ्कारमानानुसया	८०, ९६, १००
अरियसच्चं	३३०	अहेतुवादा	१४१
—दुक्खनिरोधं	३३६	अहोरत्तानुसिक्खिना	४००
—दुक्खं	३३४		
—पटिपदा	३३६		
अरियसच्चानं आचिक्खना	३३३		
अरियसावको	५६		
अरियस्स विनये	४०९		
अरिया अनासवा लोकुत्तरा मग्गङ्गा सम्मादिट्ठि	१३६		
अरियाय सन्तुट्ठिया	१७, ९९		
अरियेन, इन्द्रियसंवरेन	१६, १७		
—सतिसम्पज्जनेन	१७		
—सीलक्खन्धेन	१६		
—संवरेन	१७		
अरियो अट्ठङ्गिको, मग्गो	३९१, ३९२		
—भावित्तिन्द्रियो	४०८, ४०९		
अरियो, विभोक्खो	६०		
अरूपधातु	१२६		
अरूपसञ्ज्ञानं	२२		
अवक्कारपाति	२२५		
अविज्जा च भवतण्हा	३९१		
अविज्जाधातु	१२५		
अविज्जापच्चया, सङ्खारा	१२७		
अविज्जाविसदोसो	५१, ५३		
अविज्जासवा	१००, २०२		
अविनिपातधम्मा	१४४, ३७५		
अविमुत्तं, चित्त	१६१		
अविहा, देवा	१६६		
अविहिंसाधातु	१२६		
—सङ्कप्पो	१३७, ३३७		
असञ्जं	२३		
असप्पुरिसधम्मा	१०१		
		आ	
		आकारपरिचित्तको	७, २६
		आकासधातु	९५, १२५, ३२४, ३२६
		आकासानञ्चायतननिस्सिता, उपेक्खा	३०१
		आकासानञ्चायतनसञ्जं, अमनसिकरित्वा	१७०, १७१
		—पटिच्च	१६९, १७०
		आकासानञ्चायतनूपगा, देवा	१६६
		आकासानञ्चायतनं	९०, ३०३, ३२८, ३२९
		आकिञ्चञ्चायतननिस्सिता, उपेक्खा	३०१
		आकिञ्चञ्चायतनसञ्जा	५९
		आकिञ्चञ्चायतनसप्पाया, पटिपदा	५७, ६०
		आकिञ्चञ्चायतनाधिमुत्तो	४८
		आकिञ्चञ्चायतनूपगा, देवा	१६७
		आकिञ्चञ्चायतनूपगं, विञ्जाणं	५८
		आकिञ्चञ्चायतनं	५८, ९०, ३०३
		आगुचारि	२३४
		आचरियो, उपद्द्वो	१८०
		आचारगोचरसम्पन्नो	६२, २००
		आजीवो	३९१
		आतापिनो	१५४
		आदिकल्याणं	३८०, ३९४
		आदीनवो	१७४
		आधानगगाही	३९
		आनन्दो, आयस्मा	३८, ५९, ६०, ६८, ६९, ७४
			१२४, १३०, १३४, १४२,
			१६८, १७२, १७४, १८२,
			१८३, १८९, २६३, २६६,
			२८८, २९६, ३५१, ४०९

आनापानसति	१४४, १५१
आनापानसतिसमाधिभावनानुयोगमनुयुक्ता	१४४
आनिसंसो	१७४
आनेञ्जसञ्जा	५९
आनेञ्जसप्पाया, पटिपदा	५६, ५७, ६०
आनेञ्जूपगं, विञ्जाणं	५७
आपत्ताधिकरणं	४०
आपोघातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२५
आभा, देवा	१६५
आयतनकुसलो	१२४
आयतनानि, अञ्जत्तिकबाहिरानि	१२६
—अञ्जत्तिकानि	२९७, ३८०
—बाहिरानि, छ	२९७, ३८०
आयतनानं, पटिलाभो	३३५
आरञ्जको	१०४
आरद्धो	१४९, १५०
आरामरामणेष्यकं	६५
आलोकसञ्जी	९९
आसवनिरोधगामिनी, पटिपदा	१९
आसवनिरोधो	१९
आसवसमुदयो	१९
आसवा	१९
आसवानं, खयजाणाय	९९
आसवा, परिक्खीणा	१०८
आहुनेय्या	१४३, २०२

इ

इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं	२९२
इद्धिपादा, चत्तारो	३८, १४४, ३९१, ३९२, ४०१
इद्धियो, चतस्सो	२४७
इद्धिविधं, पच्चनुभोति	७२
इन्द्रियभावना, अनुत्तारा	४०५
इन्द्रियसंवरेण, अरियेन	१६, १७
इन्द्रियानि, पञ्च	३८, १४४, ३९१, ३९२
इरियापथसति	१५२
इसिगिलि इसिगिलि, त्वेव	१३२
इसिगिलि कथं समञ्जा उदपादि	१३१
इसिगिलिनिवासी, पच्चेकबुद्धा	१३२
इसिगिलिस्मि पब्बते	१३१

इसिपतने, मिगदाये	३३३, ३३४
इस्सरनिम्मानहेतु, सुखदुक्खं	१०, १९
इस्सामनको	२८३

उ

उच्चङ्गमायो	१३३
उच्चाकुला, पब्बजितो	१०१
उज्जयो	१३४
उट्टानसञ्जं, मनसिकरित्वा	६३
उत्तरो, माणवो	१३४, ४०४
उदायी, आयस्मा	२८८
—मोघपुरिसो	२८९
उद्देसविभङ्गं	३०५
उद्धञ्चकुक्कुच्चा, चित्तं परिसोधेति	६३
उद्धञ्चकुक्कुच्चं	२१८
उद्धुमातकं	१५४
उपक्कमो, अफलो	७
—तिब्बो	७, ८
—दुक्खो	८
—सफलो	११, १३, १७
उपट्टानसाला	१५१, २६३
उपह्वो, अन्तेवासी	१८०
—आचरियो	१८०
—ब्रह्मचारी	१८१
उपधी	३३०
उपनन्दो	१३४
उपनेमिसो	१३३
उपमा, द्वे	१९७
उपरिट्ठो	१३२, १३३
उपसमसुखं	१७५, ३१९
उपसमाधिट्टानो	३२४
उपसमो, अरियो	३३१
उपसम्पदं	३३२
उपसिखि	१३४
उपादानक्खन्धेषु, पञ्चसु	१७९
उपादाननिरोधो	१२७
उपादानपच्चया भवो	१२७
उपादानसेट्ठं, नेवसञ्जानासञ्जायतनं	६०
उपादानं, तण्हापच्चया	१२७
उपादायरूपं, महाभूतानं	५७

उपायासो	३३५
उपायूपादाना	९६
उपेक्खा	८९, ९०
—एकत्ता, एकत्तसिता	३०१
—गेहसिता, छ	३००
उपेक्खाधातु	१२५
उपेक्खा, नानत्ता नानत्तसिता	३०१
उपेक्खानुसारि, विज्जाणं	३०८
उपेक्खा, नेक्खम्मसिता, छ	३००
उपेक्खासतिपारिसुद्धि, चतुत्थं ज्ञानं	१८
उपेक्खाम्बोज्झाङ्गो १४९, १५०, ३६८, ३७४	
उपेक्खामुखस्सादविनिबन्धं	३०९
उपोसथो	१३४
उप्पिलं	२२७
उय्यानभूमि	
उरुदं, कुम्भकारावेसनं	३२२
उसभच्छिदा	१३४
उस्सादना	३१४, ३१९

ए

एकत्तसज्जानं	२१
एकत्तसज्जी, अत्ता	२५
एकत्ता एकत्तसिता, उपेक्खा	३०१
एकन्तदुक्खी, अत्ता	२६
एकन्तसुखी, अत्ता	२६
एकासनिको	१०५
एकवक्तिकं	२३४, २५३
एसनाहेतु, सल्लस्स	५
एसनी	५४

ओ

ओक्कला	१४१
ओदहनहेतु, वणमुखे	५
ओपक्कमिका, दुक्खा	७, ८
ओपपातिको	१३६, ३३२
ओरम्भागियानं, पञ्चन्नं संयोजनानं	१४४
ओलिगल्ले	२३८
ओहितभारा	६४, १४३
ओठाारिकं	२२-२५, २९

क

कच्चान , आवुसो	२१७
कच्चानो, आयस्मा	२१९, २२०
कठिने चीवरं	१९१
कण्हो	१३४
कतकरणीया	६४, १४३
कपिलवत्थुस्मि, निग्रोधारामे	१७४, २७५, २७७, ३३९
कप्पेय्यासि, सीहसेय्यं	६३
कम्मक्खयो	३, ४, ७
कम्मनि, चत्तारि	२९४
कम्मानं फलं	१३५
कम्मासधम्मं, कुरुलं निगमो	५६
कम्मं, अभब्बं अभब्बाभासं	२९६
—अभब्बं भब्बाभासं	२९६
—दिट्ठधम्मवेदनीयं	८, ९, १०
—परिपक्कवेदनीयं	९
—भब्बं अभब्बाभासं	२९६
—चेव अभब्बाभासं	२९६
—सम्परायवेदनीयं	८, ९, १०
—सवेदनीयं	९
—सुखवेदनीयं	९
करुणाभावनानुयोगमनुयुत्ता	१४४
कलन्दकनिवापे, वेळुवने	६८, १९०, १९४, २०४, ३५२, ३९८
कल्याणकम्मं, सुखवेदनीयं	२९५
कल्याणो, कित्सिद्धो	३९४
कस्सपो, आयस्मा	१४२, १९३
कहापणिकं	२३४
कामगुणा ४७, १७८, १८६, २००, ३१६, ४००	
कामतण्हा	३३६
कामधातु	१२५, १२६
कामपटिसन्धिसुखिनो	३१३
—सोमनस्सानुयोगो	३१८
कामवितक्कं, उप्पन्नपुब्बं	१९१
कामसज्जा, दिट्ठधम्मिका	५७
—सम्परायिका	५६, ५७
कामसज्जं, उप्पन्नपुब्बं	१९०
कामसुखं	३१९

कामा, दिट्टधम्मिका	५६, ५७	कूटागारसालायं, महावने	४६
कामा, सम्परायिका	५७	केतुमा	१३३
कामासवा	१००, २०२	केतुम्भरागो	१३४
कायकम्मं	३९१	केसी	१३४
—मेत्तं	२२५	कोसम्बियं, विहरति, घोसितारामे, भगवा	२२१
कायगतासति	१५१	कोसलानं ब्राह्मणानं गामो, नगरविन्दं	३९४
कायदुट्ठुल्लं	२१८	कोसलेसु चारिकं चरमानो	३९४
कायपरियन्तिकं, वेदनं	३२९	कोसल्लो	१३३
कायपरिहारिकेन चीवरेन	१६, ९८		
कायविज्जाणधातु	१२५		
कायसङ्खारं	१४५, १४६	ख	
कायसमाचारं	१०९	खन्धानं पातुभावो	३३५
कायसुचरितसमङ्गी	१२९, १३०	—भेदो	३३५
काया, तुसिता	१८५	खयजाणाय, आसवानं	९९
कायानुपस्सना	१५१	खारापतच्छिकं	२३४, २५३
कायायतनं	१९७	खारोदका, नदी	२५७
कायिका, दरथा	३८९	खीणासवो	६४, १०८
काये, सविज्जाणके	८०	खीरत्थिकूपमा	२०७
कायो, पणिहितो	१५२	खीरोदकीभूता, अनुरुद्धा	२२३
कालङ्कुरिया	३३५	खेमाभिरतो	१३४
कासावकण्ठा, दुस्सीला	३४२		
काळखेमकस्स सक्कस्स	१७४	ग	
किच्चाधिकरणं	४०	गजङ्गलायं, विहरति	४०४
कित्तिसद्दो, कल्याणो	३९४	गणारामो	१७४, १७५
किमिलो, आयस्मा	२२३	गणकमोग्गल्लानस्स, भगवति पासादो	६६
किंकारपटिस्साविनी	२४६	गणकमोग्गल्लानो, ब्राह्मणो	६१, ६४
किंमूलका, पञ्चुपादानवखन्धा	७७	गण्डुप्पादा	३८२
कुक्कुलनिरयो	२५७	गन्धधातु	१२५
कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन	१६, ९८	गन्धारो	१३३
कुम्भकारावेसनं, उरुन्दं	३२२	—पञ्चेकसम्बुद्धो	१३२
कुम्भकारो यथा	१८२	गम्मो	३१८
कुरुनं निगमो, कम्मासधम्मं	५६	गामन्तसेनासनं वस्सं	१९२
कुरुसु, विहरति, भगवा	५६	गामसञ्जं	१६८
कुलपुत्तो, सुभूति	३२१	गावी, विबभन्ता	३३२
कुसलपक्खा, वीसति	१३५, १४०	गिज्झकूटस्स, पब्बतस्स	१३१
कुसला, धम्मा	१५७	गिलानपुच्छका	३५२
कुसलानं, धम्मनं, उपसम्पदं	४, ५	गुत्तिजितो	१३३
कुसलेसु धम्मेसु, अहोरत्तानुसिक्खिना	४००	गूथनिरयो	२५७
कुसिनारायं, विहरति, भगवा	३१	गेहसिता, उपेक्खा, छ	३००
कुहना	१३९	—सरसङ्कप्पा	१५२, १५३
		गेहसितानि, सोमनस्सानि, छ	२९८, ३०१

—दोमनस्सानि, छ	२९८
गोघातकन्तेवासी	१५३, ३६७
गोघातको, दक्खो	१५३, ३६७
गोतमी, महापजापति	३६१
गोतमो, सक्कपुत्तो	३२३, ३९४
—समणो	३२३, ३९४
गोत्रभुनो	३४२
गोदम्भो	३०३
गोपकमोग्गल्लानो, ब्राह्मणो	६९, ७६
गोपानसिवद्धं, जिणं	२५२
घ	
घटायसक्कस्स विहारो	१७४
घरावासो, रजापथो	१५, ९७
—सम्बाधो	१५, ९७
घानधातु	१२५
घानविज्जाणधातु	२९७
घानायतनं	२९७
च	
चक्खायतनं	२९७
चक्खुधातु	१२५
चक्खुना, दिब्बेन	१८
चक्खुविज्जाणधातु	१२५
चक्खुविज्जाणं, अत्ता	३८२
चक्खुविज्जेय्या, रूपा	३५७
चक्खुसम्फस्सो, अत्ता	३८३
चण्डालकुलं	२४०
चतुत्थं ज्ञानं	१८, ६४, ७६, ९९, ३०९, ३३८
चतुन्नं, इद्धिपादानं	१४४
—सम्मप्यधानानं	१४४
चतुपरिवट्टो	१३०
चतुमहापथे	१५३
चतुरङ्गिनिया, सेनाय	२४४
चतुराधिष्ठानो	३२४
चन्दनो, देवपुत्तो	२७५, २७९
चागाधिष्ठानो	३२४
चातुमहाराजिका, देवा	१६३
चातुमासिनि, सावत्थियं, कोमुदि	१४३

चारिकं चरमानो, मगधेषु	३२२
चित्तपटिसंवेदी	१४५
चित्तभावनानं, उभिन्नं	२१७
चित्तसङ्खारपटिसंवेदी	१४५, १४६
चित्तस्स उपक्किलेसो, अमनसिकारो	२३०
— — — — — विचिकिच्छा	२२९
चित्तानुपस्सी	१४७
चित्तूपक्किलेसपहानं	२२६
चित्तं	८९, ९०
—अनुत्तरं	१६१
—अभिनन्नामेति, पुब्बे निवासानुस्सति-	
जाणाय	१८
—अमह्मगतं	१६१
—अविमुत्तं	१६१
—असमाहितं	१६१
—आसवेहि विमुत्तं	९६
—परिसोधेति, अभिज्जाय	६३
— — — उद्धच्चकुक्कुच्चा	६३
— — — थीनमिद्धा	६३
— — — ब्यापादपदोसा	६३
— — — मह्मगतं	१६१
— — — विक्खित्तं	१६१
— — — विचिकिच्छाय	६३
— — — विमुत्तं	७३, १६१
— — — वीतदोसं	१६१
— — — वीतमोहं	१६१
—वीतरागं	१६१
—सउत्तरं	७३, १६१
—सङ्खित्तं	१६१
—सदोसं	१६१
—समाहितं	१६१
—समोहं	१६१
—सरागं	१६१
चीवरकम्मे	१९२
चीवरकम्मं	१७४
चीवरकारसमयो	१७४
चीवरेनकायपरिहारिकेन	१६, ९८
चुतूपपातजाणाय, चित्तं अभिनन्नामेति	१८
चुन्दो, समणुद्देशो	३७, ३८
चेतना	८९, ९०

चेतसिका, दरया	३८९
चेतसो	१३७
चेतेति, परब्यावाधाय	८६
चेतोविमुक्ति	७४, १६१, १६७, २१३, २१४, ३६७, ३७४
चेतोसमाधि	२९०
—अनिमित्तं	१७१, १७२

छ

छधातुरो	३२३
छन्दमूलका, पञ्चुपादानकखन्धा	१२७
छन्दरागपटिबद्धं	२७१
छन्दो	८९ ९०
छन्नो, आयस्मा	३५२, ३५५
छफस्सायतनो	३२३, ३२४
छम्भितत्तं	२२७
—चित्तस्स उपविकलेसो	२३०
छिन्नपपञ्चे	१८३
छिन्नवटुमे	१८३

ज

जङ्घाविहारं	१९४, २८७
जनपदनिर्दिष्ट, नाभिनिवेसेय्य	३१३, ३१८
जयन्ती	१३४
जयसेनराजकुमारवत्थु	१९४
जयसेनो, राजकुमारो	१९४-१९७, २०४, २०५
जरा	३३५
जरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो	३०५
जरामरणं, जातिपच्चया	१२७
जाति	३३४
जातिनिरोधो	२१७
जातिपच्चया, जरामरणं	१२७
जाति, भवपच्चया	१२७
जानपदा	१८१
जालिनि	१३४
जिह्वाघातु	१२५
जिह्वायतनं	२९७
जिह्वाविज्जाणघातु	१२५
जीवितपरियन्तिकं, वेदनं	३२९
जीवितिन्द्रियस्सु पच्छेदो	३३५

जेतवने, अनाथपिण्डकस्स आरामे (अनाथ-
पिण्डकस्स आरामे ति पदस्स हेट्ठा दट्ठब्बं)

जेतवनं, इसिसङ्घनिसेवितं	३५०
जेतो	१३४
जोतिमालिकं	२५३

झ

ज्ञानानं, चतुन्नं	१६०
ज्ञानं, चतुत्थं	१७६
—ततियं	१७, ६४, ७५, ९९, १७६, ३०८, ३०९, ३३८
—तथागतवण्णितं	७४
—दुतियं	१७, ६४, ७५, ९९, १७६, ३०८, ३०९, ३३९
—पठमं	१७६

ञ

जाणदस्सनं, सततं समितं	६
-----------------------	---

ठ

ठानाठानकुसलो	१२५, १२७
--------------	----------

त

तक्को	१३७
तगरसिखी	१३३
—पच्चेकसम्बुद्धो	१३२
तण्डुला	१५३
तण्हा	३८९, ३९२
—अत्ता	३८३, ३८४
तण्हाकाया, छ	३८०, ३८२
तण्हाच्छिदो	१३४
तण्हानिरोधो	१२७
तण्हापच्चया, उपादानं	१२७
तण्हा, पो नोब्भविका	३३६
—वेदनापच्चया	१२७
—सल्लं	५१, ५३
ततियं ज्ञानं (ज्ञानं, ततियं ति पदस्स हेट्ठा दट्ठब्बं)	
तत्तेन, तेलेन ओसिञ्चन्ते	२३४
तत्तं, अयोखिलं	२३६
तत्थ परिनिब्बायी	३३२

तत्रतत्राभिनन्दिनी, तण्हा	३८९, ३९२	दन्तो नागो, राजारहो	१९८
तथागतवणिगतं, ज्ञान	७४	दरथा	१६८, १७२
तथागतस्स अनुमोदना	२७४	—कायिका	३८९
—अब्भुतघम्मो	१८४, १८८	—चेतसिका	३८९
तथागतानं पापसण्डाना	१९	दरथमत्ता	१६८
तथागतो	२२, ३०६	दसङ्गसमन्नागतो, अरहा	१४०
—मग्गक्खायी	६४	दससहस्सी, लोकधातु	१८५
—हत्थिपट्ठपमो	२००	दसानिसंसा	१६० १६१
तथो, पच्चेकसम्बुद्धो	१३२	दायपालो	२२३
तपोदारामे	२६७	दिट्ठधम्मनिब्बानं	२१
तपोदो	२६८	दिट्ठधम्मवेदनीयं, कम्मं	८-१०
तथो, धम्मा	१३६	दिट्ठधम्मसुखविहारं	२२१
तस्सपापिय्यसिका	४०, ४२	दिट्ठधम्मिका, कामसञ्जा	५७
तार्वतिसा	१६३	—कामा	५६, ५७
तार्वतिसेसु, विहरति, भगवा	२७६, २७८	दिट्ठधम्मूपक्कमहेतु, सुखदुक्खं	११, २०
तिट्ठतेव, निब्बानं	६६	दिट्ठिनिज्ज्ञानक्खन्ति	७
तिणवत्थारको	४०, ४३, ४४	दिट्ठिपटिलाभं	१०९
तिण्णं सङ्गति, फस्सो	३८६	दिट्ठिपळासो	३५
तिब्बो, उपक्कमो	७, ८	दिट्ठिपुब्बो	३२३
तिब्बं, पधान	८	दिब्बाय, सोतधातुया	७३
तिला	१५३	दिब्बेन, चक्खुना	१८
तिस्सूपतिस्सा	१३४	दिसा, अट्ठ विधावति	३०३
तुसिता काया, चवित्वा	१८४, १८५	दीघायुकसंवत्तनिका, पटिपदा	२८५
तुसिता देवा	१६३	दुक्करकारिकाय, निज्जीरेथ	७
तुसितं, बोधिसत्तो	१८४	दुक्कटकम्मकारिनो	१०
तेजोधातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२५	दुक्कटकम्मकारी, बालो	२३३
तेलत्थिकूपमा	२०९	दुक्खक्खन्धस्स, निरोधो	१२७
तोदेय्यपुत्तो, सुभो माणवो	२८१, २८६	—समुदयो	१२७
थ		दुक्खक्खयो	३, ४, ७
		दुक्खधातु	१२५
थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति	६३	दुक्खनिज्जरावादो, निगण्ठानं	३
थीनमिद्धं	२१८, २२७	दुक्खनिरोधगामिनी, पटिपदा	१९, १००, २०२
—चित्तस्स उपक्किलेसो	२३०	दुक्खनिरोधो	१९, १००, २०२
द		—नन्दीनिरोधो	३५८
		दुक्खनिरोधं, अरियसच्चं	३३६
दक्खिणा पाटिपुगलिका, चुद्दस	३४१	दुक्खन्तकरो, अनासवो	३८७
दक्खिणा सङ्गता, सत्त	३४२	दुक्खवेदनीयं, कम्मं	९
दक्खिणाविसुद्धियो, चतस्सो	३४२	दुक्खसमुदयो	१९, १००, २०२
दक्खिण्यो	१४३, २०२	—नन्दीसमुदया	३५७
दक्खो, गोघातको	१५३	दुक्खसमुदयं, अरियसच्चं	३३६

दुक्खा, ओपक्कमिका	७	दोमनस्सघातु	१२५
दुक्खा, वेदना	३४६	दोमनस्सानि, गेहसितानि, छ	२९८
दुक्खं	१९, १००, ३३५	—नेक्खम्मसितानि, छ	२९९, ३००
—अरियसच्चं	३३४	दोसधम्मा	१०१
—निज्जिण्णं	३, ५, ६, १३	द्वारभाजो	१३४
दुच्चिन्तितचिन्ती, बालो	२३३	द्विधाविपाका, धम्मा	७
दुट्ठुल्लं, उदपादि	२२८		
दुतियं ज्ञानं (ज्ञानं, दुतियं ति पदस्स हेट्ठा दट्ठब्बं)		ध	
दुप्पटिनिस्सग्गी	३९	धम्मचक्कं, पवत्तितं	३३३, ३३४
दुग्भासितभासी	२३३	धम्मचक्खुं, उदपादि	३७९
दुस्सीला, कासावकण्ठा	३४२	धम्मजो	९२
देवता, अप्पमाणाभा	२१८	धम्मदायादो	९२
—परित्ताभा	२१८	धम्मदेसना, पुब्बारामे	१४२
—सङ्किलिट्ठाभा	२१८	धम्मघातु	१२५
देवदहं, सकयानं निगमो	३	धम्मनिस्सितो	९२
देवदुता, पञ्च	२५०	धम्मपरियायो, को नाम	१३०
देवपुत्ता, चत्तारो	१८५	—महाचत्तारीसको	१४०
देवपुत्तो, अनाथपिण्डिको	३५०	धम्मप्पटिसारणा	७०
—चन्दनो	२७५	धम्मभूतो	३०७
देवा, अकनिट्ठा	१६६	धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो	१३६, १४८, १५०, ३६८, ३७४
—अतप्पा	१६६	धम्मविनये, अनुपुब्बसिक्खा	६१
—अप्पमाणसुभा	१६५	धम्मस्सामी	३०६
—अप्पमाणाभा	१६५	धम्मा, अकुसला	१६, १७७
—अविहा	१६६	—अभिञ्जा, पहातब्बा	३९१, ३९३
—आकासानञ्चायतनूपगा	१५६	—	—भावेतब्बा
—आकिञ्चञ्जायतनूपगा	१६७	धम्मा, कुसला	१५७
—आभा	१६५	—तयो	१३६, १३८, १३९
—चातुमहाराजिका	१६३	धम्मादासो	१३०
—तावत्तिसा	१६३	धम्मा, देसिता अभिञ्जा	३१
—तुसिता	१६३	धम्मानुधम्मप्पटिपत्तो	१००
—निम्मानरती	१६३	धम्मानुपस्सी	१४९
—नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगा	१६७	धम्मानं, अकुसलानं पहानं	४, ५
—परनिम्मितवसवत्ती	१६३	—कुसलानं उपसम्पदं	४
—परित्तसुभा	१६५	धम्मा, पासादनीया	७४
—परित्ताभा	१६५	—युगनद्धा	३९१, ३९३
—यामा	१६३	धम्मो, अरणो	३२०
—वेहप्फला	१६६	—सरणो	३२०
—सुदस्सा	१६६	धम्मं, आदिकल्याणं, मज्जेकल्याणं,	
—सुदस्सी	१६६	परियोसानकल्याणं	१४
—सुभकिण्हा	१६५		

—सरणं गतो	३४०
धातुकुसलो	१२४, १२६
धातुमनसिकारो	१५३
धातुयो, अटारस	१२५
धातुयो, छयिमा	९४
—तिस्सो	१२६
—द्वे	१२६
धातुसो, पच्चवेक्सति	१५३
धारोपं	३१८

न

नगरकं, सकयानं निगमो	१६८
नगरविन्दं, कोसलानं ब्राह्मणानं गामो	३९४
नगरविन्देय्यका, ब्राह्मणगहपतिका	३९४
नत्थिकवादा	१४१
नन्दको, आयस्मा	३६१, ३६२, ३६९, ३७५
नन्दियो, आयस्मा	२२३
नन्दीनिरोधा दुक्खनिरोधो	३५८
नन्दीरागसहगता	३३८, ३८९, ३९२
नन्दीरागस्सेतं, अधिवचनं	३७४
नन्दीसमुदया दुक्खसमुदयो	३५७
नन्दो	१३४
नवनीतत्थिकूपमा	२०८, २१०
नवं दुस्सयुगं	३३९
नागो, मातङ्गरञ्जवेव	२२३
नाटपुत्तो, सब्बञ्जू	६
नातपुत्ते कालङ्कते भिन्ना निगण्ठा	३७
नानत्तसञ्ज्ञा	२२, २२९
नानत्तसञ्ज्ञी, अत्ता	२५
नानत्ता नानत्तसिता, उपेक्खा	३०१
नानावादा, अभिधम्मे	३२
नामपच्चया सळायतनं	१२७
नामरूपनिरोधो	१२७
नामरूपं, विञ्ज्ञाणपच्चया	१२७
निकामलाभी	१६०
निगण्ठा	३, ४, ७, ८, ३७
निगण्ठानं दुक्खनिज्जरावादो	३
निगण्ठो, नातपुत्तो	३७
निग्रोधारामे, कपिलवत्थुस्मिं	१७४, २७५
निज्जिण्णा, मिच्छादिट्ठि	१४०

निज्जिण्णं, दुक्खं	३, ५, ६, १३
निज्जीरेथ दुक्करकारिकाय	७
निष्पेसिकता	१३९
निब्बानाधिमुत्तो	४९
निब्बानं	६३, ६६
—अमोसधम्मं	३३०
निब्बिन्दं विरज्जति	३८८
निमित्तगाही	१६, ६२, ९८
निम्मानरती, देवा	१६३
नियता	१७५
—सम्बोधिपरायना	१४४
निरयपाला	२३६
निरामिसं सुखं	२८
निरोधधम्मं	३७२
निरोधनिस्सितं	१५०
निरोधानुपस्सी	१४५, १४७
निरोधो, दुक्खकखन्धस्स	१२७
—सङ्खारानं	२३-२५
निस्सरणदस्सात्री	२२, २३, २९
निहितदण्डो	२८१
नीतो	१३३
—पच्चेकसम्बुद्धाय	१३२
नीवरणे, पच्च पहाय	६४, २०१, ४००
नेक्खम्मधातु	१२६
नेक्खम्मवितक्को	१७८
नेक्खम्मसङ्कप्पो	१३७, ३३७
नेक्खम्मसिता, उपेक्खा, छ	३००
नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ	२९९, ३००
—सोमनस्सानि, छ	२९९, ३००
नेक्खम्मसुखं	१७५, ३१९
नेगमा	१८१
नेमित्तिकता	१३९
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतननिस्सिता, उपेक्खा	३०२
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनसञ्ज्ञं, पटिच्च	१७१
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनसप्पाया, पटिपदा	५८, ६०
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनाधिमुत्तो	४९
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनूपगा, देवा	१६७
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनूपगं, विञ्ज्ञाणं	५९
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनं	५९, ९१, ३०४, ३२८

—उपादानसेटुं	६०	—नेवसञ्जानासञ्जायतनसम्पाया	५८, ६०
नेसज्जिको	१०५	—मज्झिमा	३१३, ३१४, ३१९
नेसादिकुलं	२४०	—सक्कायनिरोधगामिनी	३८५
पङ्गो	१३३	—सक्कायसमुदयगामिनी	३८५
पञ्चयो, नामरूपं	७९	पटिपुच्छिकाया	३६२
पञ्चवेकखति, धातुसो	१५३	पटिसङ्ख्या, योनिसो	६२
पञ्चेकबुद्धसतानि, पञ्च	१३२	पटिसरणं, भगवतो अञ्चयेन	७०
पञ्चेकबुद्धा	१३४	पठमं ज्ञानं	१७, ६४, ७५, ९९, ३०८, ३०९, ३३८
—इसिगिलिनिवासी	१३२	पण्डवं, पब्बतं	१३१
पञ्चेकसम्बुद्धो, अरिट्ठो	१३२	पण्डितनिमित्तानि	२४०
—उपासभो	१३२	पण्डितस्स, पण्डितलक्षणानि	१२०
—गन्धारो	१३२	पण्डितापदानानि	२४०
—तगरसिखी	१३२	पण्डुकम्बलसिलायं, पारिच्छत्तकमूले	२७६, २७८
—तथो	१३२	पत्तचीवरं	३३२
—तीतो	१३२	पत्तं	३१८
—पिण्डोलो	१३२	पथवीधातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२५
—पियदस्सी	१३२	पथवीसञ्जं	१६९
—यसस्सी	१३२	पटुमुत्तरो	१३४
—सुतवा	१३२	पटुभो	१३४
—सुदस्सतो	१३२	पधानं, अफलं	७
पज्जोतस्स, रञ्जो आसङ्कमानो	६८	—तिब्बं	८
पञ्चकङ्गो	२१२, २१३	—सफलं	११, १७
पञ्चन्नं, इन्द्रियानं	१४४	पब्बजितो, उच्चाकुला	१०१
—बलानं	१४४	पब्बज्जा, अज्झोकासो	९७
पञ्चिन्द्रियानि	४०१	पब्बतपादद्विपुसूपमो, राजकुमारो	१९६
पञ्चुपादानक्खन्धा, किमूलका	७७, ३३६, ३८९, ३९३, ४००	पब्बतो	१३४
—छन्दमूलका	७७	परनिम्मितवसवत्ती, देवा	१६३
पञ्जा	१३६	परब्बाबाधाय, चेतेति	८६
पञ्जाघिट्टानो	३२४	परिकन्तनहेतु, वणमुखस्स	५
पञ्जाबलं	१३६	परिक्खीणभवसंयोजना	६४, १४३
पञ्जाविमुत्तिं	७४, १६१, १६७, ३६७, ३७४	परितस्सना, अनुपादा	३१०
पञ्चिन्द्रियं	१३६	परित्तसञ्जी, अत्ता	२६
पटिक्कमोसानं, पञ्जायति	३४६	परित्तसुभा, देवा	१६५
पटिच्चसमुप्पादकुसलो	१२४	परित्ताभा, देवा	१६५, २१४, २१८
पटिनिस्सगानुपस्सी	१४५	परित्तो, पाणिमत्तो	२३६
पटिनिस्सग्गा, पुब्बन्तानुदिट्ठीनं	२७	परिदेवो	३३५
पटिपदा, आनेञ्जसम्पाया	५६, ५७, ६०	परिपक्कवेदनीयं, कम्मं	९
—अरियसच्चं	३३६	परिब्बाजका, अञ्जतिथिया	२८९
—आकिञ्चञ्जायतनसम्पाया	५७, ६०	परियादिन्नवट्टे	१८३

बाराणसियं, विहरति, भगवा	३३३, ३३४
बालकलणकारगामो	२३३
बालस्स, बाललक्खणानि, तीणि	२३३
बाहिरानि, आयतनानि	२९७, ३८०
बाहिरो, चम्मकायो	३६७, ३७४
बिलङ्गथालिकं	२३४, २५३
बुद्धो	१३३, १३४, ३९७
बुद्धं, सरणं गतो	३४०
बोज्झङ्गा, सत्त	३८, १४४, १५०, ३६७, ३७४
	३९१, ३९२
बोधि	१३३, १३४
बोधिसत्तो	१८८, २२६
—तुसितं कायं उपपज्जि	१८४
व्यप्पना	१३७
व्यापादधातु	१२६
व्यापादपदोसा, चित्तं परिसोधेति	६३
व्यापादसञ्जं	१९१
ब्रह्मचरियानुगहाय	६२
ब्रह्मचरियं	३९४
ब्रह्मत्तं, करेय्य	१२९
ब्रह्मभूतो	३०६
ब्रह्मना	१४०
ब्राह्मणो, गणकमोग्गल्लानो	६१
—गोपकमोग्गल्लानो	६९, ७६
—मगधमहामत्तो	६९, ७६
—वस्सकारो	६९, ७४, ७६
भ	
भगवति, अचिरपरिनिव्वुते	६८
—पासादो, गणकमोग्गल्लानस्स	६६
भगवतो, अन्वयेन पटिसरणं	७०
भगवा, अनुकम्पको	३१
—अनुप्पन्नमग्गुप्पादेता	६८
भगु, आयस्मा	२२३
भद्देकरत्तस्स, उद्देसो	२६०
भद्देकरत्तियो, गाथा	२७७
भब्बं, अभब्बाभासं कम्मं	२९६
—चेव भब्बाभासं कम्मं	२९६
भवतण्हा	३३६
भवनेत्तिखीणो	१३४

भवपच्चया जाति	१२७
भवबन्धनच्छिदा	१३४
भवासवा	१७२, २०२
भवूपपत्तियो, चतस्सो	२१४
भवो, उपादानपच्चया	१२७
भारद्वाजो	१३४
भावनानुयोगमनुयुत्ता	१४४
भावनापारिपूर्ति	१४०
भावितत्तो	१३२, १३३
भावितिन्द्रियो, अरियो	४०८
भिक्षुनुपस्सयं	१९२
भिक्षुसङ्घो	१४३
भिक्षुपे, अप्पटिसरणे	३७
भिन्ना निगण्ठा, नातपुत्ते कालङ्कते	३७
भूमिजभिक्षु-जयसेनराजकुमारवत्थु	२०४
भूमिजो	२०४, २०५, २११
भूमिरामण्ययकं	६५, १९६

म

मगधमहामत्तो, ब्राह्मणो	६९, ७६
मगधेषु, चारिकं चरमानो, भगवा	३२२
मगक्खायी, तथागतो	६४
मगङ्गो	१३६, १३७
मग्गो अट्टङ्गिको, अरियो	३१४, ३९१, ३९२
मङ्गलो	१३४
मज्झिमा, पटिपदा	३१३, ३१४, ३१९
मज्झेकल्याणं	३८०, ३९४
मञ्जस्सवा	३३१
मत्तुलो	१३३
मनसिकारो	८९, ९०
मनायतनं	२९७
मनुस्ससञ्जं	१६८
मनोकम्मं, मेत्तं	२२५
मनोदुच्चरितसमङ्गी	१२९
मनोधातु	१२५
मनोपविचारा, अट्टारस्स	२९७, २९८
मनोमयो	१३३
मनोविञ्जाणधातु	१२५
मनोविञ्जाणं	३९०
—अत्ता	३८४

मनोसमाचारं	१०९	मिच्छाआजीवो	१३९, १४०
मनोसम्पत्सो, अत्ता	३८४	मिच्छाकम्मन्तो	१३८, १४०
मनोसुचरितसमङ्गी	१३०	मिच्छाआणं	१४०
मरणकाले	२९५	मिच्छादिट्ठि	१३५, १४०
मरणं	३३५	मिच्छादिट्ठी, समणब्राह्मणा	१४१
महग्गतेन, चेतसा विहरेय्यं	५६	मिच्छावायामो	१४०
महग्गतं, चित्तं	१६१	मिच्छाविमुत्ति	१४०
महाकच्चानस्स, वित्थारदेसना	२६९	मिच्छासति	१४०
महाकच्चानेन, आयस्मता	१४२, २६९, २७५, ३०५-३०७	मिच्छासमाधि	१४०
महाकच्चानो, पण्डितो	२७५, ३१२	मीळहसुखं	३१९
—महापञ्चो	३१२	मुखतो, जातो	९२
महाकप्पिनेन, आयस्मता	१४२	मुग्गा	१५३
महाकम्मविभङ्गं	२८९	मुट्ठस्सतिस्स	१४७
महाकुला, पब्बजितो	१०१	मेत्ताभावनानुयोगमनुयुत्ता	१४४
महाकोट्ठितेन, आयस्मता	१४२	मोहधम्मा	१०१
महाचत्तारीसको, धम्मपरियायो	१४०	मंसकायो	३७४
महाचुन्दो, आयस्मा	१४२, ३५२, ३५५		
महानामो	१३४	यथाकम्मूपगे, सत्ते	१९
महानिरयो	२३७	यथासन्धतिको	१०५
महानिसंसा	१५१	यसस्सी	१३३
महापजापति, गोतमी	३३९, ३६१	—पच्चेकसम्बुद्धो	१३२
महापुरिसविहारो, सुञ्जताविहारो	३९८	यामा, देवा	१६३
महाभूता, चत्तारो	७८	युगनद्धा, धम्मा	३९१, ३९३
महाभूतानि, चत्तारि	५७	येभुय्यसिका	४०, ४१
महाभूतानं, उपादायरूपं	५७	योगक्खेमं, अनुत्तरं	६४
महामोग्गल्लानेन, आयस्मता	१४२	योगाचरियानं, अनुत्तरो	३०३, ३०४
महावने, कूटागारसालायं	४६	योजनगणनानि	१४३
महासळायतनिकं	३८९		
महेसी	१३४		
मागधो, अजातसत्तु राजा	६८	रक्खितो	१३४
मातङ्गो	१३४	रजापथो, घरावासो	९७
मानच्छिदो	१३३	रञ्जो षज्जोतस्स आसङ्कमानो	६८
मारत्तं करेय्य	१२९	रथकारकुलं	२४०
मारघेय्यं	५६	रसधानु	१२५
मारबलं	१३३	रहोवादो	३१९
मासा	१५३	रहोवादं, न भासेय्य	३१७
मिगदाये, इसिपतने	३३३	राजकारामो	३६१, ३६९
मिगारमातुपासादे, पुब्बारामे	६१, ८३, १४२, १६८	राजकुमारो, जयसेनो	१९४-१९७, २०४, २०५
		राजगहगामिस्स, मग्गस्स	६५

य

र

राजगहे, विहरति	६८, १३१, १९०, १९४,
	२०४, २६७, २८७, २९८, ३५२
राजा, मागधो बिम्बिसारो	६८
राहुमुखं	२३४, २५३
राहुलो, आयस्मा	३७६, ३७९
रक्खमूलानि	४०९
रक्खमूलिको	१०५
रुचि	७
रूपक्खन्धो	७८
रूपधातु	१२५, १२६
रूपनिमित्तानुसारि	३०७
रूपसञ्ज्ञानं	२२
रूपा, अत्ता	३८२
—चक्खुविज्जेय्या	३५७
रूपपादानक्खन्धो	७७, ९४, ३३६
रूपपादानक्खन्धो	३९१, ३९३
रूपं	८०
—अनत्ता	८१
रेवतेन, आयस्मता	१४२

ल

लपना	१३९
लिच्छविपुत्तो, सुनक्खत्तो	४६
लोकविदू	१४, ३९४
लोकुत्तरो	१३७
लोकं, सदेवकं, समारकं, सब्रह्मकं	१४
लोभधम्मा	१०१
लोमसकङ्गियो, आयस्मा	२७६-२८०
लोमहंसो	१३३

व

वचीकम्पं	३९१
—मेत्तं	२२५
वचीदुच्चरितसमङ्गी	१२९
वचीदुच्चरितेहि, चत्तुहि	१३८
वचीसङ्खारो	१३७
वचीसमाचारो	१०९
वचीसुचरितसमङ्गी	१३०
वचीसंहारो	३५
वणमुखस्स, परिकन्तनहेतु	५

म० ३-५४

वणमुखे, ओदहनहेतु	५
वणेन, सञ्छविना	५
वणो	५४
वण्णपोक्खरताय	२४५, २४७
वनरामण्ययकं	६५, १९६
वनसण्डे	३१
वयभिञ्जा	१४१
वल्लिहरणे	३१
वसिप्पत्तो	९२
वस्सकारो, ब्राह्मणो	६९, ७४, ७६
वळिसमंसिकं	२३४
वादानुवादा, सहधम्मिका, दस	१४०
वायोधातु	९५, १२५, १५३, ३२४, ३२६
विक्षित्तं, चित्तं	१६१
विचिकिच्छा	२२७
विचिकिच्छाय, चित्तं परिसोवेति	६३
विज्जाचरणसम्पन्नो	१४, ३९४
विज्जा च, विमुत्ति च	३९२, ४०२
विज्जाभागिया	१५७
विज्जाविमुत्ति	१५०
विज्जाणकाया, छ	२९७, २९८, ३६०, ३८१
विज्जाणक्खन्धो	७८
विज्जाणञ्चायतननिस्सिता, उपेक्खा	३०१
विज्जाणञ्चायतनसञ्जं	१७०
विज्जाणञ्चायतनं	९० ३०३, ३२८, ३२९
विज्जाणधातु	९५, १२५, ३२४
विज्जाणनिरोधो	१२७
विज्जाणपच्चया, नामरूपं	१२७
विज्जाणपरिणामानुपरिवत्ति	३११
विज्जाणुपादानक्खन्धो	७७, ९४, ३३६, ३९१, ३९३
विज्जाणं	३०५, ३४८
—अनत्ता	८१
—आकिञ्चञ्जायतनूपगं	५८
—आनेञ्जूपगं	५७
—उपेक्खानुसारं	३०८
—नेवसञ्जानासञ्जायतनूपगं	५९
—परिसुद्धं परियोदातं	३२७
—बहिद्धा विक्खित्तं	३०७
—सङ्खारपच्चया	१२७

सङ्क्षारपञ्चया, विज्झाणं	१२७	सत्थं	५४५३, ५
सङ्खारा	८०	सदोसं, चित्तं	१६१
—अनत्ता	८१	सद्दधातु	१२५
—अविज्जापञ्चया	१२७	सद्धा	७
सङ्खारानं निरोधो	२३-२५	सन्तिवरपदं	२९
सङ्खारुपपत्ति	१६२	सन्तुट्ठो होति	१६
सङ्खारुपादानक्खन्धो	७७, ९४, ३३६, ३९४,	सन्दिट्ठिपरामासी	३९
	३९५	सपरिक्खारो	१३५
सङ्खित्तं, चित्तं	१६१	सप्पुरिसघम्मा	१०१
सङ्गणिकारामो	१७४, १७५	सप्पुरिसपटिपत्ति	८५
सङ्गतिभावहेतु, सुखदुक्खं	१०, १९	सप्पुरिसो	८३
सङ्गता, दक्खिणा	३४२	सफलो, उपक्कमो	११, १३, १७
सङ्घो	१३४	सफलं, पधानं	११, १७
सङ्घं सरणं गतो	३४०	सब्बकायपटिसंवेदी	१४५, १४६, १५२
सञ्चमानो	१३४	सब्बञ्जू, नाटपुत्तो	६
सञ्चाधिद्वानो	३२४, ३३०	सब्बदुक्खवीतिवत्ते	१८३
सञ्छविना, वणेन	५	सब्बूपाधिपटिनिस्सगो	३३०
सञ्जा	२३, ८०, ८९, ९०	सभियो, आयस्मा	२१६, २१९
—अनत्ता	८१	समञ्जं, नातिघावेत्थ	३१८
सञ्जाक्खन्धो	७८	समणो, गोतमो	३२३
सञ्जावेदयितनिरोधं	९१, १०८	समथो च विपस्सना	३९१, ३९३, ४०२
सञ्जी, अत्ता	२१	समवेपाकिनिया	२४७
सञ्जुपादानक्खन्धो	७७, ९४, ३३६	समाधिजपीतिमुखस्सादविनिबन्धं	३०८
सञ्जुपादानक्खन्धो	३९१, ३९३	समाधिसम्बोज्झङ्गो	१४८
सति	८९, ९०	समाहितं, चित्तं	१६१
सतिपट्टाना, चत्तारो	३८, १४४, १४६, १४७,	समिद्धि	२६७, २८७-२८९
	१५०, ३९१, ३९२, ४००	समुदयो, दुक्खक्खन्धस्स	१२७
—तथो	२९७, ३०२	समोहं, चित्तं	१६१
सतिपारिसुद्धि	९०	सम्पजानकारी	९९
सतिविनयो	४०, ४१	सम्परायवेदनीयं, कम्मं	८-१०
सतिसम्पज्जञ्जेन	१७, ९९	सम्परायिका, कामसञ्जा	५६, ५७
सतिसम्बोज्झङ्गो	१४९, ३६८, ३७४	—कामा	५७
सतो	१५१	सम्पसादो, अज्झत्तं	८९
—सम्पजानो	६३	सम्बाधो, घरावासो, रजापथो	१५, ९७
सत्तनिकाया, चुति	३३५	सम्बोज्झङ्गानं, सत्तन्नं	१४४
सत्तपदा, छत्तिस	२९७, २९८	सम्बोधिपरायना	३७५
सत्ता, असस्सतो	२५	सम्बोधिसुखं	१७५, ३१९
सत्ते, यथाकम्मूपगे	१९	सम्मदञ्जा विमुत्ता	६४, १४३
सत्था	१३३	सम्मपधाना, चत्तारो	३८, १४४, ३९१,
—देवमनुस्सानं	१४, ३९४		३९२, ४०१

सम्माआजीवो	१३५, १३९, ३१४, ३३६, ३३७	सारिपुतो	८८, ८९, ९२
सम्माआजीवं द्वायं वदामि	१३९	—आयस्मा	१०९, १२३, १४२, ३४५, ३४६, ४०३
सम्माआणं	१४०	साली	१५३
सम्मादिट्ठि	१३५-१४०, २९५, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२	सावत्थियं	२१, १३५
—अरिया अनासदा	१३६	—कोमुदिं, चातुमासिनिं	१४३
—पुब्बङ्गमा	१३६, १४०	—विहरति, भगवा	६१, ७७, ८२, ९३, १०१, १०९, १२४, १५१, १६२, १६८, १८३, २१२, २५०, २६०, २६३, २७६, २७७, २८०, २९७, ३०५, ३१३, ३४५, ३५७, ३६१, ३७६, ३८०, ३८९
—सारादा पुञ्जभागिया	१३६	सासवा, पुञ्जभागिया, सम्मादिट्ठि	१३६
सम्मावाचा	१३५, ३१४, ३३६, ३३७	सिक्खापदं	७०
सम्मावायामो	१३५-१३८, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२	सिक्खासाजीवसमापन्नो	९७
सम्माविमुत्ति	१४०	क्षिखरि	१३४
सम्मासङ्कुप्पो	१३५, १३६, १३९, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२	स्तिखी	१३४
—सासवो पुञ्जभागियो	१३७	सिम्बलिवनं	२५७
सम्मासति	१३५, १३६, १३८, ३१४, ३३६, ३३७, ३९१, ३९२	सीलक्खन्धेन, अरियेन	१६
सम्मासमाधि	१३५, ३१४, ३३६, ३९१, ३९२	—	—समन्नागतो
सम्मासम्बुद्धो	२४, ३९४	सीलवा	६२
सम्मुखाविनयो	४०	सीहसेय्यं कप्पेय्यासि	६३
सरणो धम्मो	३२०	सुकतकम्मकारी, पण्डितो	२४०
सरभङ्गो	१३३	सुखदुक्खी, अत्ता	२६
सरसङ्कुप्पा, गेहसिता	१५२, १५३	सुखदुक्खं, अभिजातिहेतु	१०, १९
सरागं चित्तं	१६१	—इस्सरनिम्मानहेतु	१०, १९
सरावं	३१८	—दिट्ठघम्मूपक्कमहेतु	११, २०
सल्लस्स अब्बुहनहेतु	५	—सङ्गतिभावहेतु	१०, १९
—एसनाहेतु	५	सुखधातु	१२५
सल्लं	५४	सुखवेदनीयं, कम्मं	९
सविज्जाणके काये	८०	—कल्याणकम्मं	२९५
सवेदनीयं, कम्मं	९	सुखं, निरामिसं	२८
सहधम्मिका, दस, वादानुवादा	१४०	सुगतो	१४, १८१, ३९४
सळायतननिरोधो	१२७	सुचिन्तितचिन्ती, पण्डितो	२४०
सळायतनपच्चया फस्सो	१२७	सुञ्जतावक्कन्ति	१६९
सळायतनविभङ्गं	२९७	सुञ्जताविहारेन, भगवा विहरति	१६८
सळायतनं, नामरूपपच्चया	१२७	सुञ्जताविहारो, महापुरिसविहारो	३९८
सामगाभे सक्केणु, विहरति, भगवा	३७	सुञ्जागारानि	४०९
सामगिगकुसलता	३३	सुतवा	१३२, १३३
साराणीया धम्मा, छ	४४	सुदस्सनो	१३२, १३३
सारिपुत्तमोग्गल्लाना सेवनीया	३३३		

सुदस्सा, देवा	१६६	सोतविञ्जाणघातु	१२५
सुदस्सी, देवा	१६६	सोतापत्तिफले	३३३
सुदाठो	१३३	सोतापन्ना	१४४
सुनक्खत्तो, लिच्छविपुत्तो	४६	सोतायतनं	२९७
सुनापरन्तका, मनुस्सा, चण्डा	३५८	सोमनस्सघातु	१२५
सुनापरन्तो, जनपदो	३५८	सोमनस्सानि, गेहिसितानि, छ	२९८, ३०१
सुन्दरो	१३४	—नेक्खम्मसितानि, छ	२९९, ३०१
सुवाहु	१३३	सोमनस्सानुयोगो, पटिसन्धिसुखिनो	३१८
सुभकिण्हा, देवा	१६५	सोरतो	१३४
सुभासितभासी, पण्डितो	२४०	सोसानिको	१०५
सुभूति, कुलपुत्तो	३२१	संयोजनानं, तिण्णं	१४४
सुभो	१३३	—ओरम्भागियानं, पञ्चन्नं	१४४
—माणवो	२८१, २८६	संयोजनं	३६७
सुम्भो	१३३	संवरन, अरियेन	१७
सुवेळुवनं	४०४		
सुसम्बद्धो	१३३		
सेक्खा, अपत्तमानसा	६४	ह	
सेक्खो, अटुङ्गसमन्नागतो	१४०	हत्थिदमकूपमो, तथागतो	२००
सेक्खो, पाटिपदो	४०७, ४०८, ४०९	हत्थिदमको	१९८
सोकपरिदेवदोमनस्सुपायासा	३३४, ३३६	हत्थिदम्मो	३०३
सोको	३३५	हिङ्गा	१३३
सोतघातु	१२५	हिङ्गो	१३३
सोतघातुया, दिब्बाय	७३	हीनो	३१८
		हेतु, फस्सो	७८

उपमायो

- सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महापब्बतो । तमेनं द्वे सहायका तम्हा गामा वा निगमा वा निक्खमित्वा हत्थविलङ्घकेन येन सो पब्बतो तेनुपसङ्कमेय्युं . . . १९६
- सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो नागवन्निकं आमन्तेति—‘एहि त्वं, सम्म नागवन्निक, रज्जो नागं अभिरुहित्वा नागवनं पविसित्वा आरज्जकं नागं अतिपस्सित्वा रज्जो नागस्स गीवायं उपनिवन्धाहि . . . १९८
- सेय्यथापि, अग्निवेस्सन, हत्थिदमको महन्तं थम्भं पथवियं निखणित्वा आरज्जकस्स नागस्स गीवायं उपनिवन्धति आरज्जकानं चैव सीलानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानं चैव सरसङ्कुप्पानं अभिनिम्मदनाय आरज्जकानं चैव दरथ किलमथपरिळाहानं अभिनिम्मदनाय गामन्ते अभिरमापनाय मनुस्सकन्तेसु सीलेसु समादपनाय . . . २०१
- सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो अद्धानमग्गप्पटिप्पन्नो, तस्स उभतोपस्से वट्टका उप्पतेय्युं, तस्स ततोनिदानं छम्भितत्तं उप्पज्जेय्य . . . २२७
- सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो उभोहि हत्थेहि वट्टकं गाळहं गण्हेय्य, सो तत्थेव मतमेय्य . . . २२८
- सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव पञ्च निधिमुखानि अधिगच्छेय्य, तस्स ततोनिदानं उप्पिलं उप्पज्जेय्य . . . २२८
- सेय्यथापि, अनुरुद्धा, पुरिसो वट्टकं सिथिलं गण्हेय्य, सो तस्स हत्थतो उप्पतेय्य . . . २२८
- सेय्यथापि, आकासे ७२
- सेय्यथापि, आनन्द, अयं मिगारमातुपासादो सुज्जो हत्थिगवस्सवळवेन, सुज्जो जातरूपरजतेन सुज्जो इत्थिपुरिससन्निपातेन अत्थि चेविदं असुज्जतं, यदिदं भिक्खुसङ्घं पटिच्च एकत्तं . . . १६८
- सेय्यथापि, आनन्द, आसभचम्मं सङ्कुसतेन सुविहत्तं विगतवलिकं . . . १६९
- सेय्यथापि, आनन्द, ईसकपोणे पट्टमपलासे उदकफुसितानि पवत्तन्ति, न सण्ठन्ति . . . ४०६
- सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो जिह्मगे खेलपिण्डं संयूहित्वा अप्पकसिरेन वमेय्य . . . ४०६
- सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो दिवसंसन्तत्ते अयोकटाहे द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य . . . ४०७
- सेय्यथापि, आनन्द, बलवा पुरिसो सम्मिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं सम्मिज्जेय्य . . . ४०७
- सेय्यथापि, आनन्द, मणिरतनं कासिके वत्थे निक्खित्तं नेव मणिरतनं कासिकं वत्थं मक्खेति, ना पि कासिकं वत्थं मणिरतनं मक्खेति . . . १८७
- सेय्यथापि, आनन्द, मणिवेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो । तत्रास्स सुतं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा । तमेनं चक्खुमा . . . १८६
- सेय्यथापि, आवुसो कच्चान, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अपरिसुद्धं . . . २१८, २१९
- सेय्यथापि, आवुसो निगण्ठा, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसो गाळहूपलेयनेन ; सो सल्लस्स पि वेधनहेतु दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदियेय्य . . . ५
- सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मे व मूलं अतिक्कम्म खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मज्जेय्य . . . २७०, ३०६
- सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छं परिकन्तेय्य . . . ३५३

सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं . . .	३५३
सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्येय्य . . .	३५२
सेय्यथापि, आवुसो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दळ्ळेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य . . .	३५३
सेय्यथापि उदके . . .	७२
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो तानि सम्बहुलानि तेलप्पदीपानि तम्हा घरा नीहरेय्य, तेसं ततो नीहतानं अच्चिनानत्तं चेव पञ्जायेथ आभानानत्तं च . . .	२१५
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो सम्बहुलानि तेलप्पदीपानि एकं घरं पवेसेय्य, तेसं एकं घरं पवेसितानि अच्चिनानत्तं हि खो पञ्जायेथ, नो च आभानानत्तं . . .	२१५
सेय्यथापि, गहपति, मक्खिकानं काजेन वा पिटकेन वा हरीयमानानं न एवं होति — 'इदं अम्हाकं निच्चं ति वा धुवं ति वा सस्सतं ति वा', अपि च यत्थ यत्थेव ता मक्खिका अभिनिविसन्ति तत्थ तत्थेव ता मक्खिका अभिरमन्ति . . .	२१५
सेय्यथापि, नाम तूलपिचुनो वा कप्पासपिचुनो वा	२४५
सेय्यथापि, नाम ब्राह्मणा आहुतिगन्धेन धावन्ति — 'एत्थ भुज्जिस्साम, एत्थ भुज्जिस्साम' . . .	२३८
सेय्यथापि, नाम भद्दो हत्थाजानीयो दीघरत्तं सुपरिदन्तो एवमेव दमयं उपेति	२४४
सेय्यथापि, नाम वाणिज्जस्स वाणिज्जाय गच्छतो एवं होति — 'इतो मे इदं भविस्सति, इमिना इदं लच्छामि	२४
सेय्यथापि, नाम सा गदुलबद्धो दळ्ळे थम्भे वा खिले वा उपनिबद्धो तमेव थम्भं वा खिलं वा अनुपरिधावति अनुपरिवत्तति . . .	२५
सेय्यथापि, पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति . . .	१६, ७२
सेय्यथापि, पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हास्सम्बन्धं . . . पे० . . .	
अट्टिकसङ्खलिकं निम्मंसलोहितमक्खितं न्हास्सम्बन्धं . . . पे० . . . अट्टिकसङ्खलिकं . . .	१५४
सेय्यथापि, पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं — अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि . . . पे० . . .	
अट्टिकानि पुज्जकितानि तेरोवस्सिकानि . . . पे० . . . अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि . . .	१५५
सेय्यथापि, पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं	१५४
सेय्यथापि, पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं काकेहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि वा खज्जमानं कङ्केहि वा खज्जमानं मुनखेहि वा खज्जमानं व्यग्घेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं	१५४
सेय्यथापि, ब्राह्मण, दक्खो अस्सदमको भद्दं अस्साजानीयं लभित्वा पठमेनेव मखाधाने कारणं कारेति, अथ उत्तरि कारणं कारेति . . .	६१
सेय्यथापि, भगवन्तं	१९७, २११
सेय्यथापि, भगिनियो, तेलप्पदीपस्स ज्ञायतो तेलं पि अनिच्चं विपरिणामघम्मं, वट्ठि पि अनिच्चा विपरिणामघम्मा, आभा पि अनिच्चा विपरिणामघम्मा ।	३६५, ३७१
सेय्यथापि, भगिनियो, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा तिण्हेन गोविकन्तनेन गाविं सङ्कुन्तेय्य अनुपहृच्च अन्तरं मंसकायं अनुपहृच्च बहिरं चम्मकायं । यं यदेव तत्थ अन्तरा विलिमंसं अन्तरा नहारु अन्तरा बन्धनं तं तदेव तिण्हेन गोविकन्तनेन सञ्छिन्देय्य सङ्कुन्तेय्य सम्पकन्तेय्य सम्परिकन्तेय्य ।	३६७, ३७३
सेय्यथापि, भगिनियो, महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो मूलं पि अनिच्चं विपरिणामघम्मं, खन्धो पि अनिच्चो विपरिणामघम्मो, साखापलासं पि अनिच्चं विपरिणामघम्मं, छाया पि अनिच्चा विपरिणामघम्मा ।	३७२

- सेय्यथापि, भन्ते, पुरिसो इत्थिया सारत्तो पटिबद्धचित्तो तिब्बच्छन्दो तिब्बापेक्खो । सो तं इत्थि पस्सेय्य
अञ्जेन पुरिसेन सद्धि सन्तिट्ठन्ति सल्लपन्ति सञ्जग्घन्ति संहसन्ति... १२
- सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहामु गहेत्वा... ३४३
- सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य ३४६
- सेय्यथापि, भन्ते सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य ३४६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कटग्गहेन महन्तं भोगक्खन्धेन अधिगच्छेय्य २४७
- सेय्यथापि, भिक्खवे, अक्खधुत्तो पठमेनेव कलिग्गहेन पुत्तं पि जीयेय, दारं पि जीयेय, सब्बं सापतेय्यं
पि जीयेय... २४०
- सेय्यथापि, भिक्खवे, अल्लं कट्ठं सस्नेहं; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय – ‘अग्गि अभि-
निव्वत्तेस्सामि तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । १५८
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो
आगच्छेय्य उदकभारं आदाय... १५९
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको पूरो उदकस्स समतित्तिको काकपेय्यो आधारे ठपितो । तमेनं बलवा
पुरिसो यतो यतो आविञ्छेय्य... १५९
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकमणिको रिक्तो तुच्छो आधारे ठपितो; अथ पुरिसो आगच्छेय्य उदकभारं
आदाय... १५८
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उदकरहदो गम्भीरो उब्भिदोदको । तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आय-
मुखं न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं न दक्खिणाय
दिसाय उदकस्स आयमुखं; देवो च न कालेन कालं सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य; अथ खो तम्हा
व उदकरहदा सीता वारिधारा उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य
परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स किञ्चि सब्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना
अप्फुटं अस्स... १५६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्पलिनियं वा पटुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चाणि उप्पलानि वा पटु-
मानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्ढानि उदकानुगगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि... १५६
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुत्तोळि पूरा नानाविहितस्स घञ्जस्स, सेय्यथीदं – सालीनं बीहीनं
मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुञ्चित्वा पच्चवेक्खेय्य – ‘इमे साली,
इमे बीही, इमे मुग्गा, इमे मासा, इमे तिला, इमे तण्डुला १५३
- सेय्यथापि, भिक्खवे, उमुकारो तेजनं द्वीसु अलातेसु आतापेति परितापेति उज्जुं करोति कम्मनियं... १४
- सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो एकं आमण्डं हृत्य करित्वा पच्चवेक्खेय्य... १६३
- सेय्यथापि, भिक्खवे, चक्खुमा पुरिसो पच्च आमण्डानि हृत्य करित्वा पच्चवेक्खेय्य... १६४
- सेय्यथापि, भिक्खवे, चोरं आगुचारिं गहेत्वा रञ्जो दस्सेय्युं... २३५
- सेय्यथापि, भिक्खवे, जनेता, एवं सारिपुत्तो ३३३
- सेय्यथापि, भिक्खवे, जातस्स आपादेता, एवं मोगल्लानो ३३३
- सेय्यथापि, भिक्खवे, तदहुपोसथे चातुदसे न होति बहुनो जनस्स कङ्कहा वा विमति वा – ‘ऊनो नु खो
चन्दो, पुण्णो नु खो चन्दो’ ति, अथ खो ऊनो चन्दोत्वेव होति । ३६८, ३७५
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे बिलसो विभ-
जित्वा निसिन्नो अस्स १५३
- सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो न्हापको वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथाले न्हाणीयचुण्णानि आकिरित्वा उदकेन
परिप्फोसकं सन्नेय्य, सास्स न्हाणीयपिण्ड स्नेहानुगता स्नेहपरेता सन्तरवाहिरा फुटा स्नेहेन
न च पग्घरिणी... १५५

सेय्यथापि, भिक्खवे, द्विन्नं कट्टानं सङ्खट्टा समोधाना उस्मा जायति...	३२७
सेय्यथापि, भिक्खवे, द्वे अगारा सद्दारा, तत्थ चक्खुमा पुरिसो मज्जे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते पि निक्खमन्ते पि	२५०
सेय्यथापि, भिक्खवे, नळागारा व तिणागारा व अग्गिमुत्तो कूटागारानि पि दहति उल्लित्तावलित्तानि निवातानि फुसितगळानि पिहितवातपानानि...	१२४
सेय्यथापि, भिक्खवे, निक्खं जम्बोनदं दक्खकम्मरपुत्तउक्कामुखसुकुसलसम्पहट्ठं पण्डुकम्बले निक्खित्तं भासते च तपते च विरोचति च	१६५
सेय्यथापि, भिक्खवे, पिता पुत्तानं पियो होति मनापो...	२४७
सेय्यथापि, भिक्खवे, पितु पुत्ता पिया होन्ति मनापा	२४७
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो एकच्छिगलं युगं महासमुद्दे पक्खिपेय्य । तमेनं पुरत्थिमो वातो पच्छिमेन संहरेय्य, पच्छिमो वातो...	२३९
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चि सव्वावतो कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स...	१५७
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो गरुक्कं सिलागुळं अल्लमत्तिकापुञ्जे पक्खिपेय्य...	१५७
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो लहुक्कं सुत्तगुळं सब्बसारमये अगळफलके पक्खिपेय्य...	१५८
सेय्यथापि, भिक्खवे, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खित्तो भासते च तपते च विरोचति च...	१६४
सेय्यथापि, भिक्खवे, महत्तं पव्वतकूटानं छाया सायन्हसमयं पथविया ओलम्बन्ति अज्झोलम्बन्ति अभि- प्पलम्बन्ति	२३४, २४२
सेय्यथापि, भिक्खवे, यस्स कस्सचि महासमुद्दो चेतसा फुटो, अन्तो गधावास्स कुब्बदियो या काचि समुद्गमा...	१५७
सेय्यथापि, भिक्खवे, यं छाया जहति तं आतपो फरति, यं आपतो जहति तं छाया फरति	२७, २८
सेय्यथापि, भिक्खवे, राजा चक्कवत्ती सत्तहि रतनेहि समन्नागतो चत्तहि च इद्धीहि ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेति ।	२४३
सेय्यथापि, भिक्खवे, समे भूमिभागे चतुरस्सा पोक्खरणी अस्स आळिबन्धा पूरा उदकस्स समतित्तिका काक- पेय्या । तमेनं बलवा पुरिसो यतो यतो आळि मुञ्चेय्य आगच्छेय्य उदकं...	१५९
सेय्यथापि, भिक्खवे, सुक्खं कट्ठं कोळापं, अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - अग्गि अभि- निव्वत्तेस्सामि तेजो पातुकरिस्सामि...	१५८
सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चतुमहापथे आजञ्जरथो मुत्तो अस्स ठितो ओघस्तपतोदो; तमेनं दक्खो योगाचरियो अस्सदम्मसारथि अभिरुहित्वा वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन पतोदं येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्य...	१६०
सेय्यथापि, भिक्खु, तेलं च पटिच्च वट्ठिं च पटिच्च तेलप्पदीपो ज्ञायति...	३३०
सेय्यथापि, भिक्खु दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारत्तेवासी वा उक्कं बन्धेय्य...	३२८
सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो अग्गित्थिको अग्गिगवेसी, अग्गिपरियेसनं चरमानो अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्त- रारणि आदाय अभिमन्थेय्य आसं चे पि करित्वा अल्लं कट्ठं सस्नेहं उत्तरारणि आदाय अभि- मन्थेय्य...	२०८
सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो...सुक्खं कट्ठं कोळापं उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेय्य आसं चे पि करित्वा, अनासं चे पि करित्वा...	२११
सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो गावि तरुणवच्छं थनतो आवि- ञ्छेय्य...	२०७, २१०

सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको तेलगवेसी तेलपरियेसनं चरमानो तिलपिटुं दोणिया आकिरित्वा उदकेन परिप्फोसकं परिप्फोसकं पीळेय्य...	२०९
सेय्यथापि भूमिज, पुरिसो तेलत्थिको...वालिकं दोणिया...पीळेय्य...	२०७
सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको नवनीतगवेसी नवनीतपरियेसनं चरमानो उदकं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य...	२०८
सेय्यथापि, भूमिज, पुरिसो नवनीतत्थिको...दधिं कलसे आसिञ्चित्वा मत्थेन आविञ्छेय्य...	२१०
सेय्यथापि, भो गोतम, इमस्स मिगारमातुपासादस्स दिस्सति अनुपुब्बसिक्खा अनुपुब्बकिरिया अनुपुब्बपटिपदा यदिदं—याव पच्छिमसोपानकळेवरा...	६१
सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य पटिच्छन्नं वा विवरेय्य मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्वकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य—‘चक्खुमत्तो रूपानि दक्खन्ती’ ति...	६६, २८६, ३९७
सेय्यथापि, भो गोतम, ये केचि मूलगन्वा कालानुसारि तेसं अगमक्खायति; ये केचि सारगन्वा लोहितचन्दनं तेसं अगमक्खायति ये केचि पुप्फगन्वा वस्सिकं तेसं अगमक्खायति...	६६
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आपानियकंसो वण्णसम्पन्नो गन्धसम्पन्नो रससम्पन्नो; सो च खो विसेन संसद्दो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो...	५४
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, आसीविसो घोरविसो। अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो दुक्खपटिकूलो...	५४
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, तालो मत्थकच्छिन्नो अभब्बो पुन विरूढिहया...	५०
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुथुसिला द्वेधा भिन्ना अप्पटिसन्धिका होति...	४९
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो मनुज्जभोजनं भुत्तावी छड्डेय्य...	४९
सेय्यथापि, सुनक्खत्त, पुरिसो सकम्हा गामा वा चिरविप्पवुत्थो अस्स। अञ्जतरं पुरिसं पस्सेय्य तम्हा गामा वा निगमा वा अचिरपक्कन्तं। सो तं पुरिसं तस्स गामस्स वा निगमस्स वा खेमत्तं च सुभिक्षत्तं च अप्पाबाधत्तं च पुच्छेय्य...	४७
सेय्यथापि सुनक्खत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळहुपलेपनेन। तस्स मित्तामच्चा वातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठापेय्युं...	५०, ५२
सेय्यथापिस्सु, अग्गिवेस्सन, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता, द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा अदन्ता अविनीता...	१९५

सुद्धिपण्णं

पिट्ठ	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	पिट्ठे	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
६	२४	वेदना	वेदना-	१८०	२०	अरञ्ज	अरञ्जं
११	२४	दुक्खं	दुक्ख-	१८०	२३	निकायमति	निकामयति
१५	२८	उच्चासयना-	उच्चासयन-	१८१	५	सुसान	सुसानं
२५	४	थम्मं	थम्मं	१८४	१	छिन्नपपञ्चे	छिन्नपपञ्चे
२७	सिरो	टिनिस्सग्गा	पटिनिस्सग्गा	१८४	१६	सम्मुखो	सम्मुखा
२९	२	उपसपज्ज	उपसपज्ज	१९२	७	धम्म	धम्मं
४३	१२	खा	रवा	१९५	१८	आरोचसि	आरोचेसि
५७	सिरो	आकिञ्चञ्ज०	आकिञ्चञ्जा०	२०५	सिरो	तथागतअनुमोदमा	तथागतअनुमोदना
६२	२२	मत्तञ्ज	मत्तञ्जू	२१३	११	येवत्थ	येवेत्थ
६४	१०	वुसिवन्तो	वुसितवन्तो	२३७	६	आदितं	आदितं
७०	२३	भसिस्सती	भविस्सती	२५८	१२	सम्बलोहं	तम्बलोहं
७२	१०	मज्झे कल्याणा	मज्जेकल्याणा	२६१	सिरो	विभञ्जो	विभञ्जो
७२	२१	उम्मुज्जनिम्मुज्जं	उम्मुज्जनिम्मुज्जं	२७३	१५	तदभिन्दति	तदभिन्दति
७८	१२	रूपं	रूपं	२७८	३	भगव	भगवा
९०	८	तजानाति	पजानाति	२७८	१५	विभञ्जं	विभञ्जं
९७	सिरो	समहृतअहङ्कारो	समूहृतअहङ्कारो	२७९	१५	अङ्कुप्यं	असङ्कुप्यं
१०८	१	आकिञ्चा०	आकिञ्च०	२८४	१०	पच्चुट्ठातब्बं	पच्चुट्ठातब्बं
१०९	२१	अजानामि	आजानामि	२९४	२७	कस्स	किस्स
११९	३०	यथारूपं	यथारूपं	२९५	२	विनिपात	विनिपातं
१३०	१७	पि ति	ति पि	३०३	१२	अनुत्तारो	अनुत्तरो
१४२	१	एव	एवं	३१२	६	यथा यथा	तथा तथा
१४२	२	पुब्बारामे	पुब्बारामे	३२५	९	चेतमेतं	एवमेतं
१४३	२१	बहुं	बहु	३२५	२०	सम्पप्पञ्जा	सम्पप्पञ्जाय
१४४	२६	परिपूरेन्ति	परिपूरेति	३२७	४	मुखवेदनीयं	मुखवेदनियं
१४९	सिरो	सतिपट्टना	सतिपट्टना	३३८	१०	ब्रह्मना	ब्रह्मना
१६१	४	अतिक्कमन्त०	अतिक्कन्त०	३४४	१३	भट्टकानन्द०	भट्टकानन्द०
१६२	१०	सहब्धत	सहब्धतं	३६९	१	सावित्थि	सावित्थि
१६४		B. 102	R. 102	३८०	७	भसिस्सामि	भासिस्सामि
१६४	२८	ब्रह्मता	ब्रह्मना	३८८	५	अस्सादं च	अस्सादं च
१६५	२१	अप्यमाणभा	अप्यमाणभा	३८८	८	अदुक्खमसुखाय	अदुक्खमसुखाय
१७१	२	आकिञ्चायतन०	आकिञ्चञ्जायतन०	३९३	११	पहातब्बा	पहातब्बा
१७४	सिरो	वूपकट्ठे	वूपकट्ठे				

मुद्रक—सम्मेलन मुद्रणालय, इलाहाबाद
प्रकाशक—भिक्षु जगदीश काश्यप, मन्त्री, पालि प्रकाशन मण्डल,
बिहार, नालन्दा (पटना)

12 44

20
100

D.G.
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
NEW DELHI

Call No.— BPa3/Maj/Kas-16456.

Author— Kashyap, Bikkhu J. (Genl.Ed.)

Title— Majjhima Nikāya vol.3.
Upari Pannasakam)

Borrower's Name   Date of Issue   Date of Return

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.